

**GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ELEKTRONİK DERGİSİ**

ISSN: 1309-7423

**GÜMÜŞHANE UNIVERSITY
ELECTRONIC JOURNAL OF THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES**

Cilt/Volume: 1   Sayı/Number: 2

Yıl/Year: 2010

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ELEKTRONİK DERGİSİ

Cilt: 1
Sayı: 2
Haziran 2010

Sahibi

Prof.Dr. İhsan GÜNAYDIN
Gümüşhane Üniversitesi Rektörü

Editör

Yrd.Doç.Dr. Ekrem CENGİZ

Dergi Sekreteryası

Öğr.Gör. Salih YILDIZ
Arş.Gör. Emel ÖZGENÇ
Arş.Gör. Ersin DİKER

İletişim Adresi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi Sekreteryası
Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bağlarbaşı 29100 / GÜMÜŞHANE
Tel: 0456 233 7501 Dahili: 1198
Fax: 0456 233 7551
sbedergi@gumushane.edu.tr

ISSN
1309-7423

HAKEM KURULU LİSTESİ

- Prof. Dr. Gültekin RODOPLU..... İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi
Prof. Dr. Harun GÜNGÖR ..... Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Haydar AKYAZI ..... Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. İhsan GÜNAYDIN ..... Gümüşhane Üniversitesi
Prof. Dr. Osman KARAMUSTAFA..... Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Osman PEHLİVAN ..... Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer TORLAK ..... Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Salih ŞİMŞEK..... Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Serpil AYTAÇ ..... Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman KAYIPOV..... Manas Üniversitesi
Prof. Dr. Taner ACUNER..... Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Veysel BOZKURT..... Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf ALPER..... Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet Vecdi CAN..... Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Aşkın KESER..... Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Birdoğan BAKİ ..... Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Celalettin VATANDAŞ ..... Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Cevahir UZKURT ..... Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Doç. Dr. Hayati BEŞİRLİ ..... Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin ALTUNBAŞ ..... Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin Sabri KURTULDU ..... Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet YÜCE..... Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Mikail ALTAN..... Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Uğur KAYA ..... Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Hamdi TOPAL..... Karadeniz Teknik Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Atila DOĞAN	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Cengiz ŞEKER.....	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ekrem CENGİZ	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Fazıl KIRKBİR	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hasan AYYILDIZ	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hasret AKTAŞ.....	Selçuk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hilmi Erdoğan YAYLA.....	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İsmail ULUTAŞ.....	Balıkesir Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. M. Nejat ÖZÜPEK.....	Selçuk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Rahmi YÜCEL.....	Abant İzzet Baysal Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

- 1.) Termal Turizmin Ekonomik Etkilerinin Algılanması, Emet İlçesinde Bir Araştırma
Bedriye TUNÇSİPER
Muammer BEZİRGAN 1-20
- 2.) Amerika’da Siyasal Yapı ve Karar-Alma Mekanizması: Kongre,
Başkan ve Yardımcı Organlar
Ekrem Yaşar AKÇAY 21-44
- 3.) Yeni Toplumsal Hareketler ve Kentsel Yaşam
Füsun KÖKALAN ÇIMRIN 45-58
- 4.) TR90 Düzey 2 Bölgesi Kalkınma Programında Yer Alan İllerde
Faaliyet Gösteren İmalatçı Firmalarda Sermaye Bütçelemesi Uygulamaları
Hüseyin DAĞLI
Kemal EYÜBOĞLU..... 59-78
- 5.) Eğitimcilere Yol Göstermesi Açısından Tab Analiz Programı Kullanarak
Başarı Testi Hazırlama Sürecinde İzlenecek Adımlar
İrem AYHAN 79-101
- 6.) Meslek Yüksekokulu Akademik Personellerinin Tükenmişliği
ve İş Tatmini Üzerine Bir Araştırma
Murat BERBEROĞLU
Bülent SAĞLAM..... 102-118

- 7.) Kürdîlihiczakâr Makamı Kuramında Yeden Kavramının Değerlendirilmesi
Selçuk ÖZTÜRK 119-134
- 8.) Küreselleşme Sürecinde Çin Ekonomisi ve Türkiye İle Dış Ticaretinin
Yapısal ve Sektörel Analizi
Selim İNANÇLI
Ahmet KAMACI 135-162
- 9.) Türkiye’de Sağlık Hizmetleri ve Kamu Sağlık Harcamalarının Finansmanı
Sinan AYTEKİN
A. Gamze ÇİFTÇİ AYTEKİN 163-184

**TERMAL TURİZMİN EKONOMİK ETKİLERİNİN ALGILANMASI,
EMET İLÇESİNDE BİR ARAŞTIRMA**

Bedriye TUNÇSİPER¹

Muammer BEZİRGAN²

ÖZET

Dünya ekonomisinde en hızlı gelişen sektörlerden biri haline gelen turizm sektörü, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından ekonomik kalkınmanın bir aracı olarak görülmektedir. Ayrıca turizm, meydana geldiği bölgeye yapmış olduğu ekonomik, sosyal ve kültürel katkılar ile bölgeler arası gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bu çalışmada sosyo-ekonomik açıdan geri kalmış ancak Türkiye’ de alternatif turizm olanaklarının başında gelen termal turizm için önemli bir potansiyele sahip Emet ilçesinde turizmin ekonomik kalkınmadaki etkisi ile ilgili üç farklı kesimin görüşleri alınarak bu üçlü arasındaki düşünce farklılıklarının karşılaştırmalı analizi yapılmak istenmiştir. Taraflardan ilki Emet ilçesinde yaşamakta olan yerel halk, ikincisi Emet’te bulunan turizm işletmelerinde çalışan kişiler, üçüncüsü ise Emet’e yönelik turizm hareketleri gerçekleştiren yerli turistlerdir. Çalışma sonucunda elde edilen verilere göre üç grup arasında yargıların desteklenmesi bakımından oldukça yüksek düzeyde farklılıklar tespit edilmiştir.

***Anahtar Kelimeler:** Ekonomik Kalkınma, Termal Turizm, Yerel Halk, Yerli Turist, Turizm Çalışanları*

**PERCEPTION OF THE ECONOMIC EFFECTS OF THERMAL TOURISM
A RESEARCH IN EMET**

ABSTRACT

The tourism sector, one of the fastest developing sectors of the world economy is seen as atoll in terms of economic development especially in developing countries such as Turkey. Also tourism have had an important role to eliminate inter-regional disparities with the economic, social and cultural contributions. Emet county, underdeveloped socio-economically, has an important potential for thermal tourism which is leading alternative tourism opportunities in Turkey. In this study, three different segments comments are received about the effect of tourism in economic development and a comparative analysis is tried to be made among the modes of thinking. The first grup is local people living in Emet, the second one is people working in tourism business, and the third one is domestic tourists making tourism movements towards Emet. In conclusion according to the data obtained, relatively high level differences have been found among the three groups in terms of supporting the judiciary.

***Keywords:** Economic Development, Thermal Tourism, Residents, Domestic Tourist, Tourism Workers*

¹ Prof.Dr. , Balıkesir Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü, tbedriye@balikesir.edu.tr

² Öğr. Gör., Dumlupınar Üniversitesi, Emet Meslek Yüksekokulu, muammerbezirgan@hotmail.com

GİRİŞ

Turizm özellikle gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını tamamlayabilmeleri için ihtiyaç duyulan döviz sağlama, ülkede üretim çeşitliliğini artırması ve istihdam oluşturması bakımından çok önemlidir (Kar, Zorkirişçi ve Yıldırım, 2004:2). Bölgesel olarak geri kalmış yerlerde değişen turizm ihtiyaçlarına paralel olarak turizm sektörünün geliştirilmesi sadece bu bölge açısından değil aynı zamanda ülke içinde faydalı olacaktır (Yeşiltaş ve Öztürk, 2008:2). Önceleri sadece ulusal kalkınmanın bir aracı olarak kullanılan ve bu yönde desteklenen turizm sektörü artık yöresel, bölgesel ve şehirsal kalkınmanın da destekleyicisi durumundadır (Tosun ve Bilim, 2004: 125). Bu durum ise bir ülke ya da bölgenin bir bütün olarak değil her bir yörenin sahip olduğu ayrı bir turistik özelliğinin ortaya konularak ayrı bir destinasyon olarak hedef kitleye sunulması durumunu ortaya koymaktadır (İlban, 2007: 5). Endüstriyel alanda gelişmek için yeterli kaynağa sahip olmayan fakat turizmin gelişebilmesi için gerekli potansiyele sahip alanlar teşvik edici, destekleyici bir politika ile turistik yönden kalkındırılabilir ve ekonomik kalkınmada önemli bir rol oynayabilir (Tunçsiper ve Yılmaz, 2009: 56).

Termal turizm amaçlı olarak senede Almanya ve Macaristan'a 10 milyon kişi, Rusya'ya 8 milyon kişi, Fransa'ya yaklaşık 1 milyon, İsviçre'ye 800 bin kişi gitmektedir. 126 milyon nüfuslu Japonya'nın Beppu şehrine sadece 13 milyon kişi termal turizm amaçlı olarak gitmektedir. Jeotermal kaynak zenginliği ve potansiyeli açısından Dünyada ilk yedi ülke arasında, Avrupa'da birinci sırada yer alan Türkiye' de (www.kultur.gov.tr, 2010) termal turizme yönelik hizmet veren işletmelerin ve destinasyonların sayısı hızla çoğalmakta ve turizm gelirleri içerisinde termal turizmin payı giderek artmaktadır.

Türkiye'de termal turizm son yıllarda popüleritesini oldukça arttırmış ve termal turizm yatırımları hızlı bir artış göstermiştir. Termal turizm yatırımlarının artması hem alternatif turizm olanakları açısından hem de az gelişmiş bölgelerin turizm vasıtasıyla bölgesel kalkınmalarını sağlamaları açısından önem arz etmektedir. Genelde deniz-kum-güneş (3s) turizminin hüküm sürdüğü Türkiye'de termal turizmin gelişimi ile turist hareketleri kıyı bölgelerle birlikte iç bölgelere de yönelmeye başlamıştır.

Bu çalışmada turizmin az gelişmiş bölgelerde ekonomik kalkınmaya katkısı ölçülmeye çalışılacaktır. Çalışma kapsamında Kütahya iline bağlı Emet ilçesinde bir araştırma yapılacaktır. Kütahya iline bağlı Emet ilçesinde yer alan Yeşil ve Kaynarca Kaplıcaları 17.09.1993 tarihinde "Termal Turizm Merkezi" ilân edilmiştir (www.kutahyakulturturizm.gov.tr, 2010) . İlçede bir adet beş yıldız yatırım belgeli 350 kişi kapasiteli otel, 2 adet belediye belgeli apart otel ve pansiyonlar bulunmaktadır. Çalışmada Emet ilçesinde yer alan işletmelerde çalışan personelin, tesislerde konaklayan turistlerin ve yörede yaşayan yerel halkın, yörenin ekonomik kalkınmasında turizmin rolüne yönelik düşünceleri belirlenmeye çalışılacaktır.

I. KURAMSAL ÇERÇEVE

Turizm sektörünün gelişmesi ve ülkeler tarafından daha fazla gelir elde edilebilmesinin sağlanması ile birlikte turizm sektörünün ekonomik ve sosyokültürel etkileri ülke veya bölge yöneticileri ve turizm alanında çalışan akademisyenlerin dikkatini çekmeye başlamıştır (Tunçsiper vd., 2009).

Turizmin ülke ekonomilerine etkilerinin saptanabilmesi ülkesel bazda turizm politikalarının ortaya çıkarılması ve uygulanabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Turizmin Türkiye ekonomisine sağladığı yararları belirlemeye yönelik yapılan çalışmalar mevcuttur. Kar vd. (2003), Çımat ve Bahar (2004), Ünlüönen ve Kılıçlar (2004), turizmin Türkiye ekonomisine etkisini incelemişler, turizmin gelir etkisi, istihdam, döviz girdisi gibi istatistiksel verilere çalışmalarında yer vermişlerdir.

Türkiye gibi Dünya literatüründe de ülkelerin veya bölgelerin ekonomilerine turizmin etkisini ortaya çıkaran çalışmalara rastlanılmaktadır. Stynes (2007) turizmin ekonomik etkilerinin neler olabileceğini, bu etkilerin nasıl saptanabileceğini ve fayda ölçümlerinin nasıl yapılabileceği hususunda ayrıntılı bir çalışma gerçekleştirmiştir. Lee ve Chang (2008) 1990-2002 yılları arasında OECD üyesi olan ve olmayan ülkelerdeki turizm gelişimi ile bu ülkelerdeki ekonomik gelişmeler arasındaki ilişkiyi incelemiştir.

Ayrıca literatürde, bölgesel kalkınma ve bölgeler arası gelir dağılımı adaletsizliğinin önlenmesinde turizmin etkilerini inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Yeşiltaş ve Öztürk (2008) bölgesel kalkınma çerçevesinde alternatif turizm geliştirme stratejileri üzerine durmuş, bölgesel

kalkınma için sadece sanayi değil aynı zamanda turizmde gerekli olduğunu öne sürerek turizmin bölgesel kalkınmaya etkisini incelemiş ve bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmek için alternatif turizm faaliyetlerine yönelik yatırımların gerekliliği üzerinde durmuştur. Ateljevic (2008) çalışmasında Yeni Zelanda'da küçük çaplı turizm işletme girişimciliklerinin bölgesel kalkınmaya etkisini incelemiş ve gelişmekte olan ekonomiler için küçük turizm çiftliklerinin bölgesel kalkınmada önem arz ettiği sonucuna varmıştır. Tunçsiper ve Yılmaz (2009) yerel ekonomik kalkınma sürecine turizm sektörünün etkisini altyapı, insan kaynakları, finans ve sermaye, teknolojik gelişme, endüstriyel yapı ve ihracat gibi 6 ana başlıkta değerlendirmiştir. Berry ve Ladkin (1996) ile Kuter ve Ünal (2009) sürdürülebilir turizmi konu aldıkları çalışmalarında, sürdürülebilir turizm kapsamında yapılacak çalışmaların bölge ekonomileri üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Briedenhann ve Wickens (2004) kırsal bölgelerin ekonomik ve sosyo-kültürel gelişimi için turizmin öneminden bahsettiği çalışmasında Güney Afrika'daki kırsal bölgelerde bir uygulama gerçekleştirmiştir. Sackelman (2002) çalışmasında Türkiye'deki iç turizm hareketlerinin geliştirilmesine yönelik politikaların oluşturulmasıyla, kitle turizmi sayesinde gelişen Akdeniz ve Ege kıyıları ile birlikte iç bölgelerde de bölgesel kalkınmanın sağlanabileceğini belirtmiştir. Gülbahar (2009) Türkiye'de bölgelerarası gelişmişlik farklarının en aza indirgenmesinde turizmin önemini ortaya koymaya çalışmıştır. Turizm açısından gelişmiş yörelerin sosyo-ekonomik sıralamada üst sıralarda bulunmasının diğer bölgeler için örnek alınabileceğini ve bu bölgelerde turizme ağırlık verilmesi gerektiğini savunmuştur. Akış (2005) Alanya'da görülen turizm faaliyetlerinin sahanın ekonomisine etkisini ortaya koymaya çalışmıştır. Tunçsiper ve Kaşlı (2008) çalışmalarında Gönen ilçesinde faaliyet gösteren turizm işletmelerinin elde ettikleri gelirden yola çıkarak termal turizmin Gönen ilçesine ekonomik katkısını ölçmeye çalışmışlardır. Tunçsiper vd. (2009), bölgesel kalkınma kapsamında şehir turizmini araştırmışlar, Balıkesir ve Çanakkale illerinde turizm arz kesiminde çalışan personelin turizmin ekonomik etkileri ile ilgili görüşlerini almışlardır.

II. AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEM

Emet 17 Ekim 1993 tarihinde 93/ nolu Bakanlar Kurulu Kararıyla termal turizm merkezi ilan edilmiş, 10 547 nüfusa sahip Kütahya iline bağlı bir Anadolu İlçesidir. İlçe

---

merkezinde üç tane kaplıca, bir tane yarı olimpiik yüzme havuzu ve bir tanede açık havuz ve Turizm bakanlığından 5 yıldız yatırım belgeli bir otel bulunmaktadır. Bu otel çevresinde şu anda hizmet veren anfi tiyatro, kır kahveleri, spor ve sağlıklı yaşam için yürüyüş, bisiklet parkurları tenis kortları, voleybol, basketbol, çim ve halı futbol sahaları, park ve kamping alanları ile gelenlere hizmet vermektedir. Kaplıcalar, İstanbul Üniversitesi Tıbbi Ekoloji ve Hidro-Klimatoloji Merkezi raporuyla sularının sülfatlı, bikarbonatlı, kalsiyumlu, magnezyumlu, hipertermal ve hipotonik özellikleri taşıdığı rapor edilmiştir (www.emet.gov.tr, 2010).

Araştırma alanın seçiminde Emet'in Türkiye'nin önemli jeotermal kaynaklarının bulunduğu Kütahya'da yer alması, tarihsel, kültürel ve doğal özellikleri ile bölgedeki turizm aktivitelerinin çeşitlendirilmesine ve farklı mevsimlere yayılmasına katkıda bulunacağı düşünülmesi etkili olmuştur. Çalışmanın diğer materyalleri, araştırma alanı içinde yaşayan, farklı sosyo-ekonomik düzeydeki kişiler, bireylerin turizm gelişmelerine yaklaşımlarının belirlenmesinde kullanılan anket formları ve konuyla ilgili yapılmış çalışmalardır. Anketlerin bilgisayarda değerlendirilmesinde ise "SPSS 11 for Windows" programı kullanılmıştır. Araştırma; kapsam ve yöntemin belirlenmesi, konu ve çalışma alanına ilişkin bilgilerin toplanması, anketin hazırlanması, anketin ön testten geçirilmesi ve eksikliklerin giderilmesi, anketin uygulanması ve verilerin değerlendirilmesi şeklinde yürütülmüştür.

Anket yapılacak denek sayısı, araştırma alanı dikkate alınarak, % 95 güven aralığında yerel halk için 209 kişi olarak saptanmıştır. Çalışma yerel halk için, topluluk içerisinde rastgele seçilen 240 kişi ile yürütülmüş, 211 kişi değerlendirmeye alınmıştır. Yörede çalışan tüm turizm arz kesiminde çalışanların sayısı 55'tir. Çalışanların tümüne ulaşılmış, 50 adet anket formu değerlendirmeye alınmıştır. Emet'e gelen yerli turistlerin sayısı ile ilgili istatistikî veriler bulunmadığı için örneklem sayısı tespit edilememiş, çeşitli kısıtlar dolayısıyla 110 anket uygulanmış olup, bunların 107'si değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırma yöntemi olarak ise çeşitli ikincil kaynaklar taranmış ve bu tarama sonucunda bir anket formu hazırlanmıştır. Anket formundaki önermeler ise Tunçsiper vd. (2009) ve Bezirgan (2008) çalışmalarından yararlanılarak oluşturulmuştur. Anket formu ise iki bölümden oluşmaktadır. Anket formunun birinci bölümünde katılımcıların sosyo-demografik özellikleri

tespit etmek için 8 adet kapalı uçlu soru, anket formunun ikinci bölümünde ise turizmin ekonomik boyutun tespit edilmesinin sağlanabilmesi için 20 adet 5’li likert ölçeğinde soru sorulmuştur. 5’li likert ölçeğinin değerlendirilmesinde ise ölçekler 1 “Kesinlikle Hayır” ile 5 “Kesinlikle Evet” arasında sınıflandırılmıştır. Anket formu ise Nisan ve Mayıs aylarında Emet’te turizm arz kesiminde çalışan 50 personel, Emet’te yaşayan 211 yerel halk mensubu ve Emet’te yer alan konaklama işletmelerinde konaklayan 107 yerli turist üzerinde uygulanmıştır. Anket formunda bulunan ölçeklerin güvenilirlik değeri olan Cronbach Alpha değerleri ölçülmüş ve bu değer ,79 olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu değer ise ,70’in üzerinde bir değer olduğu için kullanılan ölçeklerin güvenilir olduğu söylenebilir. Araştırmada frekans dağılımların yanı sıra “Tek Örneklem T testi (One-sample T test)” ve “Varyans (One-way Anova)” testleri uygulanmıştır. Çalışmada ortalama olarak 3 değeri verilmiştir. Bu değerlerin verilme nedeni “Kararsız”a denk gelmesindedir. Böylelikle bireylerin “kararsız” olup olmadıkları test edilmiştir. İstatistiksel açıdan anlamlı fark var ise ortalamanın 3’ten küçük olması durumunda bireylerin verilen önermeye katılmadıkları, 3’ten büyük olması halinde bireylerin verilen önermeye katıldıkları şeklinde yorumlanmıştır. İstatistiksel açıdan $P > 0,05$ anlamlı fark yok, $P < 0,05$ anlamlı farklılık var, $P < 0,01$ ileri düzeyde anlamlı farklılık var, $P < 0,001$ ise oldukça önemli düzeyde farklılık olduğu ifade etmektedir.

III. BULGULAR VE ANALİZ

Araştırmanın bulguları 2 bölümden oluşmaktadır. Araştırma bulgularının ilk bölümünü ankete katılan katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine yönelik bulgular oluşturmaktadır. Bulgular kısmının ikinci bölümünü ise Emet’te görev yapan arz kesiminin, Emet’te yaşayan yerel halkın ve Emet’te tatilini geçiren yerli turistlerin, bölgesel ekonomik kalkınma yönünden turizme bakış açılarının tespit edilmesi ile ilgili veriler oluşturmaktadır.

A. ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN TANIMLAYICI BİLGİLER

Bu bölümde, araştırma kapsamında ankete katılanlara ilişkin temel bilgiler verilmiştir. Tablo 1 katılımcıların; cinsiyetlerine, yer aldıkları yaş aralığına, aldıkları eğitim düzeylerine ve elde ettikleri aylık ortalama gelirlerine ilişkin temel tanımlayıcı bilgileri içermektedir.

Yapılan anket çalışması sonunda Tablo 1’de yer alan bulgulara göre Turizm çalışanlarının % 40’ını erkekler, %60’ını bayanlar oluşturmaktadır. Katılımcıların %26’ sı 18 – 25 yaş, %70’i 26 – 35 yaş aralığında, % 54’ü ilköğretim mezunu %28’i lise mezunu ve %18’i Üniversite mezunudur. Yine aynı grubun % 92’ si 501-1000 TL aylık gelire sahiptir. “Yörenin kalkınması için en önemli gelir kaynağı nedir? ” sorusuna deneklerin % 60’ı turizm, % 36’ sı maden cevabı vermiştir. Burada Eti Bor işletmelerinin varlığı turizm çalışanları açısından dikkate alınmıştır. “Turizmden gelir elde ediyor musunuz?” sorusuna katılımcı grubun tamamı evet cevabını vermiştir. “Yöreye daha fazla turist gelmesini ister misiniz?” sorusu % 96’lık evet cevabıyla sonuçlanmıştır. “Turizm yörenin kalkınması için ne ölçüde faydalıdır?” sorusuna ise katılımcıların % 22’si faydalı, %74’ü ise yatırım yapılırsa faydalı olur şeklinde cevap vermiştir.

Çalışmaya katılan turistlere ilişkin bulguları incelediğimizde katılımcıların % 58,9’u erkek, % 41,1’i bayan cinsiyete sahiptir. Katılımcıların % 6,5’i 18 – 25 yaş, % 28’i 26 – 35 yaş, % 35,3’ü 36 – 45 yaş ve % 27,1’i 46 yaş ve üstü oldukları belirlenmiştir. Turist grubun % 9,3’ü ilköğretim mezunu, % 49,5’i lise mezunu, % 38,3’ü üniversite mezunu, % 2,8’i lisansüstü eğitime sahiptir. Aylık gelir durumları dikkate alındığında turist grubun % 5,6’sı 501- 1000 TL, % 36,4’ü 1001-1500 TL, % 29,9’u 1501-2000 TL ve %21’ i 2001 TL ve üstü olduklarını ifade etmişlerdir. “Yörenin kalkınması için en önemli gelir kaynağı nedir?” sorusuna turist grubun % 47,7’si Turizm, % 16,8’i maden, % 15, 9’u sanayi, % 16,8’i diğer cevabını vermiştir. Diğer cevabına yazdıkları ifade ise tamamı için öğrenci’dir. “Turizmden gelir elde ediyor musunuz?” Sorusuna turist grubun % 8,4’ü evet, % 91,6’ sı hayır cevabını vermiştir. “Yöreye daha fazla turist gelmesini ister misiniz?” sorusuna turist grubun % 8,4’ü hayır, % 91,6’sı evet cevabı vermiştir. “Turizm yörenin kalkınması için ne ölçüde faydalıdır?” sorusu ise % 47,7 faydalı, %52,3 Yatırım yapılırsa faydalı olur şeklinde cevaplanmıştır.

Tablo 1. Deneklere Ait Tanımlayıcı Bilgiler

	Turizm çalışanı		Turist		Yerel Halk	
	N (50)	%	N(107)	%	N(211)	%
Cinsiyet						
Erkek	20	40	63	58,9	106	50,2
Bayan	30	60	44	41,1	105	49,8
Yaş						
18 Altı	0	0	0	0	4	1,9
18-25	13	26	7	6,5	66	31,3
26-35	35	70	30	28	46	21,8
36-45	2	4	41	38,3	75	35,5
46 yaş ve üzeri	0	0	29	27,1	20	9,5
Eğitim durumu						
Eğitimsiz	0	0	0	0	4	1,9
İlköğretim	27	54	10	9,3	78	37
Lise	14	28	53	49,5	95	45
Üniversite	9	18	41	38,3	33	15,6
Lisansüstü	0	0	3	2,8	1	0,5
Aylık gelir durumu						
500 tl ve altı	1	2	1	1	67	31,8
501-1000 tl	46	92	6	5,6	98	46,4
1001-1500 tl	3	6	39	36,4	25	11,8
1501-2000 tl	0	0	32	29,9	15	7,1
2001 ve üstü	0	0	29	27,1	6	2,8
Yörenin kalkınması için en önemli gelir kaynağı nedir?						
Tarım	2	4	3	2,8	10	4,7
Hayvancılık	0	0	0	0	11	5,2
Turizm	30	60	51	47,7	23	10,9
Maden	18	36	18	16,8	123	58,3
Sanayi	0	0	17	15,9	17	8,1
Diğer	0	0	18	16,8	27	12,8
Turizmden gelir elde ediyor musunuz?						
Evet	50	100	9	8,4	38	18
Hayır	0	0	98	91,6	173	82
Yöreye daha fazla turist gelmesini ister misiniz?						
Evet	48	96	98	91,6	200	94,8
Hayır	2	4	9	8,4	11	5,2
Turizm yörenin kalkınması için ne ölçüde faydalıdır?						
Faydalı	11	22	51	47,7	35	16,6
Faydalı değil	2	4	0	0	3	1,4
Yatırım yapılırsa faydalı olabilir	37	74	56	52,3	173	82

Çalışmaya katılan yerel halka ilişkin bulgular incelendiğinde katılımcıların % 50,2'si erkekleri % 49,8'i ise bayanları oluşturmaktadır. Katılımcıların % 31,3'ü 18 – 25 yaş, % 21,8'i 26 – 35 yaş, % 35,5'i 36 – 45 yaş ve % 9,5'i 46 yaş ve üstü aralığına sahiptir. Deneklerin % 37'si ilköğretim mezunu, % 45'i lise mezunu, % 15,6'sı üniversite mezunudur. Aylık gelir durumları dikkate alındığında yerel halkın % 31,8'i 500 TL ve altı, % 46,4'ü 501- 1000 TL, % 11,8'i 1001-1500 TL, % 7,1'i 1501-2000 TL ve %2,8'i 2001 TL ve üstü gelire sahip olduklarını ifade etmişlerdir. “Yörenin kalkınması için en önemli gelir kaynağı nedir?” sorusuna yerel halkın % 4,7'si Tarım, % 5,2'si Hayvancılık, % 10,9'u Turizm, % 58,3'ü Maden, % 8,1'i Sanayi ve % 12,8'i diğer cevabını vermiştir. “Turizmden gelir elde ediyor musunuz?” sorusuna yerel halkın % 18'i evet, % 82'si hayır cevabını vermiştir. “Yöreye daha fazla turist gelmesini ister misiniz?” sorusuna yerel halkın % 94,8'i evet, % 5,2'si hayır cevabı vermiş, “Turizm yörenin kalkınması için ne ölçüde faydalıdır?” sorusuna ise % 16,6'sı Faydalı, % 1,4'ü Faydası yok ve %82'si Yatırım yapılırsa faydalı olur şeklinde cevap vermiştir.

B. TARAFLARIN TURİZMİN BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİSİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Araştırma bulgularının ikinci kısmında taraflara bir takım önermeler yöneltilmiştir. Tablo 2'de turizmin Emet ilçesinde yer alan turizm işletmelerinde çalışan personel, Emet ilçesinde yaşayan yerel halk ve Emet'e seyahat amaçlı gelmiş olan yerli turistler üzerindeki ekonomik etkilerini anlamak için yapılan “tek yönlü varyans analizinde” ortalama olarak 3 değeri alınmıştır. Böylece, istatistiksel açıdan anlamlı fark var mı yok mu araştırılmıştır. Eğer anlamlı bir fark var ise, ortalamanın 3'ten küçük olması durumunda bireylerin turizmin ekonomik katkısının olmadığını, 3'ten büyük olması durumunda ise bireylerin turizmin ekonomik katkısının var olduğunu kabul ettiklerini düşünülmüştür. Yapılan testlerde istatistiki anlamlılık düzeyi olarak da 0,05 anlamlılık değeri kullanılmıştır.

Tablo 2. Yörede Turizmin Ekonomik Kalkınmaya Etkisi İle İlgili Önermeler

	Çalışan		Turist		Yerel Halk	
	x	ss	x	ss	x	ss
Yörede turizmin gelişmesi, yöreye yönelik döviz girişini arttırarak bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkiler.	4,82	,437	4,57	,495	4,13	,628
Yörede turizmin gelişmesi, bölgeye yabancı sermaye girişi sağladığı için bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkiler	4,80	,494	4,56	,585	4,10	,709
Yörede turizmin gelişmesi, bölgeye yönelik yatırım artışı sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkiler.	4,68	,512	4,39	,578	4,19	,651
Yörede turizmin gelişmesi, kişi başına düşen milli geliri arttırdığı için bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkiler	4,64	,562	4,44	,570	4,23	,704
Yörede turizmin gelişmesi, bölgede yeni istihdam olanaklarının yaratılmasını sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkiler	4,78	,545	4,51	,604	4,31	,660
Yörede turizmin gelişmesi, bölgenin alt ve üst yapı olanaklarını gelişmesini sağladığı için bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkiler.	4,78	,615	4,66	,597	4,24	,714
Yörede turizmin gelişmesi, bölgedeki tarım ve sanayi sektörlerinin de gelişmesine katkıda bulunarak bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkiler	4,22	,974	4,67	,490	4,11	,772
Yörede turizmin gelişmesi, bölgenin diğer bölgelerle arasındaki gelişmişlik farkının azalmasını sağlar.	4,16	1,31	4,47	,634	3,84	1,06
Yörede turizmin gelişmesi, bölgeye olan yatırımların arttırmaktadır	4,68	,767	4,36	,604	4,12	,791
Yörede turizmin gelişmesi, fiyatların artmasına neden olmaktadır.	4,54	,952	4,02	,873	3,23	1,29

Turizmin Emet ilçesi üzerinde ekonomik etkileri ile ilgili Emet ilçesinde yer alan turizm işletmelerinde çalışan personele, Emet ilçesinde yaşayan yerel halka ve Emet'e seyahat amaçlı gelmiş olan yerli turistlere sorulan soruların tümünde anlamlı bir fark bulunmuştur. Yani turizmin 3 farklı kesim tarafından da Emet ekonomisi üzerinde etkili olabileceği sonucu ortaya çıkmıştır.

Çalışanların önermelere verdikleri cevaplara ait aritmetik ortalamalar incelendiğinde arz kesiminde çalışanların en yüksek ortalamaya sahip önerme 4,82'lik ortalamayla "Yörede turizmin gelişmesi, yöreye yönelik döviz girişini arttırarak bölgesel kalkınmayı olumlu yönde

etkiler” ifadesidir. Çalışanlar tüm önermelere 5’e (kesinlikle evet) yakın bir değer vermelerine rağmen, yargılardan en çok döviz girişini önemsediklerini belirtmişlerdir. Çalışanların vermiş oldukları cevaplar içerisinde en düşük aritmetik ortalamaya (4,16) ve en yüksek standart sapmaya (1,31) sahip önerme “Yörede turizmin gelişmesi, bölgenin diğer bölgelerle arasındaki gelişmişlik farkının azalmasını sağlar.” önermesidir. Çalışanların bu önermeye vermiş oldukları cevapların diğerlerine göre daha düşük olması, yörenin diğer yörelere göre daha gelişmiş olduğu düşüncesinin çalışanlar arasında hakim olmasından kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir.

Yöreye tatil amacıyla gelmiş yerli turistlerin önermelere verdikleri cevaplar analiz edildiğinde en yüksek aritmetik ortalamaya (4,67) ve en düşük standart sapmaya (,490) sahip önerme “Yörede turizmin gelişmesi, bölgedeki tarım ve sanayi sektörlerinin de gelişmesine katkıda bulunarak bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkiler” önermesidir. En düşük aritmetik ortalamaya (4,02) ve en yüksek standart sapmaya (,873) sahip önerme ise “Yörede turizmin gelişmesi, fiyatların artmasına neden olmaktadır.” önermesidir. Turistlerin turizmin gelişmesi ile genel olarak fiyatların artması arasında diğer yargılara nazaran daha az bağ kurduğu düşünülebilir.

Yerel halkın önermelere vermiş oldukları cevaplara ait ortalamalar turizm çalışanları ve turistlere göre daha düşük olduğu gözlemlenmektedir. Çalışanların cevaplarına göre en yüksek ortalamaya sahip önerme (4,82), yerel halk tarafından verilen cevaplara göre daha düşük bir değer (4,12) almıştır. Yine yerli turistlerin en çok katıldıkları önermeye (4,67), yerel halk (4,11) daha düşük bir katılım göstermiştir. Yerel halkın en fazla desteklediği önerme (4,31) “Yörede turizmin gelişmesi, bölgede yeni istihdam olanaklarının yaratılmasını sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkiler” önermesidir. Bu önermenin diğer önermelere nazaran yerel halk tarafından daha fazla desteklenmesini, yöredeki mevcut turizm işletmelerinde yerel halktan kişilerin çalışmasından dolayı yerel halk tarafından diğer önermelere göre daha fazla hissedilmesi yorumlanabilir. En düşük katılımın görüldüğü önerme 3,23 aritmetik ortalamaya ve 1,29 standart sapmaya sahip “Yörede turizmin gelişmesi, fiyatların artmasına neden olmaktadır” önermesidir. Yörede yoğun turizm hareketlerinin henüz gerçekleşmemiş olmasından dolayı turizmin fiyat artışlarına önemli bir etki yapmadığı ifade edilebilir.

Tablo 3. Yörenin Turizmde Gelişebilmesi İçin Alınması Gereken Tedbirler

	Çalışan		Turist		Yerel Halk	
	x	ss	x	ss	x	ss
Turizme yönelik tesislerin artırılması gerekmektedir.	4,94	,239	4,49	,664	4,33	,789
Doğal ve kültürel değerlerin korunması, turizme kazandırılması gerekmektedir.	5,00	,000	4,53	,634	4,35	,663
Yörenin tanıtımına önem verilmesi gerekmektedir.	5,00	,000	4,60	,527	4,48	,657
Turizm bilincinin yöre halkı arasında geliştirilmesi gerekmektedir.	5,00	,000	4,65	,515	4,45	,711
Ulaşım imkanlarının artırılması gerekmektedir.	4,98	,141	4,65	,533	4,60	,663
Turizm işletmelerinde kalifiyeli personel istihdam edilmesi gerekmektedir.	5,00	,000	4,66	,494	4,42	,721
Yerel yönetimlerin işletmelerde hijyen ve fiyat denetimleri yapması gerekmektedir.	4,80	,670	4,48	,634	4,61	,301
Belediyenin görüntü kirliliği yaratan düzensiz ve çarpık yerleşmeye izin vermemesi gerekmektedir.	4,98	,141	4,65	,497	4,47	,678
Altyapı eksikliklerinin en kısa zamanda giderilmesi gerekmektedir.	5,00	,000	4,59	,529	4,40	,613
Yerel yönetimlerin kilelerin katılımını sağlayacak etkinliklere ağırlık vermesi gerekmektedir.	4,94	,239	3,50	,635	4,37	,681

Yörenin turizmde gelişebilmesi için hangi tedbirlerin alınması gerektiği ile ilgili bir takım önermeler belirlenmiş ve tarafların önermelere katılma düzeyleri ölçülmeye çalışılmıştır. Yörede turizmin gelişebilmesi için verilen önermelere tarafların yüksek oranda katılımı görülmektedir (Tablo 3). En yüksek katılım düzeyi tablo 2’de olduğu gibi turizm çalışanları tarafından. Önermeler arasında en düşük değeri ise turistlerin “Yerel yönetimlerin kitlelerin katılımını sağlayacak etkinliklere ağırlık vermesi gerekmektedir” önermesine verdiği (3,50) değeridir. Turistlerin yerel yönetimlerin gerçekleştirdiği etkinlikler ile ilgili bilgi sahibi olma imkânlarının bulunmaması buna etken olarak gösterilebilir.

C. GRUPLAR ARASI KARŞILAŞTIRMALI ANALİZLER

İkiden fazla grubun bir anda karşılaştırılmalarını sağlamak için geliştirilen testler arasında en çok bilineni ve en yaygın olarak kullanılanı “Tek Yönlü Varyans” analizidir.

Yargılara verilen puanların Turizmde çalışanlara, yörede bulunan turistlere ve yerel halka göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için Tek Yönlü Varyans (One Way Anova) analizi uygulanmıştır. Farklılık varsa bu farklılığın hangi bölümler arasında olduğu da Tukey testi ile bulunmuştur (Tablo 4).

Tablo 4. Gruplara Göre Yargıları Destekleme Oranlarının ANOVA Sonuçları

	n	x	sd	f	p	Anlamli fark (Tukey)
Turizm çalışanı	50	4,78	,197	51,04	,000	1-2, 1-3, 3-2
Yerel halk	211	4,25	,413			
Turist	107	4,47	,259			
Toplam	368	4,39	,395			

Turizm çalışanlarının önermelere verdikleri değerlerin ortalaması diğer gruplara kıyasla daha yüksektir (4,78). Ortalamalar incelendiğinde yargılara katılma düzeyine göre yerel halk en düşük ortalamaya sahiptir (4,25). Turist grubu ise 4,47'lik aritmetik ortalama ile genel ortalamanın (4,39) üzerinde, turizm çalışanlarına ait ortalamanın (4,78) ise altındadır. Tüm katılımcıların aritmetik ortalaması ise 4,39'dur. İstatiksel açıdan p değerinin ,000 çıkması gruplar arasında oldukça ileri düzeyde anlamlı farklılık olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için gruplar birbirleriyle karşılaştırılmıştır. Tukey testi sonuçlarına göre:

- Turizm çalışanları (x=4,78) ile yerel halk (x=4,25) arasında turizm çalışanları lehine;
- Turizm çalışanları ile turistler (x=4,47) arasında turizm çalışanları lehine;
- Turistler ile yerel halk arasında turistler lehine anlamlı farklılıklar görülmüştür.

Tablo 5. Yörenin Kalkınması İçin En Önemli Sektör Sonuçlarına Göre ANOVA Sonuçları

	n	x	sd	f	p	Anlamlı fark (Tukey)
Tarım	15	4,48	,199	9,32	,000	1-2, 3-2, 3-4, 3-6, 4-2, 5-2, 6-2
Hayvancılık	11	3,84	,703			
Turizm	104	4,54	,376			
Maden	159	4,34	,366			
Sanayi	34	4,37	,222			
Diğer	45	4,31	,424			
Toplam	368	4,39	,395			

Katılımcıların yörenin kalkınması için en önemli unsurun ne olduğu ile ilgili soruya verdikleri yanıtlar arasında da oldukça ileri düzeyde anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Tarım, hayvancılık, turizm, maden, sanayi ve diğer seçeneklerini işaretleyen katılımcıların önermelere verdikleri cevaplar arasında farklılık vardır. Bu farklılıkların hangi gruplar arasında var olduğunu ortaya çıkarmak için yapılan Tukey testi sonuçlarına göre; Tarım(x=4,48) ile Hayvancılık (x=3,84) arasında tarım lehine ; Turizm (x=4,54) ile hayvancılık arasında turizm lehine ; Turizm ile maden (x=4,34) arasında turizm lehine ; Turizm ile diğer (x=4,31) arasında turizm lehine ; Maden ile hayvancılık arasında maden lehine ; Sanayi (x=4,37) ile hayvancılık arasında sanayi lehine; Diğer ile hayvancılık arasında diğer lehine anlamlı farklılıklar bulunmaktadır.

Tablo 6. Çalışmaya Katılan Deneklerin Gelir Durumlarına Göre ANOVA Sonuçları

	n	x	sd	f	p
500 TL ve altı	69	4,20	,461	5,43	,000
501-1000 TL	150	4,44	,353		
1000-1500 TL	67	4,44	,333		
1500-2000 TL	47	4,36	,484		
2000 TL ve üstü	35	4,47	,298		
Toplam	368	4,39	,395		

Çalışma kapsamında görüşleri alınan katılımcıların gelir durumları ile önermelere verdikleri cevaplar arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Katılımcıların gelir durumları değiştikçe yargılara katılım düzeyleri de değişiklik göstermektedir ($F=5,429-P=,000$).

Tablo 7. Turizm Bölgenin Kalkınmasında Ne Derece Katkı Sağlamaktadır? Sorusuna Verilen Cevaplara Göre ANOVA Sonuçları

	n	x	sd	f	p	Anlamlı fark (Tukey)
Faydalı	97	4,42	,314	3,42	,033	1-2, 3-2
Faydalı değil	5	3,95	,811			
Yatırım yapılırsa faydalı olabilir	266	4,38	,409			
Toplam	368	4,39	,395			

Turizmin yörenin kalkınmasında ne ölçüde faydalı olduğu ile ilgili soruya faydalı, faydalı değil ve yatırım yapılırsa faydalı olabilir yanıtını verenlerin önermelere vermiş oldukları cevaplar arasında anlamlı bir farklılık mevcuttur ($P=,033$). Hangi gruplar arasında farklılık olduğunun tespiti için yapılan tukey testi sonuçlarına göre; faydalı diyenler ile faydalı değil diyenler arasında; yatırım yapılırsa faydalı olabilir diyenler ile faydalı değil diyenler arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır.

Tablo 8. Önermelere Verilen Cevapların Cinsiyete Göre T Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	X	SS	Sd	t	p
Bay	189	4,37	,40	366	-90	.36
Bayan	179	4,41	,38			

Önermelere verilen cevaplar arasında katılımcıların cinsiyetlerine göre bir farklılık bulunup bulunmadığını tespit etmek için Bağımsız T Testi (Independent-Sample T Test) uygulanmıştır. Tablo 8’de yer aldığı üzere $P<.05$ anlamlılık düzeyinde katılımcıların cinsiyetleri ile önermelere verdikleri cevaplar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($P=,36$).

Tablo 9. Bölgeye Daha Fazla Turist Gelmesini İster misiniz? Sorusuna Ait T Testi Sonuçları

Bölgeye daha fazla turist gelmesini ister misiniz?	N	X	SS	Sd	t	p
Evet	350	4,40	,36	366	3,34	.001
Hayır	18	4,09	,69			

“Bölgeye daha fazla turist gelmesini ister misiniz?” sorusuna evet cevabı verenlerle, hayır cevabı verenler arasında yapılan t testi sonucunda, iki grup arasında önermelere verilen cevaplar açısından anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p=001$). Bölgeye daha fazla turist gelmesini isteyenlerin önermelere verdikleri cevaplara ait aritmetik ortalamalar, hayır diyenlere göre daha yüksektir.

Tablo 10. Turizmden Gelir Elde Etme Durumuna Göre Cevapların T Testi Sonuçları

	N	X	SS	Sd	t	p
Evet	89	4,65	,34	364	7,64	.000
Hayır	277	4,30	,37			

Katılımcıların turizmden gelir elde edip etmemeleri ile önermelere verdikleri cevaplar arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($t=7,64-p=.000$) Turizmden gelir elde eden deneklerin önermelere katılım düzeyleri, turizmden gelir elde etmeyenlere göre yüksektir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yapılan bu çalışmada termal turizm açısından önemli bir potansiyele sahip olan Kütahya'nın Emet ilçesinde bulunan turizm işletmelerinde çalışan arz kesiminin, yörede yaşayan yerel halkın ve yöreye turizm amaçlı gelmiş olan yerli turistlerin turizmin bölgesel kalkınma üzerindeki ekonomik etkilerine bakış açıları incelenmiştir. Üç grubunda turizmin bölgesel kalkınma üzerindeki ekonomik etkilerine bakış açılarının olumlu düzeyde olduğu görülse de, gruplar arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır.

Demografik değişkenler incelendiğinde katılımcıların cinsiyet farklılıklarının birbirine yakın olduğu söylenebilir. Cinsiyet ile önermeleri destekleme düzeyi arasında bir farklılık bulunmamaktadır. Turistlerin eğitim seviyesi bakımından gruplar arasında en yüksek eğitim seviyesine sahip oldukları, yerel halkın eğitim seviyesinin ise en düşük orana sahip olduğu söylenebilir. Çalışma kapsamında görüşleri alınan katılımcıların eğitim durumları ile

---

önermelere verdikleri cevaplar arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Katılımcıların eğitim durumları değiştikçe yargılara katılım düzeyleri de değişiklik göstermektedir.

Gruplar gelir düzeyleri bakımından karşılaştırıldığında, en yüksek gelire sahip grup turistlerdir. Çalışma kapsamında görüşleri alınan katılımcıların gelir durumları ile önermelere verdikleri cevaplar arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Katılımcıların gelir durumları değiştikçe yargılara katılım düzeyleri de değişiklik göstermektedir.

Çalışmada yargıların desteklenme düzeyleri bakımından Turizm çalışanları ile yerel halk arasında turizm çalışanları lehine; Turizm çalışanları ile turistler arasında turizm çalışanları lehine; Turistler ile yerel halk arasında turistler lehine anlamlı farklılıklar görülmüştür. Turizm arz kesiminde çalışanların hem yerel halka hem de turistlere göre turizmin bölgesel kalkınmaya ekonomik etkilerine bakış açılarının daha olumlu olduğu söylenebilir. Bu üç grup arasında yerel halkın önermeleri destekleme düzeyi en düşük seviyededir.

Grupların görüşleri turizmden gelir elde edip etmeme durumuna göre de değişiklik göstermektedir. Turizmden gelir elde edenlerin turizmin ekonomik etkilerine bakış açıları turizmden gelir elde etmeyenlere göre daha olumludur. Üç grupta yöreye yüksek oranda turist gelmesini istemektedir. Yöreye daha fazla turist gelmesini isteyenlerin önermelere bakış açıları, yöreye turist gelmesini istemeyenlere göre daha olumludur. Yörenin gelişebilmesi için en önemli sektörün turizm olduğunu düşünenler turizm arz kesimi ve turistlerdir. Yerel halk ise yörenin gelişmesinde en önemli sektörün madencilik olduğunu düşünmektedir. Üç grupta yörenin ekonomik olarak kalkınması için turizmin faydalı olduğunu düşünmektedir.

Turizmden etkilenen üç kesimin turizmin bölgesel kalkınmaya yönelik ekonomik etkilerine bakış açıları turizmden gelir elde etme durumu ile yakından ilgilidir. Turizmden gelir elde eden kesim olan turizm sektöründe çalışanların diğer iki gruba nazaran önermeleri yüksek oranda destekledikleri görülmüştür. Yörede turizm hareketlerinin henüz yoğunlaşmamış olması yerel halkın turizme bakış açısını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca bölgede bor rezervlerinin yüksek oluşu ve madencilığe yönelik yatırımların yapılması ile bölgeye sağladığı istihdam, yerel halkın turizme olan ilgisini azaltmaktadır. Bölgeye yapılacak turizm yatırımları ile birlikte turizm hareketlerinin artması ile sağlanacak gelir etkisi, yerel halkın turizme bakış açısını olumlu yönde etkileyebilir.

Araştırma zaman kısıtlılığı ve verilerin toplanması aşamasında karşılaşılan bazı güçlükler nedeniyle çok geniş bir örneklem üzerinde yapılamamıştır. Bu da çalışmanın genelleştirilmesini etkilemektedir. Bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda daha geniş bir örnek kitleye ulaşılması genelleştirmeyi sağlayacaktır. Ayrıca termal turizmde gelişmiş yörelerde turizm sektöründe çalışanların, yöreye gelen turistlerin ve özellikle de yerel halkın turizm sektörüne bakış açısı aynı ölçekler kullanılarak tespit edilerek, bu çalışma verileri ile kıyaslamalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- AKIŞ Ayhan; (2005), Alanya’da Turizm ve Turizmin Alanya Ekonomisine Etkisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler dergisi, s 9, s70-82
- ATELJEVIĆ, Jovo; (2009), Tourism Entrepreneurship And Regional Development: Example From New Zealand, International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research Vol. 15 No. 3,pp. 282-308
- BERRY, Sue, Adele LADKIN; (1997), Sustainable Tourism: A Regional Perspective, Tourism Management, Vol. 18, No. 7, pp. 433-440, 1997
- BEZİRGAN, Muammer; (2008), Türk Turizminde İtici Bir Güç Olarak İç Turizm; Altınoluk Yöresinde Bir Uygulama, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- BRIEDENHANN, Jenny, Eugenia WICKENS; (2004), Tourism Routes As A Tool For The Economic Development Of Rural Areas—Vibrant Hope Or Impossible Dream?, Tourism Management 25 71–7
- ÇİMAT Ali ve Ozan BAHAR; (2003), Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri Ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (6), 1-18
- GÜLBAHAR, Onur; (2009), Turizmin Bölgeler Arası Gelişmişlik Farklarını Gidermedeki Rolü (Türkiye Örneği), Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23(1):19-47
- İLBAN, M. Oğuzhan; (2007),”Destinasyon Pazarlamasında Marka İmajı ve Seyahat Acentalarında Bir Araştırma”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir

-
- KAR, Muhsin, Ebru ZORKİRİŞÇİ, ve Metin YILDIRIM; (2004). Turizmin Ekonomiye Katkısı Üzerine Ampirik Bir Değerlendirme, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 8, s. 87-112.
- KUTER, Nazan ve H.Emre ÜNAL; (2009), Sürdürülebilirlik Kapsamında Eko Turizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri, Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, (2): 146-156
- LEE, Chien-Chiang ve Chun-Ping CHANG; (2008), Tourism Development And Economic Growth: A Closer Look At Panels, Tourism Management 29, 180–192
- SECKELMANN, Astrid; (2002), Domestic Tourism Is A Chance For Regional Development İn Turkey?, Tourism Management 23, 85–92
- STYNES, Daniel J.; (2007). Economic Impacts of Tourism, <http://www.msu.edu/course/prr/840/econimpact/pdf/ecimpvol1.pdf>, Erişim Tarihi:10.05.2010.
- TOSUN, Cevat ve Yasin BİLİM; (2004),”Şehirlerin Turistik Açıldan Pazarlanması”, Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt: 15, sayı:2, ss: 125-138
- TUNÇSİPER, Bedriye ve Mehmet KAŞLI; (2008), Termal Turizmin Ekonomik Etkileri; Gönen Örneği, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi Yıl: 2008 Sayı: 1 120-135
- TUNÇSİPER, Bedriye, İ. GİRİTLİOĞLU, M. AKSU ve G.K GİRGİN; (2009) , Bölgesel Kalkınmada Şehir Turizminin Rolü: Balıkesir ve Çanakkale Merkezlerinde Bir Araştırma, 10. Ulusal Turizm Kongresi, Mersin
- TUNÇSİPER Bedriye ve Gülay ÖZYILMAZ; (2009), Yerel Ekonomik Kalkınma Sürecine Turizm Sektörünün Etkisi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24, 53-70
- ÜNLÜÖNEN Kurban ve Arzu KILIÇLAR; (2004), Ekonomik Yansımalarıyla Türk Turizminin Seksen Yılı, erişim adresi: www.ttefdergi.gazi.edu.tr/makaleler/2004/Sayi1/131-156.pdf
- YEŞİLTAŞ, Murat ve İlker ÖZTÜRK; (2008). “ Bölgesel Kalkınma Çerçevesinde Alternatif Turizm Faaliyetlerine Yönelik Bir Değerlendirme: Sivas Örneği, Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 1-18
- www.kultur.gov.tr, erişim tarihi: 20.04.2010

www.kutahyakulturturizm.gov.tr (<http://www.kutahyakulturturizm.gov.tr/web/sturizmi.aspx>
erişim tarihi: 20.04.2010

www.emet.gov.tr (http://www.emet.gov.tr/viewpage.php?page_id=6) erişim tarihi: 20.04.2010

**AMERİKA'DA SİYASAL YAPI VE KARAR-ALMA MEKANİZMASI: KONGRE,
BAŞKAN VE YARDIMCI ORGANLAR**

Ekrem Yaşar AKÇAY¹

ÖZET

II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte etkisini, gücü hissettiren ABD, Soğuk Savaşın sona erdiğinde, dünyanın süper gücü, tek hakimi olmuştur. Bu yüzden, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan beri ABD'yi çalışmak, dünya politikasını anlamamıza yardımcı olacaktır. Bu nedenle her şeyden önce biz ABD'nin iç yapısına, siyasi yapısına ve karar alma sürecine bakmalı ve anlamalıyız.

Anahtar Kelimeler: II. Dünya Savaşı, ABD, Karar-Alma Mekanizması, Süper Güç, Dünya Politikası

**POLITICAL STRUCTURE AND DECISION-MAKING PROCESS IN AMERICA:
CONGRESS, PRESIDENT AND SUBSIDIARY COMMITTEES**

ABSTRACT

Within the ceasing the Second World War, USA, that sensed its effect , power, when the Cold War finished, became superb power , single dominant of the world. However, especially, since Second World War, studying the USA will be benefical to understand the world politics. Therefore, first of all, we must examine and understand internal structure, political structure and decision-making process of USA.

Keywords: Second World War, USA, Decision-Making Process, Superb Power, World Politics.

---

¹ Arş. Gör., Hakkari Üniversitesi, İİBF, Uluslar arası İlişkiler Bölümü, ey_akcay@hotmail.com.

GİRİŞ

I. Genel Olarak ABD

1492, II. Dünya Savaşı’nın bitimiyle girilen Soğuk Savaştan beri dünyanın süper gücü, tek hakimi olma yolundaki ABD, özellikle kıtanın 1492’de keşfiyle beraber birçok ülkenin sömürüsüne maruz kalmıştır. İngiltere sömürüsünde olup onların zulümlerinden bıkararak isyan eden 13 koloni, 1776’da bağımsızlığına ilan etmiş ve 1789 ‘da Anayasa’nın kabulüyle gerçek bir devlet olmuştur. İç işlerinde serbest 50 eyaletten oluşmaktadır. Çok geniş topraklara sahip olduğundan değişik iklimler görülmektedir. Ancak, bütün ülkede karasal iklimin hakim olduğunu söylemek mümkündür. Ülke Asya-Avrupa içinde yükselen bir ada konumundadır. Ülkenin başkenti, Washington, D.C., resmi dili İngilizcedir. Ülkenin en büyük şehri New York’tur. Nüfusu yaklaşık olarak 300 milyon kadardır.(<http://tr.wikipedia.org>, 2010).

Kıtanın keşfiyle beraber, çok göç alan bir ülke haline gelmiştir. Bu durum hala devam etmektedir. İlk gelenlerin buraya göç etme nedenlerine değinecek olursak;

- Avrupa’daki açlık sorunu
- Dini baskılar (30 yıl savaşları)
- Macera
- Geniş bir araziye sahip olması, topraklarının verimli olması
- Değerli madenlerin bulunması sayılabilir.

Yakın geçmişimizdeki göçlerin nedenine değinecek olursak;

- Beyin göçü
- İş imkanlarının fazlalığı
- Daha rahat ve özgür bir yaşam arzusu
- Daha fazla para kazanma arzusu
- Siyasette biraz daha etkin olma isteği
- Ülkedeki yaşam tarzı, tüketim kültürü ve bazı değerlerin insanlara çekici gelmesi

(McDonalds, Hollywood...) sayılabilir (<http://www.50states.com>, 2010).

Amerika’da yaşayanlar, Avrupa’daki dini baskılardan kaçıp kendi dinlerini daha rahat ve özgür yaşamak isteyen insanlar olduklarından diğer ülkeler içindeki en muhafazakar toplumu

---

oluşturmaktadır. Çok göç aldığı için, çok sayıda ulusu içinde barındırır. Bu yüzden Amerika, klasik ulus-devletten farklıdır. Ülke'de;

- %30 civarında Katolik
- %2 civarında Yahudi ve Müslüman
- %12 civarında Zenci
- %15 civarında İspanyol
- % 3-4 civarında Uzak Doğu'dan insan bulunmaktadır. (<http://tr.wikipedia.org>,

2010).

Bu insanlar, Amerikancılık/Amerikanlaştırma adı verilen bir erime potası içine girip bu yapıyı benimsiyorlar ve böylece kendilerini Amerikalı olarak tanımlıyorlar. Ayrıca, kendi kültürlerini, uluslarını da unutuyorlar.(American-Polish) Bu durum, ABD'de kültürel bir zenginlik olarak görülüyor ve bu gruplar kendi kimliklerini (alt kimlik) unutmadıkları gibi, Amerikancılığı üst kimlik olarak benimsedikleri için ulusal bütünlük de bozulmuyor.

Ekonomik olarak, çok güçlü bir ülkedir. II. Dünya Savaşı'ndan bu yana dünya ekonomisinin yaklaşık %60 sahiptir. Ülkenin para birimi Amerikan Dolarıdır. GSMH yaklaşık olarak 14 Trilyon USD'dir.

Ayrıca, Ülke, İngiliz sömürgesi altında kaldığından sömürgecilik ve kolonizme karşıdır. Temel hak ve özgürlükler, hürriyet söz konusudur. Açık diplomasiyi, eşit, adil, dengeli bir ilişkiyi savunurlar. Liberalizmin etkisi altındadırlar.

Askeri olarak, ülke, dünya savuma harcamalarının %50'sini gerçekleştirmektedir. Her bölgede, her ülkeyi vuracak üsse sahiptir diyebiliriz.

Ülke, teknolojik olarak da çok güçlüdür. Bilgisayar, elektronik, uzay, meteoroloji v.b alanlarda liderdir. Yıllık patent kayıtlarında birinci sıradadır.

Bütün bunların yanında, onun lider olmasını sağlayan, gücü idare edebilen, kontrol edebilen, yürütebilen, stratejik akla sahip bir siyasi iktidara da sahip olması belki de en önemli etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

II. Amerikan Siyasal Sisteminin Yapısı, İşleyişi ve Temel Özellikleri

50 eyaletten oluşan bir federal yapıya sahip ABD'de Başkanlık ve Kongre Sistemi vardır.(Arı, 2000: 17). Başkanlık Sistemi kısaca, yürütmenin başı ve meclisin ayrı ayrı halk tarafından seçildiği anayasal düzenin adıdır.(<http://www.haber10.com>, 2010). Teorik olarak kamu yönetiminin işleyişine ve federal devlet yönetiminin ruhuna en çok ve ileri derece bağımsızlık sağlayan sistemdir. (Parlak, 2005: 65). Kökeni 1787 Anayasası olan bu siyasal yapı ve karar alma mekanizması şu 4 yapıda kendini bulur: (<http://www.sabah.com.tr>, 2010).

Demokratik Yapı

Federal Sistem

Güçler Ayrımı

Kontrol ve Denge

Federalizm'de yetkiler önce federal düzeyde, yasama, yürütme ve yargı organları arasında sonra da federal hükümet ve eyaletler arasında paylaştırılmıştır (<http://www.50states.com>, 2010). Eyaletler anayasaya aykırı yasa çıkaramazlar. (<http://www.50states.com>, 2010). Organlar arasındaki bu dağılımla hem demokratik yapı düzenli bir şekilde işlemekte hem de organlar arasında denge sağlanıp çatışmalar önlenmektedir.

Güçler Ayrımı'nda ise Kongre'ye yasama, Başkan'a yürütme ve Anayasa Mahkemesine de yargı görevi verilerek bu ilke kesin bir şekilde uygulanmaktadır (Arı, 2004: 193). Yani, Kuvvetlerin sert ve kesin ayrılığı ve birbirlerine karşı eşitliği söz konusudur. (<http://www.sodev.org.tr>, 2010). Bu 3 yapı birbirlerine rakip değil, birbirinin dengeleyicisi olarak düşünülmüştür. (Kaymaz, <http://www.ilet.gazi.edu.tr>, 2010). Bu sayede sınırlı bir iktidar ortaya çıkarılarak temel hak ve özgürlüklerin garanti altına alınması sağlanmaktadır (<http://huseyinatmaca57.blogcu.com>, 2010). Ayrıca bu ayırım diktatörlüğün oluşmasına da engel olmuştur. Çünkü diktatörlükte, diktatör bu üç yapıyı kendi bünyesinde toplar. Sistem böyle bir durumun oluşmasına balta vurmuştur.(<http://www.ldp.org.tr>, 2010). Aslında bu ayırım Hobbes'in Leviathan'ı ile doğmuştur.(Tannebaum ve Schultz, 2005: 206). Hobbes, Leviathan'ı, devletin en üst kurum olduğu, sözlerinin kanun olduğu, halkın sözlerinin, görüşlerinin kale alınmadığı yapı olarak tanımlamaktadır. İnsanlar," gücü tek ele verdiğimizde, Leviathan

---

/Ejderha meydana gelir” düşüncesiyle bu yapıyı ayırmışlar, her yapıyı ayrı bir ele vermişlerdir.(Tannebaum ve Schultz, 2005: 212-214).

Kontrol ve Denge de ise anlatılmak istenen, yasama, yürütme ve yargının birbirinden tamamen ayrı olduğu ancak bazı araçlarla birbirlerine müdahale ettikleri ve birbirlerinin keyfi davranmasını engelleyip birbirlerini dengeledikleridir.(Arı, 2000: 19). Meclisin Temsilciler Meclisi ve Senato olarak 2’ye ayrılması, Başkan’ın Kongre’den geçen yasaları veto edebilmesi ve Başkan’ın üst düzey bürokratları ataması için Senato’nun onayının gerekmesi, bu dengenin işleyişinin en güzel örnekleri olarak görülmektedir.(<http://turkish.turkey.usembassy.gov>, 2010). Sistemdeki bu yapılar, birbirlerini frenleyebilir. Ancak, birbirlerini hızlandırmazlar ve herhangi bir eylem için zorlayamazlar (<http://www.radikal.com.tr>, 2010). Böyle bilinse de bazen birbirlerini zorladıkları da görülmektedir. Mesela, Kongre, ticari konularda başka ülkelere müzakere konusunda, Yönetimi çok zor durumda bırakabilmektedir. (TÜSİAD, <http://www.tusiad.us>, 2010).

Bunların yanında, ABD’de, belki de ülkede Başkanlık Sisteminin başarıyla işlemesini sağlayan sebeplerden biri olarak, 2 partili yapı bulunmaktadır. (<http://www.barobirlik.org.tr>, 2010). Yani, sistemde 2 parti vardır. Üçüncü parti ve bağımsız partiler uzun süreden beri sistemi etkileyecek durumu henüz gelmemişler. Bu partiler sistemde yer almalarına karşın iki parti hep etkin durumda olmuştur. Bu iki parti arasında da derin ideolojik görüş ayrılıkları da yoktur.(Cumhuriyetçiler ve Demokratlar) Aslında bu, Amerika’ya İngiltere’den miras kalmıştır ve bu yapıyla beraber ülkede Dar Bölge Çoğunluk Sistemi uygulandığı görülmektedir.(Çoğunluğa sahip olan parti 1 oy bile fazla olursa o bölgeden milletvekili çıkarır.)(Heywood, 2006: 374). Ayrıca yapısal anlamda partilerin teşkilatları yoktur. Seçim öncesi toplanırlar, seçim sonrasında hiçbir faaliyetleri yoktur. Partiler, zayıf ve istikrarsızdırlar. Burada Negatif Hukuk Anlayışı karşımıza çıkmaktadır. Partilere ilişkin yasaklar kayıt altına alınmıştır. Diğer durumlarda partilere özgürlük tanınmıştır. Bu yüzden de organik yapıları, devlet başkanları yoktur. Ayrıca sistemde adaylar kendileri, tek başlarına yarışır. Maliyeti yüksek olduğu için de lobi ve bazı etnik gruplardan destek alırlar, yardım isterler.

Sistemin temel dinamiklerinden biri olan Anayasa’ya değinecek olursak, kimilerine göre birliğin eyaletler üstündeki egemenliğini vurgulayan federalist eğilimler ile eyaletlerin

---

özerkliğini vurgulayan federalizm karşıtı eğilimler arasındaki bir uzlaşma sonucu oluşmuştur. (Akaya, Anday, v.d., 1993: 176). ABD Anayasası, Kurucu Babalar tarafından hazırlanmıştır.(<http://www.baremdergisi.com>, 2010). Kısadır, tartışmalı ve detaylı konulara girilmemiştir. Çerçeve Anayasa (Atar, 2004: 6) şeklindedir. Anayasa, 3 konuda sessiz kalmıştır:

- Beraberliğin nasıl bir beraberlik olduğu konusu
- Siyasi partiler ilgili hiçbir düzenlemesi yoktur.
- Yargı konusunda sadece Amerikan Yüksek Mahkemesi'nden bahseder.

Başlangıçta Anayasa'da 7 madde vardı, sonra bunlara 20 kadar düzeltme yapıldı bunlar da Anayasa maddesi olarak değerlendirildi. Orijinal maddelere hiç dokunulmadı. (<http://www.usconstitution.net>, 2010).

Sistemin diğer bir dinamiğini de Lobiler oluşturmaktadır. ABD siyasal sistemine ve karar alma mekanizmasına gerek ekonomik gerekse nüfus olarak çok büyük etkileri vardır.(Arı, 2000: 152). Özellikle partilerin teşkilatlarının olmaması, başkanlarının bulunmaması, adayların seçimlere kendilerinin hazırlanması ve bu işin maliyetinin yüksek olması bu tür gruplara ihtiyacı doğurmaktadır. Lobicilik, zararı da olsa(rüşvet) yararı da olsa ABD'de demokrasinin işlemesine katkı sağlar. Sistemi çalıştıran katalizör görevi görürler. Sisteme etkileri 2 şekilde görülür:

- Destek şeklinde
- Tehdit şeklinde

Bütün bu oluşumlarla, yapılarla görülmektedir ki ABD siyasal sistemi kimseye, tek başına, hiçbir konuda mutlak karar verme gücü tanımamıştır. Ayrıca, bu yapı, hem federal yapıda hem de eyaletlerde benzer şekilde işlemektedir(<http://www.forumgazetem.com>, 2010)

III. Kongre ve Karar Alma Mekanizmasına Etkileri

Yasama yetkisine bütünüyle sahip olan Kongre 535 üyeden oluşur ve 2 kanadı vardır:

- Temsilciler Meclisi
- Senato

Bu çift meclis sisteminin kullanılma sebebi; eyaletleri memnun etmek içindir. Eyaletlerin hem Senato hem de Temsilciler Meclisi'nde reyleri bulunmaktadır.

Temsilciler Meclisi'ne seçilmek için;

- 25 yaşını doldurmuş olmak
- 7 yıldır Amerikan vatandaşı olmak
- Seçim sırasında o eyalette oturuyor olmak gerekir (<http://tr.wikipedia.org>, 2010).

Üyelerin görev süresi, Anayasa'da 2 yıl olarak belirtilmiş olup 2/3 çoğunlukla herhangi bir üyenin ihracına karar verilebilir.(Arı, 2000: 38)

Temsilciler Meclisi, 435 üyeden oluşur. Üyeler, nüfusa göre orantılı olarak, 50 eyaletten 2 yıllığına seçilen üyelerden oluşmaktadır. Ölüm, istifa, ihraç edilme şekliyle üyeliğin sona ermesi halinde eyalet valisi ara seçim yapılmasını sağlayarak boşalan koltuğun bir an önce dolmasını sağlarlar.(Parlak, 2005: 67) Hangi eyaletin ne kadar üye çıkaracağı Kongre tarafından belirlenir. Her üyenin 1 oy hakkı bulunmaktadır. Temsilciler, seçilmek istedikleri sürece tekrar seçilebilirler. Temsilciler Meclisi üyeleri, lidere ve partiye bağımlı olmaktan çok seçmene bağımlıdırlar.

Senato'ya seçilmek için ise;

- 30 yaşını doldurmak
- 9 yıldır Amerikan vatandaşı olmak
- Seçildiği esnada o eyalette oturuyor olmak gerekir. (<http://www.resimland.com>, 2010).

Görev süreleri 6 yıldır ancak 1/3'ü 2 yılda bir değişir.(Abrahamsom, Bates, vd., 1993: 369) Senato üyeleri, eyalet meclisleri tarafından seçilir. (Daha sonra doğrudan yapılan seçimlerle belirlenmeye başlandı.) (Arı, 2004: 39) Senatörün de 1 oy hakkı vardır. Senato 100 üyeden oluşur. 50 eyaletin her biri Senato'ya 2 kişi gönderir.(<http://www.mersintercuman.com>, 2010) Senatörler de seçilmek istedikleri sürece tekrar seçilebilirler.

Diğer parlamenter rejimlerden farklı olarak Kongre'nin 2 kanadı arasında ast- üst ilişkisi yoktur. 2 kanat da eşit yetkilere sahiptir. Tam bir işbölümü ve işbirliği mevcuttur. Ancak istisnaları da vardır:

- Gelirle ilgili yasa teklifleri önce Temsilciler Meclisi'ne sunulur

-
- Antlaşmaların, üst düzey bürokratların onayı önce Senato'ya sunulur
- Ayrıca, Temsilciler Meclisi ve Senato arasında bir üstünlük olmasa da Senato biraz daha ön plandadır. Çünkü ;
- Senatörler, devlet adamı statüsündedirler.
  - Görev süreleri 6 yıl olduğundan seçilme kaygısı taşımazlar, bu yüzden de riskli kararlara imza atabilirler.
  - Senatörlerin sayısının da az olması onu biraz daha ön plana çıkarmaktadır. Çünkü sayı çok olunca güç azalıyor.
  - Senatörler, Temsilciler Meclisi üyelerine göre daha az prosedüre tabidirler.
  - Temsilciler Meclisi üyeleri sınırlı konularda uzmanken, Senatörler birçok konuda uzmandırlar.(Arı, 2004: 40)

Bunların yanında, Temsilciler Meclisi'nin başkanı çoğunluk partisinin adaydır. Bu kişi başkanla aynı partidense, başkanın sözcülüğünü yapar. Anayasa'ya göre Başkan Yardımcısı, Senato'nun da başkanıdır. Normal şartlarda Senato Başkanı oy kullanmaz. Beraberlik durumu söz konusu olursa oyunu kullanarak sorunu giderir. Senato'nun geçici başkanı çoğunluk partisinin adaydır ancak yetkileri kısıtlı ve semboliktir.(Arı, 2004: 41)

Kongre'nin her bir yasama dönemi 2 yıl olup her biri 1 yıl süren 2 oturumdan oluşur. Kongre, genellikle her yıl 3 Ocak'ta toplanmakta ve 31 Temmuz'da tatile girmektedir. Ancak, Başkan isterse Kongre'yi toplantıya çağırabilmektedir. (Parlak, 2005: 71)

Sistemde, Kongre'ye yardımcı alt ve üst komiteler vardır. Sayıları, partilerin meclisteki durumuyla yakından ilgilidir. Her komitede bir başkan vardır. Komite başkanı olmak için, kişinin tecrübesi, bilgisi, liderliği, kişisel özellikleri ve uzmanlığı önemli rol oynamaktadır. Başkanlık Sistemi'ndeki bu alt yapılar, sistemin istikrarlı işleminde önemli rol oynamaktadırlar. Sistemdeki işbirliği ve işbölümünden dolayı bu komiteler, federal hükümetin üstesinden gelemediği konular üzerinde çalışma imkanı bulabilir ve sistemin işleyişini az da olsa hızlandırabilir. Mesela, Yasa ve kararlar, ilgili komiteye gitmeden önce alt komiteler tarafından incelenir. Bu yasa ve kararlar, onay, gözden geçirme ve değişiklik gibi işlemler için üst komitelerden birine gider. Böylece kararlar Kongre'ye gitmeden önce detaylıca incelenir,

---

daha uygun, düzgün ve sağlam yapılı kararlar ortaya çıkar. Bunun sonucunda da Kongre kararları detaylıca inceleme ve zaman kaybı da yaşamaz.

Temsilciler Meclisi'nde 19, Senato'da ise 17 daimi veya üst komite vardır. Ayrıca her komite ve alt komitelerde STAFF adı verilen yardımcılar bulunmaktadır. Bunlar da;

- Profesyonel Staff
- Sekreterlik İşleri Yapan Stafflar şeklinde 2'ye ayrılır. Sayılarının belirlenmesi ve seçimi partilerin meclisteki durumuyla ilişkilidir. Atanmalarında komite başkanları önemli rol oynar. (Arı, 2004: 62)

Yasa yapma prosedürüne değinecek olursak;

ABD'de yasa yapmak zor ve karmaşık bir süreçtir. Çünkü 2 tane yasama organı vardır. Yasa yapma prosedürü Temsilciler Meclisiyle başlar. Temsilciler Meclisi'ne yasa önerisi verilir. Temsilciler Meclisi Başkanı'na öneri verilir. Başkan uygun görürse öneriyi ilgili komiteye gönderir, uygun görmezse yasa ölür. Komite başkanı arzu ederse yasa önerisini gündeme alır, arzu etmezse almaz. Gündeme aldığı taktirde, komite başkanı herkese bir duyuru yapar. Komite aşaması başlatılmış olur. Lobiler, komite çalışmalarını takip ederek sürece dahil olur, pozisyonlarını belirlerler.(Türker, <http://www.arem.gov.tr>, 2010) Daha sonra tartışmalar yapılır, herkes, görüşünü açıkça beyan eder. Komite yasa önerisinin çıkmasını uygun görürse, öneriyi Temsilciler Meclisi gönderir. Öneri çıktıktan sonra da Senato'ya gönderilir. Senato Başkanı, öneriyi kendilerinin ilgili komitesine gönderir. Komite inceler ve tekrar öneriyi Senato Başkanı'na gönderir. O da uygun görürse öneriyi Senato Genel Kurulu'na gönderir. Çıkan yasa Temsilciler Meclisi'nin kabul ettiği metinse, başkana gönderilir. Değilse, bu komite, bir uzlaştırma metni oluşturmaya çalışır. Uzlaşma olmazsa, yasa ölür. Uzlaşma olursa, metin Kongre'ye gönderilir. Kabul edilirse, yasa başkana gönderilir. Başkan ise 4 şekilde davranabilir:

- İmzalar.
- 10 gün(Pazar günleri hariç) içinde imzalamasa bile o yasa yürürlüğe girer.
- Veto eder, yasa yürürlüğe girmez. Ancak, hem Senato hem de Temsilciler Meclisi üye sayısının 2/3 çoğunluğu oluşturulup başkana karşı bir direnme olursa yasa yürürlüğe girer.(Çam, 2000: 114)

- Paket Veto(Pocket Veto) söz konusu olabilir. Yani, 10 günlük sürede bir seçim olursa veya Kongre tatile girerse, o yasa önerisi kendiliğinden veto edilmiş olur. (Arı, 2004: 67).

Kongre'nin yetkilerine değinecek olursak;(bu yetkiler başkanı incelerken tekrar ele alınacaktır.)

- Antlaşmaların onaylanması için Senato'nun 2/3'nün onayı gerekir.
- Kongre'nin 2 kanadı da NATO'da ülkeyi temsil eder.
- Üst düzey bürokratların atamalarını Başkan yapar, ancak, Senato'nun onayı gerekir.
- Mali konularda tüm yetkiler Kongre'ye bırakılmıştır.(Temsilciler Meclisi)
- Savaş ilanı yetkisi Kongre'ye bırakılmış.
- Devletin en dinamik organı, halkın sesi, demokrasinin garantisi olarak görülse de dış politika konusunda ise az yetkiye sahiptir. Dış politika'da esas organ başkandır (<http://www.bayar.edu.tr>, 2010).

IV. Başkan ve Karar Alma Mekanizmasına Etkisi

ABD'de Başkan;

- Hükümetin başı, uygulanacak programların koordinatörü
- Parti lideri
- Çıkacak yasaları belirleyen kişi
- Dış Politikada esas karar veren kişi(ancak yetkileri sınırsız değildir. Bazı kararlarının Kongre tarafından tasdik edilmesi gerekir.) (<http://ansiklopedi.turkcebilgi.com>²⁰¹⁰)
- Silahlı Kuvvetlerin baş komutanı
- Devlet başkanı
- Kongre önünde siyasi sorumluluğu olmayan bir hükümet şefi
- Bazılarına göre ise seçilmiş kraldır.(<http://www.2023.gen.tr>, 2010)

Başkan, bu görevleri yerine getirirken hem içten hem de dıştan baskı altındadır.(baskı grupları, bürokrasi, çıkar grupları. Dış unsurlar, siyasi partiler, lobiler, yürütme birimleri, kamuoyu, kongre...)

Başkan, bütün bu görevlerini yerine getirirken onun sosyo-psikolojik özellikleri, siyasal düşünceleri ve yönetim anlayışı sistemin işleyişinde, sistemin performansı adına belirleyici

---

olmaktadır. (Akgün ve Özlük, <http://www.2023.gen.tr>, 2010) Bu rejim tipine adını vermesi de bunun en güzel göstergesidir.

Başkan'ın görev süresi 4 yıldır (<http://ansiklopedi.turkcebilgi.com>, 2010) Ve bir kişi en çok 2 defa Başkan seçilebilir. (<http://www.whitehouse.gov>, 2010) Anayasa, seçimlerin ne zaman yapılacağını Kongre'ye bırakmıştır. Ancak, seçim, kasım ayının ilk pazartesisinden sonra gelen Salı günü olur. Eğer Salı günü ayın başı olursa, seçim de sonraki Salı günü yapılır. Başkan adayları olan kişiler, Senato tarafından onaylanır.(Arı, 2004: 86)

Ayrıca, başkan adayları;

- 35 yaşında olmalı,
- Doğuştan ABD vatandaşı olmalı,
- 14 yıldır Amerika'da oturuyor olmalıdır.

Başkanlar, çoğunlukla WASP'lardan(White, Anglo-Saxon, Protestan) seçilir.(Arı, 2004: 86)

Başkanı doğrudan halk seçmez. Her eyalet sahip olduğu Temsilciler Meclisi ve Senato üyesi kadar 2. seçmen seçer. (Çam, 2000: 98) Bu 2. seçmenlerin (electoral collegue) oyunu alanlar da Başkan ve Başkan Yardımcısı olur. Ancak, vatandaşlar, hem parti çalışmalarına katılarak hem de partilere ve adaylara parasal yardımlarda bulunarak sürece dahil olabilirler. (<http://www.canaktan.org>, 2010)

2. seçmeni seçmenin nedenlerine değinecek olursak; şunları söylemek mümkündür:

- ABD başlı başına bir kıta, geniş, mesafe fazla ve sonuçların alınması zor bu yüzden

2. seçmene ihtiyaç duyuyorlar.

- Ayrıca, halkın kimi seçeceğini kestiremediklerinden onlara güvenemiyorlar. Bu da

2. seçmene ihtiyacı doğuruyor.

Seçimde toplam 538 seçmenin 270'nin oyunu alan başkan olur. Eğer alamazsa en fazla oyu alan 3 kişiden biri Temsilciler Meclisi'nde başkan seçilirken, en fazla oyu alan 2 kişiden 1'i Senato tarafından Başkan Yardımcısı seçilir.(Arı, 2004: 88)

Ayrıca, Başkanın, Temsilciler Meclisi'nde seçilmesi için eyaletlerin mutlak çoğunluğunun oyu gerekir. Her eyaletin 1 oy hakkı bulunmaktadır. Yani buradan da anlaşılacağı gibi, Temsilciler Meclisi'nin başkanı seçmesi olası bir durum değildir.

Başkan seçildikten 2 ay sonra koltuğuna oturur. Sebebi :

- Kıtanın büyük olmasından dolayı sonuçlarının alınmasının uzun sürmesi
- Başkan'a seçildikten sonra kabine oluşturması için süre verilmesindedir.

Bu 2 aylık süre zarfında eski başkan görevine devam eder. Ancak eski başkan, sadece rutin işleri, gündelik işleri yapar, büyük işlere girişemez.(care taker) Bu yüzden ona topal ördek denir.(<http://www.senate.gov>, 2010) (lame duck)

Ayrıca, başkanın ölmesi, istifa etmesi, görevden uzaklaştırılması gibi durumlarda onun yerine başkan yardımcısı geçer.

Başkanın, Kongre önünde siyasi sorumluluğu yoktur. Aslında bunun sebebi yürütmenin bütünü olması ve sistemde güçler ayrılığı ve federalizmin olmasıdır. Ancak başkanın cezai sorumluluğu vardır. Bu da karşımıza sadece “ impeachment”(vatana ihanet) durumunda çıkıyor.(Karabıyık, <http://www.yayed.org>, 2010)

Başkan görevini kötüye kullandığında, Temsilciler Meclisi tarafından suçlu bulunursa, Anayasa Mahkemesi başkanlığında toplanan Senato tarafından yargılanarak görevi elinden alınır.

Başkan'ın dış politika konusunda görevlerine gelince; temelde 3 yetkisi vardır:

- Antlaşma Yapma,
- Bakan, büyükelçi, konsolos ve diğer bürokratları seçmek,
- Yabancı büyükelçi ve devlet bürokratlarını kabul etmektir.

Başkan'a, Senato'nun onayı ve tavsiyesiyle antlaşma yapma yetkisi verilmiştir. Eğer Başkan, antlaşmanın Senato tarafından onaylanmayacağını anlarsa, anlaşmayı geri çekebilir. (SALT-II)

Başkan, Senato'nun 2/3 çoğunluğu sağlayamaması durumunda, antlaşmanın onaylanıp geçirilmesi sorununu, 2 kanattan da geçirdiği, basit çoğunluğu sağladığı bir yasa ile çözer.(Arı, 2004: 91)

Senato, antlaşmayı bazen geldiği gibi, bazen de metin üzerinde değişiklik yaparak ya da bir kısmını çıkartarak onaylayabilir. Başkan da, eğer isterse, yürürlükteki bir antlaşmayı Senato'ya sormadan kendi başına sona erdirebilir.

Ayrıca Başkan, diğer ülke devlet başkanlarıyla, Senato’nun onayını almaksızın yürütme antlaşması yapabilir.(<http://turkish.turkey.usembassy.gov>, 2010) Ancak, bu antlaşmalar, Anayasa’ya uygun olmalı ve Anayasa’nın verdiği hakları ortadan kaldırmamalıdır. Bu durumlarda, Anayasa Mahkemesi, bu antlaşmaların Anayasa’ya uygun olduğunu belirtmektedir. Başkan, bir antlaşma, Senato’da onaylanmadığı veya onaylanmayacağını düşündüğü durumlarda, Yürütme Antlaşmalarına başvurmaktadır.(Umerova, <http://acikarsiv.ankara.edu.tr>, 2010)

Başkan’ın bir diğer yetkisine değinirsek, Bakan, Büyükelçi, Konsolos gibi üst düzey kamu görevlilerini atamaktadır. Bu da Senato’nun onayını gerektirmektedir. Ancak, Başkan, isterse, geçici antlaşmalarla, Senato’nun onayından kaçabilir. Ayrıca Başkan’ın Ulusal Güvenlik Danışmanı, Senato’nun onayını gerektirmeden atanır. (<http://www.ntvmsnbc.com>, 2010)

Başkan’ın bir diğer yetkisi ise, yabancı ülke büyükelçilerini ve üst düzey devlet görevlilerini, Senato’nun onayı gerekmeksizin, kabul etmektir. Bu durum göz önüne alındığında, ülkeleri diplomatik olarak tanımanın da Başkan’ın yetkileri dahilinde olduğunu görebiliriz. Başkan, yetkisini kullanarak, hangi ülkenin tanınıp hangi ülkenin tanınmayacağına kendisi karar vermektedir. (Arı, 2004: 96)

Ayrıca Başkan, büyükelçilerin geri çekilmesini ilgili hükümetlerden isteyebilir. Kendisi de diğer ülkelerdeki büyükelçileri geri çekebilir.(Rusya’nın Afganistan’ı işgali sonucunda Başkan, Moskova Büyükelçisini geri çağırmıştır.)

Bütün bunların yanında Başkan, başkomutan olduğu için de bir takım yetkilere sahiptir ve bu yetkilerden bazıları da dış politikayı yakından ilgilendirmektedir.

Başkan, ABD’yi başkomutanlık yetkisiyle savaşa sokabilir, bir yere sevk edebilir. Silahlı güç kullanıp kullanmamaya, askeri çatışmaları sona erdirmeye ve barış antlaşması yapmaya karar verebilir. Ancak gerekli olduğu takdirde, Kongre, bu duruma müdahale edebilir. Başkan, bir bölgeye savaş veya operasyon kararı almışsa ve Kongre bu duruma 60-90 gün içinde onay vermemişse veya desteklememişse, Başkan, askerlerini geri çekmek zorundadır.(Arı, 2004: 102) Kongreyle Başkan arasında bu görevi paylaştıran Anayasa, dengeyi kurmaya çalışmıştır. Her şeye rağmen Başkan, başkomutan olduğu için, bu görevi Kongreyle

---

pek paylaşmak istemez. Kongre, ülke prestiji, ülke çıkarı için ve ülke tehdit altındaysa Başkan’ın kararına itiraz etmeyebilir.

Eğer Başkan, bir ülkeye savaş kararı almışsa ve asker sevk edecekse, bu durum ülke çıkarlarını ve Başkan’ın uluslararası prestijini korumalıdır, ABD’nin güvenliğini tehlikeye atmamalıdır. O zaman Kongre, Başkan’ın kararlarına itiraz etmez.

Ayrıca Başkan, müttefik ülkelerle üs antlaşması yapabilir, müttefiklere askeri yardım yapma vaadinde bulunabilir. Bu durum, ülkenin uluslararası prestijini korumak veya kaybedilmişse yeniden kazanmak içindir.

Başkan’ın diğer görevlerine değinecek olursak; Başkan, yasaları veto edebilir.(Yasayı 10 gün içinde imzalamalı ya da geri göndermelidir) Ancak, ABD Anayasa’sı Başkan’a, parlamentoya yasa teklifinde bulunma hakkını da vermemiştir (<http://www.sodev.org.tr>, 2010). Bu görevi, Başkan’ını partisi yerine getirmektedir. Ayrıca Başkan, Kongre’yi feshedemez ama toplantıya çağırabilir

Ayrıca Başkan, Anayasa Mahkemesi’nin üyelerini atama görevini de üstlenmiştir.

Bunların yanında Başkan, sadece bürokrasinin değil aynı zamanda icranın da başıdır. Enformasyona çok rahat ulaşır. Her türlü bilgi önce ona gelir. Beyaz Saray’da sürekli bilgi akışı vardır.

Parti Başkanı olduğu için, kendi partisinden olan Kongre üyeleri, tekrar seçilememe korkusuyla onun politikalarını destekler. Ayrıca medya da Başkan’ın konuşmalarına daha

ayrıntılı ve geniş yer verir. Bu da onun aslında sistemdeki en yetkili ve en etkin isim olduğunu göstermektedir.

Bütün bunlar değerlendirildiğinde, Başkan’ın sistemde bu kadar etkin olmasının Başkan Roosevelt zamanında başladığı görülmektedir. 20.yy.’ın sonlarına doğru, ABD, hegemonik olarak güç kazandıkça da Başkan’ın hem ulusal hem de dünya çapındaki etkinliği artmaya devam etmiştir (Akgün ve Özlük, <http://www.2023.gen.tr>, 2010).

V. Yardımcı Organlar ve Karar Alma Mekanizmasına Etkileri

Amerikan Başkanlık Sistemi’nde bakanlar başkan tarafından seçilir, isimleri kamuoyuna okunur. Daha sonra Başkan, isimleri Kongre’ye onaylamaları için gönderir. Eğer

---

isimler okunduktan sonra kamuoyunda herhangi bir tepki olmamışsa isimler Kongre tarafından onaylanır. Bunların dışında bir de Başkan'ın yürütme bürosu vardır. Burada Ulusal Güvenlik Konseyi, Ulusal Güvenlik Danışmanı ve İstihbarat Birimleri v.b. birimler bulunur. Bunlardan Ulusal Güvenlik Danışmanı, bazı bakanlıkların bile üstünde yer almaktadır. Aslında, bunların hepsinin görevi, yetkileri oldukça fazla olan Başkan'a yardım etmek, gerektiğinde Başkan'a tavsiyelerde bulunmaktır. Bu birimler, Başkan'ın yardımcısı gibi değil adeta Başkan'ın adamı gibidirler. Etkisi sistemde çok büyük olan Başkan'ın politikalarının yürütülmesini sağlarlar. ABD'de hükümet yerine yönetim kelimesinin kullanılmasını nedeni de bundan kaynaklanmaktadır.

A. Dışişleri Bakanlığı

1789'da kurulan bakanlıkta ilk görevi T. Jefferson yapmıştır. Dış politikanın yürütülmesinde hükümetin önemli birimleri arasında yer almaktadır. Başlıca görevleri;

- ABD vatandaşlarının dış ülkelerle ilişkilerde çıkarlarını korumak
- Tüm dış politika konularında başkana tavsiyelerde bulunmaktır. Bu bakımdan,

Başkan'ın temel danışmanı sayılmaktadır.

Bakanın etkinliği de, onun kişisel yeteneğine, tecrübesine ve başkanla olan ilişkisine bağlıdır. Ancak, ülkenin gücü, dünya politikasındaki rolü artmasına rağmen Dışişleri Bakanlığı'nın öneminin aynı derecede artmadığı da gözden kaçırılmamalıdır. Aslında bunun nedeni, Dışişleri konusunda yeni bürokratik kurumların oluşmasıdır. Bütün bu durumlar ele alındığında da, diğer bakanlıklarla karşılaştırıldığında, onlara nazaran küçük bütçeli bir bakanlık olduğu görülmektedir.(1988 yılı itibariyle 3-4 milyar\$ bütçeye sahipken Savunma Bakanlığının 270-280 milyar\$ civarındadır) (Arı, 2000: 205) Ayrıca bakanlığın bünyesinde 30.000 civarında personel görev almaktadır. Bakanlık bünyesinde görevli önemli üst düzey bürokratlardan bazıları da şunlardır:

- Dışişleri Bakanı Yardımcısı
- Siyasal İşlerle İlgili Dışişleri Bakanı Müsteşarı
- Ekonomik İşlerden Sorumlu Dışişleri Bakanı Müsteşarı
- Uluslararası Güvenlik İşlerinden Sorumlu Dışişleri Bakan Müsteşarı

- Yönetimle İlgili Dışişleri Bakan Müsteşarı

Ayrıca bakanlık, örgütlenme biçimi olarak coğrafik ve fonksiyonel yapılara ayrılmış, yer yapının başına bir Dışişleri Bakan Yardımcısı getirilmiştir. Bunun yanında, örgütlenme işbölümüne dayalı olup her büro doğrudan bakanlığa bağlanmıştır.

Bakanlığın askeri konularla ilgili politikalarına bakan siyasi - askeri birimi bulunmaktadır. Kongre'nin dış politika üzerindeki etkisinin artmasıyla birlikte, bu birim, Kongreyle yakın temas içinde bulunarak kararların yürütmenin istediği doğrultuda çıkmasını sağlamakta ve gelişmeleri takip ederek ne yapılması gerektiğine karar vermektedir.

Bakanlık, ilerleyen dönemlerde ekonomik ve teknik konulara da yer ayırmıştır. Eski dönemlerde ABD'nin dış yardım politikaları farklı birimlerin elinde yürütülmekteyken bu iş, 1960'larda kurulan Uluslararası Kalkınma Dairesine bırakılmıştır. Bu birim ise ilk olarak Dışişleri Bakanlığı'na bağlanmış, daha sonra ise Uluslararası Kalkınma İşbirliği Dairesine bağlanmıştır. Bu birim, ne kadar Dışişleri Bakanlığı'ndan ayrı bir yapı olsa da uyguladığı politikaları bakanlıkla eşgüdüm içinde yürütmektedir. (Arı, 2004: 117)

Ayrıca, Uluslararası Kalkınma Dairesi gibi ayrı bir yapıya sahip olan propaganda, istihbarat ve enformasyon işlemlerinin gerçekleştirildiği, bakanlıkla koordineli çalışan Birleşik Devletler Enformasyon Dairesi bulunmaktadır. Bu birimin, bakanlığın yurtdışı propaganda ve istihbarat işlerini yürüttüğünü söylemek mümkündür.

Son olarak, silahların kontrolüne ilişkin işlerle ilgilenen, bakanlıkla koordineli olarak çalışan Silahların Denetimi ve Silahsızlanma Dairesinden bahsedebiliriz.

B. Savunma Bakanlığı

1947'de kurulan bakanlık, ilk başlarda sayı ve etkinlik olarak zayıf gibi görünse de, ilerleyen dönemlerde özellikle ulusal savunma konusunda etkin olarak gücünü artırmıştır. Başkan'ın bütün ordunun başkomutanı olduğu hatırlanacak olursa, Savunma Bakanı da başkomutan yardımcısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Savunma Bakanı, tüm askeri birimlerin koordineli biçimde hareket etmesini sağlar.(Arı, 2000:208) Bakanlık, bünyesinde kara, hava, deniz ve Genel Kurmay Başkanlığı'nı barındırmaktadır. Ayrıca bakanlık, ilerleyen dönemlerde 2 alt bölüme de ayrılmıştır. Bunlar:

-
- Savunma Haber Alma Dairesi
  - Savunma Bakanı Ofisi'dir. Ofiste bulunan Savunma Bakan Müsteşarı, Amerikan Dış Politikasının ulusal güvenliğe olan etkisini inceleyip değerlendirmektedir. Ayrıca her kuvvet komutanlığında 3 müsteşar ve 8 komutan bulunmaktadır.

Bunların yanında bakanlık bünyesinde, iletişim, atom enerjisi, lojistik, program analiz ve değerlendirme v.b. birimlerde bulunmaktadır.

C. Hazine Bakanlığı

ABD'de, Dışişleri Bakanlığı gibi büyük öneme sahip bakanlıklardan biridir. Özel bir yeri vardır. Temel görevleri:

- Vergi toplama
- Kamu borçlanmalarını yönetme
- Merkez Bankası'nı yönetme
- Ordunun mühimmatını temin etme v.b.'dir.(<http://www.bayar.edu.tr>²⁰¹⁰)

Bu önemli işlevleri sebebiyle Kongre, bu kurum yapısı ve faaliyetleriyle yakından ilgilenmektedir.

D. Diğer Bakanlıklar

Yukarıda anlatılan bakanlıklar dışında ABD'de, Maliye, Adalet, Tarım, İçişleri, Enerji, Eğitim, Sağlık ve Sosyal Hizmetler, Çalışma, Ulaştırma ve Ticaret Bakanlığı gibi bakanlıklarda bulunmaktadır. Bu bakanlıklar da görevleri itibarıyla ABD'nin Dış Politika sürecine katkıda bulunmaktadırlar. Özellikle savaş sonrası dönemde, özeldir paranın genelde ekonominin ABD dış politikasında önemi artınca Maliye, Ticaret ve Tarım Bakanlıkları gibi bakanlıkların öneminin de arttığı görülmektedir. Tarım Bakanlığı'nın diğer ülkeler yapılan gıda ve tarım ürünlerini yardımlarını organize etmesi, az gelişmiş ülkelerde tarım politikalarını desteklemesi, gerektiğinde uzman göndermesi, onun ne kadar önemli hale geldiğini göstermektedir.

Bunların dışında, bakanlık olmamalarına karşın dış politika sürecinde önemli olan NASA'ya (Uluslararası Havacılık ve Uzay Dairesi) değinmek yerinde olacaktır. Çünkü birim, ABD'nin askeri faaliyetlerini yönlendirecek ve küresel güç dengesine etki edecek

---

kapasitededir.(<http://tr.wikipedia.org>, 2010) ABD’nin uzay programlarını yönetmekle görevli olan NASA, bunun yanında, Amerikan astronotlarını uzaya göndermeyle de bilinir.

E. Başkan’ın Yürütme Bürosu

Bu yapı, çok sayıda birim ve bürokrattan oluşur. Bu bürokratların hemen hemen hepsi başkanla gelip başkanla gitmektedirler. Sistem, gücün merkezileşmesine izin vermeyen bir sistem olduğu için bürokratlara da bir takım önemli yetkiler vermiştir. Bu yetkilerle onlar da sistemde önemli hale gelip ve başkanı etkileyecek duruma gelmişlerdir.

Sistemin düzgün bir şekilde işlemesi için de bu yapıların hepsinin birlikte, uyum içinde çalışması gerekmektedir. Bu yapıda, Başkan’a yakın bazı yapılardan bahsetmek yerinde olacaktır:

1. Ulusal Güvenlik İşleri Danışmanı

Ulusal Güvenlik Konseyi’nin başında bulunur. Başkan Kennedy ile başlayıp ondan sonra gelen Başkanlar tarafından da devam eden bir uygulama olmuştur (Arı,2004: 125). Sistemde önemli bir yere sahip olan Ulusal Güvenlik Danışmanı’nın atanması için Senato’nun onayına gerek yoktur.(<http://www.ntvmsnbc.com>, 2010) Başkan’ı uluslararası durum konusunda günlük olarak bilgilendirir. Önemli olaylar arifesinde, Başkan’ın gerekli bütün bilgileri elde etmesini sağlar.(Koç, <http://www.asam.org.tr>, 2010) Bu yüzden gerekli bilgileri derler. Bu da Başkan’ın sağlıklı karar vermesine yol açarak sistemin işleyişini rahatlatır, kolaylaştırır. Ayrıca, Başkan’ın değişik kurumların öneri ve bakış açılarından haberdar olmasını sağlayarak önde gelen politika yapımcılarının sürece dahil olmasını sağlar. Kurumlardan gelen haberleri tarayarak neyin önemli ve gerekli olduğunu belirler ve Başkan’a iletir. Bunların yanında, politikaların hukuki yönlerinin dikkate alınıp alınmadığını ve Başkan’ın direktiflerinin uygulanıp uygulanmadığını takip eder. Ayrıca Ulusal Güvenlik Danışmanı, uygulamada karşılaşılabilecek zorlukların, engellerin belirlenmesini de sağlamakla görevlidir. Yani, Ulusal Güvenlik Danışmanı ve onun altında çalışan personel, Başkan adına sistemin işleyiş sürecini gözetlemektedir. Bu tür görevlerinden dolayı bir çok üst düzey bürokratin bile üstünde yer

---

almaktadır. Hatta Dışişleri Bakanı'nın öneminin, zamanla Ulusal Güvenlik Danışmanı'na kaydığını söylemek mümkündür.

2. Ulusal Güvenlik Konseyi

1947'de Ulusal Güvenlik Yasası ile kurulmuş olup 1947'den beri, Amerikan'ın güvenlik politikası burada koordine edilmektedir. Başkan'ın en yakın dış politika ve güvenlik danışmanlarından oluşur. Amerikan ulusal güvenlik sisteminin alt yapısı ve mimarisi burada oluşmaktadır. Kurumda, yüz civarında alt sistem vardır ve süreç, bunlar arasında resmi ve gayri resmi şekilde işleyen kurumsal bir süreçtir.

Ulusal Güvenlik Konseyi, aslında, 2.Dünya Savaşı sırasında Başkan Roosevelt'in sergilediği kişisel ve düzensiz yönetim ve karar almasına tepki olarak kurulmuştur.(Koç, <http://www.asam.org.tr>, 2010) Kongre, Ulusal Güvenlik Konseyi vasıtasıyla Başkan'ın tek başına, keyfi karar almasını engellemek istemiştir. Zamanla Başkan'ı kısıtlayan, denetleyen bir yapı olmaktan çıkarak güvenlik politikalarının entegrasyonu, koordinasyonu ve Başkan tarafından kontrolünün bir aracı haline gelmiştir. Bunların yanında, zamanla diplomatik dosyaları takip etmek, bakanlıklar arası hakemlikler yapmak gibi görevlere de sahip olmuştur.(Lefebvre, 2005: 81)

Başkan Truman, ilk başlarda Konsey'i kendine karşı bir rakip olarak gördüğü için toplantılara katılmaktan kaçınmıştır. Ancak Truman, Kore Savaşı'yla beraber Konsey'in dış politika ve güvenlik konusunda faydalı olabileceğini düşünerek toplantılara katılmaya başlamıştır. O zamanlarda sınırlı personel ve belli konularda çalışmasına rağmen özellikle Soğuk Savaş döneminde en önemli kilometre taşlarından biri olmuştur. Bu nedenlerden dolayı Başkan Eisenhower, gerek askeri tecrübesi gerekse kişisel becerilerinden dolayı Konsey'e ayrı bir önem vermiştir. Başkan Kennedy ile Konsey çok daha öneli bir yere gelmiştir. Hatta, onun Ulusal Güvenlik Danışmanı, George Mac Bundy kara alma sürecinde kilit isim olmuştur. Ofisini Beyaz Saray'a taşıyan ilk Ulusal Güvenlik danışmanı olması ve Beyaz Saray'da Özel Kriz Merkezi'nin ilk onun zamanında kurulması bunun en önemli göstergelerindedir. Öneminin gittikçe artması sonucunda doğal olarak sayısında da bir artış gözlenmiştir. Önemi Kissinger ile daha da artan Konsey'in yetkileri, Başkan Regan döneminde danışmanlık ve ulusal

---

güvenlik konusundaki politikaların koordinasyonu ile sınırlandırılarak ve de sayıları bir hayli azaltılarak diğer kabine üyeleri arasında sürtüşme önlenmeye çalışılmıştır.(Arı, 2004: 126) Bushla devam eden süreçte Konsey, eski prestijini kazanmaya başlamıştır. Günümüzde de Konsey ve Danışmanı, dış politikaya ilişkin karar alma sürecinin merkezinde yer almaya, kilit isimlerden biri olmaya devam etmektedir.

3. İstihbarat Birimleri

a. CIA

2. Dünya Savaşı sırasında faaliyet gösteren Stratejik Hizmetler Dairesi içinde oluşup Merkez İstihbarat Teşkilatı olarak bilinen CIA, resmen, 1947'de, Başkan Truman tarafından hazırlanan Ulusal Güvenlik Yasası kapsamında oluşturulmuştur.(<http://sozluk.sourtimes.org>, 2010)

Aslında ABD'de dış politika alanında istihbarat toplama faaliyetleri İngiltere'ye karşı yapılan Bağımsızlık Savaşları(1775-1783) sırasında başlamıştır. O dönemde George Washington, istihbarata büyük önem vermiştir ve bu konuda bir örgüt kurma çalışmaları başlamıştır. 1775'te de Kongre kararıyla Gizli Haberleşme Komitesi adıyla Amerika'nın ilk istihbarat örgütü kurulmuştur. Teşkilat, Amerika'nın bağımsızlığını destekleyen devlet, kişi ve kurumlarla haberleşme, görüşme ve bilgi toplama faaliyetlerinde bulunmuş, Amerika'nın bağımsızlığı lehine bir kamuoyu oluşturma ve propaganda faaliyetleri için çalışmıştır. Ayrıca teşkilat, yurt dışına çok sayıda ajan göndermiştir. Teşkilatı İngilizlere karşı çalışan ilk ajanı Nathan Hale'dir. Tüm CIA personeli tarafından örnek alınan Hale, faaliyetleri sırasında yakalanıp asılmıştır. Heykeli CIA'nın merkez binasının önünde bulunmaktadır.(<http://www.frmpaylas.com>, 2010)

Teşkilatın başında bir başkan bulunur. CIA Başkan'ı, Başkan tarafından atanmakta ve Senato'nun onayıyla göreve başlamaktadır.(Arı, 2004:128) CIA Başkan'ı, tüm istihbarat faaliyetlerini koordine etmekle, istihbarat konularında Başkan'a danışmanlık yapmakla ve tavsiyelerde bulunmakla görevlidir.

Ayrıca, CIA'nın görevleri arasında, gizli istihbarat, kontr-espionaj, gizli operasyonlar olmak üzere her türlü istihbarat fonksiyonunu etkili biçimde kullanmayı da saymak mümkündür.

Bu birimlerde çalışacak kişilerde aranan en önemli özellik ise, uzman olmaları ve güvenilir olmalarıdır.

İstihbarat toplama faaliyetleri, ABD için eski zamanlara dayansa da, ilk zamanlarda çok etkili olmayan teşkilat zamanla önemli bir haline gelmiştir. Personel ve bütçe bakımından Dışişleri Bakanlığı'ndan daha büyük bir yapıda olması bunun en önemli göstergesidir

Bunu yanında Başkan, istihbarat toplamak için sadece CIA'dan yararlanmaz. FBI, Ulusal Güvenlik Dairesi, Dışişleri Bakanlığı Birleşik Devletler Enformasyon Dairesi, Savunma İstihbarat Dairesi ve Savunma Bakanlığı bünyesindeki kuvvet komutanlıklarının içinde bulunan istihbarat birimlerinden de yararlanır.

Aslında, Başkan da, istihbarat faaliyetleriyle doğrudan ilgilenmez. Burada esas yetkili organ, Ulusal Güvenlik Konseyi'dir.(Arı, 2004: 128) Ulusal dış istihbarat amaçları Ulusal Güvenlik Konseyi tarafından değerlendirilir, koordine edilir ve gerekli talimatlar ilgili kişilere verilir. Daha sonra, bu gizli faaliyetleri değerlendirerek Başkan'a önerilerde bulunur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Görüldüğü gibi Amerikan Siyasal Yapısı, parçalara ayrılmış ve düzenli ve sistemli işleyen, her bir birimin birbirini tamamladığı bir mekanizmadır. Böyle bir yapı devlet içinde adaleti, eşitliği, daha adil bir şekilde dağıtmaktadır. Çünkü bu yapı birimlere birbirlerinin astı ya da üstü olması özelliğini değil birbirlerine hemen hemen eşit birbirleriyle ortaklaşa bir koordinasyonda çalışmayı taahhüt etmektedir. Bu da sistemin daha verimli bir yapı ortaya çıkaracaktır.

KAYNAKÇA

ABRAHAMSON, R. L., Alan BATES v.d.; (1993), **Grolier International Americana Encyclopedia**, Medya Holding A.Ş., C:1.

-
- AKGÜN, B. ve E. ÖZLÜK; “Amerikan Başkanlık Seçimleri: Bush-Kerry Yarışı ve Seçimin Türkiye Açısından Muhtemel Sonuçları”, <http://www.2023.gen.tr/ekim04/8.htm>, (08.04.2010).
- AKKAYA, Erol, Fuat ANDAY v.d.; (1993), **Başkanlık Rejimi**, Gelişim Hachette, Interpres Basın ve Yayın A.Ş, İstanbul, C. 1.
- ARI, Tayyar; (2000). **Amerika’da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika**, İstanbul, Alfa Kitabevi.
- ARI, Tayyar; (2004). **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, İstanbul, Alfa Kitabevi.
- ATAR, Yavuz; (2004), **Türk Anayasa Hukuku**, 2. Baskı, Konya, Mimoza Yayınları.
- ÇAM, Esat; (2000), **Çağdaş Devlet Sistemleri**, İstanbul, Der Yayınları.
- HEYWOOD, Andrew; (2006), **Siyaset**, Ankara, Liberte Yayınları.
- KARABIYIK, T., “Başkanlık Sistemi ve Türkiye”, http://www.yayed.org/resimler/ekler/947bf06a885db0d_ek.doc?tipi=9&turu=x&sube=0, (14.04.2010).
- KAYMAZ, İhsan Şefik, “Amerikan Devlet Sistemi ve Türk İmajı”, http://www.ilet.gazi.edu.tr/iletisim_dergi/20/ihsanserif_kaymaz.pdf_ (10.05.2010).
- KOÇ, Ş. B., “Arzın Merkezine Seyahat: ABD Ulusal Güvenlik Konseyi”, <http://www.asam.org.tr/fpr/NSC-UGK.pdf> , (20.03.2010).
- LEFEBVRE, M.; (2005), **Amerikan Dış Politikası**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- PARLAK, Bekir; (2005), **Karşılaştırmalı Siyasal ve Yönetimsel Yapılar**, İstanbul, Aktüel Yayınları.
- TANNENBAUM, Donald ve David SCHULTZ; (2005), **Siyasi Düşünce Tarihi Filozoflar ve Fikirleri**, Fatih Demirci (çev.), Ankara, Adres Yayınları.
- TÜRKER, M., “Amerika Birleşik Devletleri Yönetim Sistemi”, http://www.arem.gov.tr/proje/yonetim/Dunyada_Kamu_yon/amerika.pdf, (17.03.2010).
- TÜSİAD, “Türk-Amerikan İlişkilerine Bakış: Ana Temaları ve Güncel Gelişmeler”, http://www.tusiad.us/Content/uploaded/TURKIYE-ABD_ILISKILERI_UPDATE2.PDF, (20.05.2010).

-
- UMEROVA, Z., “Yahudi Lobisinin ABD İçindeki Konumu ve Ortadoğu Politikasındaki Rolü”,
<http://acikarsiv.ankara.edu.tr/fulltext/2930.pdf>, (21.04.2010).
- http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar/sakal-siyasal-karar-alma.pdf,
(05.03.2010).
- <http://sozluk.sourtimes.org/show.asp?t=CIA>, (22.03.2010).
- <http://www.2023.gen.tr/ekim04/8.htm>, (22.03.2010).
- <http://www.frmpaylas.com/cia-tarihcesi-t24059.html?p=52880>, (22.03.2010).
- <http://www.forumgazetem.com/amerikadahayat.htm>, (03.04.2010).
- <http://www.bayar.edu.tr/~iibf/dergi/pdf/c13s12006/mt.pdf>, (05.04.2010).
- <http://www.resimland.com/img1175.search.htm>, (09.04.2010).
- <http://www.haber10.com/makale/1662/>, (10.04.2010).
- http://turkish.turkey.usembassy.gov/uploads/images/cfTZjIV1y6mucViVqvZujg/amerikan_tarih_anahatlar.pdf, (10.04.2010).
- http://www.sabah.com.tr/ozel/baskanlik799/dosya_800.html, (12.04.2010).
- <http://www.whitehouse.gov>, (14.04.2009).
- <http://www.ntvmsnbc.com/news/314532.asp>, (19.04.2010).
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/NASA>, (19.04.2010).
- <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=139477>, (03.05.2010).
- <http://huseyinatmaca57.blogcu.com/2883046/>, (09.05.2010).
- <http://www.ldp.org.tr/liberalizm.asp?level1=baskanlik>, (10.05.2010).
- http://www.sodev.org.tr/Haberler/2007/cumhurbaskani_secimi/baskanlik_sistemi_secilmis_sultanlik.htm, (13.05.2010).
- <http://www.usconstitution.net>, (14.05.2010).
- http://turkish.turkey.usembassy.gov/uploads/images/cfTZjIV1y6mucViVqvZujg/amerikan_tarih_anahatlar.pdf, (17.05.2010).
- http://www.mersintercuman.com/yazar_detay.asp?haber_id=360, (20.05.2010).
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Amerika_Birle%C5%9Fik_Devletleri, (25.05.2010).
- <http://www.50states.com>, (25.05.2010).
- http://www.barendergisi.com/news_detail.php?id=7721, (25.05.2010).

http://www.senate.gov/reference/glossary_term/lame_duck_session.htm, (25.05.2010).

YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER VE KENTSEL YAŞAM

Füsun KÖKALAN ÇIMRIN*

ÖZET

Sosyal hareketler, toplumsal gerçekliği anlamak ve açıklamak bağlamında büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla da bugün içinde yaşamış olduğumuz ve yaygın bir tanımlama ile “küreselleşme” olarak adlandırılan sürecin açıklanması bağlamında da yeni sosyal hareketlerin belirleyici bir konum teşkil ettiği söylenebilir. Sosyal hareketlerin tarihsel izdüşümü takip edildiğinde günümüzde yeni bir sosyal hareketin gündeme geldiğini savunan bu çalışma, temelde kentsel sosyal hareketlerin yeniliği fikri üzerine kurgulanmıştır. Bu çalışmada genel olarak kentsel yaşam ve sosyal hareketler arasındaki ilişki üzerinde durulacaktır

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hareketler, Yeni Sosyal Hareketler, Kentsel Yaşam.

NEW SOCIAL MOVEMENTS AND URBAN LIFE

ABSTRACT

Social movements are of great importance in comprehending and explaining societal reality. Therefore, it could be stated that new social movements have a determining role in elucidating the current process we are witnessing, which is defined in broad terms as “globalization”. Given the historical projection of the social movements, this study sustains that nowadays a new social movement is about to happen, and focuses on the innovative aspects of the urban new social movements. This study urban life will focus on the relationship between social movenets.

Keywords: Social Movements, New Social Movements, Urban Life.

---

* Dr., DEU. İMYO. İktisadi ve İdari Programlar Bölümü. fusun.kokalan@deu.edu.tr

GİRİŞ

Sosyal hareketler insan yaşamının vazgeçilmez dinamikleri arasında kabul edilmektedir. Toplumların tarihsel süreçlerine bakıldığında meydana gelen tüm toplumsal dinamiklerin birbirleri ile bağlantılı olduğu söylenebilir. Sosyal yaşamın herhangi bir noktasında meydana gelen bir değişim, diğer dinamikleri de hayata geçirmektedir. Dolayısıyla gündeme gelen yeni bir fenomeni tek başına ve tek bir değişken ile açıklamak mümkün değildir. Sosyal hareket kavramı da geçirmiş olduğu değişim dinamikleri bağlamında farklı süreçlerde farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Ekonomi, hukuk, gelenek gibi farklı alanlardan beslenen sosyal hareketler üzerinde kent ve kentleşme olgularının da büyük etkilerinin olduğu bilinmektedir. Özellikle de 1960'lı yıllardan sonra daha çok kent merkezlerinde hayat bulmaya başlayan yeni sosyal hareketlerin kent yaşamının getirmiş olduğu sivil toplum ve kimlik yönelimli politikalar ile yakından ilgisi olduğu söylenebilir. Bu anlamda dikkat çeken en önemli unsurlardan bir tanesi yeni kentli insanın yeni sosyal hareketler bünyesinde mobilize olmasıdır. Tanımlanmış ya da kodlanmış bir sınıfa mensup olmayan, daha çok eğitilmiş ve çalışan orta sınıf olarak ifade edebileceğimiz yeni aktörlerin kent yaşamının dinamikleri ile birlikte sosyal hareketler bünyesinde önemli değişiklikler yaratmış oldukları bilinmektedir. Top yekûn dünyayı değiştirmek yerine toplum yaşamında meydana gelen çeşitli eşitsizlik biçimlerine (kadın hakları, çevre, barış hareketleri, hayvan hakları, cinsiyet temelli haklar vb.) karşı mücadele başlatılmıştır. Yeni eşitsizlikler olarak anlam kazanan amaçlar uğruna hareket etme mücadelesi, bu çalışma açısından diğer değişkenler ile birlikte kentleşme ve kent olgusu ile açıklanmaktadır. Çünkü bu hareketlerin vücut bulduğu, ortaya çıktığı temel mekânlar kentlerdir. Ayrıca hareketlerin aktörleri kentli insanlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla bu hareketlerin hem bir taraftan kent yaşamının dinamikleri ile birlikte gündeme geldikleri hem de diğer yandan da kent yaşamında büyük değişimler yaratmış oldukları ifade edilebilir. Kent yaşamından hem etkilenen hem de etkileyen konumda olan yeni sosyal hareketleri anlamak için genel olarak sosyal hareketlerin tanımlamalarına ve tarihsel süreçlerine bakmak anlamlı görünmektedir.

I. SOSYAL HAREKET KAVRAMI VE TANIMI

Sosyal hareket kavramı, 19.yüzyıldan itibaren sosyal bilimlerin gündeminde sıklıkla yer almaya başlamıştır. Tarihsel dönemeçlerde meydana gelen toplumsal olguları tanımlamak için kullanılan “sosyal hareket” kavramı, 18.yüzyılın ortalarından itibaren tartışılmaya başlanmış olsa da, 19.yüzyıl itibarı ile sosyal bilimler literatüründe yerini almıştır. Değişim dinamikleri çerçevesinde gündeme gelen bu toplumsal fenomenler, başlangıçta daha çok tarihçilerin ilgisini çekmiş, zamanla da sosyoloji çalışmaları içinde önem kazanmıştır. 19.yüzyıl itibarı ile meydana gelen değişimler ve bu dönemde sosyal hareketlerin önem kazanan rolü, birçok sosyologun ilgisini bu alana yöneltmiştir. Sosyal hareketlerin meydana geliş biçimi, nedenleri, biçimleri, anlamları ve etkileri üzerine birçok araştırma yapılmıştır.

Sosyal hareketleri konu edinen tüm çalışmalar öncelikle bir sosyal hareket tanımı üzerinde durmaktadır. Yapılan tanımlamalara bakıldığında ise farklılıklar olduğu gözlenmektedir. Sosyal hareketlerin meydana geliş süreçleri, amaçları, biçim ve sonuçları çoğu kez birbirinden farklılık gösterdiği için ortak bir tanımlamadan söz etmek oldukça güçtür. Sosyal hareket çalışmalarında, meydana gelen eylemlilikler hem kendi özgül dinamikleri içinde tanımlanmış hem de içinde gerçekleşmiş olduğu tarihsel ve toplumsal gerçeklik içinde açıklanmıştır. Dolayısıyla farklı zaman ve mekânlarda meydana gelen farklı sosyal hareketler için farklı tanımlamalar yapılmıştır. Bu anlamda her sosyal hareketin kendi özgün tarihsel ve kendine özgü biçimiyle meydana geldiği dikkate alındığında, bu kavramsal çeşitliliğin nedenleri de açığa çıkmaktadır. Tilly, sosyal hareketlerin sergilemiş olduğu tarihsel özgünlüklere dikkat çekerek, farklı tarihsel dönemlerin farklı “sosyal hareket repertuarı” olduğundan söz etmiştir (Tarrow, 1994: 32-33). Tilly’nin de belirttiği üzere farklı sosyal hareket repertuarları söz konusu olsa da, meydana gelen toplumsal bir fenomeni “sosyal hareket” olarak adlandırabilmek için kullanılabilecek bazı ortak tanımlamalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Sosyal hareketler genel olarak meydana geldikleri toplumsal koşullar üzerinde ya değişmeyi gerçekleştirmek ya da değişmeye direnmek amacını taşırlar. Toplumsal yaşamın oluşmaya başladığı ilk günlerden itibaren çeşitli direniş, başkaldırı ve toplumsal eylemliliklerin yaşandığı söylenebilmektedir. Ancak yine de sosyal hareketleri tarihsel ve kuramsal bir bağlama yerleştirmek bakımından hareketlerin “modern toplum” a ait bir olgu olduğunun altının

çizilmesi gerekmektedir. Bu anlamıyla toplumsal fenomeni sosyal bir hareket olarak adlandırmanın ortak özellikleri 19.yüzyıl itibari ile sosyologlar tarafından tanımlanmaya başlanmıştır.

Sosyal hareketi tanımlamanın bir yolu, Touraine'nin yaptığı gibi onu siyasal yapı ile olan ilişkisi bağlamında ele almaktır. Touraine'ye göre sosyal hareket, “önemli kaynakların toplumsal kullanım biçimlerini, ele alınan toplumda kabul görmüş ekinel yönelimler adına gerçekleştirmeyi amaçlayan toplu eylemler” olarak tanımlanabilmektedir (Touraine, 2002a: 88). Touraine'nin yaptığı bu tanımlamaya göre sosyal bir hareketin siyasal bir izlencesi olması gerekmektedir. Sosyal hareket, öznel çıkarlardan hareket ettiği kadar genel ve ahlâki ilkelere de başvurmaktadır. Bu anlamıyla toplumsal bir eylemin sosyal hareket olarak tanımlanabilmesi için toplu eylemin genel amaçlar saptaması, yani toplumun genel değer ya da çıkarlarını kabul etmesi gerekmektedir. Touraine'nin tanımlamasında “genel ortak amaç” vurgusunun öne çıkması, gerçekte sosyal hareketlerin en temel özellikleri arasında yer almaktadır. Touraine gibi Tarrow'da sosyal hareket kavramını tanımlarken, kolektiviteden yola çıkmaktadır. Tarrow'a göre sosyal bir hareketin meydana gelebilmesi için insanların örgütlenmiş olmaları gerekmektedir. Ancak Tarrow, bu kolektivitening ayırt edici özelliğinin onun çatışmacı doğasında aranması gerektiğini vurgulamaktadır (Tarrow, 1994: 2-3). Sosyal bir hareketin tüm katımcıları hedefleri doğrultusunda eylemde bulunurken, karşıtları ya da otoritelerle çatışmacı bir ilişkiye girmektedirler. Sosyal hareketlerin sahip oldukları bu temel özellik, onu diğer kolektivitelerden ayırmaktadır. Tarrow'un yaklaşımına göre sosyal hareketler, “çatışmacı kolektif eylem”(contentious collective action) olarak da ifade edilebilmektedir (Tarrow, 1998: 3). Sosyal hareket kavramının tanımlanması konusunda detaylı bir açıklama sunan Melucci'ye göre ise bir sosyal hareketin dayanışmaya ve çatışmaya dayalı olmakla birlikte, sistemin sınırlarını zorlayan bir nitelik de taşıması gerekmektedir (Melucci, 1999: 87). Kitlese hareket ve sosyal hareket kavramlarının ayrımlarından yola çıkan ve yukarıda isimleri belirtilen teorisyenlerin yaklaşımlarının yanında Melucci bir adım daha ileri giderek sosyal hareketleri sistem fikri ile karşı karşıya getirmiştir. Böylece sosyal hareket kavramının sınırları daha net ve kesin biçimde tanımlanmıştır.

Sosyal bilimler literatüründe sosyal hareketleri tanımlama konusunda gerçekleştirilmiş olan yaklaşımlar, aynı zamanda sosyal hareketlerin nitelikleri hakkında da bilgi sunmaktadır. Sosyal hareketlerin kolektif bir kimliğe dayalı, organize olmuş, çatışmacı ve süreklilik arz eden bir yapıya sahip olması, aynı zamanda bu hareketlerin nitelikleri olarak da kabul edilmektedir. Ortak yönlerden söz ederken, Castells'in yaptığı açıklamayı da dikkate almak gerekmektedir. Castells, sosyal hareketlere ilişkin olarak gerçekleştirilmiş olan tanım ve yaklaşımları sistemli bir hale getirmek için bir takım ortak unsurlardan söz etmektedir. Castells'in de gerçekte Touraine'den alıp geliştirdiği bu yaklaşıma göre sosyal hareketlerin üç tanımlayıcı ilkesi bulunmaktadır. Bu üç ilke olmadan da herhangi bir sosyal hareketin açıklanmasının mümkün olmadığını savunmaktadır. Hareketin ortak kimliği, hareketin karşıtı ve toplumsal hedef olmak üzere belirlenen üç temel kriteri göz önünde bulundurmak gerekmektedir (Castells, 2006: 100). Bu anlamda sosyal hareket, ortak bir kimliğe sahip, çatışmacı ve çatışmaya girdiği yapıya karşı alternatif bir model ya da çözümü olan hareket biçimi olarak tanımlanabilmektedir.

II. SOSYAL HAREKETLERİN TARİHÇESİ

Sosyal hareketlerin tarihçesini kavrayabilmenin iki önemli nedeni vardır. Bunlardan ilki, bu toplumsal fenomeni daha anlaşılır kılmaya çabasıdır. Diğer önemli gerekçe ise günümüzün hareketlerini anlamının tek olanaklı yönünün onu geçmişin sosyal hareketlerini de inceleyerek belirli bir tarihsel perspektife oturtmaktır. Bugünün sosyal hareketlerinin yapısını ve dinamiklerini anlamak için sosyal hareketlerin tarihsel evrenine bakmak bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarihsel süreç içinde sosyal hareketlerin bir analizi yapılmaya çalışıldığında genellikle tarihsel dönüşüm dinamikleriyle baş başa giden bir harita çizilmeye çalışılır. Bu anlamda çoğunlukla tarihsel dönüşüm içeren noktalar işaretlenir. Sosyal hareketlerin çoğu kez toplumsal krizlerle özdeşleştirilmiş olduğunu söyleyebilmekteyiz. Ancak modern sosyal hareketlerin tarihine bakıldığında 19. yüzyılın ikinci yarısını bir başlangıç noktası olarak saptayabilmekteyiz. Böylesi bir tespitin temel nedeni, sosyal hareket kavramının kolektif amaca dayalı, organize olmuş ve süreklilik arz eden eylem biçimleri olarak tanımlanmasıdır. 19. yüzyılın ikinci yarısından önce de birçok toplumsal eylem yaşanmıştır. Toplumların gelişim ve değişim

çizgileri incelendiğinde bir toplumda daima toplumsal bir hareketin boy vermesine yol açabilecek yeterince hoşnutsuzluğun olduğu görülmektedir. Gladwin'e göre "bu hoşnutsuzlukların bulunuşu kendi başına sosyal hareketlerin belli bir ortam ve zaman dilimi içerisinde ortaya çıkışını açıklayabilmek için yeterli bir dayanak noktası oluşturmamaktadır" (Gladwin, 1999: 127). Bu anlamda sosyal hareketleri tarihsel bağlama yerleştirmek bakımından hareketlerin modern topluma ait bir olgu olduğunun belirtilmesi gerekmektedir.

Modern sosyal hareketlerin tarihine bakıldığında 1990'lı yılların başına kadar geçen sürede genel anlamda iki tür hareket tarzının gerçekleşmiş olduğu söylenebilmektedir. Bu hareketler, birinci ve ikinci dalga, eski-yeni, klasik ve yeni sosyal hareketler olarak adlandırılmaktadır. 19. yüzyılın ikinci yarısından 1990'lı yılların başına dek geçen süreç, sosyal hareketlerin değişim repertuarı açısından aşağıdaki gibi bir ayrımlandırmaya tabii tutulabilir;

1-Klasik (Eski) Sosyal Hareketler;

-İşçi Sınıfı Hareketleri

-Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri

2-Yeni Sosyal Hareketler; feminist, çevreci, savaş karşıtı hareketler vb.

İkili ve genel bir ayrımla temellendirilen sosyal hareketler tarihçesinin belirlenmesinde birçok faktör göz önünde bulundurulmaktadır. Hareketlerin amaçları, aktörleri, organizasyon yapıları, meydana geldikleri sosyal mekânlar ve eylem biçimleri bakımından ortaya çıkan farklılıklar, böylesi bir temellendirmeyi mümkün kılmıştır.

A. ESKİ SOSYAL HAREKETLER

Eski sosyal hareketler, genel olarak 19.yüzyıldan itibaren sanayi kapitalizminin ve üretim biçiminin taşıdığı toplumsal ilişki ve çelişkilerin dünya ölçeğinde kendisini göstermesine paralel olarak ortaya çıkan "sınıf" ve "ulusalcı" hareketlerden oluşmaktadır. Her iki tip hareketin amaçları ve gerçekleşme koşulları birbirlerinden farklılık göstermiş olsa da taşıdıkları özellikler açısından aynı sosyal hareket türü içinde değerlendirilebilmektedirler. Bu anlamda çok genel olarak bakıldığında bu hareketlerin "eşitlik" talepleri üzerinde ortaklaştığı söylenebilir. Sınıf ve ulusalcı hareketleri ortak bir tabanda birleştiren eski sosyal hareketlerin temel özelliklerinden biri, bu hareketlerin devlet iktidarını ele geçirme mücadelesidir. Bu

hareketler, modern dünyanın temel yapısı olarak devleti hedef almışlardır. Dolayısıyla bir şeyleri değiştirmek adına kendi devlet aygıtlarının denetimini ele geçirme çabası içindedirler. Eski sosyal hareketlerin taşıdıkları bu önemli özellik, aynı zamanda onu yeni sosyal hareketlerden de ayıran en önemli niteliklerden bir tanesidir (Offe, 1999: 15). 1850’li yıllardan sonra hız kazanan eski sosyal hareketlerin muhalefetlerinin “sürekliliği” olduğu söylenebilmektedir. Ancak bu muhalefet başlangıç aşamasında çoğu kez gizli kalmıştır. Bu nedenle de eski sosyal hareketlerin genellikle baskının arttığı, beklentilerin boşa çıktığı ya da yönetici gücün sallantı olduğu dönemlerde kendiliğinden ortaya çıktığı söylenir. Eski sosyal hareketlerin sergilemiş olduğu bu nitelik, sosyal bilimler literatürünün de bu tip toplumsal fenomenleri daima kriz, bunalım ve yapısal gerginlik dönemleri ile ilişkilendirmesine yol açmıştır (Çayır, 1999: 17). Eski sosyal hareketlerin ilk temsilcisi olan sınıf hareketlerinin temel amacı, kapitalist sistemin yaratmış olduğu sınıfsal çelişki ve eşitsizliklerin yok edilmesidir. Bu hareketler emek eksenli bir sistem kurma ideali taşırlar. Bir yandan milliyetçi söylemlerden feyz alan ulusalcı hareketler vatandaşlık üzerinden mücadele ederken, diğer taraftan emperyalist ve sömürgeci devletlere karşı iktisadi ve siyasi bağımsızlık elde edilmek amaçlanmıştır (Yenal, Kırılı, 2005: 11). Her iki biçim de aynı hareket noktasından yola çıkmış olsalar da, sorunu tanımlama bakımından birbirlerinden farklılık göstermektedirler. Sınıf hareketleri baskıyı, işverenlerin ücretliler, burjuvazinin de proleterya üzerindeki baskısı olarak tanımlamışlardır. Ulusal hareketler ise, baskıyı, bir etnik ulusal grubun bir diğeri üzerindeki baskısı olarak tanımlamışlardır (Arrighi, Hopkins, Wallerstein, 1995: 7). Dolayısıyla da her iki yaklaşım da iktidara ve iktidarın üretilme biçimlerine karşı gelmektedirler. Ancak bu hareketler temel ortak formlarına rağmen sorunu tanımlayışları ve katılımcılarının toplumsal temelleri bakımından birbirlerinden farklılık göstermektedirler. Sınıf ve ulusalcı hareketlerin eski sosyal hareketler kategorisi altında toplanabilmesinin temel nedeni, bu hareketlerin toplumsal yapı ya da sistemde top yekûn bir değişimi amaçlamalarından kaynaklanmaktadır. Toplumsal düzenin herhangi bir unsurunu ya da kötü giden bir durumu düzeltmekten öte, tüm sistemin değişmesi gerektiği anlayışı ağır basmaktadır.

B.YENİ (KENTSEL) SOSYAL HAREKETLER

Sosyal bilimler literatüründe Yeni Sosyal Hareketler olarak kabul gören “yeni” hareketler farklı tanımlamalarla ifade edilmektedir. “Kentsel Toplumsal Hareketler” olarak da adlandırabileceğimiz bu yeni olgular, daha çok kent merkezlerinde ve yeni kentli insanlar tarafından üretilmiş olmaları bakımından ayrıcalıklı bir öneme sahiptirler. Kentsel toplumsal hareketlere bakıldığında ele aldıkları konuların daha çok kent yaşamı ve üretimi ile ilgili olduğu söylenebilmektedir. Bunun yanında katılımcılarının daha çok kentli ve orta sınıf çalışan insanlardan oluşması, bu hareketleri geçmişin klasik hareketlerinden ayırmaktadır. Bu hareketler genel olarak kent merkezlerinde, şehir yaşamının sunmuş olduğu olanaklar üzerinde yükselmiştir. Toplu yürüyüşler, sokak gösterileri, mitingler ile eylemlilik süreçlerini meydana getiren bu hareketler, kent yaşamının dinamikleri ile beslenmiştir.

Sosyal hareketlerin tarihsel değişim sürecinde 19. yüzyıl itibari ile gündeme gelmelerinden sonra toplumsal yaşamda da büyük değişimler gözlemlenmeye başlamıştır. Eski sosyal hareketlerin amaçlarına ulaşma konusunda yaşadıkları tüm hayal kırıklıklarına karşın, iktidarı kısmen ya da bütünüyle devralmaları ile birlikte toplumsal yaşamda yeni sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Eski sosyal hareketler iktidar olarak devlet yönetimini ele geçirmeyi amaç edinmiş oldukları için toplumsal yaşamda var olan diğer başka eşitsizlik ve çelişkilerin önüne geçmeyi de başaramamışlardır. Gerçekte bu durum toplumsal yaşamın doğası gereği de mümkün değildir. Aksine bugüne kadar kurulmuş olan hiçbir toplumsal düzen ya da sistem, o toplum içinde yaşayan tüm insanları mutlu ve memnun edecek olanakları yaratamamıştır.

Yeni – kentsel sosyal hareketlerin gündeme gelmesindeki başat belirleyici unsur da değişen toplum ve mekân yaşantısıyla birlikte ortaya çıkan yeni çelişki ve eşitsizliklerin yarattığı hayal kırıklığıdır. Söz konusu olan yeni çelişki ve eşitsizlikler büsbütün toplum içinde ilk defa gözlemlenen olgular değildir. Ancak bu çelişki ve eşitsizlikler, kentleşme ve kent yaşamının öne çıkması ile öylesi bir noktaya gelmiştir ki, toplumsal alanda yeni mücadele alanları başlatmıştır. Bu anlamda toplumsal cinsiyet, ırk, çevre, etnik kimlik gibi konular etrafında örgütlenen grupların “farklılıkların tanınması talebi” ile ortaklaştığı söylenebilmektedir (Yenal, Kırılı, 2005: 11). Yeni – kentsel sosyal hareketlerin farklılıkların tanınması talebi anlayışından ortaya çıkması, aynı zamanda bu tür sosyal hareketlerin en

belirleyici özellikleri arasında sayılabilmektedir. Bilinen ve klasik olarak kabul edilen siyasi stratejilerin yeni sosyal hareketler bağlamında çekiciliğini yitirmesi, bu hareketler açısından devlet iktidarını ele geçirmeyi toplumsal dönüşüm için bir ön koşul olmaktan çıkarmıştır. Dolayısıyla bu hareketler doğrudan sisteme karşı muhalefet yapmaktan öte, sistemin yaratmış olduğu eşitsizliklere dikkat çekerek, çözüm yolu üretmeye çalışmışlardır.

Yeni-kentsel sosyal hareketler kavramının 1960'lı yılların sonundan itibaren ortaya çıkan ekoloji, feminist, savaş karşıtı, cinsiyet hakları ve azınlık hareketlerini ifade etmek üzere kullanılmaya başlandığı söylenebilmektedir. Sosyal hareketler tarihçesi açısından “yeni” ifadesinin kullanılması, eski sosyal hareketlerden farklı olan bir sosyal hareket türünün gerçekleştiği anlamına gelmektedir. Her iki hareket türü de amaçları, konuları, örgütlenme yapıları, meydana geldiği sosyal ve politik ortamları, katılımcılarının nitelikleri (sınıf yapısı) vb. özellikler dikkate alındığında birbirlerinden oldukça farklıdır. Bu anlamda fenomen için kullanılan yeni vurgusunun tanımlayıcı olmanın ötesinde bu hareketlerin amaçlarına ulaşmak için izlemeleri gereken yola ilişkin anlamlar da içerdiği söylenebilir. 1960'lı yıllardan sonra hız kazanan bu tür hareketleri “yeni” kılan en temel özelliklerden birisi de çatışma alanını ekonomik- endüstriyel alandan kültürel alana kaydırmasıdır. Politik amaç olarak devlet iktidarını amaçlamadıkları gibi, eski sosyal hareketlerden farklı olarak ekonomik unsurlardan daha çok kültürel alanlarda mücadele etmenin gerekli olduğunu savunmuşlardır. Ortaya çıkan bu yeni mücadele alanı, hareketlerin yeniliği kadar bu hareketlerin içerisinde yer aldığı toplumsal formasyon (sanayi ötesi toplum) ve kent yaşamı ile de ilişkilendirilmektedir. Bu yaklaşıma göre ileri sanayi toplumları bilim ve teknolojiye bağlı gelişmeler sayesinde, toplumsal ilişkilerin “bilgi” temeli üzerinde şekillendiği yeni bir toplumsal formasyona doğru evrilmektedir (Touranin, 2002b: 274). Sanayi toplumunda demir, çelik, tekstil vb. ne ifade etmişse, bu yeni kent temelli toplumda da bilgilerin, bilimin, sağlık ve medyanın üretim ve dağıtımını aynı şeyi ifade etmektedir. Bu yeni toplumlarda işletme gücüne direniş ortadan kalkmıştır. Eski sosyal hareketler özellikle de işçi sendikacılığı siyasal baskı gruplarını ve yoksulları kendine dahil ederken, yeni hareketler içinde yeni orta sınıfın öne çıktığı söylenebilmektedir. Artık söz konusu olan üretim araçlarının yönetimi için çatışmak değil, eğitim, kültür, azınlık hakları, cinsiyet hakları, farklılıkların tanınması vb. alanlar için çatışmaktır.

Gerçekleşen toplumsal değişme sürecinde de sanayi toplumunun “maddi” değerlerinden sanayi ötesi toplumun maddi alanın ötesindeki değerler sistemine geçtiği ifade edilebilmektedir. Farklı bir bakış açısı geliştiren Cohen ise yeni sosyal hareketlerin “yeni”liğinin bu biçimde açıklanmasını kabul etmemektedir. Cohen, yeni sosyal hareketlerin yeniliğinin tarih felsefesi bağlamında yeni bir tarihsel dönemle (sanayi ötesi toplum) temellendirilmesinin yeterince açıklayıcı olmadığını savunmaktadır. Cohen’e göre hareketin yeniliği “kendini sınırlandıran radikalizm” olarak nitelendirilebilir. Kendini sınırlandıran radikalizm, yeni hareketlerin devrimci hülyalardan vazgeçerek, siyasi ve ekonomik sistemlerin özerk işleyişini öngören bir sivil toplumu savunmalarını ifade etmektedir (Çayır, 1999: 18). Her iki yaklaşım da göz önünde bulundurulduğunda herhangi birinin konunun gereği olarak dışarıda bırakılmasının mümkün olmadığı gözlenmektedir. Yeni hareketlerin karakteristikleri göz önünde bulundurulduğunda hem yeni bir tarihsel sürece denk geldiği hem de eskinin sosyal hareketlerinden niteliksel farklılıklar taşıdığı söylenebilir. Bu anlamda yaklaşımlar arasında ortaya çıkan farklılığın yeniliğe olan bakış açısından kaynaklandığı ifade edilebilir.

Yeni-kentsel sosyal hareketlerin diğer bir önemli özelliği ise, tüm muhalif hareketleri bir bütün çatı altında toplamasıdır. Yani yeni sosyal hareketlerin örgütlenme ve hareket biçimleri açısından da eski hareketlerden farklı oldukları söylenebilir. 1970’li yıllar, bu özelliği ile bir anlamda geçmişten kopuşu sergilemektedir. Tüm yerküre üzerinde işçi, öğrenci, feminist, çevreci ve siyah hareketlerin birlikte yürütüldüğü gözlenmiştir. Bir hapishane kaçağı ve aynı zamanda döneminin en önemli düşünür ve yazarlarından biri olan Jean Genet, bir homoseksüel ve Fransız olarak Amerika’daki *Black Panther Party* (siyah hareketi) içinde etkin bir rol oynayabilmek için öğrenci hareketinin etkinliğinden faydalanma yoluna gitmiştir. Kabaca bakıldığında 60’lı ve 70’li yılların Genet gibi birçok örneği içinde barındırdığı söylenebilir. Bu anlamda yeni-kentsel sosyal hareketlerin eski sosyal hareketlerden tamamen farklı olarak iç içe ve birlikte hareket edebildikleri söylenebilir. Yeni sosyal hareketlerin farklı versiyonlarının özdeş kök ve sonuçlara sahip oldukları da söylenemez. Ancak bütünleşmiş bir durumdadırlar. Oysa geçmişin sosyal hareketlerinin bazı durumlarda üretilen politika ve ideolojiler bağlamında karşı karşıya geldikleri dahi söylenebilir. Yeni sosyal hareketler tikel ve farklı tarihleri açısından farklı kültürel, ekonomik ve politik süreçler içinde

yer almış olsalar da, iktidara ve onun üretilme biçimine birlikte karşı çıkıyorlardı. Bu anlamda yeni-kentsel sosyal hareketler, yalnızca onları dizginlemeye çalışan çeşitli bürokratik güçlere karşı değil, aynı zamanda onları yeni bürokratik örgütlerin oluşumuna ve eskilerin güçlenmesine yöneltmeye çalışan tüm çabalara karşı mobilize olmuşlardır (Arrighi, Hopkins, Wallerstein, 1995: 38-40). Genet'in de içinde yer almış olduğu zenci hareketi yalnızca derisinde bu rengi taşıyan insanları değil, toplumun çeşitli katmanlarında ikinci cins olarak baskı görenleri de (kadın, homoseksüel vb.) içermektedir. Yeni toplumsal hareketlerin bu yapısı, hareketlerin "içsel" örgütlenmesi hakkında da bilgi sunmaktadır.

1960'lı ve 70'li yıllarda gündeme gelen yeni-kentsel toplumsal hareketlerin meydana geliş koşulları dikkate alındığında, eski sosyal hareketlerden farklı olarak ne bir bunalım ne de bir kriz döneminden söz edilebilmektedir. Çünkü bu hareketler daha çok demokrasi, sivil toplum ve çoğulculuk anlayışı ve kent yaşamı ile açıklanabilmektedir (Çayır, 1999: 15). Yeni toplumsal hareketler, ekonomik ya da sosyal bir çöküşün yansıması olarak gündeme gelmemişlerdir. Aksine toplumsal yapıda demokrasi ve sivil toplum anlayışının güçlenmesi ile birlikte hız kazanmıştır. Savundukları idealler maddi olmaktan çok kültürel olduğu için mücadele edinilen alan da sivil topluma kaymıştır. Sivil toplum alanında bu hareketler, demokrasi idealleriyle birlikte eski politiklardan farklılaşmış, eşitlik, farklılık, katılım ve kimlik inşası gibi konularda yoğunlaşmışlardır. Özellikle de yeni kimlik politikalarının savunulması anlayışı ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla yeni-kentsel sosyal hareketlerin temel çatışma alanlarından bir tanesinin kimliğin kurgulanması olduğu söylenebilir (Çayır, 1999: 27).

Yeni sosyal hareketlerin farklılaştığı diğer bir nokta ise katılımcılarının niteliğidir. Yani yeni sosyal hareketleri temsil eden sınıf yapısının da değişmiş olduğu söylenebilir. Yeni-kentsel sosyal hareketlerin katılımcıları ile ilgili olarak belirtilebilecek en çarpıcı nokta, bunların kendilerini tanımlamalarının ne oturmuş siyasal kodlara (sağ-sol, liberal, muhafazakar vb.) ne de sosyo-ekonomik kodlara (işçi sınıfı, orta sınıf, fakir vs.) dayanmadığıdır (Offe, 1999: 66). Yeni sosyal hareketlerin tanımlarının biçimlenmesinde sosyo-ekonomik ve politik kodların geçersizliği, bu olgunun yeniliğinden kaynaklanmaktadır. Bu hareketler içinde eğitimli yeni kentli orta sınıfın öne çıkmış olduğu gözlenmektedir. Eski sosyal hareketlerin tepkisel, anomik

ve köksüz katılımcılarının yerine; eğitilmiş, sivil toplum içinde hareket eden, çalışan orta sınıf etkin olmaya başlamıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yukarıdaki tüm açıklamalar, yeni-kentsel sosyal hareketlerin “yeni” liğinin ne anlama geldiğini tanımlamaya çalışırken, diğer bir yandan da bu hareketlerin eski sosyal hareketlerden ayrıldığı noktalar üzerinde vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma açısından sosyal hareketler tarihçesi içinde “eski” ve “yeni” sosyal hareket tanımlarının kabul edilebilir olduğu savunulmaktadır. Her iki hareket türünün ana hatları ile birbirlerinden farklılaştığı düşünülmektedir.

Eski ve yeni sosyal hareketleri ayırmaya çalışırken hareket edilen temel dayanak noktası bu hareketlerin nerde ve hangi biçimlerde ortaya çıktığıdır. Eski sosyal hareketler daha çok fabrikalarda ve parti ve sendikalar aracılığıyla örgütlenirken, yeni-kentsel sosyal hareketler kent merkezlerinde ve orta sınıf çalışanları tarafından mobilize olmuşlardır. 1950’li yıllardan sonra tüm dünyada hız kazanan göç ve kentleşme olgusu elbette ki, toplumsal hareketlerin görünümünde de farklılaşmalar yaratmıştır. Göçün ve hızlı kentleşmenin yaşanması, beraberinde “kentleşme” olgusunu da getirmiştir. Bu anlamda kentlerde yeni yaşam tarzları kuran insanlar farklı eşitlik ve paylaşım taleplerinin peşine düşmeye başlamışlardır. Eski sosyal hareketler çerçevesinde daha çok dünyayı top yekûn değiştirmeyi planlayan hareketler, yeni-kentsel hareketler çerçevesinde yeni eşitsizlikleri telafi etme yoluna gitmeye başlamışlardır. Bu anlamda kadın, çocuk ve hayvan hakları, savaş karşıtlığı, çevre hareketleri gündeme gelmiştir. Tüm bu hareketlere bakıldığında da hareketlerin çıkış noktalarının kent yaşamının dinamikleri ile yakından ilişkili olduğu görülür. Dolayısıyla bu hareketlerle birlikte sivil toplum kavramının da gündeme gelmiş olduğu bilinmektedir. Eski sosyal hareketler daha çok bunalım ve kriz dönemleri ile açıklanırken, yeni-kentsel hareketler sivil toplum, demokrasi ve çoğulculuk anlayışı çerçevesinde açıklanmaktadır. Kent yaşamının beraberinde getirmiş olduğu sivil toplum, yeni hareketlerin içinde yeşermeye başladığı yegâne alan olarak kabul edilmektedir. İleri sanayi toplumunun çatışmaları artık devletçilik, siyasal düzenleme ve bürokratik otoritelerle anlamlı bir şekilde çözülemez hale gelmiştir. Bu anlamda yeni sosyal hareketlerin

politikaları, sivil toplumun kurumlarını temsili- bürokratik siyasal kurumlarla sınırlandırılmayacak bir şekilde politize etmeye başlamıştır (Çayır, 1999; 55). Sivil toplum ve onun getirmiş olduğu olanaklar yeni-kentsel hareketlerin hayat bulmasında öne çıkmıştır. Sosyal hareketlerin takınımış olduğu bu tavır ile birlikte çatışmaların geleneksel ekonomik /endüstriyel alandan kültürel alana kaydığı söylenebilir. Bu çatışmalar bireysel kimliğin günlük hayattaki zaman ve mekânını, bireysel hareketin motivasyonunu ve kültürel modellerini etkilemektedir. Bu hareketler sadece maddi hedefler için mücadele etmekle kalmayıp, sosyal hareketlerin farklı bir anlamı ve yönelimi için sembolik ve kültürel menfaatler için de mücadele etmeye başlamışlardır. Bu yeni kültürel ve sivil alanda mücadele etme anlayışı ise kent yaşamının dinamikleri bağlamında önem kazanmıştır. Çünkü kentleşmenin tüm dünyada hız kazanması ile yeni-kentsel hareketlerin meydana gelme süreçleri eş zamanlı olarak gerçekleşmiştir. İnsanlar bu yolla toplumdaki daha genel değişimler (hayvan hakları, çevre, kadın hakları vb.) için savaşıırken kendi hayatlarını da değiştirmektedirler. Bu da beraberinde kimliğin değiştirilip dönüştürülmesini getirmektedir. Kentli kimliğin oluşma süreçleri arasında sayılabilecek bu önemli fenomen sosyal hareketlerin tarihçesi açısından ayrıcalıklı bir önem taşımaktadır. Gündeme gelen bu yeni hareketlerin Batı toplumları için de önemli bir anlamı vardır: bunlar günlük hayatın “demokratikleştirilme dinamiğini” ve toplumun siyasala karşı sivil boyutlarının genişlemesini temsil etmektedir. Bu yönü ile Yeni-kentsel sosyal hareketlerin insan hayatının kişisel ve sivil yönlerini yansıttığı söylenebilir. Sosyal hareketlerin böylesi bir özellik kazanması ise kent yaşamı ve sivil toplum anlayışı ile açıklanmaktadır. Bu anlamda Melucci yeni sosyal hareketler için “sanayi toplumunu karakterize eden “sahip olma” özgürlüğünün yerini “olma” özgürlüğünün almış olduğunu ifade etmektedir (Çayır, 1999:138). Farklılıkların tanınması ve yaşam hakkı bağlamında sosyal hareketlerin mobilize olması, hem sosyal bilimlerin alanında hem de gündelik yaşam pratikleri açısından yeni olanakların gündeme gelmesine yol açmıştır.

KAYNAKÇA

ARRIGHI, G., T. K. HOPKINS ve I. WALLERSTEIN; (1995), **Sistem Karşıtı Hareketler**. Çeviren; C.Kanat, B.Somay, S.Sökmen. İstanbul:Metis Yayınları.

-
- CASTELLS, M.; (2006), **Enformasyon Çağı ;Ekonomi, Toplum, Kültür 2 -Kimliğin Gücü**, Çeviren; Ebru Kılıç. İstanbul:İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ÇAYIR, K.,;(1999). **Yeni Sosyal Hareketler-Teorik Açılımlar**. İstanbul:Kaknüs Yayınları.
- GLANDWIN, M., (1999). “Çağdaş Toplumsal Hareketlerin Teorisi ve Siyaseti”. Çeviren: Bekir Balkız. **Ege Üniversitesi, Edb. Fak. Sosyoloji Dergisi**. Sayı(7). İzmir: Ege Üniversitesi Edb. Fak Yayınları. Sayı(7), 125- 135.
- MELUCCI, A.; (1999), “Çağdaş Hareketlerin Sembolik Meydan Okuması”, Yeni Sosyal Hareketler-Teorik Açılımlar. Yayına Hazırlayan; Kenan Çayır. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- OFFE, C.; (1999), “Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması”. Yeni Sosyal Hareketler-Teorik Açılımlar. Yayına Hazırlayan; Kenan Çayır. İstanbul:Kaknüs Yayınları.
- TARROW, S.; (1994), **Power In Movement: Social Movements**, Collective Action and Politics. Cambridge :Cambridge University Pres.
- TARROW, S.; (1998), **Power In Movement- Social Movements and Contentious Politics**, Cambridge :Cambridge University Pres.
- TOURAINÉ, A.; (2002a), **Demokrasi Nedir?**, Çeviren; Olcay Kunal. İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.
- TOURAINÉ, A.; (2002b), **Modernliğin Eleştirisi**, Çeviren; Hülya Tufan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- YENAL Z. Ve B. KIRLI; (2005), “Distopyalar ve Ütopyalar Arasında Karşı Küreselleşme Hareketleri”. Karşı Küreselleşme Hareketleri. Birikim Dergisi, Sayı (197), 10-17.

TR90 DÜZEY 2 BÖLGESİ KALKINMA PROGRAMINDA YER ALAN İLLERDE FAALİYET GÖSTEREN İMALATÇI FİRMALARDA SERMAYE BÜTÇELEMESİ UYGULAMALARI

Hüseyin DAĞLI¹

Kemal EYÜBOĞLU²

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; TR90 Düzey 2 Kalkınma Programında yer alan 6 ildeki (Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon) imalatçı firmaların sermaye bütçelemesi sürecindeki tutumlarını araştırmaktır. Bu amaçla anket formu hazırlanmış ve bu 6 ildeki toplam 71 imalatçı firmaya uygulanmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre; 6 ilde faaliyet gösteren imalatçı firmalar arasında yatırım projesi değerlendirmede en çok kullanılan yöntem; geri ödeme süresidir. Sermaye maliyeti hesaplanmasında firmaların en çok kullandığı maliyet; borç maliyetidir. Firmaların yatırım projesinin gelecekte sağlayacağı nakit akışını hesaplamada ise en çok satışların yüzdesi yöntemini kullandıkları belirlenmiştir. Yatırım projesi değerlendirmede riskin dikkate alınması hususunda olasılık analizi firmalarca en çok kullanılan analiz yöntemidir. Ayrıca yapılan istatistiksel analiz sonucu, eğitim düzeyi ile yatırım projesi değerlendirme yöntemlerinin kullanımı arasında anlamlı bir ilişki elde edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Sermaye Bütçelemesi, Yatırım Projesi Değerlendirme Yöntemleri, Sermaye Maliyeti, Risk

CAPITAL BUDGETING PRACTICES IN MANUFACTURING FIRMS WHICH ARE INVOLVED IN TR90 LEVEL 2 DEVELOPMENT PROGRAMME

ABSTRACT

The purpose of this study is analyzing the approach of firms' capital budgeting in 6 cities (Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize and Trabzon) which are involved in TR90 Level 2 Development Programme. For this purpose a survey form has been prepared and applied to 71 manufacturing firms in these 6 cities. Findings from this study; commonly used method is payback period method for evaluating the investment project among these firms in 6 cities. Calculating the cost of capital, firms commonly use cost of debt. It is determined that firms are primarily using percentage of sales method for calculating the cash flow in the future from investment project. Evaluating the investment project, firms primarily use scenario analysis method for considering the risk. Also as a result of statistical analysis, it is identified that there isn't any meaningful relation among educational level and using the scientific project evaluating methods.

Keywords: Capital Budgeting, Investment Project Evaluation Techniques, Cost of Capital, Risk

¹ Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi – İİBF – İşletme Bölümü, e-mail: dagli@ktu.edu.tr

² Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi – İİBF – İşletme Bölümü, e-mail: keyuboglu@msn.com

GİRİŞ

Firma değeri büyük ölçüde gerçekleştirilen yatırımlara bağlıdır. Bu değer mevcut ve gelecekte sağlanacak nakit akışlarına göre belirlenir. Dolayısıyla yapılması planlanan yatırımlar firmalarca dikkat edilmesi gereken önemli konular içerisinde yer alır.

Yatırım kararlarının alınmasında yatırımın tutarı, firmaya sağlayacağı nakit akışları, ekonomik ömrü, ekonomik ömrü sonundaki hurda değeri ve yatırımdan beklenen getiri oranı verilerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Firmaların yatırım fırsatlarını sürekli olarak takip etmeleri ve değerlendirmeleri gerekir. Ancak firmaların her yatırım fırsatına ayıracak kaynağı bulunmayabilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, yatırım fırsatları arasından firma değerine en çok katkıyı yapacak yatırımların gerçekleştirilmesidir. Bu yatırımların gerçekleştirilmesi firmaya fayda sağlayacağı gibi yeni gelir akımı yaratarak büyümeye neden olması sebebiyle ülke ekonomisine de fayda sağlar. Bu yatırımlar ise yatırım projesi değerlendirme yöntemleri kullanılarak belirlenebilmektedir.

Yatırım projesi değerlendirme yöntemleri genel olarak, paranın zaman değerini dikkate alan ve dikkate almayan yöntemler olarak iki grupta ele alınır.

Paranın zaman değerini dikkate alan yöntemler, net bugünkü değer (NBD), iç karlılık oranı (İKO), karlılık endeksi (KE) ve indirgenmiş geri ödeme süresi yönteminden (İGÖS) oluşmaktadır. NBD yöntemi; yatırımın ekonomik ömrü boyunca sağlayacağı nakit girişlerinin bugüne indirgenmiş değerleri toplamı ile yatırımın gerektirdiği nakit çıkışlarının belirli bir iskonto oranına göre bugüne indirgenmiş değerleri toplamı arasındaki farktır. Net bugünkü değeri sıfıra eşitleyen iskonto oranı ise İKO olarak adlandırılır. İKO ile bir yatırımın getirisi oran ile ifade edilir. KE yöntemi; yatırımın ekonomik ömrü boyunca sağlayacağı nakit girişlerinin belirli bir iskonto oranı üzerinden bugünkü değerinin, yatırımın gerektirdiği nakit çıkışlarının bugünkü değerine oranlanması esasına dayanır. İGÖS yöntemi ise bir yatırımın bugüne indirgenmiş net nakit girişlerinin yatırım tutarını karşılayabilmesi için gerekli olan zaman süresini ifade eder.

İkinci grupta yer alan paranın zaman değerini dikkate almayan yöntemlerden, yatırım ortalama karlılığı (YOK) ve geri ödeme süresi (GÖS) gibi yöntemler daha ziyade bir ön değerlendirme aracı olarak kullanılmaktadır. YOK yöntemi yatırım projelerinin

değerlendirmesinde kullanılan ve muhasebe karlılığını gösteren basit bir yöntemdir. Bu yöntem; bir yatırımın ortalama net karının söz konusu yatırımın ortalama defter değerine oranı olarak ifade edilir. GÖS yöntemi, bir yatırım için harcanan tutarın ne kadar süre içerisinde geri kazanabileceğini hesaplama esasına dayanır.

Yatırım kararlarında dikkat edilmesi gereken önemli bir konu da yatırım projesinin değerlendirilmesine kullanılacak sermaye maliyetinin (iskonto oranı) belirlenmesidir. Bu işlemde yapılacak yanlışlık, gerçekte firma değerine katkı yapan bir yatırım projesinin reddedilmesine veya firma değerine katkı yapmayan bir yatırım projesinin kabul edilmesine sebep olabilir.

Yatırım projesi değerlendirmede seçilen iskonto oranı ile nakit akışlarının tutarlı olması dikkat edilmesi gereken diğer bir önemli konudur. Sağlıklı bir değerlendirme için reel iskonto oranı kullanılacaksa reel nakit akışları; nominal iskonto oranı kullanılacaksa nominal nakit akışlarının kullanılması gereklidir. Tutarsız yapılan hesaplamalar yanlış yatırım projelerinin seçilmesine neden olabilmektedir (Dağlı, 2001: 344-345).

Bu çalışmada, imalatçı firmaların sermaye bütçeleme sürecindeki uygulamaları detaylı bir şekilde incelenmiştir. TR90 Düzey 2 Kalkınma Programında* yer alan 6 ildeki imalatçı firmaların yeni yatırımları değerlendirmede bilimsel değerlendirme yöntemlerini kullanıp kullanmadıkları, kullanıyor iseler en çok hangi yöntemi tercih ettikleri; sermaye maliyeti hesaplayıp hesaplamadıkları, hesaplıyor iseler, en çok hangi maliyeti yatırım değerlendirmede kullandıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca firmaların nakit akışlarını hesaplayıp hesaplamadıkları, enflasyon etkisini dikkate alıp almadıkları, belirsizlik ortamında risk faktörünü dikkate alıp almadıkları, alıyor iseler hangi yöntemin risk faktörü belirlemede daha çok tercih edildiği ve son olarak eğitim düzeyi ile yatırım projesi değerlendirme yöntemlerini kullanma arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir.

---

* TR90 Düzey 2 Bölgesi Kalkınma Programı anlaşması ülkemiz ile Avrupa Komisyonu arasında 11 Temmuz 2006 tarihinde imzalanmıştır. Programın temel amacı bölgesel gelişmeye katkıda bulunarak bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak ve merkezi ve bölgesel düzeyde proje uygulama kapasitesini geliştirmektir. Program AB destekli diğer bölgesel kalkınma programları gibi (TR82, TR83, TRA1, DAKP, TRA2, TR72, TR52 ve TRB1) bir hibe programı olarak tasarlanmıştır.

I. Literatür İncelemesi

Literatürde firmalarca yatırım projelerinin değerlendirilmesinde kullanılan yöntemleri belirlemeye yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Amerika’da firmalarca kullanılan yatırım projesi değerlendirme yöntemlerini belirlemeye yönelik çalışmalarda; Klammer (1972), imalat sanayi firmalarının indirgenmiş nakit akımı yöntemleri, YOK, GÖS yöntemlerini kullandıklarını belirtmiş ve indirgenmiş nakit akımı yöntemlerinin zaman içerisinde kullanım oranı azalırken, YOK ile GÖS yöntemlerinin kullanım oranında artış olduğu sonuçlarını elde etmiştir. Gitman ve Forrester (1977), indirgenmiş nakit akımları yöntemlerinin firmalar tarafından daha çok kullanıldığını belirlemişlerdir. Schall vd. (1978), firmaların yatırım projesi değerlendirmede kullandığı yöntemlerin sırasıyla GÖS, İKO, YOK yöntemleri olduğunu belirlemişlerdir. Ross (1986), ise firmalarca daha çok kullanılan değerlendirme yöntemlerinin GÖS ve indirgenmiş nakit akımları yöntemlerinin olduğunu ortaya koymuştur. Klammer vd. (1991); Bruner vd. (1998), indirgenmiş nakit akımı yöntemlerinin firmalarca daha çok kullanıldığını ortaya koymuşlardır. Farragher vd. (1999) ile Graham ve Harvey (2001); (2002) çalışmalarında firmalarca tercih edilen yöntemlerin İKO, NBD ve GÖS yöntemleri olduklarını belirleyerek aynı sonuçları elde etmişlerdir. Ryan ve Ryan (2002), sırasıyla NBD, İKO ve GÖS yöntemlerinin firmalarca daha çok tercih edildiğini belirlemişlerdir.

Avrupa ülkelerindeki çalışmalarda ise; Drury ve Tayles (1996) ile Arnold ve Hatzopoulos (2000), İngiltere’de GÖS, İKO ve NBD yöntemlerinin firmalarca daha çok kullanılan yöntemler olduklarını belirlemişlerdir. İngiltere’de yapılan bir diğer çalışmada Peel ve Bridge (1998), küçük ve orta ölçekli imalat sanayi firmalarında GÖS, YOK, İKO ve NBD yöntemlerinin kullanıldığı sonucuna ulaşmıştır. Sandahl ve Sjögren (2003) ile Holmen ve Pramborg (2005), İsveç’te firmaların GÖS ve NBD yöntemlerini daha çok tercih ettiklerini belirlemişlerdir. Lazaridis (2004), Kıbrıs’ta yaptığı çalışmada ise GÖS, YOK ve NBD yöntemlerinin firmalarca daha çok kullanılan yöntemler olduğu sonucuna ulaşmıştır. Dedi ve Orsag (2007), Hırvatistan’da firmaların İKO, GÖS yöntemlerini daha çok tercih ettiklerini ortaya koymuşlardır.

Diğer ülkelerdeki çalışmalarda ise; Freeman ve Hobbes (1991), Avustralya’da firmalarca en çok tercih edilen yöntemlerin NBD ve İKO yöntemleri olduğunu belirlemişlerdir.

Kester vd. (1997), tarafından yapılan çalışma Avustralya, Hong Kong, Endonezya, Malezya, Filipinler ve Singapur'u ülkelerini kapsamaktadır. Avustralya, Filipinler ve Singapur'da İKO, Hong Kong ve Malezya'da GÖS, Endonezya'da NBD yöntemlerinin ilk sırada kullanılan yöntemler olduklarını belirlemişlerdir. Payne vd. (2001), Kanada'da yapmış oldukları çalışmada firmalarca sırasıyla NBD, İKO ve GÖS yöntemlerinin en çok tercih edilen yöntemler olduklarını ortaya koymuşlardır. Pereiro (2006), Arjantin'de NBD, GÖS ve İGÖS yöntemlerinin daha çok kullanıldığı sonucuna ulaşmıştır. Lam vd. (2007), Hong Kong'da GÖS, YOK ve NBD yöntemlerinin tercih edildiğini belirlemişlerdir. Leon vd. (2008), Endonezya'da firmaların sırasıyla GÖS, NBD, İKO yöntemlerini tercih ettiklerini ortaya koymuşlardır. Truong vd. (2008), Avustralya'da firmalarca en çok tercih edilen yöntemlerin sırasıyla NBD, GÖS ve İKO yöntemleri olduklarını ortaya koymuşlardır. Verma vd. (2009), Hindistan'daki firmaların değerlendirmede İKO ve NBD yöntemlerini tercih ettiklerini belirlemişlerdir.

Dünyada firmaların sermaye bütçelemesi sürecinde hangi yöntemleri kullandığını belirlemeyi amaçlayan birçok çalışma yapılmasına rağmen; Türkiye'de bu konuda yapılan çalışmalar ise sınırlı sayıdadır.

Türkiye'de yapılan çalışmalarda; Kula ve Erkan (1999), Türkiye'deki firmaların NBD ve GÖS yöntemlerini ağırlıklı olarak kullandıklarını ortaya koymuşlardır. Yücel (2001), Manisa, İzmir ve Denizli illerinde faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli firmalarda; GÖS, İGÖS ve NBD yöntemlerinin daha çok kullanıldığını ortaya koymuştur. Arslan (2003), Ankara ilini kapsayan çalışmasında ise küçük ve orta ölçekli firmaların GÖS, İGÖS, NBD ve İKO yöntemlerini tercih ettikleri sonucuna ulaşmıştır. Yılgör ve Yücel (2008), Mersin ve Adana illerinde faaliyet gösteren imalat sanayi firmalarını kapsayan çalışmalarında; küçük ve orta ölçekli firmalar için GÖS, büyük ölçekli firmalar için ise nakit akım analizi yöntemlerinin en çok tercih edilen yöntemler olduklarını ortaya koymuşlardır.

Yatırım projelerinin değerlendirilmesinde kullanılacak sermaye maliyetinin belirlenmesine ilişkin yapılan çalışmalarda ise, literatürde genellikle ağırlıklı ortalama sermaye maliyetinin (AOSM) kullanıldığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Schall vd. (1978); Bruner vd. (1998) ile Ryan ve Ryan (2002), Amerika'da firmaların iskonto oranı olarak, AOSM kullandıklarını ortaya koymuşlardır. Kester vd. (1997), Hong Kong, Endonezya, Malezya ve Singapur'da her

bir proje için proje finansmanında kullanılan sermaye maliyetinin kullanıldığı, Avustralya'da AOSM üzerinden tek bir indirgeme oranının kullanıldığı ve Filipinler'de riske göre düzeltilmiş indirgeme oranının kullanıldığı sonuçlarını elde etmişlerdir. Lazaridis (2004), Kıbrıs'taki firmalarca iskonto oranı olarak borç maliyetinin ilk sırada kullanıldığını ortaya koymuştur. Block (2005), Amerika'da sektörlere göre yapmış olduğu çalışmada imalat sektöründeki firmalarca sermaye maliyeti hesaplamada ilk sırada AOSM'nin kullanıldığını belirlemiştir. Dedi ve Orsag (2007), Hırvatistan'daki firmaların iskonto oranı olarak AOSM'ini daha çok kullandığı sonucuna ulaşmıştır. Leon vd. (2008) Endonezya'da firmaların AOSM daha çok kullandıklarını ortaya koymuşlardır. Truong vd. (2008), Avustralya'daki firmaların büyük bir çoğunluğunun sermaye maliyeti hesaplamada AOSM'den yararlandıklarını belirlemiştir. Verma vd. (2009), Hindistan'daki firmaların sermaye maliyeti hesaplamada en çok borç maliyeti ve AOSM'den yararlandıklarını ortaya koymuşlardır.

Yatırım projelerinin değerlendirilmesinde diğer önemli bir konu risktir. Belirsizlik koşullarında oluşacak olan risk, dikkate alınmadığı takdirde yanlış kararların alınmasına yol açabilir.

Literatürde riskin dikkate alınmasında kullanılan yöntemlerle ilgili yapılan çalışmalarda Klammer (1972) ile Schall vd. (1978), Amerika'da istenen getiri oranını artırma yönteminin firmalarca risk konusunda en çok kullanılan yöntem olduğu sonucuna ulaşmıştır. Gitman ve Forrester (1977), Amerika'da istenen getiri oranını arttırmak ve belirlilik eşitliği yöntemlerinin firmalarca daha çok tercih edildiğini ortaya koymuştur. Klammer vd. (1991), Amerika'da duyarlılık analizi ve istenen getiri oranını arttırmanın riskin dikkate alınmasında en çok kullanılan yöntemler olduklarını ortaya koymuşlardır. Drury ve Tayles (1996), İngiltere'de duyarlılık analizi yönteminin risk konusunda en çok kullanılan yöntem olduğunu ortaya koymuştur. Kester vd. (1997), riski dikkate alma konusunda Endonezya, Filipinler ve Singapur'daki firmaların senaryo analizini; Avustralya, Hong Kong ve Malezya'daki firmaların ise duyarlılık analizini daha çok tercih ettiklerini belirlemiştir. Farragher vd. (1999), Amerika'da duyarlılık analizi ve senaryo analizi yöntemlerinin firmalarca en çok tercih edilen yöntemler olduğunu belirlemiştir. Arnold ve Hatzopoulos (2000), İngiltere'de riskin dikkate alınması konusunda firmaların en çok duyarlılık ve senaryo analizlerini kullandıkları sonucuna

ulaşmışlardır. Ryan ve Ryan (2002), Amerika’da duyarlılık analizi yönteminin en çok kullanılan yöntem olduğunu ortaya koymuştur. Block (2005), sektörler ayırarak yapmış olduğu çalışmada imalatçı firmaların en çok riske göre düzeltilmiş iskonto oranı yöntemini kullandıklarını belirlemiştir. Pereiro (2006), Arjantin’de firmaların riski dikkate almada en çok duyarlılık analizi yönteminden yararlandıklarını belirlemiştir. Dedi ve Orsag (2007), çalışmalarında duyarlılık analizi ve simülasyon analizi yöntemlerinin risk konusunda Hırvat firmaları tarafından daha çok tercih edildiğini ortaya koymuşlardır. Lam vd. (2007), Hong Kong’ta geri ödeme süresini kısaltma yönteminin firmalarca en çok kullanılan yöntem olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Leon vd. (2008), Endonezya’da firmaların senaryo analizini risk konusunda ilk sırada tercih ettiklerini belirlemişlerdir.

II. Araştırma Örnekleme ve Yöntemi

İmalatçı firmaların sermaye bütçeleme sürecindeki tutumlarını belirlemek amacı ile yapılan bu çalışmada örnekleme, TR90 Düzey 2 Kalkınma Programında yer alan Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerinde faaliyet gösteren 71 imalatçı firma oluşturmaktadır.

Araştırma için gerekli olan verileri elde edebilmek için literatürdeki çalışmalar incelenerek bir anket formu oluşturulmuş ve bu anket formu yüz yüze görüşme ve e-posta yoluyla firmalara uygulanmıştır.

Firmalara uygulanan anket formlarının %35,3’si firma üst yöneticileri, %32,4’ü firma muhasebecileri, %18,3’ü firma sahipleri, %10’u finans müdürleri, %4’ü ise diğer bölüm müdürleri tarafından cevaplandırılmıştır.

Anket formunda firma özellikleri, yatırım projesi değerlendirme yöntemleri, sermaye maliyeti, nakit akışları ve risk faktörüne ilişkin toplam 23 soru yer almaktadır. Anket sorularında imalatçı firmalardan yatırım projesi değerlendirmede, sermaye maliyeti ve nakit akışı hesaplamada ve risk faktörünü dikkate almada kullandıkları yöntemleri kullanım durumlarına göre (her zaman, sık sık, bazen, nadiren, hiç) işaretlemeleri istenmiştir. Elde edilen veriler SPSS istatistik programı yardımı ile analiz edilmiştir.

Örnekleme yer alan imalatçı firmalara ait temel özellikler Tablo 1’de gösterilmiştir. Bu çalışmada Devlet Planlama Teşkilatı (2007) tarafından benimsenen çalışan sayısı açısından yapılan sınıflandırmaya göre kullanılan ölçüt esas alınmıştır. Bu sınıflamaya göre 1 ile 9 işçi çalıştıran firmalar mikro ölçekli, 10 ile 49 işçi çalıştıran firmalar küçük ölçekli, 50 ile 250 işçi çalıştıran firmalar orta ölçekli firmalardır. 250 ve üstü işçi çalıştıran firmalar ise büyük ölçekli firmalardır.

Örnekleme yer alan firmaların %8,5’ini mikro ölçekli firmalar oluştururken; %57,7’sini küçük ölçekli firmalar, %25,4’ünü orta ölçekli firmalar; %8,5’ini ise büyük ölçekli firmalar oluşturmaktadır.

İmalatçı firmaların faaliyet sürelerine göre dağılımında örneklemin %12,7’sini 1-5 yıl arasında faaliyet gösteren firmalar oluştururken, %15,5’ini 6-10 yıllık, %71,8’ini ise 10 yıldan fazla süredir faaliyet gösteren firmalar oluşturmaktadır.

Sektörlere göre; örneklemin %43,7’sini gıda-içecek sektörü oluşturmaktadır. Bu yüksek oran ülkemizdeki çay, fındık ve pestil üretiminin önemli bir kısmının bu illerde üretilmesinden ve bu illerdeki başlıca geçim kaynağı olmasından kaynaklanmaktadır. Makine-metal sektörü %14,1; mobilya-orman ürünleri %11,3; diğer %9,9; inşaat sektörü örneklemin %8,5’ini ve ayrı ayrı tekstil-giyim, enerji-petrol, kimyasal ürünler sektöründeki firmalar ise %4,2’şerlik yüzdeye sahiptirler.

Hukuki yapılarına göre örneklemin; %57,7’sini limited şirketler, %35,2’sini anonim şirketler, %5,6’sını şahıs firmaları ve %1,4’ünü kolektif- komandit şirketler oluşturmaktadır.

Ciro açısından imalatçı firmaların %29,6’sının geçen yıl 1 milyon TL- 5 milyon TL arasında, %21,1’inin 5 milyon TL- 25 milyon TL arasında, %19,7’sinin 1 milyon TL’den az; %14,1’inin ise 25 milyon TL’den fazla ciro yaptığı görülmektedir. Firmaların %15,5’i bu soruya cevap vermemiştir.

İhracatın ciro içindeki payı açısından ise imalatçı firmaların %71,8’inin %20’den az; %9,9’unun %60-80 arası; aynı şekilde %9,9’luk kısmının %80’den fazla ve %7’sinin %20-%40 arası ihracat yaptığı görülmektedir.

Tablo 1: Çalışmada Yer Alan İmalatçı Firmaların Temel Özellikleri

Sektör	Frekans	%
Gıda- İçecek	31	43,7
Mobilya- Orman Ürünleri	8	11,3
Tekstil-Giyim	3	4,2
İnşaat	6	8,5
Makine- Metal	10	14,1
Enerji- Petrol	3	4,2
Kimyasal Ürünler-Plastik	3	4,2
Diğer	7	9,9
Faaliyet Süresi (yıl)		
1-5	9	12,7
6-10	11	15,5
11 ve üstü	51	71,8
Çalışan Sayısı		
1-9	6	8,5
10-49	41	57,7
50-249	18	25,4
250 ve üstü	6	8,5
Hukuki Yapı		
Şahıs İşletmesi	4	5,6
Kolektif- Komandit	1	1,4
Limited	41	57,7
Anonim	25	35,3
2009 Yılı Ciroosu (.000)		
1.000 TL'den az	14	19,7
1.000 TL - 5.000 TL	21	29,6
5.000 TL - 25.000 TL	15	21,1
25.000 ve üstü	10	14,1
İhracatın ciro içindeki payı		
%20'den az	51	71,8
%20-%40	5	7,0
%40-%60	1	1,4
%60-%80	7	9,9
%80'den çok	7	9,9

III. Araştırma Bulguları

Bu bölümde araştırma örneklemeden alınan verilerin analizi sonucu elde edilen bulgular irdelenmiştir.

Yapılan anket çalışması sonucu elde edilen verilere göre imalatçı firmaların %45,1'i yatırım kararlarından sorumlu bir personele sahipken, %54,9'u yatırım kararlarından sorumlu bir personele sahip değildir. Yatırım kararlarından sorumlu personele sahip olmayan imalatçı firmaların %76,9'unda bu kararlar firma sahibi tarafından verilirken, %23,1'inde ise üst yönetim tarafından verilmektedir.

Bu çalışmanın en önemli amaçlarından biri imalatçı firmaların yatırım projesi değerlendirirken bilimsel yöntem kullanıp kullanmadıklarını belirlemektir. Anket sorularından elde edilen verilere göre imalatçı firmaların %76,1'i yatırım projesi veya projeleri arasında bir değerlendirme yaparken bilimsel değerlendirme yöntemlerini kullandıklarını ifade etmişlerdir (Şekil 1).

Şekil 1: İmalatçı Firmaların Yatırım Projesi Değerlendirmede Bilimsel Yöntem Kullanma Durumları

Yatırım projesi değerlendirme yöntemlerini kullanmayan 17 imalatçı firma ise yöntemleri kullanmama nedeni olarak %70,6 oranında yöntemler hakkında bilgi eksiklikleri olduğunu, %11,8'si yöntemlerin sağlıksız sonuçlar verdiğini, %11,8'si yöntemleri kullanmak için veri elde etmede zorluk çektiklerini, %5,9'u ise yöntemleri kullanmak için yeterli vakitlerinin olmadıklarını ifade etmişlerdir.

Ayrıca imalatçı firmalardan yatırım projeleri arasında bir değerlendirme yapmaları söz konusu olduğunda proje değerlendirme yöntemlerini kullanım durumlarına göre (her zaman, sık

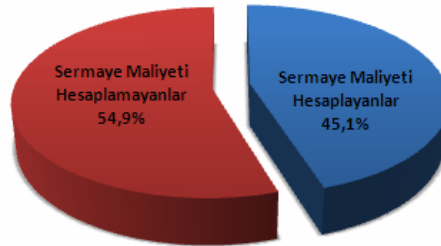
sık, bazen, nadiren, hiç) işaretlemeleri istenmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: İmalatçı Firmaların Yatırım Projesi Değerlendirme Yöntemlerini Kullanım Durumları

Yöntemler	Her Zaman	Sık Sık	Bazen	Nadiren	Hiç
Geri Ödeme Süresi	30(%42,3)	12(%16,9)	7 (%9,9)	-	22 (%31)
İndirgenmiş Geri Ödeme Süresi	7 (%9,9)	6 (%8,5)	9 (%9,9)	1 (%1,4)	48(%67,6)
İç Karlılık Oranı	20 (%28,2)	11(%15,5)	2 (%2,8)	1 (%1,4)	37(%52,1)
Net Bugünkü Değer	14(%19,7)	12(%16,9)	5 (%7,0)	1 (%1,4)	39(%54,9)
Karlılık Endeksi	20(%28,2)	11(%15,5)	4 (%5,6)	-	36(%50,7)
Yatırımın Ortalama Karlılığı	21(%29,6)	9 (%12,7)	5 (%7,0)	-	3 (%50,7)
Düzeltilmiş İç Karlılık Oranı	4 (%5,6)	3 (%4,2)	8 (%11,3)	3 (%4,2)	53(%74,6)

Tablo 2’ye göre imalatçı firmaların yatırım projesi değerlendirmede göre en çok tercih ettikleri yöntem %42,3 ile GÖS yöntemidir. GÖS yönteminden sonra en çok tercih edilen yöntem ise %29,6 ile YOK yöntemidir. KE ve İKO yöntemleri %28,2 ile firmalar tarafından en çok tercih edilen üçüncü yöntemlerdir. Çalışmaya katılan firmalarca proje değerlendirmede en az tercih edilen yöntem ise DİKO yöntemidir (%74,6).

Çalışmadaki amaçlardan biri de imalatçı firmaların yatırım projesi değerlendirirken sermaye maliyeti hesaplayıp hesaplamadıklarını belirlemektir. Anket sorularından elde edilen verilere göre imalatçı firmaların %45,1’i yatırım projesi değerlendirirken sermaye maliyeti hesaplamaktadır (Şekil: 2).

Şekil 2: İmalatçı Firmaların Yatırım Projesi Değerlendirmede Sermaye Maliyeti Hesaplama Durumları

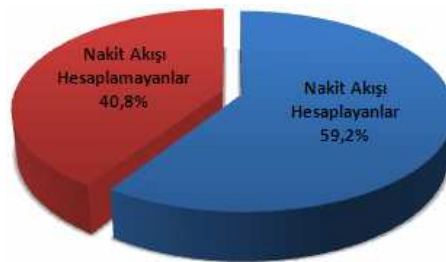
İmalatçı firmaların yatırım projesi değerlendirmede sermaye maliyeti hesaplarken dikkate aldıkları maliyetlerin kullanım durumlarına (her zaman, sık sık, bazen, nadiren, hiç) ilişkin bulgular Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3: İmalatçı Firmaların Sermaye Maliyeti Hesaplamada Kullandıkları Maliyetler

Maliyetler	Her Zaman	Sık Sık	Bazen	Nadiren	Hiç
Borcun Maliyeti	19 (%26,8)	5 (%7,0)	-	-	47 (%66,2)
Özsermaye Maliyeti	10 (%14,1)	10 (%14,1)	5 (%7,0)	1 (%2,8)	45 (%63,4)
AOSM	8 (%11,3)	7 (%9,9)	3 (%4,2)	2 (%2,8)	51 (%71,8)
Fırsat Maliyeti	8 (%11,3)	7 (%9,9)	4 (%5,6)	1 (%1,4)	51 (%71,8)
Tecrübeye göre Kişisel	6 (%8,5)	6 (%8,5)	5 (%7,0)	1 (%1,4)	53 (%74,6)

Tablo 3'e göre imalatçı firmaların yatırım projesi değerlendirmede en çok borç maliyetini (%26,8) sermaye maliyeti olarak kullandıkları görülmektedir. İmalatçı firmalarca yatırım projesi değerlendirmede en çok kullanılan ikinci maliyet ise (%14,1) özsermaye maliyetidir. Özsermaye maliyetinden sonra ankete katılan firmalarca en çok kullanılan yöntemler (%11,3) AOSM ve (%11,3) fırsat maliyetidir. İmalatçı firmalarca yatırım projesi değerlendirmede sermaye maliyeti olarak en az kullanılan yöntem ise (%74,6) tecrübeye göre kişisel tahmindir.

Yatırım projesi değerlendirmede dikkat edilmesi gereken önemli bir diğer konu yatırım projesinin gelecekte sağlayacağı nakit akışlarıdır. Anket sonucu elde edilen verilere göre çalışmaya katılan imalatçı firmaların %59,2'si yatırım projesinin gelecekte sağlayacağı nakit akışlarını hesaplamaktadır (Şekil 3).

Şekil 3: İmalatçı Firmaların Yatırım Projesi Değerlendirmede Nakit Akışı Hesaplama Durumları

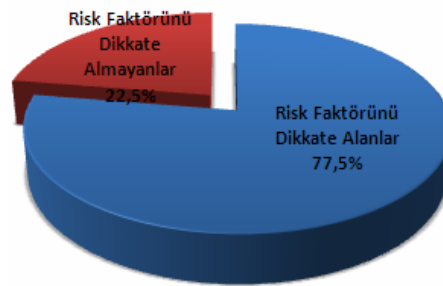
İmalatçı firmaların nakit akışı hesaplarırken dikkate aldıkları yöntemlerin kullanım durumlarına (her zaman, sık sık, bazen, nadiren, hiç) ilişkin bulgular Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4: İmalatçı Firmaların Nakit Akışı Hesaplamada Kullandıkları Yöntemler

Yöntemler	Her Zaman	Sık Sık	Bazen	Nadiren	Hiç
Matematiksel Modeller	8 (%11,3)	3 (%4,2)	2 (%2,8)	4 (%5,6)	54 (%76,1)
Satışların Yüzdesi	21 (%29,6)	10 (%14,1)	2 (%2,8)	-	38 (%53,5)
Trend Analizi	8 (%11,3)	4 (%5,6)	3 (%4,2)	2 (%2,8)	54 (%76,1)
Duyarlılık Analizi	8 (%11,3)	5 (%7,0)	4 (%5,6)	2 (%2,8)	52 (%73,2)
Senaryo Analizi	6 (%8,5)	-	5 (%7,0)	4 (%5,6)	56 (%78,9)
Tecrübeye göre Kişisel Tahmin	20 (%28,2)	6 (%8,5)	1 (%1,4)	4 (%5,6)	40 (%56,3)

Tablo 4’e göre imalatçı firmaların yatırım projesinin gelecekte sağlayacağı nakit akışını hesaplamada en çok kullandıkları yöntem %29,6 ile satışların yüzdesi yöntemidir. Tecrübeye göre kişisel tahmin %28,2’lik oranla çalışmaya katılan firmalarca nakit akışı hesaplamada en çok kullanılan ikinci yöntemdir. İmalatçı firmaların yatırım projesinin gelecekte sağlayacağı nakit akışlarını hesaplamada en az kullandıkları yöntem ise %78,9 ile senaryo analizidir.

Yatırım projesi değerlendirme sürecindeki bir diğer önemli konu ise yatırım projesinin gerçekleştirilmesi aşamasında ortaya çıkabilecek olumsuz durumların değerlendirmesi yani risk faktörüdür. Çalışmaya katılan imalatçı firmalardan elde edilen verilere göre; imalatçı firmaların %77,5’i yatırım projesi değerlendirirken risk faktörünü dikkate almaktadır (Şekil 4).

Şekil 4: İmalatçı Firmaların Yatırım Projesi Değerlendirmede Risk Faktörünü Dikkate Alma Durumları

İmalatçı firmaların risk faktörünü dikkate almada kullandıkları yöntemlerin kullanım durumlarına (her zaman, sık sık, bazen, nadiren, hiç) ilişkin bulgular Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5: Firmaların Yatırım Projesi Değerlendirirken Riski Dikkate Almada Kullandıkları Yöntemler

Yöntemler	Her Zaman	Sık Sık	Bazen	Nadiren	Hiç
Duyarlılık Analizi	17(%23,9)	8 (%11,3)	3 (%4,2)	2 (%2,8)	41 (%57,7)
Olasılık Analizi	18(%25,4)	14 (19,7)	5 (%7,0)	2 (%2,8)	32 (%45,1)
Senaryo Analizi	8 (%11,3)	6 (%8,5)	7 (%9,9)	2 (%2,8)	48 (%67,6)
Simülasyon Analizi	6 (%8,5)	3 (%4,2)	5 (%7,0)	2 (%2,8)	55 (%77,5)
Karar Ağacı	8 (%11,3)	6 (%8,5)	4 (%5,6)	2 (%2,8)	51 (%71,8)
GÖS Kısaltmak	16 (%22,5)	11 (%15,5)	8 (%11,3)	1 (%1,4)	35 (%49,3)
İskonto Oranını Arttırmak	7 (%9,9)	10 (%14,1)	2 (%2,8)	2 (%2,8)	50 (%70,4)

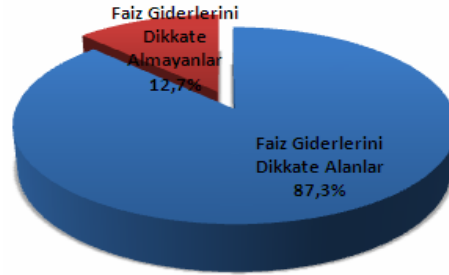
Tablo 5’e göre çalışmaya katılan firmaların yatırım projesi değerlendirirken risk faktörünü dikkate almada en çok kullandıkları yöntem %25,4 ile olasılık analizidir. Olasılık analizinden sonra firmalarca en çok kullanılan yöntemler %23,9 ile duyarlılık analizi ve %22,5 ile GÖS’nin kısaltılmasıdır. Çalışmaya katılan imalatçı firmalarca riskin dikkate alınmasında en az kullanılan yöntem ise %77,5 ile simülasyon analizidir.

Yeni bir yatırım projesinin hayata geçirilmesi, firmanın mevcut yatırımları üzerinde olumlu veya olumsuz etkiler ortaya çıkarabilir. Dışsallık adı verilen bu durum yatırım projesi değerlendirmesinde dikkat edilmesi gereken önemli bir konudur. Anket sorularından elde edilen verilere göre çalışmaya katılan imalatçı firmaların %73,2’si yatırım projesi değerlendirirken dışsallıkları dikkate aldıklarını belirtmişlerdir (Şekil 5).

Şekil 5: İmalatçı Firmaların Yatırım Projesi Değerlendirmede Dışsallıkları Dikkate Alma Durumları

Yatırım projesi değerlendirmede dikkat edilmesi gereken bir konu da faiz giderleridir. Elde edilen bulgulara göre firmaların %87,3'ü yatırım projesi değerlendirmede faiz giderlerini dikkate almaktadır (Şekil 6).

Şekil 6: İmalatçı Firmaların Yatırım Projesi Değerlendirmede Faiz Giderlerini Dikkate Alma Durumları

Yatırım projesi değerlendirmede sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için enflasyon etkisi göz ardı edilmemelidir. Nakit akışları ile iskonto oranı arasındaki tutarlı ilişkiye dikkat edilmelidir. Nominal nakit akışları için nominal iskonto oranı ve reel nakit akışları için reel iskonto oranı kullanılmalıdır. Aksi takdirde hatalı sonuçlar elde edilir.

Anket sorularından elde edilen verilere göre imalatçı firmaların %71,8'i (51) yatırım projesi değerlendirmede enflasyonu dikkate almaktadır. Enflasyonu dikkate alan firmaların 41'i sermaye maliyetinde enflasyona göre düzeltme yaparken; 39'u ise nakit akışlarında enflasyona göre düzeltme yapmaktadırlar.

Son olarak çalışmada; yatırım kararlarından sorumlu personelin eğitim durumu ile firmaların yatırım projesi değerlendirmede bilimsel yöntem kullanmaları arasında bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir.

Tablo 6: Ki-Kare Testi Analiz Değerleri

	Value	df	Asymp. Sig.
Pearson Chi-Square	0,501	3	0,919
Likelihood Ratio	0,540	3	0,910
Linear by Linear Association	0,183	1	0,669
N of Valid Cases	71		

Tablo 6’da elde edilen değerler gösterilmiştir. Yapılan ki-kare analizi sonucu, yatırım kararlarından sorumlu personelin eğitim durumu ile imalatçı firmaların yatırım projesi değerlendirmede bilimsel yöntem kullanmaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki elde edilememiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada; TR90 Düzey 2 Bölgesi Kalkınma Programında yer alan illerdeki imalatçı firmaların sermaye bütçeleme sürecindeki tutumları araştırılmıştır.

Çalışmadan elde edilen bulgulara göre programda yer alan 6 ilde faaliyette bulunan imalatçı firmaların yatırım projesi değerlendirmede en çok GÖS yöntemini tercih ettikleri belirlenmiştir. Bu sonuç literatürdeki çok sayıdaki çalışmayla örtüşmektedir. Ülke içi ve farklı ülkelere yönelik çalışmalarda firmalarca yatırım projelerinin değerlendirilmesinde en çok GÖS yönteminin tercih edildiği görülmektedir.

Sermaye bütçeleme sürecinde önemli olan bir konu da kullanılacak iskonto oranıdır. Elde edilen bulgulara göre çalışmaya katılan 6 ildeki imalatçı firmaların sermaye maliyeti olarak borç maliyetini daha çok dikkate aldıkları ortaya çıkmıştır. Borç maliyetinin daha çok dikkate alınması ödenen faizlerin vergi matrahından indirilmesine imkan vermesinden dolayı karlı firmalarda borç maliyetini borç dışı kaynaklara göre daha ucuz kılmaktadır. Fakat zarar eden bir firmada vergi tasarrufu söz konusu olamayacağından bu avantajdan söz edilemez. Ancak karlı firmalarda dahil olmak üzere yatırımları sürekli borç ile finanse etmek firmaların sermaye yapılarını bozarak finansal risklerini arttıracığından firmaya kredi verenlerin talep edecekleri faiz oranını ve dolayısıyla borcun maliyetini artırır. Bu yüzden yatırımları değerlendirirken ortalama sermaye maliyetini dikkate almak daha sağlıklı ve uygun olacaktır. Nitekim literatürdeki çalışmalarda firmaların genellikle sermaye maliyeti olarak AOSM’ni kullandıkları görülmektedir.

Yatırım projesinin gelecekte sağlayacağı nakit akışlarını belirlemede ise imalatçı firmalarca en çok kullanılan yöntemin satışların yüzdesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İmalatçı firmalarca yatırım kararlarında riskin dikkate alınmasında hangi yöntemin kullanıldığı çalışmada araştırılan diğer bir önemli konu olmuştur. Çalışmada yer alan 6 ildeki

imalatçı firmalarca riskin dikkate alınmasında en çok kullanılan yöntemlerin olasılık analizi (%25,4) ve duyarlılık analizi (%23,9) olduğu belirlenmiştir. Literatürde riskin dikkate alınmasında duyarlılık analizi yöntemi firmalarca daha çok tercih edilmektedir.

Ayrıca yatırım kararlarından sorumlu personelin eğitim durumu ile firmaların yatırım projesi değerlendirmede yöntem kullanmaları arasında istatistiksel bir ilişki olup olmadığı incelenmiş ve yapılan ki-kare analizi sonucu personel eğitim durumu ile proje değerlendirme yöntemlerinin kullanımı arasında anlamlı bir istatistiksel ilişki bulunamamıştır.

Yapılan çalışmada 6 ilde çalışmaya katılan imalatçı firmaların büyük bir kısmında (%76,1) yatırım projesi değerlendirmede proje değerlendirme yöntemlerinin kullanıldığı görülmektedir. Yöntem kullanmayan firmalar ise kullanmama sebebi olarak en çok yöntemler hakkında bilgi eksikliklerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Sonuç olarak, iyi bir eğitim almış personele sahip ve kurumsal yapıya kavuşmuş firmaların sermaye bütçelemeinde daha başarılı olacakları öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- ARNOLD, Glen C. ve HATZOPOULOS, Panos D.; (2000), "The Theory-Practice Gap in Capital Budgeting: Evidence from the United Kingdom", *Journal of Business Finance & Accounting* 27(5)&(6), June/July, pp. 603-624.
- ARSLAN, Özgür; (2003), "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Çalışma Sermayesi ve Bazı Finansal Yönetim Uygulamaları", *Ç. Ü. İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, Cilt4, sayı 1, ss. 121-135.
- BLOCK, Stanley; (2005), "Are There Differences in Capital Budgeting Procedures Between Industries? An Empirical Study", *The Engineering Economist*, 50, pp. 55-76.
- BRUNER, Robert. F.; EADES, Kenneth M.; HARRIS, Robert. S.; HIGGINS, Robert C. ; (1998), "Best Practice in Estimating the Cost of Capital: Survey and Synthesis", *Financial Practice and Education*, Spring/Summer, pp. 13-28.
- DAĞLI, Hüseyin; (2001), "Finansal Yönetim", İkinci Baskı, Derya Kitabevi, Trabzon, 515s.
- DEDI, Lidija ve ORSAG, Silvije; (2007), "Capital Budgeting Practices: A Survey of Croatian Firms", *SEE Journal*, April, pp. 59-67.

- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI; (2007), “KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı (2007-2009)”,
<http://ekutup.dpt.gov.tr/esnaf/kobi/strateji/2007.pdf>, Erişim Tarihi: 1.10.2009.
- DRURY, Colin ve TAYLES, Mike; (1996), “UK Capital Budgeting Practices: Some Additional
Survey Evidence”, *The European Journal of Finance* 2, pp. 371-388.
- FARRAGHER, J.Edward; KLEIMAN, Robert. T. ve SAHU, Anandi. P.; (1999), “Current
Capital Investment Practices”, *The Engineering Economist*, Vol.44, Number 2, pp. 137-
150.
- FREEMAN, M. ve HOBBS, G. (1991), “Capital Budgeting: Theory Versus Practice”,
Australian Accountant, vol. 61, pp. 36-41.
- GITMAN, Lawrence J. ve FORRESTER, John. R.Jr.; (1977), “A Survey of Capital Budgeting
Techniques Used by Major U.S. Firms,” *Financial Management* 6(3), pp.66–71.
- GRAHAM, R.John ve HARVEY, Campbell. R.; (2002), “How do CFOs make Capital
Budgeting and Capital Structure Decisions?”, *The Journal of Applied Corporate
Finance*, Vol.15, No.1, pp. 8-23.
- GRAHAM, John R. ve HARVEY, Campbell, R.; (2001),” The theory and practice of corporate
finance: Evidence from the Field”, *Journal of Financial Economics*, Volume 61, Issues
2-3, May 2001, pp. 187-243.
- HOLMEN, Martin ve PRAMBORG, Bengt; (2005), “Capital Budgeting and Political Risk:
Empirical Evidence”, *Working Paper Series*, February 3, pp. 1-34.
- KESTER, George. W.; CHANG, Rosito. P.; ECHANIS, Eilinda. S.; HAIKAL, Shalahuddin;
ISA, Mansar. Md.; SKULLY, Michael; TSUI, Kai-Chang ve WANG, Chi-Jeng;
(1999), “Capital Budgeting Practices in the Asia- Pacific Region: Australia, Hong
Kong, Indonesia, Malaysia, Philippines, and Singapore”, *Financial Practice and
Education*, 9, 1, pp. 25-33.
- KLAMMER, Thomas; (1972), “Empirical Evidence of The Adoption of Sophisticated Capital
Budgeting Techiques”, *The Journal of Business*, Vol.45, No.3, July, pp.387-397.
- KLAMMER, Thomas; KOCH, Bruce; WILNER, Neil; (1991), “Capital Budgeting Practices- A
Survey of Corporate Use”, *Journal of Management Accounting Research*, Fall 1991,
pp.113-130.

- KULA, Veysel ve ERKAN, Mehmet; (1999), “Yatırım Proje Hazırlanmasında Gerçekleştirdikleri Finansal Etüdler Açısından KOBİ ve Büyük İşletmelerin Karşılaştırılması”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, ss.145-160.
- LAM, K.C; WANG, Dan; LAM, M.C.K.; (2007), “The Capital Budgeting Evaluation Practices of Building Contractors in Hong Kong” International Journal of Project Management, 25, pp. 824-834.
- LAZARIDIS, Ioannis T.; (2004), ”Capital Budgeting Practices: A Survey in the Firms in Cyprus” Journal of Small Business Management, 42(4), pp. 427-433.
- LEON, Farah M.; ISA, Mansor; KESTER, George W.; (2008), “Capital Budgeting Practices of Listed Indonesian Companies”, Asian Journal of Business and Accounting, 1(2), 2008, pp. 175-192.
- PAYNE, Janet; HEATH, Will; GALE, Lewis J.; (1999), “Comparative Financial Practice in the US and Canada: Capital Budgeting and Risk Assessment Techniques”. Financial Practice and Education, Vol. 9, pp. 16-24.
- PEEL, Michael J. ve BRIDGE, John.; (1998), “How Planning and Capital Budgeting Improve SME Performance”, Long Range Planning, Vol.31, No.6, pp. 848-856.
- PEREIRO, Luis E.; (2006), “The Practice of Investment Valuation in Emerging Markets: Evidence From Argenjina”, Journal of Multinational Financial Management, 16, pp.160-183.
- ROSS, Marc; (1986), “Capital Budgeting Practices of Twelve Large Manufacturers”, Financial Management, Winter, Vol.15, Issue 4, pp. 15-24.
- RYAN, Patricia A. ve RYAN Glenn P.; (2002), “Capital Budgeting Practice of the Fortune 1000: How Have Things Changed?”, Journal of Business and Management, Volume 8, Number 4, Winter, 355, pp.1-15.
- SANDAHL, Gert ve SJOGREN Stefan; (2003), “Capital Budgeting Methods Among Sweden’s Largest Groups of Companies. The State of the Art and a Comparison with Earlier Studies”, International Journal of Production Economics, 84, pp. 51-69.

- TRUONG, Giang; PARTINGTON Graham; PEAT Maurice; (2008), “ Cost of Capital Estimation and Capital Budgeting Practice in Australia”, Australian Journal of Management 2008; 33; pp. 95-121.
- SCHALL, D.Lawrance; SUNDAM, Gary L.; GEIJSBEEK, William R. Jr.; (1978), “Survey and Analysis of Capital Budgeting Methods”, Journal of Finance, Vol.33, No.1, Mar. pp. 281-287.
- VERMA, Satish; GUPTA, Sanjeev; BATRA, Roopali; (2009), “ A Survey of Capital Budgeting Practices in Corporate India”, The Journal of Business Perspective, Vol. 13, No. 31, July–September 2009.
- YILGÖR, Ayşe Gül ve YÜCEL Emel; (2008),” Sermaye Bütçeleme Kararları: Mersin ve Adana İllerinde Bir Uygulama”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 17, Sayı 2, 2008, ss. 449-464.
- YÜCEL, Tülay; (2001), “Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Çalışma Sermayesi ve Finansal Yönetim Uygulamaları”, 1. Orta Anadolu Kongresi, ss.1-12.

EĞİTİMCİLERE YOL GÖSTERMESİ AÇISINDAN TAB ANALİZ PROGRAMI KULLANARAK BAŞARI TESTİ HAZIRLAMA SÜRECİNDE İZLENECEK ADIMLAR

İrem AYHAN¹

ÖZET

Öğrencilere uygulanacak testin öğrencinin kazanması istenen özelliklere sahip olup olmadığının ölçülmesinde bazı değişkenlerin önemi büyüktür. Klasik test teorisinde testin özellikleri arasında testin aritmetik ortalaması, standart sapması, ortalama güçlüğü, güvenilirliği ve geçerliği önemli yer tutmaktadır. Çoktan seçmeli testlerin hazırlanması uzmanlık ve tecrübe gerektirmekte olup; öğretmenlerin çoğu çoktan seçmeli test hazırlama ve bu testleri uygulama konusunda yeterli bilgiye sahip değildir (Üstüner ve Şengül, 2004). Bu çalışmanın amacı öğrencilere uygulanmış bir matematik testi kullanılarak, sözkonusu testin TAB analiz programı yardımıyla, ayırt ediciliği yüksek, amacına uygun bir başarı testine dönüştürülmesi aşamasında izlenecek adımların aktarılmasıdır. Çalışma kapsamında 71 öğrenciye 42 sorudan oluşan Matematik testi (Ön Deneme Formu) uygulanmış; öğrencilerin sorulara verdikleri yanıtlar TAB analiz programı yardımıyla değerlendirilmiştir. Ön deneme formunda belirlenen 12 davranıştan 8 tanesi çalışmanın sonunda elde edilen nihai testte temsil olanağı bulmuştur. Çalışma, öğrencileri başarı testi ile değerlendirmek isteyen eğitimciler için yol gösterici olması açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Başarı Testi, TAB Analizi, Eğitim

IN TERMS OF GUIDANCE TO EDUCATORS, PROCESS OF PREPARING AN ACHIEVEMENT TEST-USING TAB ANALYSE PROGRAMME

ABSTRACT

Some variables are very important for measuring the qualification of a test if it is suitable for the aim of the study or not which will apply to the students. Mean, Standard deviation, average difficulty, reliability and validity hold an important place between the characteristics of test, at Classical Test Theory. Although preparing multiple choice tests require expertness and experiment, a lot of tutor haven't enough knowledge for preparing and applying this kind of tests (Üstüner ve Şengül, 2004). The aim of this study is explaining the process of preparing an achievement test which has got high distinctive quality, using TAB Analyse Programme on a mathematical test which is applied some students before. In this study, a mathematical test which has got 42 questions is applied to 71 students and answers of the students are analysed with TAB Analyse Programme. 8 of 12 Behaviours which were determined at preliminary tests are found statistically important at the final test. This study is as a guide for tutors which want to evaluate the students with achievement tests.

Keywords: Achievement Test, TAB Analyse, Education

---

¹ Arş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, irem.ayhan@deu.edu.tr

GİRİŞ

Eğitim, toplumun farklı kesimleri tarafından farklı Őekillerde tanımlanmaktadır. Eğitim kavramının soyut olması, kapsamının çok geniş olması, dinamik bir süreci içermesi ve çok farklı teorik temellere dayanması, ortak bir tanımının olmasını güçleştirmektedir (zkan, 2006).

zkan (2006) eğitimin temel görevlerinden birisinin toplumun kültürel mirasını nesilden nesile aktarmak olduğunu belirttiği çalışmasında, eğitimin toplumun kültürel yapısına göre Őekillenecek ve toplumun deđiŐmesine ve gelişmesine temel olacak, sosyal ve kültürel değişimin bir aracı olacağını ifade etmiştir.

Ertürk (1988) eğitimi bireyin davranıŐında kendi yaŐantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci olarak tanımlamaktadır. Dottrens ve diğer. (1966) ise eğitimin genel bir görüŐe göre kişinin kendi üzerinde ve bir diğerini üzerinde etkisini gösteren faaliyet olarak tanımlandığını belirtmişlerdir. zkan (2006) eğitimi, insanları belli amaçlara göre yetiştirme süreci olarak tanımlamıŐ; bu süreçten geçen insanın kiŐiliđinin farklılaŐtıđını ifade etmiştir. Bireyin kazandığı bilgi, beceri, tutum ve değerler kiŐiliđinin deđiŐmesinde de etken olmaktadır (zkan, 2006).

Yapılan tüm tanımlamalarda karşılaşılan ortak görüş ise eğitimin bireyin bilgi, beceri, tutum ve davranıŐlarında değişiklik meydana getirme süreci olmasıdır (zkan, 2006). Dolayısıyla eğitim sisteminin belirlediği ve bireylere kazandırmayı hedeflediği davranışlar, o toplumun geleceği ve kültürel mirasının nesilden nesile doğru Şekilde aktarılması açısından da önem taşımaktadır.

Belirlenen davranıŐların öğrencilere ne kadarının kazandırılıp ne kadarının kazandırılmadığı verilen eğitim programının başarısını ortaya koymasını ve geri beslemeler sonucunda eksikliklerin giderilmesi açısından, eğitim süreci sonunda değerlendirilmesi gereken bir konudur. Değerlendirme iŐlemi ise öğretmenler tarafından hazırlanan sınavlarla sağlanmaktadır. Yapılacak değerlendirme türüne göre seçilecek sınav çeŐidi de deđiŐecektir. lme ile öğrencilerin her soruya verdikleri yanıtlar puanlandırılarak öğrenciler arasında karşılaştırma yapma ve onları sayısal açıdan değerlendirme fırsatı oluşacaktır.

Değerlendirmeyi gerçekleştirmek için seçilen lme araçlarından bir tanesi de başarı testleri olup; başarı testlerinin de sahip olmaları gereken niteliklere uygun hale getirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada üniversite 1. sınıf öğrencilerine uygulanan Matematik testi kullanılarak, sözkonusu testin derste anlatılan konuları anlayan ve anlamayan öğrencileri ayırt etmesi açısından nasıl bir değerlendirme sürecine tabi tutulması gerektiği anlatılacak, TAB analiz programı ile yapılan analizlerin nasıl yorumlanması gerektiği aktarılacaktır. Bu alışma, öğrencileri başarı testi ile değerlendiren tüm eğitimciler için rehber niteliğinde olması bakımından önemlidir.

I. TEST KAPSAMINA ALINACAK DAVRANIşLARIN BELİRLENMESİ

Çalışmanın ilk aşamasında öğrencilerin değerlendirmeye tabi tutulacağı davranışların belirlenmesi gerekmektedir. Bu alışma için başarı testine konu olacak nitelik üniversite ğrencilerinin Matematik Dersi kapsamında öğrendikleri denklem, üslü sayılar, logaritmik sayılar, grafik ve matris üniteleriyle ilgili davranışlarıdır.

Belirlenen davranışlar Tablo 1’de sunulmakta olup; bu davranışlar bilgi, kavrama ve uygulama alt basamakları temelinde şekillenmektedir. Davranışlar belirlenirken; sözkonusu ünite sonucunda öğrencilerden kazanmaları beklenen davranışlar dikkate alınmıştır. Sorular belli bir temele dayanan, açık, net, kolay anlaşılır olup; anlam karmaşası yaratacak ifadelere yer verilmemiştir.

Temel olarak yapılması gereken, belirlenen tüm davranışların iinden aynı amaca yönelik birkaç davranışın birleştirilerek tek soru haline getirilmesi ya da gereksiz soruların başarı testinden çıkarılarak en önemli olanların nihai testte yer almasının sağlanmasıdır.

Çalışmanın sonraki aşamasını saptanan davranışların konu başlıklarıyla çakıştırılması sonucunda hazırlanan belirtke tablosu oluşturmakta olup; Tablo 2’de görüldüğü gibidir. Belirtke Tablosu’nda 12 davranış bulunmaktadır. Bu davranışların 1 tanesi bilgi, 6 tanesi kavrama, 5 tanesi ise uygulama basamağında yer almaktadır.

II. SORULARIN HAZIRLANMASI VE N DENEME FORMUNUN OLUŐTURULMASI

Soruların hazırlanması ilk aşamada oluşturulan belirtke tablosu esas alınarak yapılmıştır. Belirtke tablosundaki 12 davranışı ölçmek için “verilen matrisin boyutlarının ne olduğunu seçenekler arasından seçip işaretleme” davranış türü için 2 soru, “iki matris arasındaki ilişkinin ne olduğunun seçenekler arasından seçilip işaretlenmesi için 1 soru sorulmuştur. Bir matrisle ilgili verilenlerden hangisinin doğru olduğunun seçenekler arasından seçilip işaretlenmesi için 2 soru, doğru denklemiyle ilgili sorulardan 3, x ve y değerleri üzerinden doğrunun eğimini bulmaya yönelik olarak ise 1 tane soru sorulmuştur. Verilen denklemi kullanarak doğru eğimini hesaplamaya yönelik 2 soru, denklem yazmayla ilgili 4 soru, üslü ve logaritmik sayılarla ilgili 10’ar soru, güncel değer hesaplamayla ilgili 2 soru, eğri denklemiyle ilgili 1 soru ve son olarak denklem zmyle ilgili de 4 soru testte yer alan diğer maddelerdir. Dolayısıyla test toplam 42 sorudan oluşmuştur. Her davranış türü için sorulacak soru sayısı, eğitimcinin kendi isteği doğrultusunda düzenlenebilir. Ancak genel olarak her davranış için en az iki ya da üç soru sorulması önerilebilir.

III. TESTİN (N DENEME FORMUNUN) UYGULANMASI VE PUANLAMA

n deneme formunun hazırlanmasının ardından sıra testin uygulama aŐamasına gelmektedir. n deneme formunun uygulanması aşamasında, öğrencilerin sınavı tamamlama süresi, ileriki yıllarda uygulanacak testlerin süresini daha iyi ayarlayabilmek açısından önemlidir. Bu çalışmada saat 13.15’te baŐlatılan sınavda öğrencilere 60 dakika süre verilmiştir. Sınava giren ğrenci sayısı 71’dir. Sınav sonunda öğrencilere test için verilen cevaplama süresinin uygun olduğu tespit edilmiş olup; her soru için ayrılan süre ortalama 1,42 dakika olarak hesaplanmıştır.

Puanlama aşamasında ise soruları boŐ bırakanlara, yanlış seçeneği iŐaretleyenlere ya da birden fazla seçenek iŐaretleyenlere “0”, doğru seçeneği iŐaretleyenlere “1” verilmiştir.

Tablo 1. Tüm Davranışlar		
BİLGİ	1	Verilen matrisin boyutlarının ne olduğunu seçenekler arasından işaretleme.
	2	Matrisin özellikleriyle ilgili verilen bilgilerden iki matris arasındaki ilişkiyle ilgili hangilerinin doğru olduğunu belirleyerek seçeneklerden işaretleme.
KAVRAMA	3	Verilen bir matrisle ilgili verilen ifadelerden hangilerinin doğru olduğunun seçeneklerden seçilip işaretlenmesi
	4	Verilen bilgilerden yola çıkarak doğru denklemi seçenekler arasından seçip işaretleme.
	5	Verilen x ve y değerlerini kullanarak doğrunun eğimini hesaplama.
	6	Verilen denklemi kullanarak eğim hesaplama.
	7	Verilen bilgilerden yola çıkarak yazılması gereken denklemi seçenekler arasından seçip işaretleme
UYGULAMA	8	Üslü sayılarla ilgili verilen soruyu çözerek doğru cevabı seçeneklerden işaretleme.
	9	Verilen bir logaritmanın çözümünü seçenekler arasından seçip işaretleme.
	10	Verilenlerden yola çıkarak faiz üzerinden güncel değeri hesaplama.
	11	Verilen x ve y değerlerini kullanarak hesaplanacak x ve y noktalarından geçen eğrinin denklemini seçenekler arasından seçip işaretleme.
	12	Verilen bir denklemin çözümünü seçenekler arasından seçip işaretleme.

Tablo 2. Belirli Tablo													
KONULAR	DAVRANIŞLAR				KAVRAMA				UYGULAMA				T_S
	a	e	f	g	h	j	k	l	m	n	o	p	
Üstü 8 sayılar	Verilen matrisin boyutlarının ne olduğunu seçenekler arasından işaretleme.	Matrisin özellikleriyle ilgili verilen ifadelerden doğru olduğunu belirleyerek seçeneklerden işaretleme.	Verilen bir matrisle ilgili verilen ifadelerden hangilerinin doğru olduğunu seçeneklerden seçilip işaretlenmesi	Verilen bir matrisle ilgili verilen ifadelerden doğru olduğunu seçenekler arasından seçip işaretleme.	Verilen x ve y değerlerini kullanarak doğrunun eğimini hesaplama.	Verilen denklemleri kullanarak eğim hesaplama.	Verilen bilgilerden yola çıkarak yazılması gereken denklemleri seçenekler arasından seçip işaretleme	10	Verilen bir logaritmanın özünü bul seçenekler arasından seçip işaretleme.	Verilenlerden yola çıkarak faiz üzerinden güncel değeri hesaplama.	Verilen x ve y değerlerini kullanarak hesaplanacak x ve y noktalarından eğimin denklemini seçenekler arasından seçilip işaretleme.	Verilen bir denklemin özünü bul seçenekler arasından seçip işaretleme.	10
Logaritmik Sayılar								10	10				10
1 Bilinmeyenli Denklemler												4	8
Grafik ve Eğim Hesapları				3	1	2					1		7
Güncel Değer Hesapları										2			2
Matris	2	1	2										5
Toplam													42

Tablo 3. Başarı Testinde Yeralan Soruların Karşılık Geldiği Davranışlar

Soru_No		Davranışlar	Konular
22, 42, 14, 35	K	Verilen bilgilerden yola çıkarak yazılması gereken denklemi seçenekler arasından seçip işaretleme	Denklemler
17, 38, 21, 41	U	Verilen bir denklemin çözümünü seçenekler arasından seçip işaretleme.	Denklemler
16, 37	K	Verilen denklemi kullanarak eğim hesaplama.	Grafik
32	K	Verilen x ve y değerlerini kullanarak doğrunun eğimini hesaplama.	Grafik
18, 19, 39	K	Verilen bilgilerden yola çıkarak doğru denklemi seçenekler arasından seçip işaretleme.	Grafik
10	U	Verilen x ve y değerlerini kullanarak hesaplanacak x ve y noktalarından geçen eğrinin denklemini seçenekler arasından seçip işaretleme.	Grafik
8, 29	U	Verilenlerden yola çıkarak faiz üzerinden güncel değeri hesaplama.	Güncel değer
11, 12, 13, 15, 20, 30, 33, 34, 36, 40	U	Verilen bir logaritmanın çözümünü seçenekler arasından seçip işaretleme.	Logaritma
1	K	Matrisin özellikleriyle ilgili verilen bilgilerden iki matris arasındaki ilişkiyle ilgili hangilerinin doğru olduğunu belirleyerek seçeneklerden işaretleme.	Matris
3, 24	K	Verilen bir matrisle ilgili verilen ifadelerden hangilerinin doğru olduğunun seçeneklerden seçilip işaretlenmesi	Matris
7, 28	B	Verilen matrisin boyutlarının ne olduğunu seçenekler arasından işaretleme.	Matris
2, 23, 5, 26, 4, 9, 25, 31, 6, 27	U	Üslü sayılarla ilgili verilen soruyu çözerek doğru cevabı seçeneklerden işaretleme.	Üslü Sayılar

IV. MADDE ANALİZİ

Çoktan seçmeli testlerin hazırlanması uzmanlık ve tecrübe gerektirmekte olup; öğretmenlerin çoğu çoktan seçmeli test hazırlama ve bu testleri uygulama konusunda yeterli bilgiye sahip değildir (Üstüner ve Şengül, 2004).

Çoktan seçmeli testlerin sahip olması gereken bazı özellikler bulunmaktadır. Bu nedenle öğrencilere uygulanacak testin öğrencinin kazanması istenen özelliklere sahip olup olmadığının ölçülmesinde bazı değişkenlerin önemi büyüktür.

Klasik test teorisinde testin özellikleri arasında testin aritmetik ortalaması, standart sapması, ortalama güçlüğü, güvenilirliği ve geçerliği önemli yer tutmaktadır. Bu teorideki belli başlı madde istatistikleri arasında madde güçlük indeksi (p_j), madde ayıricılık gücü indeksi (madde geçerliği) (r_{jx}), madde güvenilirliği (r_j), madde standart sapması (s_j), maddeler arası kovaryans (c_{jk}) ve maddeler arası korelasyon (r_{jk}) bulunmaktadır (Gelbal, 1994).

Testlerde madde ayıricılık gücü indeksinin 1'e yaklaşması, istenen bir durumdur. Bunun yanı sıra madde güvenilirlik indeksi; madde ayıricılık indeksi ve madde standart sapması ile doğru orantılıdır. Bu nedenle güvenilirliği yüksek olan maddelerden oluşan bir testin güvenilirliği de yüksek olacaktır (Karaca, <http://sbe.dpu.edu.tr/10/161-174.pdf>).

Madde güçlük indeksi; bir maddeyi doğru yanıtlayanların sayısının sınava katılan öğrencilerin sayısına olan oranıdır (Sefer ve Koçyiğit, 2004).

Tablo 4. Madde İstatistikleri

Soru No	Madde Güçlük İndeksi	Madde Ayıricılık İndeksi	Soru No	Madde Güçlük İndeksi	Madde Ayıricılık İndeksi	Soru No	Madde Güçlük İndeksi	Madde Ayıricılık İndeksi	Soru No	Madde Güçlük İndeksi	Madde Ayıricılık İndeksi
Item 01	0,77	0,33	Item 22	0,96	0,13	Item 12	0,97	0,01	Item 33	0,96	0,13
Item 02	0,99	0,2	Item 23	0,96	0,13	Item 13	0,88	0,28	Item 34	0,96	0,42
Item 03	0,8	0,39	Item 24	0,83	0,22	Item 14	0,49	0,52	Item 35	0,41	0,35
Item 04	0,94	0,3	Item 25	0,68	0,2	Item 15	0,74	0,44	Item 36	0,58	0,38
Item 05	0,96	0,23	Item 26	0,96	0	Item 16	0,99	-0,01	Item 37	0,99	0,2
Item 06	0,9	0,27	Item 27	0,96	0,18	Item 17	0,93	-0,07	Item 38	0,65	0,34
Item 07	0,77	0,44	Item 28	0,81	0,39	Item 18	0,93	0,25	Item 39	0,94	0,41
Item 08	0,78	0,4	Item 29	0,83	0,35	Item 19	1	****	Item 40	0,96	0,23
Item 09	0,78	0,02	Item 30	0,99	-0,01	Item 20	0,94	0,06	Item 41	1	****
Item 10	0,97	-0,02	Item 31	0,91	0,08	Item 21	1	****	Item 42	0,96	0,05
Item 11	0,97	0,25	Item 32	0,97	-0,14						

Madde ayırıcılık gücü indeksi ise öğrencilerin o maddeden aldıkları puan ile bu puan çıkartılarak elde edilen toplam puanları arasındaki korelasyonun hesaplanmasıyla elde edilmektedir (Sefer ve Koçyigit, 2004).

Bu çalışmada testin öğrencilere uygulanmasından sonra sorulara verilen cevapların dökümü yapılmıştır. Cevapların dökümü yapılırken her soru için hazırlanan seçenek sayısı üzerinden gidilmiş, A seçeneğinin işaretlenmesi 1, B seçeneğinin işaretlenmesi 2, C seçeneğinin işaretlenmesi 3, D seçeneğinin işaretlenmesi 4 ve E seçeneğinin işaretlenmesi 5 olarak ifade edilmiştir. Boş bırakılan sorular ise 0 olarak değerlendirilmiştir. TAB programında yapılan analizler sonucunda elde edilen madde istatistikleri Tablo 4.deki gibi bulunmuştur.

Bu çalışmada ayırıcılık gücü indeksi olarak point-biser sütununda yer alan değerler kullanılmıştır.

Bulunan test istatistikleri ise Tablo 5’de görüldüğü gibidir:

Tablo 5. Analiz sonucunda Bulunan Test İstatistikleri

Ortalama (X)	Varyans (S²)	Standart Sapma (S)	KR-20
36,725	8,286	2,879	0,556

KR-20 değerinin 0,70’in altında yer alması test puanlarının güvenirliliğinin yetersiz olduğunu göstermektedir.

V. MADDE SEÇME ALIşMALARI

Teste konu olan davranışlar Tablo 2’de yer alan Belirtke Tablosu’nda görüldüğü gibidir. Davranışlar ve ünitelerde yer alan konular ise Tablo 6’da görüldüğü gibidir:

Tablo 6. Davranışların Konulara Göre Dağılımı

	DAVRANIşLAR	BİLGİ	KAVRAMA	UYGULAMA	TOP
KONULAR	Üslü Sayılar			10	10
	Logaritmik Sayılar			10	10
	1 Bilinmeyenli Denklemler		4	4	8
	Grafik ve Eğim Hesapları		6	1	7
	Güncel Değer Hesapları			2	2
	Matris	2	3		5
	Toplam		2	13	27

Test formunu oluşturan toplam 42 test maddesi için “madde analiz” çalışmaları yapılmıştır (Tablo 7). 9, 10, 12, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 30, 31, 32, 33, 41 ve 42. maddelerin point biser yani ayırıcılık gücü indekslerinin 0,20'nin altında yer alması bu maddelerin kullanılmaması gerektiğini ya da yeniden düzenlenmesi gerektiğini göstermektedir. Bu maddeler içerisinde yer alan 9, 10, 12, 16, 17, 19, 20, 21, 26, 30, 31, 32, 41 ve 42. maddelerin ayırıcılık gücü indeksinin 0,00 düzeyinde ya da (-) değerde olması ise, sözkonusu maddelerin testten kesinlikle çıkarılması gerektiğini göstermektedir.

Tablo 7. Madde Analiz Sonuçları

Point	Adj.	Number	Item	Disc.	# Correct	# Correct									
Item	Correct	Diff.	Index in High Grp in Low Grp	Biser.	Pt	Bis	Item	Correct	Diff.	Index in High Grp in Low Grp	Biser.	Pt	Bis		
Item 01 #	53	0,77	0,34	19 (0,90)	13 (0,57)	0,33	0,19	Item 22 #	66	0,96	0,09	21 (1,00)	21 (0,91)	0,13	0,06
Item 02 #	68	0,99	0,04	21 (1,00)	22 (0,96)	0,20	0,16	Item 23 #	66	0,96	0,09	21 (1,00)	21 (0,91)	0,13	0,06
Item 03	55	0,80	0,39	21 (1,00)	14 (0,61)	0,39	0,26	Item 24 #	57	0,83	0,16	18 (0,86)	16 (0,70)	0,22	0,09
Item 04 #	65	0,94	0,08	20 (0,95)	20 (0,87)	0,30	0,22	Item 25 #	47	0,68	0,19	15 (0,71)	12 (0,52)	0,20	0,04
Item 05 #	66	0,96	0,09	21 (1,00)	21 (0,91)	0,23	0,16	Item 26 #	66	0,96	0,04	21 (1,00)	22 (0,96)	0,00	-0,07
Item 06 #	62	0,90	0,17	20 (0,95)	18 (0,78)	0,27	0,17	Item 27 #	66	0,96	0,09	21 (1,00)	21 (0,91)	0,18	0,11
Item 07	53	0,77	0,43	21 (1,00)	13 (0,57)	0,44	0,31	Item 28	56	0,81	0,34	20 (0,95)	14 (0,61)	0,39	0,27
Item 08	54	0,78	0,38	19 (0,90)	12 (0,52)	0,40	0,27	Item 29	57	0,83	0,20	18 (0,86)	15 (0,65)	0,35	0,23
Item 09 #	54	0,78	0,12	18 (0,86)	17 (0,74)	0,02	-0,12	Item 30 #	68	0,99	0,00	21 (1,00)	23 (1,00)	-0,01	-0,05
Item 10 #	67	0,97	0,00	21 (1,00)	23 (1,00)	-0,02	-0,07	Item 31 #	63	0,91	-0,01	18 (0,86)	20 (0,87)	0,08	-0,02
Item 11 #	67	0,97	0,04	21 (1,00)	22 (0,96)	0,25	0,20	Item 32 #	67	0,97	-0,05	20 (0,95)	23 (1,00)	-0,14	-0,19
Item 12 #	67	0,97	0,00	21 (1,00)	23 (1,00)	0,01	-0,04	Item 33 #	66	0,96	0,04	21 (1,00)	22 (0,96)	0,13	0,06
Item 13 #	61	0,88	0,08	19 (0,90)	19 (0,83)	0,28	0,17	Item 34 #	66	0,96	0,13	21 (1,00)	20 (0,87)	0,42	0,36
Item 14	34	0,49	0,64	17 (0,81)	4 (0,17)	0,52	0,37	Item 35 #	28	0,41	0,40	13 (0,62)	5 (0,22)	0,35	0,18
Item 15	51	0,74	0,34	19 (0,90)	13 (0,57)	0,44	0,30	Item 36	40	0,58	0,46	17 (0,81)	8 (0,35)	0,38	0,22
Item 16 #	68	0,99	0,00	21 (1,00)	23 (1,00)	-0,01	-0,05	Item 37 #	68	0,99	0,04	21 (1,00)	22 (0,96)	0,20	0,16
Item 17 #	64	0,93	0,00	20 (0,95)	22 (0,96)	-0,07	-0,15	Item 38 #	45	0,65	0,42	18 (0,86)	10 (0,43)	0,34	0,19
Item 18 #	64	0,93	0,22	21 (1,00)	18 (0,78)	0,25	0,16	Item 39 #	65	0,94	0,17	21 (1,00)	19 (0,83)	0,41	0,34
Item 19 #	69	1,00	0,00	21 (1,00)	23 (1,00)	***	***	Item 40 #	66	0,96	0,09	21 (1,00)	21 (0,91)	0,23	0,16
Item 20 #	65	0,94	0,09	21 (1,00)	21 (0,91)	0,06	-0,02	Item 41 #	69	1,00	0,00	21 (1,00)	23 (1,00)	***	***
Item 21 #	69	1,00	0,00	21 (1,00)	23 (1,00)	***	***	Item 42 #	66	0,96	0,04	21 (1,00)	22 (0,96)	0,05	-0,02

2, 5, 6, 11, 13, 18, 24, 25, 37 ve 40. maddeler ise ayıricılık gücü indeksinin 0,20 ile 0,30 arasında kalması nedeniyle zorunlu hallerde kullanılabilir veya değiştirilebilir maddeler olarak saptanmıştır.

1, 3, 4 ve 28. maddeler ise ayıricılık gücü indekslerinin 0,30-0,40 arasında olması nedeniyle iyi maddeler olarak belirlenmiş olup; düzeltilmesi gerekmeyen maddeler kategorisindedir.

7, 8, 14, 15, 34 ve 39. maddeler ayıricılık gücü indekslerinin 0,40 ve üzeri olması nedeniyle çok iyi ve düzeltilmesi gerekmeyen maddeler olarak belirlenmiştir.

Belirtke Tablosu'nda yer alan her davranış için testteki maddeler, madde güçlük indeksi, ayırıcılık indeksleri ve bu istatistikler yardımıyla seçilen maddeler aşağıda aktarılmaktadır. Madde analizleri sonucunda ortaya çıkan ve yanında “#” işareti olan sorular testten kesinlikle çıkarılması gereken sorular olup; çalışma kapsamında değerlendirilecektir.

Her bir davranışa karşılık gelen sorular arasında yapılan değerlendirmeyle, sözkonusu davranışı temsil edecek soru, nihai teste alınacaktır. Çalışmanın bu aşamasında her davranış için ayrı ayrı değerlendirilerek nihai test maddelerinin oluşturulma süreci aktarılmaktadır.

1. Davranış için;

7. madde P:0,77, r:0,44

28. madde P:0,81, r:0,39

Her iki sorunun da analiz sonuçlarında “#” işaretine rastlanmaması nedeniyle bu iki test maddesinin değerlendirme kapsamına alınmasında herhangi bir sakınca bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra 7. madde ayırıcılık gücü indeksi 0,40 ve üzeri olan maddeler kategorisinde olması nedeniyle çok iyi ve düzeltilmesi gerekmeyen madde; 28. madde ise ayırıcılık indeksi 0,30 ve 0,40 arasında kalan maddeler kategorisinde yer alıp; iyi ve düzeltilmesi gerekmeyen madde olarak belirlenmiştir. 7. maddenin ayırıcılık indeksi olan r:0,44, 28. maddenin ayırıcılık indeksinden daha iyi olmasına rağmen; madde güçlük indeksi bakımından 28. madde daha iyi durumdadır. Ancak 7. maddenin seçeneklerinde yapılacak düzenleme ile madde güçlük indeksinin yükseltilmesi mümkün olacağından, seçilen madde 7. madde olmalıdır.

2. Davranış için;

1. madde P:0,77, r:0,33

Test analiz sonuçlarında 1. Madde “#” işaretli madde olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu madde testten çıkarılması gereken bir madde olup; 2. davranışın kıyaslanabileceği alternatif bir madde yazılmamış olması nedeniyle testte bu davranışı ölçebilecek hiçbir madde kalmamaktadır. Ancak sözkonusu maddenin ayırıcılık gücü indeksinin 0,30 ve 0,40 arasında olması bu maddenin iyi ve düzeltilmesi gerekmeyen bir madde olduğunu göstermektedir. Bu durumda 1. sorunun seçeneklerinde yapılacak düzenleme ile sorunun giderilmesi yoluna gidilebilir.

3. Davranış için;

3. madde; P:0,80, r:0,39;

24. madde; P:0,83, r:0,22

3. ve 24. maddelerin güçlük indeksleri arasında anlamlı bir fark bulunmamakla birlikte; 3. maddenin ayırıcılık indeksi 24. maddeden daha yüksektir. Dolayısıyla teste girmesi gereken madde 3. madde olmalıdır. 3. maddenin seçeneklerinde yapılacak düzenleme ile madde güçlük indeksi 24. maddenin daha yukarisına çekilebilecektir. Bunun yanı sıra madde analizleri sonucunda 24. madde zaten “#” işaretli madde olarak belirlendiğinden testten çıkarılması gereken madde olarak düşünülebilir. Ancak diğer taraftan ayırıcılık gücü indeksinin 0,20 ile 0,30 değerleri arasında yer alması, bu maddenin zorunlu hallerde kullanılabilceği anlamına gelmektedir.

4. Davranış için;

18. madde; P:0,93, r:0,25; 19. madde; P:1, r:****; 39. madde; P:0,99, r:41;

19. maddenin güçlük indeksi çok iyi olmasına rağmen; ayırıcılık indeksi kötüdür. Yaklaşık 0,00 değerinde olması da bu maddenin testten kesinlikle çıkarılması gerektiği anlamını taşımaktadır. 39. maddenin ise hem güçlük hem de ayırıcılık indeksi 18. maddeden daha iyidir. Madde test analizlerinde her üç sorunun da yanında “#” işareti görülse de ayırıcılık gücü indeksi 0,40 ve üstü olması nedeniyle düzeltilmeden kullanılacak madde kategorisinde olan 39. maddede yapılacak düzenlemeler sonucunda sorun kalmayacağı düşünülerek, bu madde seçilebilir.

5. Davranış için;

32. madde; P:0,97; r:-0,14;

32. madde “#” işaretli olup; ayırıcılık gücü indeksinin (-) değerinde olması, bu maddenin testten kesinlikle çıkarılması gerektiğini göstermektedir. Bu sorunun nihai testte bulunmayacak olması nedeniyle testte bu davranışı ölçebilecek herhangi bir madde kalmamaktadır.

6. Davranış için;

16. madde; P:0,99; r:-0,01; 37. madde; P:0,99; r:0,20;

16. ve 37. maddelerin güçlük indeksleri aynı olmakla birlikte ayırıcılık indeksleri arasında belirgin bir fark bulunmaktadır. Her iki soru da da “#” işaretinin olması sorularda sorun olduğunu göstermekte olup; 16. maddenin ayırıcılık gücü indeksinin (-) değerli olması nedeniyle testten kesinlikle çıkarılması gerektiği anlaşılmaktadır. 37. maddenin ayırıcılık

indeksi ise 0,20 olup; bu soru zorunlu hallerde düzeltilerek ya da aynen kullanılabilir bir maddedir. Dolayısıyla nihai testte 37. madde yer alacaktır.

7. Davranış için;

22. madde; P:0,96; r:0,13; 42. madde; P:0,96; r:0,05;

14. madde; P:0,49; r:0,52; 35. madde; P:0,41; r:0,35;

22. ve 42. maddelerin madde güçlük indeksi diğerlerine göre daha iyi olmasına rağmen; ayırıcılık indeksinin de önemli olması nedeniyle her iki değeri de sağlayan 14. ve 35. madde arasında bir tercih yapılmalıdır. Bu durumda hem madde güçlük indeksi hem de ayırıcılık indeksi 35. maddeye göre daha yüksek olan 14. madde seçilecektir. 14. soru dışındaki maddeler test analiz sonuçlarında “#” işaretli çıkmış olup; bu durum da 14. maddenin nihai testte yer almasını destekler niteliktedir.

8. Davranış için;

2. madde; P:0,99; r:0,20; 23. madde; P:0,96; r:0,13; 5. madde; P:0,96; r:0,23;

26. madde; P:0,96; r:0; 4. madde; P:0,94; r:0,30; 9. madde; P:0,78; r:0,02;

25. madde; P:0,68; r:0,20; 31. madde; P:0,91; r:0,08; 6. madde; P:0,90; r:0,27;

27. madde; P:0,96; r:0,18;

8. davranış üslü sayılarla ilgili sorulardan oluşmakta olup; bu davranışı ölçen tüm sorular “#” işaretli çıkmıştır. Ancak ayırıcılık indeksleri incelendiğinde 4. maddenin ayırıcılık indeksi 0,30 olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla bu madde iyi madde kategorisindedir ve düzeltilmeden kullanılabilir. Bu nedenle bu davranışı ölçen madde 4. madde olmalıdır.

9. Davranış için;

11. madde; P:0,97; r:0,25; 12. madde; P:0,97; r:0,01; 13. madde; P:0,88; r:0,28;

15. madde; P:0,74; r:0,44; 20. madde; P:0,94; r:0,06; 30. madde; P:0,99; r:-0,01;

33. madde; P:0,96; r:0,13; 34. madde; P:0,96; r:0,42; 36. madde; P:0,58; r:0,38;

40. madde; P:0,96; r:0,23

9. davranış için 15. ve 36. madde dışında kalan tüm maddeler test analizlerinde “#” işaretli maddeler olarak belirlenmiş olup; “#” işaretli olmasına rağmen 34. maddenin ayırıcılık gücü indeksinin çok iyi madde ve düzeltilmeden kullanılması gereken madde olarak belirlenmesi nedeniyle bu üç madde arasında değerlendirme yapılmalıdır. Madde güçlük

indeksinin 0.50'ye yakın aynı zamanda ayırıcılık gücü indeksinin de iyi olması nedeniyle 36. maddenin testte yer alması gerekmektedir. Ancak test analizlerinde 15. ve 34. madde de denenerek değerler incelenmelidir.

10. Davranış için;

8. madde; P:0,78; r:0,40; 29. madde; P:0,83; r:0,35

8. ve 29. maddelerin güçlük indeksleri arasında belirgin bir fark olmamakla birlikte, 8. maddenin ayırıcılık gücü indeksi daha yüksektir. Seçeneklerde yapılacak düzenlemeler sonucunda madde güçlük indeksinde de belirli bir artış olacağı hesaba katılarak testte yer alacak madde 8. madde olarak belirlenmelidir. 2 maddenin de test analizlerinde “#” işaretine sahip olmaması, bu iki maddenin de değerlendirilebileceğini göstermektedir.

11. Davranış için;

10. madde; P:0,97; r:-0,02;

11. davranışı ölçen 10. madde test analiz sonuçlarında “#” işaretli olması ve ayırıcılık gücü indeksinin (-) değerinde olması nedeniyle nihai testte yer alamayacak; dolayısıyla nihai testte 11. Davranışı ölçecek herhangi bir madde bulunmayacaktır.

12. Davranış için;

17. madde; P:0,93; r:0,01; 38. madde; P:0,65; r:0,34;

21. madde; P:1; r:****; 41. madde; P:1; r:****;

12. davranışı ölçen tüm maddeler test analiz sonuçlarında “#” işaretli olmaları nedeniyle sorunlu maddeler olarak tespit edilmiş olup; 38. maddenin ayırıcılık indeksinin 0,30'un üstünde yer alması, bu maddenin iyi ve düzeltilmeden kullanılabilir madde olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla nihai testte 38. madde 12. davranışı ölçecek madde olarak belirlenecektir.

Belirlenen maddeler üzerinden yeniden madde analizi yapılmış olup; 9. Davranışı ölçen 15., 34. ve 36. maddeler ayrı ayrı değerlendirmeye alınmıştır. 36. maddenin test maddelerine eklenmesi durumunda sonuç Tablo 8deki gibi olmaktadır. Tablodan da görüldüğü gibi 1., 4., 7., 36., 37. ve 39. maddeler “#” işaretli maddeler olarak tespit edilmektedir.

Tablo 8. Madde Analiz Sonuçları

Number Item Disc. # Correct # Correct Point Adj.	Number Item Disc. # Correct # Correct Point Adj.
Item Correct Diff. Index in High Grp in Low Grp Biser. Pt Bis	Item Correct Diff. Index in High Grp in Low Grp Biser. Pt Bis
Item 01 # 53 0,77 0,33 25 (0,96) 17 (0,63) 0,42 0,18	Item 14 34 0,49 0,62 19 (0,73) 3 (0,11) 0,58 0,33
Item 03 55 0,80 0,37 26 (1,00) 17 (0,63) 0,47 0,25	Item 36 # 40 0,58 0,55 24 (0,92) 10 (0,37) 0,45 0,17
Item 04 # 65 0,94 0,11 26 (1,00) 24 (0,89) 0,33 0,19	Item 37 # 68 0,99 0,04 26 (1,00) 26 (0,96) 0,12 0,05
Item 07 # 53 0,77 0,33 25 (0,96) 17 (0,63) 0,42 0,18	Item 38 45 0,65 0,55 23 (0,88) 9 (0,33) 0,54 0,30
Item 08 54 0,78 0,40 24 (0,92) 14 (0,52) 0,52 0,30	Item 39 # 65 0,94 0,15 26 (1,00) 23 (0,85) 0,25 0,12

Bulunan test istatistikleri ise Tablo 9’da görüldüğü gibidir:

Tablo 9. Analiz sonucunda Bulunan Test İstatistikleri

Ortalama (X)	Varyans (S2)	Standart Sapma (S)	KR-20
7,710	2,815	1,678	0,506

Delayısıyla 36. madde yerine 34. madde koyularak analiz tekrar edilmiştir. Bu durumda ise sonuçlar Tablo 10’da görüldüğü gibidir. Testte yer alan 1., 4., 7., 34., 37. ve 39. maddeler “#” işaretli maddeler olarak belirlenmiştir. Analiz sonuçlarında 36. maddeyle aynı sayıda “#” işaretli madde yer almaktadır.

Tablo 10. Madde Analiz Sonuçları

Number Item Disc. # Correct # Correct Point Adj.	Number Item Disc. # Correct # Correct Point Adj.
Item Correct Diff. Index in High Grp in Low Grp Biser. Pt Bis	Item Correct Diff. Index in High Grp in Low Grp Biser. Pt Bis
Item 01 # 53 0,77 0,35 33 (0,92) 13 (0,57) 0,42 0,16	Item 14 34 0,49 0,62 27 (0,75) 3 (0,13) 0,58 0,31
Item 03 55 0,80 0,41 35 (0,97) 13 (0,57) 0,54 0,33	Item 34 # 66 0,96 0,13 36 (1,00) 20 (0,87) 0,45 0,35
Item 04 # 65 0,94 0,10 35 (0,97) 20 (0,87) 0,32 0,18	Item 37 # 68 0,99 0,04 36 (1,00) 22 (0,96) 0,08 0,01
Item 07 # 53 0,77 0,32 32 (0,89) 13 (0,57) 0,44 0,19	Item 38 45 0,65 0,54 32 (0,89) 8 (0,35) 0,55 0,29
Item 08 54 0,78 0,51 34 (0,94) 10 (0,43) 0,53 0,31	Item 39 # 65 0,94 0,13 36 (1,00) 20 (0,87) 0,32 0,18

Bulunan test istatistikleri ise Tablo 11’de görüldüğü gibidir:

Tablo 11. Analiz sonucunda Bulunan Test İstatistikleri

Ortalama (X)	Varyans (S2)	Standart Sapma (S)	KR-20
8,087	2,572	1,604	0,537

Tablo 12. Madde Analiz Sonuçları

Number Item Disc. # Correct # Correct Point Adj.	Number Item Disc. # Correct # Correct Point Adj.
Item Correct Diff. Index in High Grp in Low Grp Biser. Pt Bis	Item Correct Diff. Index in High Grp in Low Grp Biser. Pt Bis
Item 01 # 53 0,77 0,37 30 (0,91) 13 (0,54) 0,42 0,19	Item 14 34 0,49 0,62 26 (0,79) 4 (0,17) 0,58 0,34
Item 03 55 0,80 0,43 32 (0,97) 13 (0,54) 0,53 0,33	Item 15 51 0,74 0,48 31 (0,94) 11 (0,46) 0,53 0,31
Item 04 # 65 0,94 0,09 32 (0,97) 21 (0,88) 0,27 0,14	Item 37 # 68 0,99 0,04 33 (1,00) 23 (0,96) 0,13 0,06
Item 07 # 53 0,77 0,33 30 (0,91) 14 (0,58) 0,42 0,19	Item 38 45 0,65 0,50 29 (0,88) 9 (0,38) 0,51 0,26
Item 08 54 0,78 0,44 31 (0,94) 12 (0,50) 0,54 0,33	Item 39 # 65 0,94 0,17 33 (1,00) 20 (0,83) 0,31 0,18

Son olarak 15. maddenin testte yer alması durumunda madde analizlerinin nasıl değişeceğinin saptanması için analiz yinelenmiştir. Sonuçlar Tablo 12’de görülmekte olup; bu durumda “#” işaretli maddeler 1., 4., 7., 37. ve 39. maddelerdir.

Bulunan test istatistikleri ise Tablo 13’te görüldüğü gibidir:

Tablo 13. Analiz sonucunda Bulunan Test İstatistikleri

Ortalama (X)	Varyans (S ²)	Standart Sapma (S)	KR-20
7,870	2,925	1,710	0,548

“#” işaretli madde sayısı bakımından değerlendirildiğinde 34. ve 36. maddelerin testte yer alması durumunda 6 tane “#” işaretli madde yer alırken; 15. maddenin yer alması durumunda 5 tane “#” işaretli madde bulunmaktadır. Dolayısıyla düzeltilecek daha az soru bulunması açısından 15. maddenin testte yer alması daha uygun görülmektedir.

Ancak maddenin testte yer alıp almayacağına karar verirken “#” işaretinden daha önemli başka kriterler bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi KR20 (alpha) katsayısıdır. KR20 (alpha) değerlendirildiğinde; 15. maddenin testte yer alması durumunda bu değer 0,548 ile diğerlerinden daha yüksek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu bakımdan da 15. madde testte yer alması gereken madde olarak görülmektedir.

Son olarak ve en önemlisi madde ayırıcılık gücü indeksidir. Madde ayırıcılık gücü indeksi bakımından da 15. madde testte yer alması gereken madde olarak belirlenmekte olup; her üç özelliği de en iyi şekilde yansıtması nedeniyle testte yer alması gereken madde 15. madde olarak belirlenecektir.

Tabloda yer alan ve yanında “#” işareti bulunan 1., 4., 7., 37. ve 39. maddelerden 37. madde dışında kalanların ayırıcılık gücü indeksi 0,20’nin üzerindedir. 37. maddenin ayırıcılık gücü indeksinin 0,20’nin altında olması, bu maddenin kullanılmaması ya da yeniden düzenlenmesi gerektiği sonucunu doğurmaktadır. Ayırıcılık gücü indeksi 0,27 olan 4. madde ise zorunlu hallerde düzeltilerek kullanılabilir. Dolayısıyla bir sonraki analizde 37. madde testten çıkarılarak analiz yinelenmiş ve sonuçlar Tablo 14’te verilmiştir.

Tablo 14. Madde Analiz Sonuçları

Number	Item	Disc.	# Correct	# Correct	Point	Adj.									
Item	Correct	Diff.	Index in High Grp	in Low Grp	Biser.	Pt Bis	Item	Correct	Diff.	Index in High Grp	in Low Grp	Biser.	Pt Bis		
Item 01 #	53	0,77	0,37	30 (0,91)	13 (0,54)	0,43	0,19	Item 14	34	0,49	0,62	26 (0,79)	4 (0,17)	0,60	0,35
Item 03	55	0,80	0,43	32 (0,97)	13 (0,54)	0,54	0,34	Item 15	51	0,74	0,48	31 (0,94)	11 (0,46)	0,52	0,30
Item 04 #	65	0,94	0,09	32 (0,97)	21 (0,88)	0,28	0,14	Item 38	45	0,65	0,50	29 (0,88)	9 (0,38)	0,51	0,25
Item 07 #	53	0,77	0,33	30 (0,91)	14 (0,58)	0,43	0,19	Item 39 #	65	0,94	0,17	33 (1,00)	20 (0,83)	0,31	0,18
Item 08	54	0,78	0,44	31 (0,94)	12 (0,50)	0,52	0,31								

Bulunan test istatistikleri ise Tablo 15’teki gibidir:

Tablo 15. Analiz sonucunda Bulunan Test İstatistikleri

Ortalama (X)	Varyans (S ²)	Standart Sapma (S)	KR-20
6,884	2,885	1,699	0,553

Sonuçlardan da görüldüğü gibi “#” işaretli maddeler 1, 4, 7 ve 39 olup; KR20 (alpha) değeri 0,548’den 0,553’e yükselmiştir. Ayırıcılık gücü indeksi ise 0,459’a çıkmıştır.

Maddeler arasında 4. madde dışında kalan tüm maddeler 0,30’un üzerinde ayırıcılık gücü indeksine sahip olmaları nedeniyle iyi ve çok iyi maddeler olup; düzeltilmeden kullanılabilir maddelerdir. 4. maddenin ayırıcılık indeksi ise 0,28 bulunmuş olup; zorunlu hallerde aynen kullanılabilir madde kategorisindedir. Dolayısıyla sonraki aşamada 4. madde testten çıkarılarak analiz tekrarlanmış ve sonuçlar Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 16. Madde Analiz Sonuçları

Number	Item	Disc.	# Correct	# Correct	Point	Adj.	Number	Item	Disc.	# Correct	# Correct	Point	Adj.		
Item	Correct	Diff.	Index in High Grp	in Low Grp	Biser.	Pt Bis	Item	Correct	Diff.	Index in High Grp	in Low Grp	Biser.	Pt Bis		
Item 01 #	53	0,77	0,37	30 (0,91)	13 (0,54)	0,42	0,18	Item 14	34	0,49	0,62	26 (0,79)	4 (0,17)	0,60	0,34
Item 03	55	0,80	0,43	32 (0,97)	13 (0,54)	0,53	0,32	Item 15	51	0,74	0,48	31 (0,94)	11 (0,46)	0,54	0,31
Item 07 #	53	0,77	0,33	30 (0,91)	14 (0,58)	0,42	0,18	Item 38	45	0,65	0,50	29 (0,88)	9 (0,38)	0,51	0,25
Item 08	54	0,78	0,44	31 (0,94)	12 (0,50)	0,56	0,35	Item 39 #	65	0,94	0,17	33 (1,00)	20 (0,83)	0,33	0,20

Bulunan test istatistikleri ise Tablo 17’de verilmiştir:

Tablo 17. Analiz sonucunda Bulunan Test İstatistikleri

Ortalama (X)	Varyans (S2)	Standart Sapma (S)	KR-20
5,942	2,721	1,650	0,550

Test analiz sonuçlarında “#” işaretli maddeler 1, 7 ve 39 olarak belirlenmiştir. Ayırıcılık indeksi en düşük olan madde 0,33 ile 39. madde olup; diğer maddelerin tümü çok iyi ve düzeltilmeden kullanılabilir madde kategorisindedir. 39. maddenin de ayırıcılık indeksi 0,33 olması nedeniyle iyi ve düzeltilmeden kullanılabilir madde olması analiz sonuçlarının olumlu olduğunu göstermektedir. “#” işaretine sahip olan maddeler bir sonraki aşamada seçenekler üzerinden yeniden değerlendirilecek olup; test belirlenen 12 davranışın 8 tanesini temsil edecek maddeye yer vermesi bakımından önemlidir.

Testte hiç “#” işaretli soru kalmamasının istenmesi durumunda testten öncelikle en düşük ayırıcılık indeksine sahip olan 39. madde çıkarılmalıdır. Bu durumda test sonuçları Tablo 18’deki gibi olmaktadır.

Tablo 18. Madde Analiz Sonuçları

Number	Item	Disc.	# Correct	# Correct	Point	Adj.	Number	Item	Disc.	# Correct	# Correct	Point	Adj.		
Item	Correct	Diff.	Index in High Grp	in Low Grp	Biser.	Pt Bis	Item	Correct	Diff.	Index in High Grp	in Low Grp	Biser.	Pt Bis		
Item 01	53	0,77	0,41	30 (0,91)	11 (0,50)	0,45	0,21	Item 14	34	0,49	0,61	26 (0,79)	4 (0,18)	0,60	0,34
Item 03	55	0,80	0,42	32 (0,97)	12 (0,55)	0,50	0,27	Item 15	51	0,74	0,48	31 (0,94)	10 (0,45)	0,54	0,30
Item 07 #	53	0,77	0,36	30 (0,91)	12 (0,55)	0,41	0,16	Item 38	45	0,65	0,56	29 (0,88)	7 (0,32)	0,52	0,25
Item 08	54	0,78	0,48	31 (0,94)	10 (0,45)	0,58	0,36								

Bulunan test istatistikleri ise Tablo 19'daki gibidir:

Tablo 19. Analiz sonucunda Bulunan Test İstatistikleri

Ortalama (X)	Varyans (S2)	Standart Sapma (S)	KR-20
5	2,522	1,588	0,539

Bu durumda testte kalan tek “#” işaretli ve ayırıcılık indeksi en düşük maddenin 7. madde olması; sonraki aşamada testten çıkarılacak madde olarak belirlenmesine neden olmaktadır. 7. maddenin testten çıkarılmasıyla birlikte analiz sonuçları Tablo 20.'de görüldüğü gibidir.

Tablo 20. Madde Analiz Sonuçları

Number Item Disc. # Correct # Correct Point Adj.	Number Item Disc. # Correct # Correct Point Adj.
Item Correct Diff. Index in High Grp in Low Grp Biser. Pt Bis	Item Correct Diff. Index in High Grp in Low Grp Biser. Pt Bis
Item 01 53 0,77 0,47 32 (0,89) 8 (0,42) 0,49 0,22	Item 14 34 0,49 0,65 29 (0,81) 3 (0,16) 0,64 0,36
Item 03 55 0,80 0,42 34 (0,94) 10 (0,53) 0,47 0,22	Item 15 51 0,74 0,55 33 (0,92) 7 (0,37) 0,54 0,28
Item 08 54 0,78 0,52 34 (0,94) 8 (0,42) 0,61 0,38	Item 38 45 0,65 0,57 32 (0,89) 6 (0,32) 0,55 0,26

Bulunan test istatistikleri ise Tablo 1'de görüldüğü gibidir:

Tablo 21. Analiz sonucunda Bulunan Test İstatistikleri

Ortalama (X)	Varyans (S2)	Standart Sapma (S)	KR-20
4,232	2,149	1,466	0,541

Bu durumda testte “#” işaretli madde kalmazken; tüm maddeler çok iyi ve düzeltilmesi gerekmeyen madde kategorisindedir. Bu durumda testin standart sapması yani hata oranı azalırken; bununla birlikte KR20 katsayısı da azalmakta; 12 davranıştan 6 tanesi nihai testte temsil olanağı bulmaktadır.

VI. MADDE DÜZELTME ÇALIŞMALARI

Bu aşamada; ayırıcılık gücü indeksleri çok iyi ve düzeltilmeden kullanılabilir aralıkta olmasına rağmen; “#” işaretli olması nedeniyle seçeneklerinde düzeltmeye gidilmesi gereken sorular incelenecektir.

Sözkonusu maddeler 1, 7 ve 39. maddelerdir. Bu maddelerin seçeneklerinde yapılacak düzeltmeler; 12 davranışı ölçmek üzere hazırlanmasına rağmen yeterli ve nitelikli olmaması nedeniyle 8 davranışa düşen soru sayısını korumak amaçlıdır.

Tablo 22. Çeldiricilik Analizi Sonuçları

Item Group	Option 1	Option 2	Option 3	Option 4	Option 5
15 TOTAL	53*(0,768)	0 (0,000)	0 (0,000)	13 (0,188)	1 (0,014)
High	30 (0,909)	0 (0,000)	0 (0,000)	3 (0,091)	0 (0,000)
Low	13 (0,542)	0 (0,000)	0 (0,000)	8 (0,333)	1 (0,042)
Diff	17 (0,367)	0 (0,000)	0 (0,000)	-5(-0,242)	-1(-0,042)

Bu aşamada her soru için Tablo 22'deki "Diff" satırı incelenecektir. Diff satırındaki doğru cevap seçeneği dışında kalan değerlerin (-) olması, iyi birer çeldirici oldukları anlamına gelmektedir. Dolayısıyla "0" veya (+) değerli seçeneklere çeldirici nitelik kazandırmak için üzerinde düzenleme yapılacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Madde test analizleri sonucunda 12 davranıştan 8 tanesinin nihai testte temsil edileceği saptanmış olup; 1., 3., 7., 14., 15., 38. ve 39. sorulardan oluşan bu maddeler sırasıyla; (1) matrisin özellikleriyle ilgili verilen bilgilerden iki matris arasındaki ilişkiyle ilgili hangilerinin doğru olduğunu belirleyerek seçeneklerden işaretleme; (2) verilen bir matrisle ilgili verilen ifadelerden hangilerinin doğru olduğunun seçeneklerden seçilip işaretlenmesi, (3) verilen matrisin boyutlarının ne olduğunu seçenekler arasından işaretleme, (4) verilen değerleri denklemde yerine koyarak verilen problemin çözümünü seçenekler arasından seçip işaretleme, (5) verilen bir logaritmanın çözümünü seçenekler arasından seçip işaretleme, (6) verilen bir denklemin çözümünü seçenekler arasından seçip işaretleme ve (7) verilen bilgilerden yola çıkarak doğru denklemi seçenekler arasından seçip işaretleme davranışlarını ölçmektedir.

Nihai testte yer alan tüm maddelerin ayırıcılık gücü indeksleri çok iyi ve düzeltilmesi gerekmeyen aynen kullanılabilir madde düzeyinde belirlenmiş olup; 0,30'un üzerindedir. Madde güçlük indeksi 0,743 olarak bulunmuş olup; bu değer, testin ortanın biraz daha üstü kolaylıkta sorulardan oluştuğunu ifade etmektedir. Testin ortalama ayırıcılık gücü indeksi ise

0,487 olarak bulunmuştur. Dolayısıyla test çok iyi ve düzeltilmesi gerekmeyen maddelerden oluşmaktadır. Ancak yanında “#” işareti bulunan soruların seçeneklerinde bazı düzeltmelere gidilmiştir. KR20 (alpha) değeri 0,550 olarak saptanmış olup; bu değer %70’in altında kalması nedeniyle test puanlarının güvenilirliği konusunda sıkıntı olduğunu göstermektedir. Standart sapma ise 1,650 olarak bulunmuş olup; testin düzeltilmeden önceki standart sapma değeri 2,879’dur.

“#” işaretli soruların testten tamamen çıkarılması durumunda ise standart hata değeri daha da azalarak 1,466’ya düşmüş; KR20 (alpha) değeri ise 0,541 olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla test puanlarının güvenilirliğinde yaşanan sıkıntı bir miktar daha artış göstermektedir. Madde güçlük indeksi 0,705, ayırıcılık gücü indeksi ise 0,530 olarak bulunmuştur. Dolayısıyla testin zorluğunun artmasının yanısıra; test daha ayırıcı bir nitelik kazanmaktadır.

Her davranışı ölçecek çok sayıda maddenin yazılmamış olması testin eksik yönünü oluşturmakta olup; bundan sonra oluşturulacak testlerde her davranışı temsil edecek çok sayıda sorunun ve nitelikli seçeneklerin yazılmasına dikkat edilmelidir.

KAYNAKÇA

- DOTTRENS, Robert, MIALARET, Gaston, RAST, Edmond ve RAY, Michel (Çev. AKYÜZ, Yahya.); (1966). Günümüzün ve Yarının Eğitimi Nasıl Olmalıdır? Eduquer et Instruire, Paris (Nathan, Unesco), Sayfa:9-14.
- Elektrik Mühendisliği Dergisi, (1976). Eğitim Nedir? Eğitim İçinde Üretim, Sayı:235, Cilt:20, Sayfa:589.
- ERTÜRK, Selahattin; (1988). Türkiye’de Eğitim Felsefesi Sorunu, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:3, Sayfa:11-16.
- GELBAL, Selahattin; (1994). P Madde Güçlük İndeksi ile Rasch Modelinin b Parametresi ve Bunlara Dayalı Yetenek Ölçüleri Üzerine Bir Karşılaştırma, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10 (1994), 85-94.
- KARACA, Erol; (b.t). Seçme Gerektiren, Kısa Cevaplı ve Doğru-Yanlış Testlerinin Madde ve Test Özelliklerinin Karşılaştırılması. <http://sbe.dpu.edu.tr/10/161-174.pdf>

- ÖZKAN, Hasan Hüseyin; (2006). Popüler Kültür ve Eğitim, Kastamonu Eğitim Dergisi, Mart 2006, Cilt:14, No:1, Sayfa:29-38.
- SEFER, Derya, Gündüz ve KOÇYİĞİT, Banu, Karabay; (2004). Klasik Sınavların Bilgisayarda Değerlendirilmesine İlişkin Bir Uygulama:KSDF, XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı 6-9 Temmuz 2004, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Malatya.
- ÜSTÜNER, Ahat ve ŞENGÜL, Murat; (2004). Çoktan Seçmeli Test Tekniğinin Türkçe Öğretimine Olumsuz Etkileri, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:14, Sayı:2, Sayfa:197-208, Elazığ, 2004.

MESLEK YÜKSEKOKULU AKADEMİK PERSONELLERİNİN TÜKENMİŞLİĞİ VE İŞ TATMİNİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Murat BERBEROĞLU¹

Bülent SAĞLAM²

ÖZET

Ülkemiz ekonomisi hızla gelişmektedir. Bu gelişim sırasında istihdam edilmek üzere nitelikli teknik ve mesleki eleman ihtiyacı her geçen gün daha da artmaktadır. Teknik ve mesleki eleman yetiştirme açısından Meslek Yüksekokulları çok önemli bir konumdadır. Ancak son yıllara kadar MYO'lara verilmesi gereken önem üniversiteler tarafından gösterilememiştir. Bu nedenle MYO akademik personeline zaman zaman aşırı bir yük binmekte bu durum akademik personelin yıpranmasına ve iş tatmin düzeylerinin azalmasına neden olmaktadır.

İş tatminsizliği yaşayan ve tükenmişlik düzeyi artan akademik personelin eğitim-öğretim hizmetini yerine getirirken göstereceği performans çok düşük seviyelerde kalabilmekte bu da nitelikli teknik ve mesleki eleman yetiştirme konusunda aksamalara yol açmaktadır.

Bu noktadan hareketle çalışmada, MYO'lardaki akademik personelin mevcut tükenmişlik ve iş tatmin düzeylerinin, bunları etkileyen faktörlerin ve alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada MYO'larda çalışan akademik personelin iş tatmini ve tükenmişlik düzeyleri incelenmeye çalışılmıştır. Veriler anket yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Anket üç kısımdan oluşmaktadır; ilk kısımda demografik özelliklerle ilgili bilgiler toplanmaya çalışılmıştır, ikinci kısımda tükenmişliğin ölçülmesi amacıyla Maslach Tükenmişlik Envanteri kullanılmış, üçüncü kısımda ise iş tatmininin ölçülmesi amacıyla Minnesota İş Tatmini Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini Doğu Karadeniz'de bulunan MYO'larda görev yapan akademik personelden oluşturulmuştur. Verilerin analiz edilmesinde, farklı özellikler bakımından gruplandırılan akademik personelin iş tatmini ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki farkları varyans analizi kullanılarak incelenmiştir. Ayrıca iş tatmininin tükenmişlik boyutları üzerindeki etkisini belirlemek için de regresyon analizi kullanılmıştır.

Araştırma sonuçları daha kaliteli teknik ve mesleki eleman yetiştirmek amacıyla MYO akademik personelinin tükenmişliğini ve iş tatminini etkileyen faktörlerin ortaya konulmasına ve sonuçta akademik personelin verim ve kalitesini arttıracak stratejilerin belirlenmesine yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tükenmişlik, İş Tatmini, Akademik Personel, Meslek Yüksekokulu

¹ Öğr. Gör., Artvin Çoruh Üniversitesi, Meslek Yüksek Okulu.

² Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Meslek Yüksek Okulu.

THE RESEARCH ABOUT BURNOUT AND JOB SATISFACTION ON THE ACADEMIC STAFFS OF VOCATIONAL SCHOOL

ABSTRACT

The economy of our country is improving fastly. Our economy needs many qualified intermediate members in this time. The vocational schools are very important to train qualified intermediate members but many Universities ignore vocational schools. For this reason, sometimes the academic staff works much more and then it affects them negatively.

The academic staff who has high burnout degree and low job satisfaction degree can't teach in a high qualified way. For this reason, the vocational school can't train qualified intermediate members.

In this respect, we examined job satisfaction, burnout and the factors which affected on academic staff of the vocational school in this research, and also we examined the factors which affected the academic staff negatively, and tried to find a solution for this issue.

In this study, burnout and job satisfaction of academicians who are working in vocational schools of higher education were tried to be examined. Data were collected by using questionnaire method. The questionnaire form is designed by three parts. The first part was comprised of demographical questions. In the second part, we used Maslach's Burnout Inventory to measure burnout degree. As for the last part of the questionnaire, Minnesota Satisfaction questionnaire is being used to measure job satisfaction levels of the sample. Data were obtained from academics who are working in vocational schools of higher education which are in East Blacksea Region of Turkey. The One Way Anova analysis was conducted on the data to analyze burnout and job satisfaction differences between groups of academicians. A regression analysis also conducted to examine effect of job satisfaction on burnout.

The results of the research facilitate to determine factors which affected academic staff's burnout or job satisfaction degree, and to train more qualified intermediate members.

Keywords: *Burnout, Job Satisfaction, Vocational School, Academic Staff*

GİRİŞ

İnsanların çalışma hayatlarındaki verimlilik ve başarılarını etkileyen birçok etken vardır. Bu etkenlerin en başında elbette ki motivasyon kavramı yer almaktadır. Motivasyona çalışma ortamının şartları, beklentiler, amaçlar gibi çok çeşitli unsurlar etki etmektedir. Özellikle hizmet sektöründe ya da insanlarla birebir iletişimde bulunulan sektörlerde, verimli çalışma açısından motivasyonun çok daha önemli olduğu görülmektedir.

Motivasyonu etkileyen faktörlerden biri bireyin tükenmişlik düzeyidir. Tükenmişlik; özellikle insanlarla yoğun iletişim gerektiren meslek grubu çalışanlarında görülen, mesleğin gerekliliğinden dolayı karşılaşılan stresle başa çıkamama sonucunda ortaya çıkan fizyolojik ve duygusal alanlarda hissedilen, tükenme hissiyle ortaya çıkan bir durumdur (Antoniou, 2000; Aktaran: Demirkol, 2006).

Bir diğer faktör ise iş tatminidir. İş tatmininin çok çeşitli tanımları yapılmıştır.

Landy (1978) iş tatminini; işe ait bireysel değerlendirme sonucu ortaya çıkan duygusal durum olarak tanımlarken, Smith (1969) ise; çalışanların işe karşı olan duygusal tepkileri olarak tanımlamıştır (Uslu, 1999).

Gibson, Ivancevich ve Donnelly (2000)' a göre iş tatmini; bireyin yaptığı işle ilgili kendini iyi hissetmesi olarak tanımlanır. İş tatmini içsel ve dışsal sonuçların seviyesine ve iş görenin bu sonuçlara nasıl baktığına bağlıdır. Bu sonuçlar, kişiden kişiye değişen farklı değerler alır ve insanlar iş sonuçlarını farklı önemlilikte değerlendirir. Bu farklılıklar, temelde aynı iş görevi için farklı seviyede iş tatminine neden olabilir. Henne ve Locke (1985) iş tatminini (veya tatminsizliğini), çalışan birey tarafından değer yargılarına duygusal bir cevap olarak tanımlamaya çalışmıştır. Eğer çalışan kendini işle ilgili değerleri yerine getirilmiş olarak algılayorsa, bireyde yeterli bir tatmin duygusu oluşacaktır; eğer hayal kırıklığına uğramış olarak algılayorsa, hoş olmayan tatminsizlikle baş başa kalacaktır(Gençay, 2007).

MYO'larda görev yapan akademik personelin, gerek ders yoğunlukları gerekse çalışma ortam şartları olarak değerlendirildiğinde fakültelerden daha zor koşullarda görev yaptıkları görülmektedir. Bu nedenle MYO'larda çalışan akademik personelin iş tatmin ve tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesini amaçlayan bir çalışmanın yararlı olabileceği kanısına varılmış ve çalışma bu doğrultuda yapılmıştır.

Bu çalışmada Doğu Karadeniz Bölgesindeki Meslek Yüksekokullarında görev yapan akademik personelin tükenmişlik ve iş tatmini düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

I. ARAŞTIRMANIN DEĞİŞKENLERİ VE İLGİLİ LİTERATÜRÜN İNCELENMESİ

A. TÜKENMİŞLİK

Tükenmişlik kavramı ilk olarak 1974 yılında Freudenberger tarafından tanımlanmış ve son 20 yıldır farklı meslek alanları ile ilgili olarak yoğun bir şekilde üzerinde çalışılmıştır(Bilgiç, 2005).

Mesleğinden ya da işinden dolayı insanlarla tek yönlü, yani sadece verici bir iletişime girmek zorunda kalan bireyler verdikleri kadar alamadıkları durumlarda, sürekli kendilerinden bir şeyler verdiklerini, bir süre sonra tükendiklerini ve verecek bir şeyleri kalmadığını hissetmeye başlayacaklardır(Çavuş vd., 2007).

Tükenmişliğin ölçülmesinde ya hep ya hiç şeklinde bir kullanım çok yanlış sonuçlar vereceği için tükenmişliğin bir derece sistemi ile ölçülmesi düşünülmüştür.

Maslach ve Jackson (1981) çalışmalarında, meslekleri gereği insanlarla yüz yüze çalışan bireylerde sıklıkla ortaya çıkan tükenmişliği üç boyutlu bir durum olarak tanımlamışlardır. Bunlar; duygusal tükenme, duyarsızlaştırma ve kişisel başarıda düşüş hissi olarak belirlenmiştir(Maslach vd., 2001).

Duygusal Tükenme; Tükenmişlik kavramının merkezindedir. Tükenmişliğin stres boyutunu ifade eder. Enerji kaybı, duygusal olarak aşırı yüklenilmiş olma hissi ve yorgunluk olarak tanımlanmaktadır. Duygusal tükenmişlik çalışanın stresle başa çıkma konusundaki başarısıyla da ilişkilidir. İş Stresi aynı düzeyde olan fakat stresle baş etmede başarısız olan bireylerin duygusal tükenmişliği daha fazla yaşadığı bilinmektedir (Demirkol, 2006).

Duyarsızlaşma, Bireyin ilgili olduğu kişilere karşı duyarsız bir şekilde davranmaya başlaması şeklinde açıklanmaktadır. Duyarsızlaşma evresinde olan kişilerin tavırlarında sertlik soğukluk ve ilgisizlik oluşur. Birey kendini güçsüz hisseder ve kendine bu şekilde bir kaçış yolu bulur. Bunun neticesinde de insan ilişkilerini minimum düzeye indirir(Maslach ve Jackson, 1981).

Kişisel başarıda düşüş hissi, birey aşırı yıprandığı için kendine olan güvenini kaybetmiştir bu nedenle sürekli bir olumsuzluk ve başarısızlık hissi yaşamaktadır. Bunun sonucunda kendine karşı olan beklentileri karşılayamamaya başladığından bireysel yeterlilik duygusunda azalma meydana gelir(Maslach, vd., 2001).

Örnek vermek gerekirse; okulda yöneticisiyle iletişimde problem yaşayan bir öğretmende ilk olarak duygusal tükenme duygusu belirlemekte, çevredeki öğretmen arkadaşlarından destek almaması durumunda bu duygu duyarsızlaşmaya dönüşebilmektedir. Duyarsızlaşmanın seviyesinin artması neticesinde de bireyde kişisel başarıda düşüş hissi oluşmaya başlayacaktır(Leiter ve Maslach, 1988).

B. İŞ TATMİNİ

İş tatmini ilk kez 1911 yılında Taylor ve Gilbert tarafından yapılmıştır. Taylor ve Gilbert göre iş tatmini; stres ve yorgunluğu en aza indirecek biçimde fabrikada çalışmaktır. İş tatmini konusundaki yapılan esas bilimsel araştırmalar 1920'lerde yapılan Hawthorne araştırmalarıdır (Başalp, 2001; Aktaran: Tanrıverdi, 2008).

İş tatmini, iş görenlerin işlerinden duydukları hoşnutluk ya da hoşnutsuzluktur. İş tatmini, işin özellikleriyle iş görenlerin istekleri birbiriyle uyduğu zaman gerçekleşir; iş görenin işten beklentileriyle işin sağladığı ödülleri içeriğine göre, eşitlik kuramı ve psikolojik anlayışla da yakından ilgilidir(Yiğit, 2007).

İş tatmini denince, işten elde edilen maddi çıkarlar ile çalışanın beraberce çalışmasından zevk aldığı iş arkadaşları ve ürün meydana getirmenin sağladığı bir mutluluk akla gelmektedir. Landy, iş tatminini işe ait bireysel değerlendirme sonucu ortaya çıkan duygusal durum olarak tanımlamaktadır. İş tatmininin, işi tutkuyla yapmak gibi bireysel, kararlara katılmak gibi toplumsal etkenlere bağlı olduğu anlaşılmaktadır(Keser, 2005).

İş tatmininin yaşam doyumuyla ilgili olduğu ve bireylerin fizik ve ruh sağlıklarını doğrudan etkilediği kabul edilmektedir. İş tatmini, çalışma yaşamının kalitesinin artırılması, çalışma koşullarının ve çalışma çevresinin düzenlenmesi, çalışanların psikolojik, ekonomik ve toplumsal gereksinimlerinin karşılanması ile çalışma yaşamından kaynaklanan sorunların en aza indirgenmesiyle sağlanabilmektedir(Kale, 2007).

Tüm çalışanlar, çalışma koşullarının iyileştirilmesini, çalışma yaşamına ilişkin ekonomik, psikolojik ve toplumsal gereksinimlerinin, özlem ve isteklerinin karşılanmasını istemektedirler. Çalışanlar çalıştıkları kurumlarda ihtiyaçlarının karşılandığı, kendilerini önemli hissettiği ve emeklerinin karşılığını aldığı sürece tatmin olmaktadır(Demirkol, 2006).

C. TÜKENMİŞLİK VE İŞ TATMİNİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

İlgili literatür incelendiğinde tükenmişlik ve iş tatmini arasındaki ilişkiyi ele alan bir kısım araştırmalarda tükenmişliğin alt boyutları ve iş tatmin düzeyi ile demografik özelliklerin incelendiği görülmüştür(Arches, J. 1991; Butterworth vd., 1999; Camilli, 2004; Piko, 2006; Erdem vd., 2008). Örnek vermek gerekirse, Gençay (2007)'in beden eğitimi öğretmenlerinin üzerine yapmış olduğu bir araştırmaya göre, beden eğitimi öğretmenlerinin iş doyumunu ve mesleki tükenmişliklerinin yaş ve cinsiyete göre şekillenmediği, ancak işten elde edilen ekonomik gelirin artmasının iş doyumuna pozitif etki ettiği belirlenmiştir. Günlük çalışma sürelerinin iş doyumunu azalttığı ve mesleki tükenmişlik seviyesini artırdığı, belirlenmiştir. Ayrıca, Özyurt vd., (2006)'nın Türk doktorlarının iş tatmini ve tükenmişlik düzeyleri ile ilgili yapmış olduğu araştırmada, demografik özelliklerle iş tatmini ve tükenmişlik boyutları arasındaki ilişkinin araştırılması konusunda t-testleri ve ANOVA testi kullanılmıştır.

Aynı çalışmada iş tatmini ve tükenmişlik alt boyutları araştırıldığında iş tatmin düzeyinin, tükenmişlik alt boyutlarından duygusal tükenme ve duyarsızlaşma boyutu ile ters yönde ilişkili olduğu, kişisel başarı alt boyutu ile de pozitif yönde ilişkili olduğu belirtilmiştir.

Tükenmişlik ve iş tatmini arasındaki ilişkinin yapısı incelenirken değişik görüşler ortaya çıkmıştır fakat bir çok araştırmacı, tükenmişliğin iş tatminine bağlı olarak değiştiğini belirten bir görüş bildirmişlerdir(Barrick vd., 1989; Grunfeld vd., 2000; Visser vd., 2003; Renzi vd, 2005). Örnekler vermek gerekirse; Visser vd., (2003) tükenmişliği bir bağımlı değişken olarak ele aldığı çalışmada iş tatmininin ve iş stresinin her üç tükenmişlik düzeyi üzerinde %41'lik bir etkiye sahip olduğunu bulmuştur. Ayrıca Piko (2006) Macaristan sağlık çalışanları üzerine yapmış olduğu çalışmada iş tatminin tükenmişlik alt boyutlarıyla güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu belirtilmiş ve iş tatmin düzeyinin azalırken tükenmişlik alt boyutlarından duygusal tükenme ve duyarsızlaşmanın arttığını belirtmiştir. Tsigilis vd., (2006)'in Yunanistan'da

eğitimciler üzerine yapmış olduğu bir çalışmaya göre, iş tatmin düzeyinin artması duygusal tükenmeyi azalttığını ortaya koymuştur. Bunlara ek olarak 2008 yılında ülkemizde yapılan bir araştırmaya göre, iş tatmin düzeyinin artması tükenmişlik seviyesinin azalmasına neden olduğu belirtilmiştir(Erdem vd., 2008). İlgili literatürden yola çıkılarak bu çalışmada, tükenmişlik, iş tatminine bağlı olarak değişen bir değişken olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda iş tatmin düzeyindeki azalmanın her üç tükenmişlik boyutunda artışa neden olması beklenebilir. Çalışmanın bu sonuçlar neticesinde geliştirilen hipotezleri:

H1: Tükenmişlik düzeyi alt faktörleri, yaş, cinsiyet, idari görev, idari görev süresi eğitim düzeyi ve çalışılan yıl gibi demografik özellikler açısından farklılık göstermede etkili olacaktır.

H2: İş tatmin düzeyi, yaş, cinsiyet, idari görev, idari görev süresi eğitim düzeyi ve çalışılan yıl gibi demografik özellikler açısından farklılık göstermede etkili olacaktır.

H3: İş tatmin düzeyinin tükenmişlik faktörü boyutları üzerine etkisi negatif olacaktır.

II. METODOLOJİ

A. ÖRNEKLEM

Araştırmanın amacı doğrultusunda çalışmanın ana kitlesi, Doğu Karadeniz Bölgesinde MYO'larda çalışan akademik personel olarak belirlenmiştir. Yapılan araştırma sonucu ana kitlenin 200 civarında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Örneklem seçiminde basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Baş'ın *farklı evren büyüklükleri ve hata düzeyleri için ihtiyaç duyulan örneklem büyüklükleri tablosuna* göre evren büyüklüğünün 200 olması durumunda %5 hata payına göre 76 anket sayısının yeterli olacağı kabul edilebilir(Baş, 2006).

Bu öngörüler çerçevesinde, elde edilen örneklemin (n=76) çalışmada kullanılan analizleri yapabilecek yeterlilikte olduğu söylenebilir.

Hedef kitlenin bir kısmına e-mail yoluyla, bir kısmına posta yöntemiyle, bir kısmına ise yüz yüze anket yöntemi ile ulaşılmıştır.

İnternet yolu ile gönderilen 151 adet ankettin 21 adet geri dönüş olmuş, posta yoluyla gönderilen 20 ankettin tamamı geri dönmüştür. Yüz yüze anket yöntemi kullanılarak da 35 adet

anket elde edilmiş olup toplam 81 adet ankete ulaşılabilmektedir. Toplanan 81 anketten 76 tanesi geçerli kabul edilmiş ve analiz sonuçları 76 anketin sonuçlarına göre belirlenmiştir.

B. ÖLÇME

Veriler anket yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Anket üç kısımdan oluşmaktadır; ilk kısımda demografik özelliklerle ilgili bilgiler toplanmaya çalışılmıştır, ikinci kısımda tükenmişliğin ölçülmesi amacıyla Maslach Tükenmişlik Envanteri kullanılmış, üçüncü kısımda ise iş tatmininin ölçülmesi amacıyla Minnesota İş Tatmini Ölçeği kullanılmıştır. Her iki ölçekte sorulara verilecek alternatif yanıtlar (“1 kesinlikle katılmıyorum” dan “5 tamamen katılıyorum” a uzanan) 5’li likert ölçeği üzerinde yer almaktadır.

C. ÖLÇEKLERİN GÜVENİLİRLİK VE GEÇERLİLİK ANALİZLERİ

Tükenmişlik ölçeğinin güvenilirliğinin test edilmesi için Cronbach’s alpha yöntemi kullanılmıştır. Ölçeğin alt boyutları için yapılan güvenilirlik analizi sonucunda soru silindiğinde alpha katsayısındaki değişimin ne kadar olacağı dikkate alınarak eklenebilirlik özelliği taşımayan sorular ölçekten çıkarılmıştır. Buna göre, duygusal tükenme boyutundan 2 soru, kişisel başarıda düşüş hissi boyutundan 1 soru ve duyarsızlaşma boyutundan 2 soru ölçekten çıkarılmıştır. Bu soru yapısıyla uygulanan keşfedici faktör analizi sonuçları tablo 1 de gösterilmiştir. Analiz sonuçları, tükenmişlik sorularının kavramsal yapıya uygun biçimde 3 ayrı faktöre yüklendiğini göstermektedir. Elde edilen faktörlerin açıkladığı toplam varyans 0,55’dir. Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda, Cronbach’s alpha istatistiği, Duygusal tükenme boyutu için, 0,88 Başarı duygusunda azalma için, 0,75 ve Duyarsızlaşma boyutu için, 0,76 olarak hesaplanmıştır. Yapılan doğrulayıcı faktör analizi (CFA) sonuçları elde edilen faktör yapısının geçerliliğine kanıt sağlamaktadır($\chi^2/df=1,160$; CFI=0,957; TLI=0,950; RMSEA: 0,046).

Tablo 1. Tükenmişlik Sorularının Faktör Analizi Tablosu

	Duygusal Tükenme	Başarı duygusunda azalma	Duyarsızlaşma
1. İşimden soğuduğumu hissediyorum.	,840		
8. İşimden dolayı tükendığimi hissediyorum.	,823		
3. Sabah Kalktığında bir gün daha bu işi kaldıramayacağımı hissediyorum.	,791		
2. İş günüm sonunda kendimi bitkin hissediyorum.	,754		
6. Bütün gün öğrencilerle uğraşmak benim için çok yıpratıcı.	,726		
16. Doğrudan insanlarla çalışmak beni çok fazla yıpratıyor.	,685		
13. İşimin beni hayal kırıklığına uğrattığımı düşünüyorum.	,515		
19. Bu meslekte pek çok değerli işler başardım.		,739	
17. Öğrencilerle aramda rahat bir hava yaratırım.		,737	
4. İşim gereği insanların neler hissettiklerini hemen anlarım.		,643	
18. Öğrencilerle etkili bir ders işledikten sonra kendimi canlanmış gibi hissedirim		,634	
21. İşimdeki duygusal sorunlara serinkanlılıkla yaklaşırım.		,497	
9. İşimle öğrencilerin yaşamlarını olumlu yönde etkilediğimi hissediyorum.		,449	
7. Öğrencilerin sorunlarına en uygun çözüm yollarını bulurum.		,440	
11. Bu iş beni duygusal olarak katılaştırdığı için sıkıntı duyuyorum.			,886
10. Bu işin giderek beni katılaştırmasından korkuyorum			,879
22. Öğrencilerin bazı problemlerini sanki ben yaratmışım gibi davrandıklarımı hissediyorum.			,530
Açıklanan Varyans	0,367	0,136	0,99
Toplam Varyans	0,549		

İş tatmini ölçeği için yapılan güvenilirlik analizi sonucu, Cronbach's alpha istatistiği, 0,86 olarak hesaplanmıştır. İş tatmini kavramı tek boyutlu bir yapı olarak ele alınmıştır. Bu yapının geçerliliğini belirlemek için uygulanan doğrulayıcı faktör analizi (CFA) veri ile kavramsal yapı arasında tatminkâr bir uyum elde edildiğini göstermektedir($\chi^2/df=1,399$; CFI=0,989; TLI=0,977; RMSEA: 0,073).

D. VERİLERİN ANALİZİ

Verilerin analiz edilmesinde, farklı özellikler bakımından gruplandırılan akademik personelin iş tatmini ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki farkları varyans analizi kullanılarak

incelenmiş ve tükenmişlik düzeyi ile iş tatmini arasında bir bağlantının olup olmadığı regresyon analizi ile ölçülmeye çalışılmıştır.

Toplumun demografik özellikleri ise Tablo 2'deki gibi bir dağılım göstermektedir.

Tablo 2. Demografik Özellikler Tablosu

Değişken	Frekans	Oran (%)	Değişken	Frekans	Oran (%)
Cinsiyet			İdari Görev Süresi		
Bayan	19	25	4 yıla kadar	66	86,8
Bay	57	75	5 yıl ve üstü	10	13,2
Yaş			Eğitim		
20-34 yaş grubu	34	44,7	Üniversite	33	43,4
35-46 yaş grubu	33	43,4	Yüksek Lisans	26	34,2
47 ve üstü	9	11,8	Doktora	17	22,4
İdari Görev			Çalışılan Yıl		
Evet	14	18,4	12 yıla kadar	43	56,6
Hayır	50	65,8	13-21 yıl arası	22	28,9
Görev yaptım fakat şu anda görevli değilim	11	14,5	22 yıl ve üstü	11	14,5

Bu tabloya ek olarak MYO'larda görev yapan akademik personelin büyük bir çoğunluğunun öğretim görevlisi(n=47) olduğu belirlenmiştir.

İş tatmini ve tükenmişliğin üç boyutuyla ilgili toplumun demografik özellikleri ile yapılan varyans ve t-testi sonuçlarına göre gruplar arasında anlamlı derecede farklılıklar bulunmuştur.

Demografik özelliklerden yaş ile yapılan analize göre; yaş grupları ile kişisel başarıda düşüş hissi boyutu arasında anlamlı derecede(0,017) farklılık bulunmuştur. Tablo 3'de de görüldüğü gibi 34 yaşına kadar olan kişisel başarıda düşüş hissi daha az olurken 35 yaş ve üstünde oluşan tükenmişlik daha fazla olmaktadır.

Tablo 3. Yaş Grupları Farklılık Tablosu

Yaş Grubu	Grup Ortalamaları	SS	ANOVA	
			F	P
20-34 yaş grubu	3,6429 ^a	,10844	4,330	0,017
35-46 yaş grubu	3,9740 ^b	,07651		
47 ve üstü	4,0794 ^b	,12397		

(a: birinci grup; b:ikinci grup)

Anova analizinde ortaya çıkan farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu ortaya koymak amacıyla Dunnett T3 Post-Hoc değeri yorumlanmıştır.

Eğitim düzeyi ile tükenmişlik boyutları arasında yapılan t-testine göre eğitim düzeyi gruplarında duyarsızlaşma ve duygusal tükenme faktörlerine göre anlamlı derecede farklılık olduğu belirlenmiştir. Tablo 4’de görüldüğü gibi doktora mezunu olan akademik personelin üniversite ve y.lisans mezunu akademik personele göre duyarsızlaşma düzeyi daha düşük olmasına rağmen duygusal tükenme seviyelerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4. Eğitim Düzeyi - Tükenmişlik Boyutları t-testi Tablosu

Duyarsızlaşma			
	<i>Mean</i>	<i>t</i>	P
<i>Eğitim Düzeyi</i>		2,830	0,007
Üniversite ve Y.Lisans	2,15		
Doktora	1,64		
Duygusal Tükenme			
		<i>t</i>	P
<i>Eğitim Düzeyi</i>		-2,168	0,033
Üniversite ve Y.Lisans	2,21		
Doktora	2,64		

Tükenmişlik boyutlarından *kişisel başarıda düşüş hissi çalışılan yıl açısından incelendiğinde* gruplar arasında anlamlı derecede farklılık olduğu görülmüştür. Gruplar homojen bir şekilde dağılmadığı için farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu ortaya koymak amacıyla Dunnett T3 Post-Hoc değeri yorumlanmıştır. Tablo 5’te de belirtildiği gibi çalışma süresi 12 yıla kadar olan akademik personelin, 13-21 yıl arası çalışan akademik personele göre kişisel başarıda düşüş hissi tükenmişlik faktörünün daha az olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Hizmet Süresi - Kişisel Başarıda Düşüş Hissi Farklılık Tablosu

<i>Yaş Grubu</i>	<i>Grup Ortalamaları</i>	<i>SS</i>	<i>ANOVA</i>	
			<i>F</i>	<i>P</i>
12 yıla kadar	3,6944 ^a	0,09407	3,598	0,032
13-21 yıl arası	4,0195 ^b	0,08732		
22 yıl ve üstü	4,0390 [*]	0,11081		

(a: birinci grup; b:ikinci grup)

İş tatmini ile idari görev süresi grupları arasında farklılığı belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda anlamlı derecede farklılık bulunmuştur. Aşağıdaki tabloda da belirtildiği gibi idari görev süresi 4 yıl ve daha az olan akademik personel iş tatmin düzeyinin, görev süresi 5 yıl ve daha fazla olan gruba oranla daha az olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 6. İdari Görev – İş Tatmini t-testi Tablosu

İş Tatmini			
	Mean	t	P
İdari Görev Süresi		-2,180	0,032
4 yıla kadar	3,62		
5 yıl ve üstü	3,97		

Ayrıca, kişisel başarıda düşüş hissi ile idari görev yapma durumu arasında yapılan t-testi analizinde de idari görevde bulunanlar ile hiç idari görevde bulunmayan akademik personeller arasında anlamlı derecede farklılık bulunmuştur. Tablo 7’de de görüldüğü gibi aktif olarak idari görevde bulunan veya belirli bir dönem idari görevde bulunan akademik personeller, hiç idari görevde bulunmayan akademik personellere oranla daha fazla tükenmişlik düzeyine sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 7. İdari Görev - Tükenmişlik Boyutları t-testi Tablosu

Kişisel başarıda düşüş hissi			
	Mean	t	P
İdari Görev		-3,158	0,002
Hiç idari görev yapmayanlar	3,70		
İdari görev yapanlar	4,10		

İncelenen literatür neticesinde iş tatminin, tükenmişlik üzerine etkili olduğunun belirlenmesi üzerine yapılan regresyon analizinde iş tatmininin; duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarıda düşüş hissi tükenmişlik alt boyutları üzerine etkisi ve etkinin şekli belirlenmeye çalışılmıştır. Tablo 8’de de görüldüğü gibi iş tatmini her üç tükenmişlik alt boyutuyla da anlamlı derecede ilişkilidir. Ayrıca bu ilişkinin negatif bir yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Farklı bir ifadeyle açıklanmak istenirse bireyin işinden duyduğu tatminin artması tükenmişlik seviyesini azaltmakta; iş tatmin seviyesinin azalması da tükenmişlik seviyesini arttırmaktadır.

Tablo 8. İş Tatmini – Tükenmişlik Alt faktörleri Regresyon Analizi Tablosu

	Model 1			Model 2			Model 3		
	Duygusal Tükenme			Duyarsızlaşma			Kişisel başarıda düşüş hissi		
	β^*	P	R ²	β^*	P	R ²	β^*	P	R ²
İş Tatmini	- 0,376	0,001	0,129	- 0,239	0,038	0,044	- 0,227	0,049	0,039

* standardize edilmiş regresyon katsayıları

III. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Meslek Yüksek okullarında görev yapan akademik personelin tükenmişlik ve iş tatmin seviyelerinin belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada akademik personelin yaş grupları ile tükenmişlik seviyesi arasında anlamlı derecede farklılıklar bulunmuştur. Tükenmişlik seviyesinin ilerleyen yaşlarda daha fazla olmasının nedeni; uzun yıllar boyunca aşırı ders verme zorunluluğundan kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca MYO'lardaki akademik personelin eğitim durumu grupları arasında da tükenmişlik faktörüne göre anlamlı derecede farklılık bulunmuştur. Bu duruma göre doktora mezunu olan akademik personelin, y.lisans ve üniversite mezunu akademik personele oranla, akademik kariyerini ve görevini ilerleyen yıllarda fakültede sürdürülebilir düşüncesine sahip olması nedeniyle daha düşük bir duyarsızlaşma seviyesine sahip olduğu söylenebilir. Ek olarak yine doktora mezunu akademik personelinin doktora süresince diğer akademik personelden çok daha yoğun bir şekilde çalışmış olması nedeniyle, y.lisans ve üniversite mezunu olan akademik personele göre, tükenmişliğin ilk alt boyutu olan duygusal tükenme düzeyinin daha yüksek bir seviyeye ulaştığı sonucuna varılmıştır.

On iki yıldan fazla görev yapan akademik personelin kişisel başarıda düşüş hissini artması, akademik kariyer düşünen bireylerin bu ideallerini gerçekleştirmek amacıyla ilk basamak olarak gördükleri MYO'larda öğretim görevlisi olarak göreve başlamalarından sonra yoğun iş temposu ve imkânsızlıklar nedeniyle bu amaçlarını gerçekleştirmede başarısız oldukları düşüncesi nedeniyle ortaya çıktığı söylenebilir. İdari görevde dört yıldan daha uzun süre bulunan akademik personelin iş tatmin seviyelerinin daha yüksek olması, MYO'lardaki konumlarının güçlenmesi ve bu konumun getirmiş olduğu maddi cazibenin, akademik kariyer yapma düşüncesinden daha fazla öneme sahip olmaya başlamasından dolayı olduğu söylenebilir. Buna ek olarak MYO'da idari görevde bulunmuş veya bulunan akademik personelin, idari görevde hiç bulunmayan akademik personele oranla daha fazla yetersizlik ve başarısızlık hissi düşüncesine sahip olması, yoğun idari işler nedeniyle bireyin kendini geliştirme ve kariyer yapma amacıyla yeterli süreye sahip olamama sonucundan kaynaklandığı söylenebilir.

Bu araştırmalar ayrıca MYO'larda çalışan akademik personel sayısının yeterli sayıda olmadığını da ortaya koymuştur. Ayrıca yapılan görüşmeler neticesinde çoğu akademik

personelin, bir süre önce uygulanmaya başlanan metep projesine bağlı sınavsız geçiş sisteminin öğrenci profilini değiştirmesi nedeniyle akademik personelin tükenmişlik düzeyini olumsuz yönde etkilediğini belirtmişlerdir.

Yapılan çalışma neticesinde iş tatmin düzeyinin tükenmişlik seviyesini belirlemede etkin rol oynadığı ve akademik personelin iş tatmininin yükselmesinin tükenmişlik seviyesini azaltmaya yardımcı olduğu söylenebilir.

Özellikle YÖK'ün yeni düzenlemelerinden sonra MYO'lardaki eğitim kalitesinin artması daha da önem kazanmıştır. Bu bağlamda akademik personelin tükenmişlik seviyesinin azaltılması ve iş tatmin seviyesinin artırılmasına yönelik önlemler alınmalıdır. Öncelikli olarak Yapılması gereken şeylerden biri, birey başına düşen ders yükü miktarının normal seviyelere inmesi için MYO'larda görev yapan akademik personel sayısının artırılmasıdır. Ayrıca, kariyer yapmak isteyen akademisyenlere bu imkânın verilmesi ve doktora seviyesinde bulunan öğretim görevlilerin ders yükünün minimum seviyeye indirilmesi gibi uygulamalar iş tatminini artırıcı etki yapacak, bu ise dönüşüm içerisinde tükenmişliğin azalmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- ARCHES, J. (1991), "Social Structure, Burnout, and Job Satisfaction", *Social Work*; Vol. 36, 3; ProQuest Health and Medical Complete, pg. 202-206.
- BARRICK, R. K., (1989), "Burnout and Job Satisfaction of Vocational Supervisor", The Ohio State University, *Journal of Agricultural Education*, 1-7
- BAŞ, T., (2006), **Anket Nasıl Hazırlanır, Uygulanır, Değerlendirilir**, 4. Baskı, Seçkin, Ankara.
- BUTTERWORTH, T., Carson, J., Jeacock, J., White, E. (1999), "Stress, Coping, Burnout And Job Satisfaction In British Nurses: Findings From The Clinical Supervision Evaluation Project", *Stress Medicine*, Vol. 15, 27-33.
- CAMILLI, K.A., (2004), "Teacher Job Satisfaction and Teacher Burnout as a Product of Years of Experience in Teaching", A Thesis Submitted in partial fulfillment of the requirements of the Master of Arts Degree of The Graduate School at Rowan University.

-
- ÇAVUŞ, M.F., Gök, T., Kurtay, F. (2007), “Tükenmişlik: Meslek Yüksekokulu Akademik Personeli Üzerine Bir Araştırma”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, s.97-108.
- DEMIRKOL, İ. (2006), “Avukatlarda İş Doyumu, Tükenmişlik ve Denetim Odağının Bazı Demografik Değişkenler Bağlamında İncelenmesi”, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmış Y. Lisans Tezi.
- ERDEM, R., RAHMAN, S., AVCI, L., Göktaş B., Şenoğlu, B., Fırat, G., (2008), “Investigating Job Satisfaction and Burnout Levels of the Persons Working for the Hospitals at City Center of Elazığ, Turkey, INSInet Publication, Journal of Applied Sciences Research, 4(2): 188-201.
- GENÇAY, Ö. (2007), “Beden Eğitimi Öğretmenlerinin İş Doyumu ve Mesleki Tükenmişliklerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt:15 No:2, 765-780.
- GRUNFELD, E., WHELAN, T.J., ZITZELSBERGER, L., WILLAN, A.R., Montesanto, B., Evans, W.K., (2000), “Cancer care workers in Ontario: prevalence of burnout, job stress and job satisfaction” Canadian Medical Association or its licensors, JAMC, 2000;(2),166-169
- HACKMAN, R., OLDHAM(1975), G.R., “Development of the Job Diagnostic Survey”, Journal of Applied Psychology, Vol. 60, No. 2, 159-170.
- KALE, F., Beden Eğitimi Öğretmenlerinin İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından incelenmesi”, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- KESER, A. (2005), “İş Doyumu ve Yaşam Doyumu İlişkisi”, Çalışma ve Toplum Dergisi, 2005/4 Sayı, 77-96
- KESER Aşkın (2006) “Çalışma Yaşamında Motivasyon”, Alfa Aktüel Yayınları, İstanbul, 245–246.

-
- MASLACH, C., JACKSON, S.E. (1981), “The measurement of experienced burnout”, *Journal of Occupational Behaviour*, Vol. 2, 99-113
- MASLACH, C., SCHAUFELI, C. W, LEITER, M. P. (2001), “Job Burnout”, *Annual Reviews Psychol.* Vol. 52, 397–422.
- MASLACH, C., SCHAUFELI, W. B., (1988), “Historical and Conceptual Development Of Burnout”, <http://www.fss.uu.nl/sop/Schaufeli/043.pdf>.
- ÖZYURT, A., HAYRAN, O., SUR, H., (2006), “Predictors of burnout and job satisfaction among Turkish physicians”, From the Faculty of Health Education, Marmara University School of Medicine, Istanbul, Turkey, Received 26 July 2005 and in revised form 16 January 2006; 99:161–169.
- PIKO, B.F., (2006) “Burnout, role conflict, job satisfaction and psychosocial health among Hungarian health care staff: A questionnaire survey”, The University of Szeged, Department of Psychiatry, Behavioural Sciences Group, Szeged, Hungary, *International Journal of Nursing Studies* 43, 311–318
- RENZI, C., Tabolli, S., Ianni, A., Di Pietro, C., Puddu, P., (2005) “Burnout and job satisfaction comparing healthcare staff of a dermatological hospital and a general hospital”, *European Academy of Dermatology and Venereology, JEADV*, 19, 153–157.
- SCHUTTE, N., Toppicen, S., Kalimo, R., Schaufeli, W. (2000), “The Factorial Validity of The Maslach Burnout Inventory-General Survey(MBI-GS) across occupational groups and nations”, *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, Vol. 73, 53-66.
- TSIGILIS, N., ZACHOPOULOU, E., Grammatikopoulos, V., (2006), “Job satisfaction and burnout among Greek early educators: A comparison between public and private sector employees”, University of Thessaly, AlexandrioTechnological Educational Institute of Thessaloniki, Greece, *Academic Journals, Educational Research and Review* Vol. 1 (8), pp. 256-261.
- TANRIVERDI, L. (2008), “İlköğretim Müfettişlerinin İş Tatmini ile Tükenmişlik Düzeylerinin incelenmesi”, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Denetimi, Yüksek Lisans Programı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.

-
- USLU, M. (1999), “Resmi Eğitim Kurumlarında Çalışan Psikolojik Danışma ve Rehberlik Uzmanlarının İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeylerinin Danışmanların Denetim Odağı ve Bazı Değişkenlere Göre Karşılaştırılması”, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı, Eğitim Hizmetleri Bölümü, Yayınlanmış Y. Lisans Tezi.
- VANHEULE, S., ROSSEEL, Y., VLERICK, P. (2007), “The factorial validity and measurement invariance of the Maslach Burnout Inventory for human services”, *Stress and Health* 23: 87–91.
- VISSER, M.R.M., SMETS E.M.A., OORT F.J., HAES, H.C.J.M., (2003), “Stress, satisfaction and burnout among Dutch medical specialists”, 2003 Canadian Medical Association or its licensors, FEB. 4, 2003; 168 (3), 271-275.
- YIĞIT, A. (2007), “Özel Eğitim Kurumlarında Çalışan Öğretmenlerin İş Doyumu Tükenmişlik ve Ruh Sağlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Eğitim Programları ve Öğretimi Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.

KÜRDİLİHİCAZKÂR MAKAMI KURAMINDA YEDEN KAVRAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Selçuk ÖZTÜRK¹

ÖZET

Klâsik Türk Müsikîsi'nde, Kürdîlihiczakâr Makamı kuramında yeden Acem aşîran perdesi olarak değerlendirilmektedir. Oysa eser icrâlarında, karara giden perdelerin kullanımındaki farklılıkların varlığı bu konunun tartışmaya açık olduğuna işaret etmektedir. Buradan hareketle –Kürdîlihiczakâr Makamı'nda- yeden kavramının kullanımına ilişkin değerlendirme için Klâsik Türk Müsikîsi repertuarında yer alan Kürdîlihiczakâr Makamı'nda bestelenmiş 275 adet eserin bitişten bir önce kullandığı perde tespit edilmiştir. Bu çalışma aynı zamanda bir tez çalışmasının temel düşüncelerinden birini oluşturmaktadır. Bu tez çalışmasının konusu sebebiyle Kürdîlihiczakâr Makamı örneklem olarak ele alınmıştır. Ve bu bağlamda, eserlerin seçiminde, seyirleri içerisinde Kürdî Makamı etkiden² başka en az bir etki barındırmalarına dikkat edilmiştir. Eserlerin bitişten bir önce kullandığı perdelerin sıklığı ve bu bağlamda çözümlemesi ve değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klâsik Türk Müsikîsi, Yeden, Tamamlayıcı ses/perde, Kürdîlihiczakâr Makamı.

ABSTRACT

According to Classical Turkish Music theorists known as Yekta, Arel, Özkan and Ezgi; yeden concept of authority as an integral part of the theory and teaching within a specific sound yeden property is assessed by loading. Whereas the receiver may vary in use of the concept of work is open to discussion of these issues suggest. In this way the concept of Kürdîlihiczakâr Makam authority was asked to be a looking at the influence and teaching. Authority for this study in the Classical Turkish Music composed of 275 pieces was used before the end note revealed. Moreover, 275 pieces of data to study the composition Kürdîlihiczakâr Makam authority, Hacı Ârif Bey's works are known to have been included. In theory, the concept of authority yeden and where to use have been revealed.

Keywords: Foreign Bank, Stability, Competition and Productivity, Capitalization

¹ Ar. Gör., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, selcukozturk061@hotmail.com.

² Burada "etki" sözcüğü ile bahsedilmek istenen çeşni ya da ezgisel farklılıklardır.

GİRİŞ

Klâsik Türk Mûsikîsi nazari bilgilerinin günümüzde birtakım tartışmaların içerisinde yer aldığı bilinmektedir. Buradan hareketle ilk kez Rauf Yekta'da karşımıza çıkan tamamlayıcı/yeden kavramının Kürdîlihiczâkâr Makamı'nda edindiği yere ve işleve bakma fikri doğmuştur. 19. yüzyıldan günümüze kadar yazılmış bütün nazarî kaynaklarda Kürdîlihiczâkâr Makamı'nın yedeni, acem aşîrân [fa] perdesi olarak belirtildiği gibi her makam için yeden perdesi, Batı Tonâl Mûsikîsi'nde olduğu gibi yedinci derece olarak değerlendirilmiştir. Bu durum bir tartışma konusu olarak değerlendirilebilir ki; yeden unsurunun Batı Tonâl Mûsikîsi'nin kurucu unsuru olduğu; majör ve minör tonaliteleri için geçerlilik arz ettiği ve Makamsal Mûsikî'de kullanılmasıyla anlam ve işlev kaybına yol açabileceği gibi Makamsal Mûsikî'nin dokusuna ve kuramına uygun olamayacağı da söylenebilir. Bu tartışma özellikle kuram ve uygulama arasındaki fark nedeniyle ortaya çıkmaktadır.

Herhangi bir makamın mücidi, icat ettiği makamın seyrini, ezgisel yapısını ve teknik yapısını en doğru şekliyle kullanacağı şüphe götürmemektedir. Bu sebeple Kürdîlihiczâkâr Makamı'nın mücidi Hacı Ârif Bey'in -ulaşabildiğimiz- eserleri de bu çalışma içerisinde değerlendirilmiştir.

I.YEKTA, AREL, ÖZKAN ve EZGİ'YE GÖRE MAKAM KURAMINDA YEDEN

Türk Mûsikîsi'nde yeden kavramı ilk kez Rauf Yekta'da karşımıza çıkmaktadır. Yekta'nın yeden hakkındaki görüşleri şöyledir:

“...bazı makamların karar perdesinin pest tarafında nağmenin bitişi esnasında çok defa basılan bir perde mevcuttur. Bu perdeye tamamlayıcı denir. Bu bir nevi yeden sesidir. Şu farkla ki Batı musikisinin her iki makamında olduğu gibi karar perdesinin daima yarım perde altında değildir. ... Bununla beraber her makam için bir tamamlayıcı olması mecburî değildir; bunun kullanılması ihtiyarî olup bestekârın zevkine bırakılmıştır” (1986;68).

Suphi Ezgi'ye göre yeden kavramının değerlendirmesi aşağıdaki gibidir:

“Dizinin yedinci nağmesi yeden namını almıştır. Durak sesile bir bakiye veya bir küçük mücennep arklığı olan yeden kuvvetli bir kalış hissi verir. Bir taninî aralığı olan yeden ise onlar kadar kuvvetli karar hissi vermez” (1933;48).

Sâdeddin Arel'in yeden hakkındaki görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Yedinci derece hep durağa gitmek isteğinde olduğu için ona ‘yeden’ adı verilmiştir. Çünkü insanı durağa doğru yeder” (1993;30).

İsmail Hakkı Özkan'a göre yeden kavramı şöyle değerlendirilmektedir:

“Batı müziğinde bir çeşit yeden vardır. Bu yeden durak perdesinden bir isim yarım ses aşağıdadır. Yani karar perdesiyle yeden arasında yarım ses uzaklık vardır. Türk mûsikîsinde ise iki çeşit yeden vardır.

- 1. Yarım sesli yeden:** Durak perdesinden yarım ses aşağıdadır. Fakat Türk mûsikîsinde 4,5 komalık bir aralık olmadığına göre, yarım sesli yedenler bazı makamlarda durakla arasında 4 koma, bazı makamlarda ise yine durakla arasında 5 komalık uzaklık bulunan yedenlerdir. Meselâ, Rast makamının durağı ile yedeni arasında 5 komalık, Mâhur makamının durağı ile yedeni arasında ise 4 komalık bir uzaklık vardır.

Râst makamının yedeni

Mâhûr makamının yedeni

Yarım sesli yedenlerin verdiği bitiş hissi kesindir.

- 2. Tam sesli yeden:** Karar (durak) perdesinden bir tam ses aşağıdaki yedendir. Bu çeşit yedenin durakla arasında 9 komalık bir uzaklık vardır. Tam sesli yedenlerin verdiği karar hissi daha zayıftır. Meselâ Uşşâk makamı.

Uşşâk makamının yedeni

T 9 koma ” (1984; 90).

II. KLÂSİK TÜRK MÛSİKÎSİ'NE AİT 275 ADET ESERİN İNCELENMESİ

Bu çalışma için Klâsik Türk Mûsikîsi'ne ait örneklerden Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu arşivlerinde yer alan 275 adet eserden faydalanılmıştır. Özetle de bahsedildiği üzere; bu araştırma bir tezin ana fikirlerinden birini oluşturmaktadır. Bu

tez çalışmasının ana fikrinden dolayı eser seçiminde, seyir içerisinde Kürdî Makamı etkiden başka en az bir etkinin olmasına dikkat edilmiştir.

Tespit için kullanılan eserler ve bitişten bir önce kullandıkları perdeler Tablo 1'deki gibidir.

Tablo 1: Klâsik Türk Mûsikîsi Repertuarında Yer Alan 275 Adet Eserin Bitişten Bir Önceki Perdeleri.

	Eser	Bestekâr	Sondan Bir Önceki Ses
1	Ağaran saçlarımda	Ziya Taşkent	Nim zirgüle
2	Ağlarım her bir nefeste	Haluk Recai	Nim zirgüle
3	Ah eden kimdir bu saat kuytuda	Cevdet Çağla	Acem âşîran
4	Akşam güneşi kalkmalı	Osman Nihat Akın	Nim zirgüle
5	Andıkça seni çırpınırdım	Kemani iskeçeli Mehmet	Nim zirgüle
6	Andıkça senin ismini	Bimen Şen	Nim zirgüle
7	Arifem	Hacı Ârif Bey	Nim zirgüle
8	Artık ne siyah gözlerinin	Artaki Candan	Nim zirgüle
9	Aşk içimizde yorgun	Gül Deniz Ekmen	Acem aşîrân
10	Aşka doyum olmaz	Nursal Ünsal	Nim zirgüle
11	Aşkın esîr-i sûzişine can acımaz mı?	Hacı Ârif Bey	Nim zirgüle
12	Aşkın yeniköy sahilini	Yesari Âsım Arsoy	Nim zirgüle
13	Aşkına tutuldu gönlüm	Muzaffer İlkar	Nim zirgüle
14	Aşkınla yanan gönlüme	Selahattin Pınar	Nim zirgüle
15	Avuçlarımda hala	Yusuf Nalkesen	Nim zirgüle
16	Aylardır kararsız karanlıktayım	Zekâi Tunca	Nim zirgüle
17	Ayrılık var diyeceksen	Yılmaz Pakalınlar	Nim zirgüle
18	Bağa girdim kamaşa	Manol Ağa	Nim zirgüle
19	Bahar çiçek çiçek gelince güzel	Zekâi Tunca	Kürdî

20	Bahar gelir açar güller	Teoman Önadlı	Nim zirgüle
21	Bâis figân ü nâleme aşk ibtilâsıdır	Hacı Ârif Bey	Nim zirgüle
22	Bak şu dilber kadına	Mustafa Sunar	Nim zirgüle
23	Baktıkça gölgeme	Alâeddin Yavaşca	Nim zirgüle
24	Başka söz söylemem	Alâeddin Yavaşca	Nim zirgüle
25	Ben bahçelerin şen gülüyüm	Mediha Şen Sancakoğlu	Nim zirgüle
26	Ben seni çoktandır unutturdum ya	Hüseyin Erbay	Nim zirgüle
27	Beni kör kuyularda	Münir Nurettin Selçuk	Kürdî
28	Beni sevmeni istiyorum	Bilge Özgen	Nim zirgüle
29	Benim halim yamandır	Hacı Faik Bey	Nim zirgüle
30	Berdâr olalı zülfüne yâr fikr ü hayâlim	Hacı Ârif Bey	Nim zirgüle
31	Bin hatrayla dolu her köşem	Güner Erman	Nim zirgüle
32	Bin yâre açıp geçti o dilber	Zeki Arif Ataergin	Nim zirgüle
33	Bir bahar diledim	Alâeddin Şensoy	Nim zirgüle
34	Bir bakışla beni sen	H. Refik Erbil	Nim zirgüle
35	Bir başka baharı gönlüm neylesin	Orhan Kızılsavaş	Nim zirgüle
36	Bir esmer dilberin	Sadettin Kaynak	Nim zirgüle
37	Bir gamlı hazan akşamının yaktığı	Akın Özkan	Nim zirgüle
38	Bir gamlı hazanın	Suphi Ziya Özbekkan	Nim zirgüle
39	Bir görmese arar bunadır	Tahsin Karakuş	Nim zirgüle
40	Bir gün bana dönecek	Yusuf Nalkesen	Acem
41	Bir gün geleceksin diye	Ferit Sıdal	Nim zirgüle
42	Bir gün olur okşar dili	Muhlis Sebahattin Bey	Nim zirgüle
43	Bir güzeldi gönlümde	Suphi İdrisoğlu	Nim zirgüle
44	Bir kendi gibi zalimi sevmiş	Lemi Adlı	Nim zirgüle
45	Bir kor gibi düşün dilerim	Abidin Gerçeker	Nim zirgüle
46	Bir nigâh et yeniden	Selanikli Ahmet Bey	Nim zirgüle
47	Bir zülfü perîşâna	Hacı Ârif Bey	Nim zirgüle

48	Birlikte bir akşam yine	Suphi Ezgi	Nim zirgüle
49	Birlikte o gezdiğimiz yerler	Akın Özkan	Nim zirgüle
50	Bitmez tükenmez bu dert	Selahattin İçli	Nim zirgüle
51	Böyleymiş alnımızda	Güner Erman	Acem aşîrân
52	Bu akşam bütün meyhanelerini	Avni Anıl	Kürdî
53	Bu gönül ne gülde	Sarı Onnik	Nim zirgüle
54	Bu şeb recay-ı dil ol dil-rübaya	Rıfat Bey	Nim zirgüle
55	Bugün biz hep neşeliyiz	Neveser Kökdeş	Acem aşîrân
56	Bunca cevrinle gönül	Emin Ongan	Nim zirgüle
57	Canandan uzak kaldı gönül	Neveser Kökdeş	Acem aşîrân
58	Cimri mi cimri bu gönül	Selahattin İçli	Nim zirgüle
59	Çal söyle güzel sesli kadın	Sabri Süha Ansen	Nim zirgüle
60	Çamlar arasından süzülürken mehtap	Muzaffer İlkar	Nim zirgüle
61	Çiçek nedir görmeden	Selahattin İçli	Nim zirgüle
62	Def-i naliş eylerim	Tamburi Cemil Bey	Nim zirgüle
63	Demedim hiç ona	Rakım Elkutlu	Çargâh
64	Derbeder bir âşıkım	Zeki Duygulu	Nim zirgüle
65	Derdin ne ise saklama	Nasibin Mehmet Efendi	Nim zirgüle
66	Dertleri zevk edindim	Selahattin İnal	Nim zirgüle
67	Deşme dâğı sîne-i sûzânımı	Hacı Ârif Bey	Nim zirgüle
68	Deva gelmez	Erdinç Çelikkol	Çargâh
69	Dil harîm-i vaslını arzu eder	Hacı Ârif Bey	Nim zirgüle
70	Dile benden ne dilersen	İsmet Çetinsel	Nim zirgüle
71	Doyamam buğulu bakışlarına	Orhan Doğanay	Nim zirgüle
72	Dualarım kabul olsa birtanem	Sadettin Öktenay	Nim şehnâz
73	Duyup ahvalimizi halk-ı cihan	Şevki Bey	Nim zirgüle
74	Düşer mi şânına ey şeh-i hûban	Hacı Ârif Bey	Nim zirgüle
75	Ehl-i aşkın dilinden	Mihran Eş	Nim zirgüle

76	Ehl-i aşkın neşvegâhı	Kemanî Tatyos	Nim zirgüle
77	El erdirmek visali yâre	Civan Ağa	Nim zirgüle
78	Elden ne gelir	Burhan Durucu	Nim zirgüle
79	Elveda der gibi bakma yüzüme	Sadun Aksüt	Nim zirgüle
80	Endülüste Raks	Münir Nurettin Selçuk	Nim şehnâz
81	Esirindir benim gönlüm	Lemi Adlı	Nim zirgüle
82	Ettikce sana âşık-ı dil-hasta recâyı	Hacı Ârif Bey	Nim zirgüle
83	Ey benim bahtiyarım	Muhlis Sebahattin Bey	Nim zirgüle
84	Ey mutrib-i zevk aşına	Rahmi Bey	Nim zirgüle
85	Ey nazlı melek	Selanikli Ahmet Bey	Nim zirgüle
86	Ey şuh-i Sertab	Lemi Adlı	Nim zirgüle
87	Ey yeşil gözlü dilber	Erdoğan Çelikkol	Nim zirgüle
88	Eyyâmı bahâr oldu-semâi	Hacı Ârif Bey	Nim zirgüle
89	Firkatin te'sir etti cânıma	Hacı Ârif Bey	Nim zirgüle
90	Gaddar felek âşık-ı nalâna dokunma	Klarnet İbrahim Efendi	Nim zirgüle
91	Geçti ömrün nevbaharı	Sadi Hoşses	Nim zirgüle
92	Geçti zahmı tîr-i hicrin	Hacı Ârif Bey	Nim zirgüle
93	Gel bütün şarkılar bizim olsun	Bilge Özgen	Acem aşîrân
94	Gel ey gönlüm	Vefik Ataç	Nim zirgüle
95	Gel gitme kadın ruhumu	Selahattin Pınar	Acem aşîrân
96	Gel gönlümü yerden yere vurma güzel	Mustafa Töngemen	Nim zirgüle
97	Gel sen bize yine	Muzaffer İlkar	Nim zirgüle
98	Gel sineme mihman bu gece	Ferit Sıdal	Nim zirgüle
99	Gel şu üzüntüyü bir yana bırak	Mediha Şen Sancakoğlu	Nim zirgüle
100	Geleceğim deme gelmeyeceksen	Alâeddin Şensoy	Nim zirgüle
101	Gidersen arkandan inan gelemem	İsmail Demirkıran	Acem aşîrân
102	Girdim yârin bahçesine	Osman Nihat Akın	Nim zirgüle
103	Gitsen bırakıp gönlümü	Hasan Esen	Nim zirgüle

104	Gittin bıraktın beni	Emin Ongan	Nim zirgüle
105	Gönlüm öyle yalnız ki	İsmail Demirkıran	Acem âşiran
106	Gönlüme sevda ektin	Engin Çır	Nim zirgüle
107	Gönlümün bahçesinde	Muzaffer İlkar	Nim zirgüle
108	Gönlümün bahçesinde uçan	Suphi İdrisoğlu	Acem aşîrân
109	Gördüğümden beri	Bilge Özgen	Nim zirgüle
110	Gördüm aynada yorgun ve perişan	Necip Mirkelamoğlu	Nim zirgüle
111	Gurûb etti güneş dünya karardı	Hacı Ârif Bey	Nim zirgüle
112	Gül açılsın dudağında	Selahattin İçli	Nim zirgüle
113	Güller o güzel alına değmiş	Ferit Sıdal	Nim zirgüle
114	Gülüşün gül gibi açar içimde	Cavit Ersoy	Nim zirgüle
115	Gümüş tellerle örsem	Melahat Pars	Nim zirgüle
116	Gün doğmayacak	Musa Süreyya Bey	Nim zirgüle
117	Güneşin battığı yerde	Selahattin İçli	Sünbüle
118	Güneşin kavurduğu	Alâeddin Şensoy	Nim zirgüle
119	Güzelim hiç aramaz mı dîl-i âvâre seni	Hacı Ârif Bey	Nim zirgüle
120	Güzelsin bî misilsin dilrubâsın	Hacı Ârif Bey	Nim zirgüle
121	Hani nerde dünümüz	Yusuf Nalkesen	Nim zirgüle
122	Hani ya sen benimdin	Artaki Candan	Nim zirgüle
123	Harab oldu yerim yurdum otağım	Şevki Bey	Nim zirgüle
124	Harâb-ı deşt-i gamdır	Hacı Ârif Bey	Nim zirgüle
125	Hasretin sardı beni bu akşam	Hüseyin Erbay	Nim zirgüle
126	Hayatımın çiçeği	Rahşan Çelikel	Nim zirgüle
127	Hayli demdir	Raif Bey	Nim zirgüle
128	Hazân erdi gülistân-ı bahâre	Hacı Ârif Bey	Nim zirgüle
129	Heder ettim yıllarımı	Rıfat Ayaydın	Nim zirgüle
130	Her gece semada ararım seni	Bimen Şen	Nim zirgüle
131	Her güzel bağından bir gül	Amir Ateş	Nim zirgüle

132	Her kimde vardır aşk ibtilası	Civan Ağa	Nim zirgüle
133	Her tel saçı bir ter	Kaptanzâde Ali Rıza Bey	Acem aşîrân
134	Hicrana bürünmüş gidiyor	Ömer Altuğ	Nim zirgüle
135	Hüzün	Selahattin İçli	Nim zirgüle
136	Islak gözlerinin içinde gölgem	Yılmaz Yüksel	Nim zirgüle
137	İçince şarabı ezelde gönül	Arif Sami Toker	Nim zirgüle
138	İftirâkıdır sebep nâle vü feryâdıma	Hacı Ârif Bey	Nim zirgüle
139	İhtiyarlık bahsi hiçtir	Cevdet Çağla	Nim zirgüle
140	İster bahar bitip	Âdem Şahin	Nim zirgüle
141	Kaç yıl yüreğim sızladı	Osman Nihat Akın	Nim zirgüle
142	Kalb-i sevda zedeler	Selanikli Ahmet Bey	Nim zirgüle
143	Kalbim seni bir yaz kuşu gibi	Cinuçen Tanrıkorur	Nim zirgüle
144	Kaldı yollarda bu şeb	Hafız Yusuf Efendi	Nim zirgüle
145	Kanlar döküyor	Hacı Ârif Bey	Nim zirgüle
146	Karşıyaka'da İzmirin gülü	Lavtacı Hristo	Nim zirgüle
147	Koparan sinemi ağyar elidir	Bimen Şen	Nim zirgüle
148	Longa	Akın Özkan	Nim zirgüle
149	Longa	Mehmet Kasabalı	Kürdî
150	Longa	Kemanî Sebuğ	Acem aşîrân
151	Madem sende vefa yok	Ali Şenozan	Nim zirgüle
152	Mahrum-i şevkim	Rahmi Bey	Nim zirgüle
153	Mavi gök mavi deniz	Alâeddin Yavaşca	Nim zirgüle
154	Maziye özlüyor	Seyfi Güldağı	Nim zirgüle
155	Meftunun oldum	Mîthat Efendi	Nim zirgüle
156	Merhaba deseysin	Sadun Aksüt	Nim zirgüle
157	Muntazır teşrifine hâzır kayık	Hacı Arif Bey	Nim zirgüle
158	Nar-ı aşkınla	Ertuğrul Ottekin	Nim zirgüle
159	Nazarın fikrime	Leyla Hanım	Nim zirgüle

160	Nazında senin özlediğim	Muzaffer İlkar	Nim zirgüle
161	Nazlandı bülbül güller sarardı	Lemi Adlı	Nim zirgüle
162	Ne gelen var ne haber var	Selahattin Pınar	Nim zirgüle
163	Ne günah işledim de böyle	Namık Kemal Aktan	Nim zirgüle
164	Ne haz var senden ayrı	Rıdvan Lale	Acem aşîrân
165	Ne senin aşkına muhtaç	Muzaffer İlkar	Nim zirgüle
166	Ne varsa güzel olan	Suphi İdrisoğlu	Nim zirgüle
167	Ne zaman ki kalbim	Cevdet Çağla	Nim zirgüle
168	Nerdesin ey tatlı sözlü sevdiğim	Hacı Arif Bey	Nim zirgüle
169	Nerdesin sen gönlümün	Mustafa Süha	Nim zirgüle
170	Nereden sevdim o zalim kadını	Selahattin Pınar	Nim zirgüle
171	Neşeyle geçen ömrüm	Udi Yorgo	Nim zirgüle
172	Neydi maksudun senin	Neyzen Rıza Bey	Nim zirgüle
173	Nice gönüllerde ümitler soldu	Selahattin İçli	Nim zirgüle
174	Nice sevdi nice yandı nice bağlandı gönül	Hasan Özçivi	Nim zirgüle
175	Niçin terkeleyyip gittin a zâlim	Hacı Arif Bey	Nim zirgüle
176	Niye küstün bana şivekârım	Udi Hrant	Nim zirgüle
177	O fettan dilinin	Fahri Kopuz	Acem aşîrân
178	O güzel başını göğsüme koysan	Osman Nihat Akın	Nim zirgüle
179	O sebepsiz terk ediştin	Yusuf Nalkesen	Nim zirgüle
180	O sevdalı gözlerle bakma bana	Orhan Kızılsavaş	Nim zirgüle
181	Ol dilşikenin ateş-i sevdasına yanma	Musa Süreyya Bey	Nim zirgüle
182	Ömrümce o saf aşkını kalbimde	Yesari Âsım Arsoy	Nim zirgüle
183	Özlemler beste yapar	Ali Şenozan	Nim zirgüle
184	Peşrev	Neyzen Raşit Efendi	Acem aşîrân
185	Peşrev	Kemanî Tatyos	Nim zirgüle
186	Peşrev	Tanburi Cemil Bey	Nim zirgüle
187	Peşrev	Vasilaki	Nim zirgüle

188	Ruhumda o mâvi bakışın	İsmail Baha Süreلسan	Nim zirgüle
189	Rüyamda gördüm	R.Erol Güldiken	Nim zirgüle
190	Saçlarıma yılları	Necip Mirkelamoğlu	Nim zirgüle
191	Safveti aşkın bilip	Şevki Bey	Nim zirgüle
192	Sana aşkım bitmez derdin	Ertuğrul Ottekin	Nim zirgüle
193	Sana aşkın bahçesinden	İsmail Ötenkaya	Çargâh
194	Sana ey canımın canı efendim	Rahmi Bey	Nim zirgüle
195	Sana hiç nâle eser etmez mi?	Hacı Arif Bey	Nim zirgüle
196	Sana kalbim çok kırık	Ali Çankaya	Nim zirgüle
197	Saymadım kaç yıl oldu	Yusuf Nalkesen	Acem aşîrân
198	Saz Semaîsi	Aydın Oran	Kürdî
199	Saz Semaîsi	Akın Özkan	Nim zirgüle
200	Saz Semaîsi	Funda Süyür	Nim zirgüle
201	Saz Semaîsi	Göksel Baktagir	Nim zirgüle
202	Saz Semaîsi	Hasan Soysal	Nim zirgüle
203	Saz Semaîsi	Haydar Tatlıyay	Nim zirgüle
204	Saz Semaîsi	M. İhsan Özer	Nim zirgüle
205	Saz Semaîsi	Meral İncilli	Nim zirgüle
206	Saz Semaîsi	Yalçın Tura	Yegâh
207	Saz Semaîsi	Yaşar Bedük	Nim zirgüle
208	Saz Semaîsi	Reşat Aysu	Nim zirgüle
209	Saz Semaîsi	Muzaffer İlkar	Nim zirgüle
210	Saz Semaîsi	Sadettin Arel	Acem aşîrân
211	Saz Semaîsi	Kemanî Tatyos	Nim zirgüle
212	Sazım şarkını söyler	Saim Küçüktaş	Nim zirgüle
213	Sazınla beraber	Udi İbrahim Efendi	Nim zirgüle
214	Sazlar kırılan gönlümüzün	Rakım Elkutlu	Acem aşîrân
215	Semaya yükselelim	Necdet Erdemli	Nim zirgüle

216	Sen bahtımı sulayan	Yusuf Nalkesen	Nim zirgüle
217	Sen bendeki ben gibisin	Bilge Özgen	Acem aşîrân
218	Sen beni bir bûseye ettin feda	Mahmud Celaleddin Paşa	Nim zirgüle
219	Sen benim doymadığım	Şerif İçli	Nim zirgüle
220	Sen git gide bir	Yesari Âsım Arsoy	Nim zirgüle
221	Sen gül	Erol Sayan	Nim zirgüle
222	Sen henüz bir ilkbaharsın	Mediha Şen Sancakoğlu	Nim zirgüle
223	Sende aceb uşşâka eziyet mi çoğaldı	Hacı Arif Bey	Nim zirgüle
224	Senden kalan bir busedir	Selahattin İçli	Çargâh
225	Seni ben ellerin olsun	Baki Duyarlar	Nim zirgüle
226	Seni benden alamazlar	Zeki Duygulu	Nim zirgüle
227	Seni coşkun suların koynuna	Cevdet Çağla	Nim zirgüle
228	Seni gönül tahtımdan	Metin Everes	Nim zirgüle
229	Seni gördüm	Gündoğdu Duran	Nim zirgüle
230	Seninle doluyum kopamıyorum	Kutlu Payaslı	Nim zirgüle
231	Seninle ey gül-i ahsen	Bimen Şen	Nim zirgüle
232	Seninle olursam ömür boyunca	Erdoğan Berker	Nim zirgüle
233	Sensiz saadet neymiş tatmadım	Zeki Müren	Nim zirgüle
234	Serapa hüsnü ansın	Sadettin Arel	Nim zirgüle
235	Serde sevda bir bela	Erdinç Çelikkol	Nim zirgüle
236	Sevda bir fırtına	Ferit Sıdal	Nim zirgüle
237	Sevda bir rüya gibi	Udi Hrant	Nim zirgüle
238	Sevdim diyemem yalan söylerim	Reşat Aysu	Nim zirgüle
239	Sevgi dillerde yara gözümüzde	Münir Nurettin Selçuk	Nim zirgüle
240	Sevgiler sözde kalmış	Yalçın Benlican	Nim zirgüle
241	Sevgiler var biten öpünce	Selahattin İçli	Çargâh
242	Sevmek acı bir arzu derler	Avni Anıl	Nim zirgüle
243	Seyr-i bahâre açıldı dağlar (10/8)	Hacı Arif Bey	Nim zirgüle

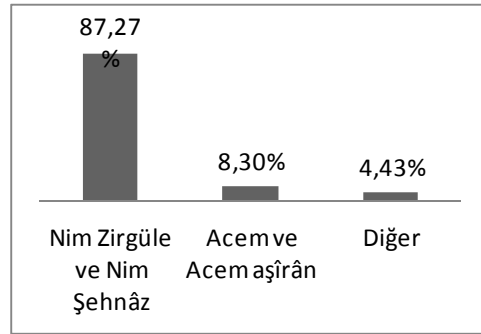

244	Seyr-i bahâre açıldı dağlar (3/4)	Hacı Arif Bey	Nim zirgüle
245	Sırma saçlı	Hacı Arif Bey	Nim zirgüle
246	Sil gözyaşlarını bu akşamüstü	İsmail Demirkıran	Nim zirgüle
247	Söyle doğru mu gördüm	İsmet Kavanozlar	Nim zirgüle
248	Söyle ey mutrib-i nazende eda	Rahmi Bey	Nim zirgüle
249	Söyle naz mı bu kaş çatış	Yusuf Nalkesen	Nim zirgüle
250	Söyle neden ağladın	Zeki Arif Ataerğın	Acem aşîrân
251	Söylendi bugün dildeki âlemde	Mediha Şen Sancakoğlu	Nim zirgüle
252	Söylenmedik sözlerim	Yılmaz Yüksel	Nim zirgüle
253	Söyler misin güzelim	Hüseyin Erbay	Nim zirgüle
254	Şarap mahzende yılanır	Sadi Hoşses	Nim zirgüle
255	Şarkılarda kavuşmuş sandallarla yalılar	İsmail Ötenkaya	Nim zirgüle
256	Şarkılarda uçuşur senin güzelliğın	Fethi Karamahmudoğlu	Nim zirgüle
257	Şen gözlerine neşe veren	Udi Mısırlı İbrahim	Nim zirgüle
258	Tir-i nıgehin açtı ciğergâhıma yâre	Selanikli Ahmet Bey	Nim zirgüle
259	Titrek bir damladır aksi sevincin	Ali Şenozan	Nim zirgüle
260	Tutunacak bir tek dal aranırken	Erdoğan Berker	Nim zirgüle
261	Tükenmez dertler açtım	Reşat Aysu	Nim zirgüle
262	Tükensin gözlerinde ömrüm	Rüştü Eriç	Acem aşîrân
263	Ummadığım anda	Sadun Aksüt	Nim zirgüle
264	Uzandım bir güle değdim	Orhan Kızılsavaş	Nim zirgüle
265	Uzun yıllar bekledim	Zeki Müren	Nim zirgüle
266	Üç başka yeşil çağladan almış	Rüştü Şardağ	Nim zirgüle
267	Var mı daha ağır yük	Akın Özkan	Nim zirgüle
268	Yalancıdır hep aynalar	Selahattin Pınar	Nim zirgüle
269	Yeşillenmiş ödemişin bağları	Muhlis Sebahattin Bey	Nim zirgüle
270	Yeter artık bekletme geliver	Ünsal Silleli	Nim zirgüle
271	Yıldızlar kayboldu	Metin Everes	Nim zirgüle

272	Yıldızlara baktırdım	Zekâî Tunca	Nim zirgüle
273	Yine tâ fecre kadar	Nuri Halil Poyraz	Nim zirgüle
274	Yollarda kalan	Ekrem Güyer	Nim zirgüle
275	Yüzüm Şen hatıram Şen	Bimen Şen	Nim zirgüle

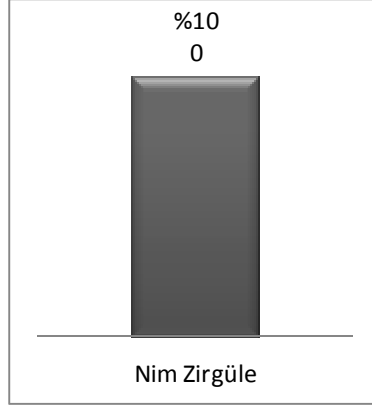
Kaynak: Kùltür ve Turizm Bakanlığı ile Tùrkiye Radyo ve Televizyon Kurumu arŐivi.

Bu tablonun çözümlenmesi ve Şekil 1'e ile Şekil 2'ye bağlı değerlendirmesi aşağıdaki gibidir:

Şekil 1: Tablo 1'de Sunulan 275 Adet Eserin Bitişten Bir Önce Kullandığı Perde.

Şekil 1'e göre; eserlerde kullanılan bitişten bir önceki perdenin Nim Zirgüle ve Nim Şehnâz perdeleri üzerinde yođunlaŐtıđı gör÷lmektedir. Bilindiği üzere Nim Şehnâz perdesi, Nim Zirgüle perdesinin bir sekizli üzerindeki perde olduğu gibi etki olarak da -seyir içerisinde- Nim Zirgüle perdesiyle aynıdır. Bu sebeple Nim Zirgüle ile Nim Şehnâz perdeleri bu çalışmada aynı anlamda değerlendirilmiştir. Sözü konusu durum, Acem ile Acem aŐırân perdeleri arasında da geçerlidir. Diğer perdeler ise kullanım sıklığı çok az olan ve değerlendirmede etkili olamayacağı düşün÷len perdelerin hepsini ifade etmektedir.

Şekil 2: Hacı Ârif Bey'in -ulaşabildiğimiz- 27 Adet Eserinde Bitişten Bir Önce Kullandığı Perde.

Şekil 2'ye göre; Hacı Ârif Bey tarafından bestelenmiş eserlerin bitişten bir önce kullandığı perde % 100 oranla Nim Zirgüle perdesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Söz konusu makamın mücidinin Nim Zirgüle perdesini bu derece sıklıkla kullanması, nazarîyatçıların, bu makamın yedeni hakkındaki görüşlerinin tartışılabilir olduğuna işaret edebilir.

III. ŞEKİL 1 VE ŞEKİL 2'NİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu iki tablodan anlaşılacağı gibi eserlerin bitişten bir önce kullandığı perde Nim Zirgüle perdesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Makamın tamamlayıcısı nitelikte değerlendirilebilir bitişten bir önceki bu perdenin Nim Zirgüle perdesi üzerinde yoğunlaşmasına bağlı olarak, Kürdîlihiczâkâr Makamı'nın yedenini Acem aşîrân perdesi olarak kabul eden kuramcıların fikirlerinin tartışma konusu olduğu söylenebilir. Çünkü salt Hacı Ârif Bey'in değil, ondan sonraki bestekârların da eserleriyle birlikte Nim Zirgüle perdesinin kullanımı % 87,27 oranla karşımıza çıkmaktadır. Bu oran azımsanamayacak derecede fazla olarak değerlendirilebilir. Ayrıca Kürdîlihiczâkâr Makamı'nın yedeni olarak iddia edilen Acem aşîrân perdesi Hacı Ârif Bey eserlerinde hiç kullanılmadığı gibi sonrasındaki bestekârların eserlerinde de yalnızca % 8,3 oranda yer almıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yeden kavramının, nazariyatçılar tarafından Yekta'da tanımlandığı şekliyle³ kabul edilmesi durumunda kuram ile icrâ arasında sıkıntı olduğu söylenemez. Çünkü Yekta, bu perdenin kullanılma zorunluluğunun olmadığından bahsetmiştir. Bu bağlamda ve bu çalışmanın ışığında “Kürdîlihiczâkâr Makamı'nın yedeni yoktur” veya “Kürdîlihiczâkâr Makamı'nda yeden kullanılmamıştır” düşünceleri dile getirilebilir. Fakat Yekta'dan sonraki nazariyatçıların ve günümüz eğitimcilerinin yeden hakkında kabul ettikleri gibi yeden kavramının makam olgusu içerisinde mutlak varlığı söz konusu ise, “Kürdîlihiczâkâr Makamı'nın –kullanım sıklıkları nedeniyle- yedeninin Acem aşîran perdesi olamayacağı; Nim Zirgüle perdesi olması gerektiği düşüncesi anlam kazanmaktadır.

KAYNAKÇA

- AREL, Hüseyin Sâdeddin; (1993), Türk Mûsikîsi Nazariyatı Dersleri,
Hazırlayan: Onur Akdoğu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara,30s.
- EZGİ, Suphi; (1933), Nazari ve Ameli Türk Musikisi, Millî Mecmua Matbaası, Ankara,48s.
- ÖZKAN, İsmail Hakkı; (1984), Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri- kudüm velveleleri,
Ötüken Yayıncılık, Ankara,50s.
- ÖZTUNA, Yılmaz; (2006), Türk Mûsikîsi Akademik Klasik Türk San'at Mûsikîsi'nin
Ansiklopedik Sözlüğü, Orient Yayıncılık, Ankara,45s.
- YEKTA, Rauf; (1986), Türk Musikisi, Fransızca'dan çeviren: Orhan Nasuhioğlu, Pan
Yayıncılık, İstanbul,68s.

³ “...her makam için bir tamamlayıcı mevcut olması mecbur değildir; bunun kullanılması ihtiyarî olup bestekârın zevkine bırakılmıştır.” (Yekta, 1986:68).

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ÇİN EKONOMİSİ VE TÜRKİYE İLE DIŞ TİCARETİNİN YAPISAL VE SEKTÖREL ANALİZİ

Selim İNANÇLI¹

Ahmet KAMACI²

ÖZET

Çin, 1970'li yılların sonlarından itibaren uygulamaya başlattığı reformlarla hızlı bir gelişme trendi göstermiştir. Siyasette sosyalizmden vazgeçilmemiş, ekonomide ise uygulanan liberal politikalarla ülkeye giren yabancı sermaye yatırımlarında önemli artışlar olmuş, dış ticaret hacmi de önemli oranda genişlemiştir. 1990'lı yıllarda sağladığı olağüstü büyüme hızıyla 1980-2000 yılları arasında Reel GSMH'sını 4 katına çıkarmıştır. Bu çalışmanın ilk kısmında Çin'in gelişme potansiyeli tarihsel süreç ve makro ekonomik parametreler ele alınarak dış ticareti yıllar itibariyle değerlendirilmiştir. İkinci kısım da ise Çin'in Türkiye ile dış ticareti ve gelişme potansiyeli ortaya konularak dış ticaretin yapısal ve sektörel özellikleri analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çin Ekonomisi, dış ticaret, yapısal ve sektörel analiz

PROSPECT OF STRUCTURAL AND SECTORAL ANALYSIS OF CHINESE ECONOMY AND ITS FOREIGN TRADE WITH TURKEY IN THE GLOBALIZATION PROCESS

ABSTRACT

China adopted some reforms in 1970's by which she has important trend in development progress. Even though China has socialism, it has implemented liberal policies by which foreign direct investments have been increased. Also, because of these liberal policies, foreign trade volume has increased. In 1990's, China had admirable growth rate in real GDP, it increased quadruple. The first section of this study, the potential of China's development progress is evaluated considering macroeconomic performance during the period of 1980 and 2000. In the second section of the study, China's trade with Turkey is examined focusing on structure of the foreign trade and on sectoral aspects.

Keywords: The economy of Chinese, foreign trade, structural and sectoral analysis

¹ Yrd.Doç.Dr., Sakarya Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü

² Öğr Gör., Artvin Çoruh Üniversitesi, Artvin Meslek Yüksekokulu

GİRİŞ

I. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ÇİN EKONOMİSİ

A. MAO DÖNEMİ

1943’de Çin Komünist Partisinin başına geçen Mao Zedong 1949’da Çin Halk Cumhuriyetini kurarak devlet başkanı olmuştur. O yıllarda Çin, dünyanın en geri kalmış ülkeleri arasında yer almaktaydı. Sanayi sektöründe çok ilerleyemeyen Çin, tarım sektöründe de kendine yetmekte zorlanıyordu.

Çin, 1949 – 1952 yılları arasında, Sovyetler Birliği’ni örnek alan bir ekonomik kalkınma programı uygulamıştı. Tarımda sosyalist planlamaya geçildi, halk komünleri ve devlet çiftlikleri oluşturuldu. Ancak, Çin köylüsünün gelenekleri dikkate alınmadan verilen kararlar köylüler tarafından benimsenmedi ve tarımda beklenen gelişme elde edilemedi (Aydın, 2005: 491). 1958’de gerçekleşen Büyük Atılım Politikası ya da Büyük Sıçrama projesinde, feodal yapıya ait topraklar devletleştirilerek köylülere verilmiş ancak çağın en büyük açlığı gerçekleşmiş ve 1959’daki kıtlıkta 20 milyondan fazla kişi ölmüştür.

Mao dönemi planlı ekonomi dönemidir. Üretim ve fiyatlar devlet tarafından belirlenmektedir. Kaynakların dağıtımında da tek yetkili devlettir. Devlet başkanlığı döneminde Sovyetler Birliği’nde Stalin’i ziyaret eden Mao, bu ziyaretten umduğunu bulamayınca Marxist ve Leninist politikalarla arasına mesafe koymuştur. Sovyetler Birliği Çin’e yardımını ve desteğini çekmiş, Çin’i ekonomik sıkıntıyla baş başa bırakmıştır. Ancak Mao sosyalizmden vazgeçmemiştir. Sonraki yıllarda, Stalin’den arındırılmış bir sosyalizmi uygulamaya çalışmıştır. Stalin’ini de Sovyetler Birliği’ni kapitalizm sürecine soktuğu için eleştirmiş ve tüm Stalinist politikaları terk etmiştir. Ekonomik devrimden önce ideolojik devrimi yaratmak temel amacı olmuştur. Büyük Atılım Projesindeki hatasını telafi etmek, ekonomiyi yeniden düzenlemek ve sosyalizmi yeniden canlandırmak için Kültür Devrimini yaptı. 1965 – 1969 yılları arasında Kültür Devrimi gerçekleşti. Bu devrim, eski düşünceler, eski kültür, eski alışkanlıklar ve eski adetler gibi 4 eskiyi yok etmeyi ve yeni insanı yaratmayı amaçlamıştır. Kültür devrimi çerçevesinde Çin, dış dünyayla siyasi ve diplomatik temaslarını en aza indirdi. 1970’e kadar süren bu dönemde Çin, içe kapanmış ve katı politikalar uygulanmıştır. Temel amacı, Çin’in kapitalizmin sürecine girmesini engellemektir. Halk zorla komünizme teslim edildi. Askeri yapı

hariç her alanda yeniden düzenlemeler yapıldı. Sonuçta, Kültür Devrimi de başarısızlıkla sonuçlandı. 1970'lerde Çin, içe kapanma politikalarını sonlandırarak dünya açılmıştır. Bu dönemde, ABD ve Japonya ile siyasi ve ekonomik ilişkiler oluşturulmuş ve Çin'in kapitalizm sürecine girmesi sağlanmıştır.

1976'da Mao öldüğünde bir panik havası yaşanmıştır. Mao'nun ölümünden sonra iktidara Hua Kuo – Feng geldi. Ancak, o da çok başarılı olamadı. Daha sonra Hua'yı devirerek iktidara Deng geçti ve Çin'in inanılmaz yükselişini başlatan kişi oldu.

B. EKONOMİK REFORM SONRASI ÇİN EKONOMİSİ VE DIŞA AÇILMA SÜRECİ

1978'de reform sürecinden önce kültürel devrim Çin'in sosyal ve ekonomik yaşamını kötüleştirdi. Fakat reformun başlangıcında eğitime ve dış girdiye önem verildi. Bu süreçte adım adım değişim sağladı. Kırsal kesimde ve köylerdeki çiftçilere devlet için üretim yapılmasına rağmen tarımla ilgili sorumluluklar verilmek suretiyle toprak reformu yapıldı. Bu kapitalizmdeki gibi toprak sahipliği değildir (Klein,2004: 9).

Çin'de reform süreci sonrasında, tarıma dayalı bir ekonomiden sanayiye dayalı bir ekonomiye nasıl geçileceği ile ilgili kararlar alındı. Bunun için de, yabancı sermayeye girişi gerekliydi. Bunun için ağır komünizm kuralları terk edilmeli ve yeni yasalar çıkartılmalıydı. Sonuçta Çin'i geleceğin süper gücü yapan kişi yaptığı reformlarla Deng olmuştur.

Çin Reform sonrası, dış ticarete liberalizasyona gitti. Yabancı firmaların ülke içindeki yatırımlarını kolaylaştırdı. Ticari ve sınaî kuruluşları ülkeye yatırım yapmak için geldi. Ulaşım ve finansla ilgili sağlanan kolaylıklar doğrudan yabancı yatırımlarla yeni kurulan girişimleri cesaretlendirdi ve 1980'li yıllar boyunca Çin'in genişlemesine güç sağladı (Klein, 2004: 10).

C. DENG DÖNEMİ

Mao'dan sonra 1978'de Çin Komünist Partisinin başına geçen Başbakan yardımcısı Deng Xiaoping önceliği ideoloji yerine ekonomiye vermiş ve yabancı yatırımcıyı Çin'e çekmek için çalışmıştır. Merkezi plan ekonomisinden Pazar ekonomisine geçiş sürecini başlatan Deng, "Bir kedinin siyah ya da beyaz olması önemli değildir. Önemli olan fareyi yakalayabilme

yeteneğidir.” sözüyle sosyalizmde ısrar edilmesinin yanlış olduğunu vurgulamıştı. Deng’e göre, merkezi planlamaya dayanan ekonomi nasıl sosyalizm değilse, piyasa da kapitalizme denk değildi. Böylelikle kaynaklar devlet yerine piyasa güçleri tarafından tahsis edilecekti. Bunu sağlamak için de birçok reform yapmıştır. Reformlarda başarı, verimlilik ve faydacılık ön plandadır. Reformlarını gerçekleştirmek için ilk etapta Japonya’dan 1,5 milyar dolar borç alınmış ve sınırlı ve kontrollü özel girişime izin verilmiştir. Ayrıca, dış ticaret ve yabancı yatırıma izin verilmiş, ekonomik alanda tabuları kırmıştır.

1980’li yılların başlarında özel girişimcilik önem kazanmış, özel gelir vergisi yürürlüğe konmuş ve KİT’lerden vergi alınmaya başlanmıştır. 1984’te ABD Başkanı Reagan’ın Çin’i ziyaretinde nükleer işbirliği, ticari ilişkilerin geliştirilmesi, Sovyetler Birliği tehlikesine karşı işbirliği, teknoloji transferi ve Çin ile ABD arasındaki resmi ilişkilerin geliştirilmesi konuları ele alındı (Arıboğan, 2001: 291 – 292). Özel statülü ekonomik bölgeler oluşturarak dünya ile ticaret sürecini hızlandırmıştır. Böylece bu bölgelere ileri teknoloji, yabancı yatırım çekilmesi, ihracatın artırılması için teknolojik eğitim sahaları kurulmasına izin verilmiştir. Karma işletmeler kurulmasına izin verildi ve bu konuda çeşitli teşvikler oldu. İleri teknoloji ürünlerinin ithali ve ihracı için kanunlar çıkarıldı. İhracat maliyetleri düşürülerek ihracatta rekabet imkânı artırıldı. Bu çerçevede, çoğunluğunu yurtdışında çalışan işçilerin oluşturduğu yoğun sermaye girişleri yaşadı. Yabancı sermayeli şirketler de Çin’deki ucuz emekten ve bu büyük pazardan yararlanarak maliyetlerini düşürmek için Çin’e yatırım yaptılar. Piyasa ekonomisinde fiyatlar piyasa tarafından belirlendiğinden ve devletin rolü oldukça sınırlı olduğundan Çin’de bu dönemde enflasyon oranları arttı. Böylece, zorunlu olarak devlet ekonomiye müdahale etmek zorunda kaldı. 1986’da Sözleşmeli işçilik sistemi getirildi ve böylece iş alanında da yeni düzenlemeler yapıldı. Daha önceleri şirketlerde ömür boyu istihdam sistemi vardı ve verimlilik düşüktü. Bu reform sonucunda verimlilik artışı sağlanmaya çalışıldı. Ancak, yapılan bu reformlar çoğu kişiyi memnun etmedi. Çin’de meydana gelen liberalleşme süreci parti içi ve dışında ideolojik ayrılıklara sebep oldu ve bu çerçevede öğrenci olayları başladı. Nisan 1989’da Tienanmen Meydanında yaklaşık 150 bin öğrenci Deng’in reformlarına karşı gösteriler düzenledi. Öğrencilere halk ve başbakan Zhao Ziyang da destek verdi. Nitekim başbakan

görevinden alındı ve Deng göstericilere karşı asker kullanarak yaklaşık 2 bin öğrencinin ölümüne neden oldu.

Tiananmen olayları siyasi reformların yolunu kestiye de, ekonomide liberal açılım devam etti. Tiananmen olayları Deng'in sonunu hazırlamaktaydı. 1989'da Tiananmen Olaylarından sonra, yönetimin reform çizgisinde hatırı sayılır şekilde desteğin azaldığı görüldü. 1989'dan 1992'ye kadar olan periyotta reformlar azaldı, Ticaret Birliği Reformunun Deneme niteliğindeki planı tamamlanamadı (Elgar, 2003:112). Ülkedeki karışıklık büyüme oranlarının ve doğrudan yabancı yatırımların düşmesine neden oldu. 1985'de görülen %13,5'lik büyüme 1990'da %3,8'e düşmüştür. Ancak, Deng reformlarına devam etmiştir. 1990'larda borsa açıldı, Remninbi'nin konvertibilitesi sağlandı ve çoklu döviz kuruna son verildi. 1993'de Deng'in yerine Jiang Zemin devlet başkanlığına getirildi. Deng geleceğin süper gücü Çin'in reform sürecini başlattığı için büyük bir lider olarak anılmıştı.

D. DENG SONRASI DÖNEM

1989'da Tiananmen Olaylarının kanlı ortamında Çin Komünist Partisi genel sekreterliğine getirilen Jiang Zemin 1993 yılında Deng'in desteğiyle devlet başkanlığına getirilmiştir. Ancak Zemin, her zaman Deng'in gölgesinde kalmıştır.

1980'lere kadar gıda maddeleri konusunda kendine yeterli olan Çin, 1994 yılından beri tahıl ithal eden bir ülke durumuna gelmiştir. Ayrıca, Çin'in yüksek miktarlara varan tahıl talebi dünya tahıl fiyatlarını son 20 yılın nerdeyse en yüksek fiyatlarına ulaştırmıştır. 1994'de Lester Brown Dünya İzleme Enstitüsü Çin'deki bu gıda açığının global bir krize yol açabileceği konusunda uyarmıştır (Arıboğan, 2001:261).

Çin'deki yüksek büyüme hızı enflasyona neden olduğundan, dış rekabet gücünü arttırmak isteyen Çin 1994'de devalüasyona başvurmuştur. Yapılan devalüasyon ekonomide dengeleri yeniden sağladı ve Çin'in rekabet gücü, ihracat ve dış ticaretteki payı arttı. Çin, doğrudan yabancı yatırımlar için cazibe merkezi haline geldi ve 1997'de yaşanan Asya Krizinde bile önemli sermaye çıkışları olmadı.

Zemin, Çin Komünist Partisine kapitalistlerin de üye olabilmesini sağladı. Önceden sadece işçilerin ve köylülerin üye olabildiği partiye, kongrede tüzük değişikliğiyle ileri güçler

dediği kapitalistlerin de üye olabilmelerini sağladı. Üç Temsil Teorisi denilen bu reformla birçok kişinin tepkisini çekti. Böylece, sosyalizme geçiş ekonomisi hızla tasfiye edilerek dev adımlarla kapitalist ekonomiye geçiş süreci başladı. Kendi halkına karşı komünizm, yabancı yatırımcıya karşı da kapitalizm anlayışı söz konusuydu. 1997’de tek devlet iki sistem ilkesiyle Çin’le birleşen Hong Kong, Çin’in kapitalistleşme sürecinde önemli rol oynamıştır. Çünkü yabancı sermayenin büyük bir bölümü Hong Kong’dan gelmekteydi. “Ne olursan ol, Çin’e gel. Yatırım yap” mantığıyla hareket eden Çin kapitalizm sürecine dâhil olmuştu. Bu çerçevede 2001 yılında Çin Dünya Ticaret örgütüne üye olmuştur. Böylece, Çin uluslararası arenada en fazla doğrudan yabancı yatırım çeken ülkelerden biri konumuna gelmiştir. Çin’in ihracat rakamları dış dünyaya açılma politikasının önemli göstergelerinden biridir. 2002’de özel sektörün ekonomideki rolü teşvikler sayesinde arttırılmış ve ilerleyen yıllarda özel mülkiyet hakkını yasalaştırmıştır.

Zemin’in en büyük başarısı, ekonomiyi hızlı bir şekilde kapitalizm sürecine dâhil etmesi ve Çin’in Dünya Ticaret Örgütü’ne üyeliğini sağlamasıdır. 2003 yılında görevini Hu Jintao’ya devreden Zemin Merkezi Askeri Komisyonun başkanlığını 2004’e kadar sürdürmüştü. Hu Çin’i kapsamlı olarak geliştirmeye çalışmış ve önceliğini ekonomik yapılanmaya vermişti. Son 30 yıldan beri devam eden reformların daha da ileriye götürülmesi için çalışmaktaydı.

Hu hükümeti, pazar ekonomisi ile sosyalizm arasındaki sınırı iyi çizmişti. Çin’de Batı tipi parlamenter demokrasi uygulanmasa da, daha fazla siyasi katılımın teşvik edilmesini öngörülmüştür. Beijing Daily ve Study Times gibi Çin devletinin resmi yayın organı olan dergilerde demokrasiyi açık bir şekilde savunan makalelerin yayımlanmasına izin veren yönetimin tarihi adımları arasında, özel mülkiyet haklarının korunmasına yönelik yeni bir yasa tasarısı da yer almaktaydı (<http://www.asam.org.tr>). Hu, değişmez denilen komünist tabuları yeniden gündeme getirmişti. Özel mülkiyet hakkının tanınmasına ait yasayı da çıkartarak Çin’in daha özgür bir dünya olması için çalışmıştır.

20 yıl önce Çin nüfusunun %80’i günde bir doların altında kazanıyordu. Kırsal hayattakilerin gücü yılda bir çift lastik bot satın almaya yetiyordu, kentsel nüfusta ise pirinç, yemek yağı, şeker ve kömür karneyle satılıyordu. Bugün satın alma gücü paritesine göre Dünya Bankası Çin’i kişi başı gelirden dünyanın en düşük gelire sahip ülkeleri arasında sıralamaktadır. Karne sistemi sona erdiğinde, bir zamanlar seçkin sınıf için bile lüks olan tüketici malları, şimdi

alışkanlık haline gelmiştir. 2001’de kırsal kesimin yarısı renkli televizyona sahipken, bugün Çin Motorola’nın en büyük pazarı haline gelmiştir. Milyonlarca Çinli özel araba sahibi olmuş ve üniversite öğrencileri rutin bir şekilde uluslar arası haberlere ve hisse senedi fiyatlarına internetten ulaşabilmiştir (<http://wwics.si.edu>).

Çin’de son 30 yılda görülen reformlaşma hareketleri Çin’i kapitalizme yakınlaştırmış ve küreselleşme sürecine dâhil etmiştir. Bugün, dünyanın süper gücü konumuna gelmesinde de temel faktör bu reform süreci olmuştur.

Çin 26 Nisan 1996’da kendisi ile birlikte Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan’ın devlet başkanları Şanghay kentinde bir anlaşma imzaladılar. Anlaşmanın Çin’in Şanghay kentinde yapılması ve 5 ülkenin bu anlaşmaya katılmasından dolayı bu oluşuma Şanghay Beşlisi denildi. Oluşumun amacı tamamen sınır güvenliği ile ilgiliydi. Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ABD riskine karşı Çin ve Rusya’nın desteğini almak için bu oluşuma üye olmuşlardı. Anlaşma uyarınca, devlet başkanları her yıl üye ülkelerden birinin başkentinde toplandılar ve işbirliği konularını genişlettiler.

15 Haziran 2001’de Şanghay’daki 6.zirveye Şanghay Beşlisine Özbekistan da katılmış ve oluşum Şanghay İşbirliği Örgütü adını almıştır. Moğolistan (2004), Hindistan, İran ve Pakistan da 2005 yılında Şanghay İşbirliği Örgütünde gözlemci üye statüsünde yer almıştır.

Şanghay İşbirliği Örgütü 10 üye ile daha dinamik olarak etkinliğini artırmıştır. Çin Şanghay işbirliği içinde etkinliği oldukça yüksektir ve dış ticaret potansiyeli bu Pazar içinde önemli ölçüde artış göstermektedir.

II. ÇİN EKONOMİSİNİN MAKRO PARAMETRELERİ VE DIŞ TİCARET

A. ÇİN EKONOMİSİNİN MAKRO PARAMETRELERİ

1. Büyüme, GSMH ve Kişi Başına Gelir

Çin Halk Cumhuriyeti 1978’den itibaren küreselleşme sürecine girerek, gelişmekte olan ülkeler sınıfından günümüzün gelişmiş ülkeleri sürecine ilk adımı atmıştır. Reformlardan önce baskı altına alınan talep daha çok tarım sektörüne dayalıyken, reformlardan sonra sanayi sektörü Çin’in kalkınmasında başrolü oynamıştır. Çin ekonomisi 1978 reformlarından itibaren ortalama % 10 büyümektedir. Bunda küreselleşmenin etkisi büyüktür.

1978 yılından önce hükümet ekonomik büyüme politikasını ağır sanayinin gelişimi üzerine geliştirmiş olup, yatırımların büyük kısmını ağır sanayiye yönlendirmiştir (Fang, 2003:98). Ancak daha sonra ağır sanayiden hafif sanayiye geçilerek ekonomik göstergelerde iyileşme sağlanmıştır. 1980'lerden sonra tarım sektörü yavaş yavaş önemini yitirmiş, sanayi ve hizmet sektörü giderek artan oranda önem kazanmış ve Çin ekonomisinin büyümesine kaynak oluşturmuştur.

Tablo 1: Yıllık Büyüme Oranları (%)

1980	1985	1990	1995	2000	2005	2007
7,8	13,5	3,8	10,5	8,0	9,9	11,4

Kaynak: <http://www.chinability.com>

Tablodan görüldüğü üzere Çin ekonomisi ortalama %10'luk bir büyüme gerçekleştirmiştir. Ancak, 1990larda ekonomik büyüme daha yavaş seyirler almıştır. 1990'dan itibaren resmi devlet sektörünün endüstriyel çıktı içindeki payı neredeyse yarı yarıya düşmüştür (Çakıroğlu ve Gülsoy, 1999:8). Çin'de büyümenin kaynağını ihracat ve yatırım patlaması ve yüksek tasarruflar sağlamaktadır. Bunun da temel nedeni kuşkusuz ucuz işgücünden kaynaklanmaktadır.

Tablo 2: GSMH (Milyar \$)

1980	1985	1990	1995	2000	2005	2007
309,263	307,017	390,279	727,947	1198,477	2235,750	3280,224

Kaynak: <http://www.imf.org>

Tablodan görüldüğü üzere Çin'in GSMH'si 1980'den günümüze yaklaşık 20 kat artmıştır. 2000'li yıllardan sonra GSMH'nin hızlıca artması Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne üye olması sonucunda artan ticari ilişkilerine bağlanabilir.

Sabit fiyatlar altında satın alma gücü paritesine göre gayri safi milli hâsılası 2004'te 7,6 trilyon dolara ulaşarak dünyanın en geniş 2. ekonomisi olmuştur. ABD 11,7 trilyon dolarla birinci, Japonya 3,8 trilyon dolarla üçüncü, Hindistan ise 3,4 trilyon dolar ile dördüncü olmuştur (<http://scid.stanford.edu>). 2007'de ise ABD 13,811 trilyon dolarla birinci, Çin 7,055 trilyon

dolarla 2. olmuştur (<http://siteresources.worldbank.org>). 2020 yılında da satın alma gücü paritesi açısından milli gelirin 20 - 25 trilyon dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Tablo 3: Kişi Başına Gelir (\$)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2008
Kişi Başı Gelir	313	290	341	601	945	1709	2483
Satın Alma Gücü Paritesine Göre	781	1207	1632	2748	3970	7515	8205

Kaynak: <http://imf.org>

Çin GSMH'sı ie dünyanın ikinci ülkesi olmasına rağmen kişi başına geliri 1703 dolardır ve dünyada kişi başına gelir sıralamasında Çin 110. Sırayı almaktadır (<http://makale.turkcebilgi.com>). Bu rakamın düşük olması nüfusunun büyük olması ve dolayısıyla ucuz işgücünden kaynaklanmaktadır. Çin'de kişi başına milli gelir birçok gelişmiş ülkeye nazaran daha düşük olsa da malların fiyatları düşük olduğundan birçok ülkeye göre daha avantajlı pozisyonundadır.

2. İşsizlik ve İstihdam

Çin, çok büyük yatırımlar almasına rağmen, yüksek nüfus ve kırdan kente göçler sonucu işsizlik sorunuyla karşı karşıya bulunmaktadır. Çin'deki işsizliğin temel nedenleri, büyük kentlerde hızlı nüfus artışı ve göç, teknolojik gelişmeler ve kamusal işletmelerde uygulanan reformlardır. Reformlardan sonra rekabetçi kapitalist düzen önem kazanmış, sosyalizmdeki her işgücüne uygun iş fikri terkedilmiştir. Çin'de "xiagang" sistemi geçerli olduğundan işsizlik oranları çok düşüktür. Buna göre, işten kovulanların bile işle ilgisi kesilmemektedir. 2000'de Çin'deki işsizlik 0,3 olarak verildiğinden ve mevcut işsizliğin daha yüksek olduğu düşünüldüğünden işsizlik oranları çok gerçekçi değildir. Çin'in yüksek nüfusu büyük istihdam sorunlarına yol açmaktadır. İstihdamdaki artış ekonomik büyümeyi de beraberinde getirmektedir.

Tablo 4: Çin Ekonomisinde İstihdam (milyon kişi)

1980	1985	1990	1995	2000	2002
539	600	672	720	757	769

Kaynak: <http://www.stats.gov.cn>

Çin’de devamlı artan nüfus işgücü maliyetlerini düşürmekte ve yatırımcılar için bölgeyi cazibe merkezi haline getirerek uluslararası rekabet gücünü arttırmaktadır. Ancak istihdamın yüksekliği işçilerin çok ağır şekilde çalışmaya katlanmasından kaynaklanmaktadır.

1980- 1991 yılları arasında serbest çalışanlar ile özel işletmeler, kentlerde 7,6 milyon insana iş olanağı sağlamışlardır. Kırsal alanda 200 milyon işsizden 100 milyonu ilçe ve köy işletmelerine bağlı olarak çalışmaktadır (Arıboğan, 2001:270).

3. Tasarruf ve Yatırım

Ekonominin büyüme dinamiklerini, yüksek tasarruf ve yatırımlar oluşturmaktadır. Tasarruf, Çin ekonomisinde her zaman önemli olan bir kavramdır. Reformlardan önce de sonra da Çin ekonomisi yüksek tasarruf oranlarına sahip bir ülke pozisyonundaydı. Çin’de ulusal tasarruflar yatırımlardan daha çok olmuş ve devamlı bir tasarruf fazlası oluşmuştur. Geleneksel Konfiçyus öğretisinden dolayı, Çin halkı tasarrufu sevmekte ve tüketimi frenlemektedir. Bununla beraber, kişi başına gelirdeki artış, tüketici kredilerinin çok yaygın olmaması ve işsizlik endişesi de Çin halkını tasarrufa zorlamıştır.

Tablo 5: Tasarruf Oranları (GSYİH’nın % Olarak)

1980	1985	1990	1995	2000	2002
34,93	33,64	37,95	43,17	39,00	43,37

Kaynak: <http://www.stats.gov.cn>

Tablodan görüleceği üzere, Çin’in tasarruf oranları inişli çıkışlı bir grafik sergilemiştir. 1980’den itibaren ortalama %40 tasarruf oranı sağlanmıştır. Ancak Çin’in küreselleşmesiyle beraber tasarruflar yerini tüketime bırakmıştır. Son yıllarda Çin’de görülen tüketim patlamasının nedeni de budur.

Çin’in dış dünyaya açılmasıyla beraber Çin, yatırımcılar için bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Şüphesiz, yatırımların artmasında teşvikler ve ucuz işgücü önemlidir. Ayrıca, son yıllarda Çinli bankaların çok fazla miktarda ve uzun vadeli krediler vermesi yatırımların artmasında önemli rol oynamaktadır.

Yabancı şirketler ucuz işgücü karşılığı Çin’e yatırım yapmakta ve önemli bir maliyet avantajı sağlamaktadır. Ucuz ürettikleri malları da sürekli olarak milli geliri artan ve yüksek

potansiyeye sahip tüketici talebini içeren Çin'e ve dünyaya satmaktadır. Böylece karını maksimize etmektedir.

Çin, 1978'lerden sonra girdiği hızlı büyüme süreciyle birlikte dünyada direkt yabancı sermaye girişinin en fazla olduğu gelişmekte olan bir ülke konumuna gelmiştir. Bu durumun ülkenin büyüme sürecini ve teknolojik gelişmesini hızlandırıcı etkiye yol açtığı düşünülmektedir. Nitekim 1979 – 1998 yılları arasında ülkeye 320 bin yabancı firma başvurmuştur (Kızıltan, 2007: 55–56).

Tablo 6: Yatırım Oranları (GSYİH'nın % Olarak)

1980	1985	1990	1995	2000	2002
20,16	28,37	24,35	34,23	36,82	40,20

Kaynak: <http://www.stats.gov.cn>

Tablodan görüleceği üzere, Çin'de yatırımlar 1990'dan sonra sürekli artış göstermektedir. Çin'in küreselleşmesiyle yabancı yatırımcılar Çin'e akın etmiş ve kısa sürede ihracat patlaması yaşanmıştır. Ayrıca, yatırım teşvikleri ve Çinli bankaların kredi kolaylığı sağlaması Çin'in yurtiçi yatırımlarının hızla artmasına yol açmıştır.

Bugün dünyanın 500 büyük şirketinden 400'ünün Çin'de yatırımı bulunmakta ve 2005 yılı sonu itibariyle ülkeye yapılan toplam yabancı yatırım miktarı 600 milyar doları aşmaktadır. Ağırlıklı olarak doğudaki kıyı bölgelerde yoğunlaşan yabancı sermaye yatırımları son yıllarda iç kesimlere kaymaya başlamıştır (<http://tusiad.org>).

Çin'e yapılan yatırımlar Çin'de ihracat patlamasına yol açmıştır. Bununla beraber ekonomik büyümeye ve reform sürecine de katkılar yapmıştır. Ancak, her bölge aynı oranda yatırım alamadığından bölgeler arası farklılıkları artırmaktadır.

4. Enflasyon ve Faizler

Çin ekonomisinde enflasyon reformlar öncesi ve sonrası diye bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Reformlardan önce fiyatlar devlet kuruluşları tarafından benimsendiğinden Çin ekonomisi yüksek enflasyon sorunları ile karşılaşmıştır. Ancak hiçbir zaman çok büyük enflasyon oranları görülmemiştir. Bunun temel nedeni de tüketim alışkanlıklarının çok

olmamasından kaynaklanmaktadır. Günümüzde ise Çin ekonomisi hızlı büyümeyle düşük enflasyonu aynı anda yaşayarak bir mucize gerçekleştirmiştir.

Tablo 7: Enflasyon Oranları (Yıllık % Değişim)

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0,4	0,7	-0,8	1,2	3,9	1,8	1,5	4,8

Kaynak: <http://www.apec.org>

Tablodan görüldüğü üzere Çin'de düşük enflasyon hâkimdir. Bazı yıllar deflasyon yaşansa da son yıllarda artan taleple deflasyon beklentilerini ortadan kaldırmıştır. Çin'de yaşanan reform süreci şüphesiz faiz oranlarını da etkilemiştir. Planlı ekonomiden Pazar ekonomisine geçişte faiz oranları da para piyasasında ve daha sonra fon piyasasında reforma tabi tutulmuştur. Hükümetler müdahaleci politikalar uygulayarak rekabeti engellemiştir. Ancak küreselleşen dünyada rekabet çok önemli olduğundan reform sürecinde bundan vazgeçilmiştir.

Tablo 8: Kısa Dönem Faiz Oranları (Her bir Yıl İçin % Olarak)

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
5,85	5,85	5,31	5,31	5,58	5,58	6,12

Kaynak: <http://www.apec.org>

Tablodan görüleceği üzere Çin'de faiz oranların 1999 yılından itibaren % 5,6 oranında sabitlenmiştir. Bunda devletin rolü çok büyüktür. Kamu ve özel finans kuruluşları da daha çok kredi vermeye başlamış, uzun vadeli ve düşük faizler de yatırımları tetiklemiştir.

5. Döviz Kuru ve Döviz Rezervi

Çin'in para birimi Remninbi'dir. Reformlarla beraber Çin düşük döviz kuru politikası uygulamış, böylece rekabet gücü artarak ihracatını artırmıştır. 1980'de 1 dolar 2,8 Rmb iken 1993'te 5,76 Rmb'ye çıkmıştır. 1994'de parasını %66 oranında devalüe etmiş ve 1\$=8,61 Rmb olmuştur. Bu devalüasyondan sonra Çin parasını ABD dolarına bağlamış ve Rmb'de ciddi dalgalanmalar yaşanmamıştır. Asya Krizinden de bu sayede çok büyük kayıplar yaşamamıştır.

Tablo 9: Rmb'nin Önemli Yabancı Paralar Karşısındaki Ortalama Döviz Kuru

Yıllar	100 ABD Doları	100 Japon Yeni	100 Avro
1985	293,66	1,24	-
1990	478,32	3,32	-
1995	835,10	8,92	-
2000	827,84	7,68	-
2005	819,17	7,44	1019,53
2006	780,87	6,56	1026,65

Kaynak: <http://www.stats.gov.cn>

(Rmb veya Yuan)

Çin, uyguladığı başarılı döviz kuru politikasıyla yabancı yatırımcının da güvenini kazanmış ve işgücünün de ucuz olmasıyla bölgeye yabancı sermayeyi çekerek ekonomik gelişmesini sağlamıştır. Çin, 2005'ten itibaren, Dolar, Euro, Yen, Hong Kong Doları, Avustralya Doları, Kanada Doları, Sterlin ve Frank'la da işlem yapılabilmesine izin vermiştir. Günümüzde ise 100 ABD Doları 670 Yuan etmektedir. Küresel krizle beraber 1 dolar, 6,84 Yuan düzeylerine çıkmıştır. Bu da gelişmekte olan ülkeleri Çin'e karşı rekabetli konuma sokacaktır. Küresel krize karşı dünya, Yuan'ın değerinin yükselmesini istemektedir.

Çin 2006'dan beri dünyanın en geniş döviz rezervlerine sahip ülkesidir. 2007'nin sonunda döviz rezervleri 1,5 trilyon dolara ulaşmıştır. Nitekim Uluslar arası Karşılaştırma Programı (ICP – International Comparison Programme) sonuçlarına rağmen Çin büyük bir ticari ve ekonomik güç olarak kalır ve uluslar arası finans ve yatırımlarda büyük bir potansiyel oyuncu olarak yükselir (Morrison ve Martin, 2008:6).

Tablo 10: Çin Döviz Rezervleri (Milyar Dolar)

1980	1985	1990	1995	2000	2005	2007	Mart 2008
2,5	12,7	29,6	75,4	165,6	818,9	1528,2	1682,2

Kaynak: <http://www.chinability.com>

Tablodan görüleceği üzere, Çin'in döviz rezervlerinde sürekli bir artış görülmüştür. 1993 yılında ithalat ihracatı geçmiş ve Çin ender olarak cari açık vermiştir. Ancak, bölgeye giren yabancı sermaye döviz rezervlerinin bir önceki yıla göre artmasını sağlamıştır. 2006'nın sonlarında Çin'in döviz rezervleri ilk defa 1 trilyon doları aşmıştır. Bunda da en önemli faktör, Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne üyeliğinin artıdır.

B. ÇİN'İN DIŞ TİCARETİ

Reformlardan sonra Çin ekonomisi dış ticarete çeşitli düzenlemelere gitmiştir. Bu düzenlemelerin temelini ise ihracata yönelik büyüme stratejisi oluşturmaktadır.

Çin'in dış ticaretinde en belirgin gelişmeler 1957 – 1978 yılları arasındaki 21 yıl içinde yaşanmış ve dış ticaret hacmi yaklaşık 6,7 kat artış göstermiştir. 1978 – 1997 dönemini kapsayan son 19 yıl içinde ise bu artış 16 kat artmıştır. 1997 yılında %12,1 oranında bir artışla 326 milyar dolarlık bir dış ticaret hacmine ulaşan Çin Halk Cumhuriyeti, dünya ticaretinin en büyük ilk 10 ülkesi arasına girmeyi başarmıştır (Sükan, 2000:78). Çin'in 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne girmesiyle de dış ticaret hacmi artmış ve ABD ve Almanya'dan sonra dünyanın en büyük dış ticaret hacmine sahip ülke pozisyonuna gelmiştir.

Çin'in dış ticaretini arttıran birçok faktör vardır. Bunların başında reformlar sonucu ekonominin yeniden düzenlenmesi ilk sırada sayılabilir. Ucuz işgücü ile maliyetler azalmış ve uluslararası rekabet gücü artmıştır. Ayrıca, Çin parası Remninbi'nin 1994'de devalüe edilmesi ihracatını olumlu düzeyde etkilemiş ve dış ticaret açıklarını azaltmıştır. Bölgeye giren doğrudan yabancı yatırımlar refahı da arttırmış, Çin hükümetlerinin reformlarıyla da teknoloji transferi gerçekleşmiştir. Nitekim 2001 yılında Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne katılması ve 2005 yılında tekstilde kotaların kaldırılması ve gümrük tarifelerinin indirilmesiyle Çin dünya pazarında çok önemli bir yere gelmiştir. Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne üyeliğiyle kotaların bir kısmı kaldırılmış ve Çin'in dış ticaret hacmi genişlemiştir. Ayrıca, uluslar arası anlaşmazlıklar Dünya Ticaret Örgütü tarafından çözüleceğinden Çin, adaletsiz yaptırımlarla karşı karşıya kalmaktan kurtulmuştur. Ayrıca Çin, ithalata koyduğu vergileri azaltarak halkının tüketim yapmasını sağlamış, ihracatta hızlı bir artış yaşanırken ithalatında önemli oranda artmıştır. DTÖ üyeliği sonrası Çin'de sanayi ve hizmet sektörünün payı sürekli artmış, tarım sektörünün payı azalmıştır. Doğrudan yabancı yatırımlar Çin'e akmaya başlamış, gelen teknoloji de Çin'de verimlilik oranlarını arttırmıştır.

Tablo 11: Dış Ticaretin Çin'in GSYİH içindeki payı (%)

1980	1985	1990	1995	2000	2004
21,8	24,1	34,8	43,9	44,2	65,4

Kaynak: <http://www.stats.gov.cn>

Tablodan görüldüğü üzere, 1980’de Çin’in dış ticaretinin GSYİH içindeki payı %21,8 iken 2004’te %65,4’e çıkmıştır. Ekonomisinin yaklaşık yarısı yabancı ortaklara dayalı olan Çin’in dış ticaret hacmi giderek artmaktadır. Bu artışlarda Çin’in ticari ilişkileri de önemlidir. Çin’in dış ticareti 1980–1990 yılları arasında genelde Hong Kong, Japonya ve ABD ile yapılırken, 1990’lardan sonra dünya ticaret hacminde önemli artışlar gözlenmiştir. Dünya Ticaret Örgütü üyeliğiyle Çin dış ticaret alanında birçok reforma başvurmuş ve bunun sonucu olarak da göstergelerde devamlı bir iyileşme görülmüştür. Bugün dünyanın her ülkesinde herhangi bir Çin malına rastlamamak imkânsızdır.

1. Çin’in İhracat ve İthalatı

Dünya ticaretine ilişkin Çin ticaret hacmi, keskin bir düşüşle 1953’te % 1,5’ten 1977’de % 0,6’ya düşmüştür (<http://www.wilsoncenter.org>). 1990’lara kadar yerli üreticilerce yapılan dış ticaret Çin’in küreselleşmesiyle birçok yabancı yatırım çekmiş ve ihracatın boyutu değişmiştir. Çin’deki emeğin ucuzluğu zamanla ABD ve Avrupa ülkelerini de bölgeye çekmiş ve Çin ihracat patlaması yaşamıştır. Ancak, yerli üreticinin de ihracattaki payı son yıllarda yeniden önemli oranlarda artış göstermiştir.

1970’lerin başından 1995’e kadar Çin ihracatının beşte birini Hong Kong ile yapmıştır. 1978’den 1995’e kadar olan reform süreci boyunca sabit fiyatlar altında Çin’in ihracatı 16 milyar dolardan 138 milyar dolara yükselmiştir (<http://www.theglobalsite.ac.uk>).

1999’da artık Çin tam bir açık ekonomidir. 1999’da toplam ticareti GSYİH’nın %36,7’sini oluşturmaktaydı, Japonya da ise bu oran %16,7’dir (Hilpert and Haak, 2002:14).

Tablo 12: Çin'in Dış Ticaret Verileri

YIL	İhracat/GSYİH (%)	Milyar Dolar			
		Toplam İthalat & İhracat	Toplam İhracat	Toplam İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1980	6	38,14	18,12	20,02	-1,90
1985	9	69,60	27,35	42,25	-14,90
1990	16,1	111,68	62,09	53,35	8,74
1995	21,3	280,86	148,78	132,08	16,70
2000	23,1	474,29	249,20	225,09	24,11
2005		1422,12	762,00	660,10	101,90
2006		1760,70	969,10	791,60	177,50

Kaynak: <http://www.stats.gov.cn>

Tablodan görüleceği üzere, 1980 – 2005 arası ihracat yaklaşık 46 kat artmış ve 1990'lı yıllardan itibaren (1993 ve 1994 hariç) dış ticaret dengesi hep fazla vermiştir. Reformlardan sonra Çin ekonomisi hem ihracatında hem de ithalatında önemli artışlar meydana gelmiştir. Bu da Çin'in sadece ihracat patlaması yaşayan bir ülke olmadığını göstermektedir. İhracatla birlikte ülkede tüketimin artmasıyla ithalatta da önemli artışlar olmuştur.

Çin ekonomisi demir ve çelik gibi sanayisini besleyen hammaddeler bakımından tamamıyla dışa bağımlı olmakla birlikte bu malların dış ticaretteki payı son zamanlarda azalmıştır. Ancak bu durum, iç piyasanın bu ürünlerde doyum noktasına ulaşmış olmasından değil, ihracatı artırmaya yönelik baskıcı politikalarından kaynaklanmaktadır. İhraç edilmek üzere ithal edilen ara malları ise toplam ithalatın %40'ını, toplam ihracatın %55'ini oluşturmaktadır. İthalattaki asıl büyük artış tarıma dayalı gıda maddelerinde görülmektedir. Bu ürünlerin toplam ithalatında %54 artış olurken, bunun içinde hububat ithalatı 3 kat artmış, canlı hayvan ithalatı ise % 88 artış göstermiştir. Tarıma dayalı ticaretteki açık 4,6 milyar dolar olup uzun süre devam edecek niteliktedir. Çin ekonomisinde tarımsal kesim, ülkenin yaşadığı gelişme sürecinin dışında kalmıştır. Tarım ürünleri miktarı yetersiz olmakla birlikte uluslararası pazarlarda rekabet gücünden uzaktır. Çin'in ihracat yapısı, ithalatı ile benzer özellikler göstermektedir. Katma

değer oluşturan mallar daha çok emek gücüne dayalı giyim, günlük tüketim maddeleri, ev aletleri ve kahverengi eşyalar gibi mallardan meydana gelmektedir. Plastik, tekstil, deri, ağaç ve metal gibi dönüştürülmüş mallar ise ihracatın %40'ını oluşturmaktadır. Bunların içinde de hazır giyim %19, ayakkabı %17, mobilya %40, oyuncak %14 oranında paya sahiptir (Sandıklı ve Güllü, 2005:300). Ayrıca, ham işlenmiş petrol, sağlık ve eczacılık ürünleri, ses kayıt cihazları, bavul – çanta, seyahat malzemeleri ve düşük teknolojiye sahip mallarda ihracatın diğer kalemlerini oluşturmaktadır.

Çin'de ithalat da ihracatla beraber artmaktadır. 1990'lara kadar genel olarak ithalat ihracattan fazla olduğu için dış ticaret açık vermiştir. Ancak, 1990'dan sonra (1993 yılı hariç) ihracat payı ithalat payından fazla olmuştur. Çin'in yaptığı ithalatın büyük çoğunluğu ihracatı artırmaya yönelik hammadde ve ara mallarından oluşmaktadır. İthalata konu hammadde ve ara mallarının fiyatlarının yükselmesi de Çin'in ithalat göstergelerini artırmaktadır. Çin, ihracatının büyük çoğunluğunu ABD, Avrupa ve bölge ülkelerine yaparken; ithalatının büyük çoğunluğunu komşu bölgelerden yapmaktadır.

Hong Kong da dâhil edildiğinde, Çin 2006'da 1.286 Milyar dolarla dünyanın en büyük ihracatçısı olmuştur. Almanya 1.126 Milyar dolarla ikinci, ABD 1.036 Milyar dolarla üçüncü, Japonya 650 Milyar dolarla dördüncü ve Rusya 305 Milyar dolarla beşinci olmuştur (OECD, 2007:19). Çin'in ithal ettiği ürünlerde hammadde ve ara malları önemli bir paya sahiptir. Demir çelik, makineler, elektronik cihazlar, ham petrol, kâğıt, sentetik tekstil ürünleri ve iplikler, mineral yakıt ve yağlar, organik ve inorganik kimyasal ürünler ve tarım ürünlerinden kaynaklanmaktadır. Tarım ürünlerinde ise yerli üretim, ülke içindeki talebi karşılayamadığı için ithalata başvurulmuştur. Tarımsal kesim, ülkenin yaşadığı performanstan uzak kalmış, bu da ithalatı zorunlu kılmıştır. Bunların başında, hububatlar, canlı hayvanlar ve çeşitli gıda maddeleri yer almaktadır.

III. TÜRKİYE ÇİN EKONOMİK İLİŞKİLERİ VE DIŞ TİCARET

Türkiye – Çin ekonomik ilişkileri 1970'lerde başlamış, 5 Ağustos 1971'de Çin Halk Cumhuriyeti tanınmış ve 16 Temmuz 1974'te Pekin'de imzalanan Ticaret Anlaşması ile bu ilişkiler gelişmeye başlamıştır. 1980'lerden sonra ilişkiler daha da gelişmiştir. Çin dünya

pazarına entegre olmuş, dünya ticaret hacminde önemli bir yer edinmiştir. İhracat teşvikleriyle ve tüketim kısıtlamalarıyla sürekli dış ticaret fazlası vermiştir. Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olarak ithalata uygulanan gümrük tarifelerinin %10'un altına indirilmiştir. Kotaların kalkmasıyla Çin Türkiye için rekabette tehdit oluşturmaya başlamıştır.

Çin pazarının sahip olduğu altyapı, müşteri nitelikleri, çok açık olmayabilen ve değişme sürecinde bulunan ticaret kural ve uygulamalarının Türk ihracatçıları tarafından dikkatli bir şekilde izlenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, özellikle Çin'e ihraç edilen ürünlerin çeşitlilik kazanması, Türkiye'deki ihracatçı ve yatırımcıların Çin pazarında kalıcı olabilmesi ve ticaret potansiyelini arttırabilmesi için bu pazara özel önem vermeleri gerekmektedir (Ekrem, 2003:167).

Tablo 13: Türkiye – Çin Dış Ticaret Hacmi

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
1991	20,4	171,8	192,2	-151,4
1992	144,2	172,4	316,6	-28,2
1993	511,9	255,2	767,1	256,7
1994	354,8	257,6	612,4	97,2
1995	66,9	539,0	605,9	-472,0
2000	91,3	1321,6	1412,9	-1230,0
2001	199,3	922,0	1121,3	-722,0
2002	282,5	1368,3	1640,8	-1085,8
2003	512,9	2610,3	3123,2	-2097,4
2004	392,0	4476,0	4868,0	-4084,0
2005	549,5	6800,0	7349,5	-6240,5
2006	693,1	9588,2	10281,3	-8885,1
2008	1437	15658	17095	-14221,0
2009*	1188	10087	11275	-8899,0

Kaynak: <http://www.dtm.gov.tr> (* 2009 ilk 10 ay)

Tablodan görüldüğü üzere, Çin'e ihracat 2001'den itibaren artmasına rağmen istenilen düzeyde gerçekleşmemiştir. Son 2006 yılından itibaren Çin'e ihracatımızda önemli artışlar olmasına rağmen toplam ihracat içindeki Çin'e yapılan ihracatın payı oldukça düşük kalmıştır. Ucuz işgücü nedeniyle, hem emek sektöründe, hem bilgi ve teknoloji sektöründe oldukça ilerleyen Çin, son yıllarda Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı 3. ülke olmuştur.

Türkiye'nin Çin'e ihracatındaki başarısızlığın nedeni, Çin'in uyguladığı tarifeler olmuştur. 2001'de Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne üye olması ve kotaların kaldırması ile

2005'te gümrük tarifelerini, sanayi mallarında %8,9'a ve tarımda da %15'e çekilmiştir. Aslında bu durum Türkiye'nin Çin'e ihracatının önünü açmıştır. Asıl sorun Türkiye'nin ihraç mallarının birkaç kalemlle sınırlı kalmasıdır. O yüzden yapılması gereken şey ihraç ürünlerin çeşitliliğini artırmaktır. Ayrıca, Çin'in uyguladığı yüksek gümrük tarifeleri, Türkiye'deki Çin sermayeli şirketlerin varlığı, Çin'de üretim yapan yabancı şirketlerin sadece üretim yapabilmek için ihracat izni alarak ithalatı sınırlamaları ve 1 Ocak 2005'ten itibaren Çin'e tekstil için uygulanan kotaların kaldırılması Çin'in Türkiye'ye ihracatının artmasına ve ithalatının sınırlı kalmasına neden olmuştur.

Özellikle 1998 yılından başlayarak Türk firmalarının bu ülkeye yönelik olarak ilgileri artmaya başlamıştır. Özellikle deri sanayi, inşaat malzemeleri üreticileri, mermer ve gıda sanayi gibi sektörlerden firmalar bu ülkede ofis açmak veya temsilciler aracılığı ile pazara girme yolunda ciddi adımlar atmışlardır. Yurtdışı ofis veya mağaza açma, fuarlara katılım girişimlerinin devlet tarafından da desteklenmesi büyük önem taşımaktadır (<http://www.adana-to.org.tr>). Aynı zaman gibi Çin firmalar da Türkiye'de üretim yapmaktadır.

Özellikle tekstil ürünlerinde Türk firmalarının kendi markalarını geliştirmeleri gerekmektedir. Ayrıca Türkiye'deki tekstil ihracatçılarının büyük bir kısmı KOBİ'lerden oluşmaktadır. KOBİ çoğunluğu içeren geniş ihracatçı kesimlerinin koşul ve ihtiyaçlarını dikkate alan farklı ve çeşitli yöntemlerin de uygulanması gereklidir. Bu tür uygulamalar, yerli üretimde kalite yanında verimliliği arttırmaya da hizmet edecektir (Sandıklı ve Güllü, 2005:316). 1 Ocak 2005'ten itibaren tekstil sektöründe uygulanan kotaların kaldırılması ile Çin dünya tekstil piyasasının yarısından fazlasına sahip olmuştur. Türkiye, 9 Ocak 2005'te Çin'den ithal edilen tekstil ürünlerinde 42 ürüne kota koymuştur. Ancak yine de, Türkiye'de birçok tekstil firması iflas etmiş ve bundan dolayı tekstil sektöründe işsizlik artmıştır. Ucuz Çin tekstil ürünleriyle rekabet edebilmek için kaliteli mal üretilmesi şarttır.

Ticari alandaki en büyük sorun, Çin'in fikri mülkiyet haklarını ihlal etmesidir. Çin, taklit ürünleri ucuz işgücü ile üreterek büyük kârlar elde etmekte ve dünyadaki firmaları büyük zararlara uğratmaktadır.

1,5 milyara yaklaşan nüfusuyla Çin, Türkiye için tehdit değil fırsat olmalıdır. Türkiye bu pazara girebilmeli ve etkin güç olabilmelidir. Türkiye'nin uluslararası piyasalarda yer

alabilmesi için tekstil ürünlerinde markalaşmaya gitmesi ve kaliteli ürün üretmesi gerekmektedir. Böylece hem Çin’deki yüksek gelir gruplarına hem de diğer uluslar arası piyasalarda Pazar payını arttırması mümkün olacaktır.

IV. TÜRKİYE ÇİN DIŞ TİCARETİNİN YAPISAL VE SEKTÖREL ANALİZİ

A. TÜRKİYE ÇİN DIŞ TİCARETİNİN YAPISAL ANALİZİ

2000 yılından itibaren Türkiye’nin Çin’den ithalatı büyük artışlar göstermiştir. Çin’in Dünya Ticaret Örgütü’ne üye olmasıyla, ucuz işgücünden dolayı büyük avantajlar elde etmiştir. Çin, üyelik sonrasında emek yoğun ve imalat sanayisinde ciddi bir rekabet avantajı sağlamıştır.

Tablo 14: Çin’in Türkiye Piyasasındaki Pazar Payı

Mal Grupları	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Kolay Taklit Edilebilen Araştırma Bazlı Mallar	2,64	2,77	3,44	2,88	4,81	8,34	10,75
Emek Yoğun Mallar	4,91	5,93	6,24	5,95	6,07	8,76	11,22
Sermaye Yoğun Mallar	0,66	0,92	1,02	0,95	1,17	1,29	1,52
Hammadde Yoğun Mallar	0,74	0,48	0,48	0,55	0,77	0,76	0,87
Zor Taklit Edilebilen Araştırma Bazlı Mallar	1,27	1,87	2,68	2,39	2,52	3,92	4,52

Kaynak: Çakmak (Aynagöz), 2008:258

Tablodan görüleceği üzere, Çin özellikle emek yoğun ve kolay taklit edilebilen mallarda Türkiye’deki pazar payını son yıllarda ciddi oranlarda artırmıştır. Tabloya göre; kolay taklit edilebilen mallar; organik ve inorganik kimyasal ürünler, tıp ve eczacılık ürünleri, ilk şekilde olmayan plastikler, büro makineleri, diğer kimyasal ürünler ve haberleşme araçlarıdır. Emek yoğun mallar ise; dokuma elyafı, demir – çelik içermeyen işlenmiş mallar ve çeşitli mamullerdir. Sermaye yoğun mallar ise; taşıtlar, elektrik enerjisi, uçucu yağlar ve demir – çelik gibi ürünlerdir. Hammadde yoğun mallar ise, canlı hayvanlar ve gıda maddeleri, akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler, madeni yakıtlar, gübreler, katı – hayvansal ve bitkisel yağlardır. Zor taklit edilebilen mallar ise, makine ve ulaştırma araçları, kontrol aletleri, ilk şekildeki plastikler ve fotoğraf malzemelerden oluşmaktadır.

Tablo 15: Mal Gruplarına Göre Çin'in Türkiye'deki Pazar Payı

Mal Grupları	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Organik Kimyasal Ürünler	1,67	1,58	1,30	1,98	2,69	3,65	4,35
İnorganik Kimyasal Ürünler	3,53	4,09	4,50	3,62	4,50	4,96	4,77
Tıp ve Eczacılık Ürünleri	0,79	0,74	0,83	0,91	0,79	0,98	1,06
İlk Şekilde Olmayan Plastikler	0,47	0,57	0,99	1,08	1,34	2,08	3,63
Başka Yerde Belirtilmeyen Kimyasal Ürünler	0,90	1,10	1,28	1,77	2,27	2,42	2,72
Büro ve Otomatik Veri İşleme Makineleri	3,37	5,74	7,38	8,32	12,10	25,50	33,86
Haberleşme ve Ses Kaydetme Cihazları	5,14	3,42	4,30	3,31	10,70	18,90	20,47
İlk Şekildeki Plastikler	0,14	0,16	0,13	0,08	0,19	0,43	0,62
Makine ve Ulaştırma Araçları	1,31	1,96	2,54	2,62	2,57	4,39	5,08
Başka Yerde Belirtilmeyen Kontrol Aletleri	0,83	1,26	7,05	1,09	3,45	3,23	4,12
Fotoğraf Malzemeleri, Optik Eşya ve Saatler	4,80	7,36	7,53	7,97	11,11	10,55	11,82
İçki ve Tütün	0,21	0,99	0,10	0,34	0,82	1,57	1,40
Elektrik Enerjisi	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Dericilik ve Boyacılıkta Kullanılan Ürünler	1,48	1,60	1,99	3,08	3,78	3,86	4,64
Uçucu Yağ, Kozmetik ve Parfümeri	0,14	0,08	0,06	0,15	0,19	0,14	0,26
Başka Yerde Belirtilmeyen Kauçuk Eşya	1,14	2,21	5,79	3,49	6,02	9,68	7,60
Demir ve Çelik	1,30	1,72	2,01	0,93	0,68	0,74	1,15
Demir İçermeyen Madenler	0,90	1,45	1,32	0,88	0,93	1,29	1,56
Kara Taşıtları	0,13	0,23	0,26	0,44	0,55	0,53	1,06
Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri	0,82	1,00	1,36	2,17	1,58	1,65	0,64
Akaryakıt ve Dokuma Elyafı Harici Yenilmeyen Hammaddeler	0,59	0,74	0,85	0,77	0,85	0,90	0,57
Madeni Yağlar ve Yakıtlar	0,95	0,35	0,33	0,40	0,70	0,63	1,08
Hayvansal ve Bitkisel Yağlar, Katı Yağlar ve Mumlar	0,03	0,05	0,04	0,02	0,04	0,03	0,08
Gübreler	0,01	0,04	0,03	0,06	0,30	0,59	0,16
Dokuma Elyafı ve Artıkları	0,18	0,27	0,66	0,28	0,67	2,06	2,45
Başlıca Sınıflara Ayrılmış İşlenmiş Mallar	4,24	4,94	5,40	4,90	4,90	6,70	8,17
Çeşitli Mamul ve Eşyalar	8,88	10,41	10,98	11,36	12,14	17,62	22,24

Kaynak: Çakmak (Aynagöz), 2008:267

Tablodan görüldüğü üzere, büro ve otomatik veri işleme makineleri 1998 – 2004 arası 10 kat; haberleşme ve ses kaydetme cihazları yaklaşık 4 kat; fotoğraf makineleri, optik eşya ve saatler, çeşitli mamul ve eşyalar ve organik kimyasal ürünler 3 kat ve başlıca sınıflara ayrılmış işlenmiş mallar da yaklaşık 2 kat artmıştır.

B. TÜRKİYE – ÇİN DIŞ TİCARETİNİN SEKTÖREL ANALİZİ

Türkiye ile Çin arasındaki dış ticaret sürekli olarak Türkiye aleyhine büyümektedir. Sektörel bazda ele alındığında, Çin'e ihraç ettiğimiz ürünlerin birçoğunu Çin'in üretmesi ve ihracatçı olduğumuz sektörler de dahi rekabet gücümüzün zayıflamasına neden olmuştur. Hatta bu sektörlerde dahi ithalatımız önemli ölçüde artmıştır.

Tablo 16: 2002 Yılı İtibariyle Türkiye'nin Çin'e Başlıca Dış Ticaret Maddeleri

İHRACAT			İTHALAT		
Sektör	Tutar	%	Sektör	Tutar	%
Sanayi Sektörü	199,7	83,7	Sanayi Sektörü	888,7	65,1
Tarım Sektörü	39,0	16,3	Tarım Sektörü	475,6	34,9
TOPLAM	238,7	100	TOPLAM	1364,3	100

Kaynak: <http://www.fuarara.com>

Tablodan görüldüğü üzere, 2002 yılında 39 milyar dolarlık tarımsal ihracatımıza karşılık, 475,6 milyar dolarlık tarımsal ithalatımız söz konusudur. Sanayi sektörü açısından ise, 199,7 milyar dolarlık ihracatımıza karşılık, 888,7 milyar dolarlık sanayi sektörü ithalatımız gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin Çin'e yaptığı ihracatın ana kalemleri, maden cevherleri başta olmak üzere mermer, gıda sanayi ürünleri, kereste, sanayi bitkileri ve çeşitli cihazlardan oluşmaktadır. Dünyanın en büyük açık şantiyesi olarak tanımlanan Çin'in, faaliyetlerini devam ettirmek amacıyla bu ürünlerden inşaat sektörüne dayalı olanlara ithalatında daha fazla yer vereceği açıktır. Bu bakımdan plastik inşaat malzemeleri, cam ve seramik ürünleri Çin ile olan dış ticaret hacmimizi arttıracak kalemler arasında sayılabilir. Gıda maddeleri arasında ise beyaz et, kuru meyve, tütün ihracat hacmi yüksek olan ürünler arasındadır. İthalat kalemlerinde ise makineler ve elektronik malzemelerinin yanı sıra oyuncaklar, aydınlatma lambaları, deri eşyalar yer almaktadır (Sandıklı ve Güllü, 2005:313). Madeni metaller, inorganik kimyasallar, tuz ve çimento Çin'e yapılan önemli ihraç ürünleriyken; elektrikli makineler ve kazanlar Çin'den yapılan önemli ithal ürünleridir.

Tablo 17: Türkiye – Çin Dış Ticaretinin Yapısal ve Sektörel Analizi

YIL	DIŞ TİCARET	YAPISAL ANALİZ	SEKTÖREL ANALİZ
2000	1,2 milyar dolarlık dış ticaret açığımız vardır.	Emek yoğun ve kolay taklit edilebilen mallarda Türkiye piyasasında Çin'in Pazar payı yüksektir. Kauçuk eşya, kontrol	Sanayi sektörü ihracatımız içinde %80'lik bir paya sahipken, ithalatımızda ise %62 olarak gerçekleşmiştir. Sanayi sektöründe demir – çelik ihracatına karşılık, elektrikli

		aletleri ve işlenmiş mallar açısından Çin avantajlı konumdadır.	makine ithalatı gerçekleşmiştir.
2001	722 milyon dolarlık dış ticaret açığımız vardır.	Emek yoğun ve kolay taklit edilebilen mallarda ithalatımızda azalmalar görülmüştür. Büro aletlerinde ise, küçük çaplı artışlar görülmüştür.	Sanayi sektörü ihracatımız %78'lik bir paya sahipken, ithalatımızda ise %63 olmuştur. Tarım sektöründe gıda ürünleri ihracatımıza karşılık, canlı hayvan ithalatı söz konusu olmuştur.
2003	2,097 milyar dolar dış ticaret açığımız vardır. 2001'e göre bu açığın artması Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmasından kaynaklanmaktadır.	Kolay ve zor taklit edilebilen mallarla emek yoğun mallarda ithalatımızda artışlar görülmüştür. Büro ve otomatik veri işleme makineleri ile haberleşme cihazlarında ithalatımız 2 kat artmıştır.	Sanayi sektöründe %89 ihracat ve %65 ithalat yaşanırken, tarım sektöründe %11'lik ihracat ve %35'lik ithalat vardır. Demir – çelik ve çimento sektöründe ihracat artarken, otomotiv sektöründe ihracat azalmıştır.
2005	6,240 milyar dolarlık dış ticaret açığımız vardır. 2005'te tekstil için Çin'e uygulanan kotaların kaldırılmasıyla konfeksiyon ürünlerindeki ihracatımız azalmıştır.	Kolay taklit edilebilen ve emek yoğun mallarda ithalatımızda artışlar görülmüştür. Büro ve otomatik veri işleme makineleri ile çeşitli mamul ve eşya ithalatı yine artmıştır.	Sanayi sektöründe %90'lık ihracat ve %67'lik ithalat yaşanırken, tarım sektöründe %10'luk ihracat ve %33'lük ithalat görülmüştür. Bu yılda, makine ve elektronik sektöründe ihracat artarken, otomotiv sektöründe ihracat azalmıştır.
2008	14,221 milyar dolarlık dış ticaret açığı yaşanmış ve Çin'e karşı rekor bir dış ticaret açığı yaşanmıştır.	Kolay ve zor taklit edilebilen mallarla emek ve sermaye yoğun mallarda ithalatımızda artışlar görülmüştür. Kara taşıtları, saatler ve çeşitli eşyalarda ithalat artışı olmuştur.	Tekstil ve konfeksiyon sektöründe Çin'e karşı rekabet gücümüz azalmıştır. Otomotiv sektöründe görülen ihracat, Çin marka otomotiv ithalatına dönüşmüştür. 2003'lerde Çin'e demir – çelik ihraç ederken, artık ithalatçı konumunu almışızdır.
2009	2009'un ilk 10 ayına göre 8,899 milyar dolarlık bir dış ticaret açığımız vardır.	Kara taşıtları, oyuncaklar, çeşitli mamul ve eşya ithalatımız artmıştır. Çin'in ihracatında yaşanan daralma, hammadde talebini de azalttığından Türkiye'ye karşı ithalatı da azaltmıştır.	Küresel krizin etkileriyle dış ticaret hacmi bir önceki yıla göre azalmıştır. Sanayi sektöründe ve otomotiv sektöründe ithalatta artışlar görülmüştür. Çin otomotivleri Türkiye piyasasındaki yerini almıştır.

*Bu tablo TUİK, DTM, İGEME, <http://www.fuarara.com.>, Çakmak (2008) v.d., kaynaklar analiz edilerek hazırlanmıştır.

Tablodan görüldüğü üzere, Çin'in 2001'de Dünya Ticaret Örgütüne üye olması ve 2005'te tekstil alanında kotaların kaldırılması sonucu, ikili dış ticaretimiz oldukça olumsuz etkilenmiştir. Asıl giderilmesi gereken sorun, ihracatçı olduğumuz sektörlerde bile zamanla

ithalatçı konuma gelmemizdir. Ucuz işgücü nedeniyle rekabet avantajı sağlayan Çin, küresel krizde bile en çok büyüyen ekonomiler arasında yer almaktadır. 2010 yılında küresel krize rağmen Çin'in ithalatını arttıracığını açıklaması, Türkiye'nin yaklaşık 1,5 milyar nüfusa sahip olan Çin pazarına girmesini kolaylaştıracaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çin ekonomisi 1978'den itibaren uygulamaya başladığı siyasette Sosyalist Piyasa Ekonomisi ile dünyaya kapılarını açmış ve uyguladığı reformlarla da Geleceğin Süper Gücü olmaya başlamıştır. Hem sosyalizmden vazgeçmemiş, hem de kapitalizm ilkelerine uyulmuştur. 1990'lardan itibaren gösterdiği ortalama %10'luk büyüme ile tüm ülkelerin dikkatini çekmeyi başarmıştır.

1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'ni kuran Mao, temel ilkesi sosyalizm olan bir plan ekonomisi kurmuştur ve önceliği ideolojiye vermiştir. Bu dönemde, Sovyetler Birliği – ABD ekseninde ikili ilişkilerini sürdüren Çin genelde dışa kapalı bir anlayış izlemiştir. 1978'den sonra Deng dönemi başlamış ve Çin ekonomisi reform sürecine girmiştir. Deng önceliği ekonomiye vermiş, ancak sosyalizmden vazgeçmeden kapitalist ilkeleri uygulamıştır. Reform karşıtlarının çıkardığı Tienanmen olaylarıyla Deng dönemi sonra ermiş, ancak ekonomide liberalizme açılma devam etmiştir. Zemin ve Hu dönemlerinde de reformlar devam etmiş, halk artık demokrasiyi daha açık bir şekilde savunur hale gelmiştir.

Çin, dünyanın en hızlı büyüyen ekonomisidir. 1990'lardan itibaren her yıl yaklaşık %10 büyümüştür. GSMH oranları 1990'dan beri yaklaşık 10 kat artmıştır. Ancak kişi başı gelirden Çin başarılı değildir. Halkın büyük çoğunluğu halen yoksulluk içindedir. Bunun nedeni ise emeğin ucuzluğu ve nüfusun büyüklüğüdür. Diğer yandan yapılan reformlar doğrudan yabancı sermayeyi Çin'e çekmiş, bu da Çin'in gelişimini hızlandırmıştır.

Çin, tasarruf ve yatırım oranlarının çok fazla olduğu bir ülkedir. GSYİH'nın yaklaşık yarısı tasarruflara ayrılmış ve Çin ekonomisinin gelişmesi sağlanmıştır. Reform öncesi tüketime sıcak bakmayan ve tüketimi kısıtlayan Çinliler, yapılan reformlarla ve artan gelir düzeyi ile tüketim patlaması yaşamıştır. Bu da, Çin'in hem artan üretim nedeniyle dünyanın en büyük ihracatçısı, hem de artan tüketim nedeniyle en büyük ithalatçısı durumuna getirmiştir. Dış

ticaret dengesi 1994'den beri hep fazla vermiştir. Bugün, dünyanın en geniş döviz rezervine sahip ülkesi olmuştur.

Sektörler itibariyle incelendiğinde, ekonomide sanayi sektörünün hâkim olduğu ve son zamanlarda hizmet sektöründe de önemli artışlar olduğu görülmüştür. Bu gelişim stratejisinde tarım sektörü ihmal edilmiş ve yaklaşık 1,5 milyara sahip nüfusuyla Çin gıda sorunu yaşayan ve tarımda tamamen dışa bağımlı bir ülke haline gelmiştir.

Çin'in kıyı kentlerine yapılan yatırımlar Çin'de bölgesel dengesizliği artırmış ve bu da doğal olarak gelir dağılımı adaletini olumsuz etkilemiştir. 1980'lerden nüfusunun dörtte üçü günde 1 doların altında yaşayan Çin, bugün bile gelişmiş bir ülkedeki statüye kavuşamamıştır. Günümüzde Çin'de işgücü ücretleri saatte 1 doların altındadır. Ancak kişi başı milli gelir de yavaş yavaş artmaktadır.

Çin'in 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütüne üye olmasıyla beraber Çin, yabancı yatırımcılara karşı uyguladığı kısıtlamaları kaldırmak zorunda kalmış, bu da dış ülkelerle rekabeti hızlandırmıştır. Üyelikle beraber dünya ülkeleri Çin'e uyguladıkları sınırlamaları birer birer kaldırmış, sağlanan dış güvenle de bölge yatırım atağına uğramıştır. Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmasıyla tekstilde dünya devi konumuna gelmiş, bu da Türkiye'de işsizliği arttırmış ve ihracatı azaltmıştır. Tekstil ürünlerine özgü kısıtlamaların 2008'in başında kaldırılmasıyla zor günler yaşayan dünya tekstil piyasası, 2014'de ürüne özel geçici koruma önlemlerinin süresinin bitmesiyle daha zor günler yaşayacak ve dünya tekstil sektörü için Çin bir tehdit olacaktır. Çin'i tehdit yerine fırsata dönüştürmenin anahtarı da kaliteli ürün üretmektir.

Türkiye ile Çin arasındaki dış ticaret 1993 ve 1994 yılları hariç her zaman Çin lehine olmuştur. Türkiye'nin Çin'e ithalatı, ihracatının 10 katından fazlasını oluşturmuştur. Günümüzde Çin pazarına girmek artık çok zor değildir. Ancak tüm dünyanın gözü Çin'in üzerindeyken artan rekabet koşullarına uyum sağlanmalıdır.

Çin, kimilerine göre güçlü bir satıcı, kimilerine göre müşteri, kimilerine göre tehdit ve kimilerine göre fırsattır. Çin'i bir düşman ve tehdit olarak görmek yerine, üretimin bir bölümünün Çin'de yapılması ve Çin'e satılması, gerekirse de üretim için Çin'den ithalat yapılması firmalar ve ülkemiz için daha yararlı olacaktır.

Çin, Türkiye için tehdit değil fırsat olmalıdır. Ucuz işgücüne sahip olan Çin tekstil sektöründe rekabet gücü çok yüksektir. Bunun için yapılacak en önemli şey, kaliteli mallar üreterek markalaşmaktır. Çin pazarına girip bu büyük tüketici kitlesinden faydalanmak Türkiye'ye büyük getiriler sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- ARIBOĞAN, Deniz Ü; (2001). **Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya**, Bağlam Yayınevi.
- AYDIN, İsmail Şefik; (2005). **Türkiye'yi Bekleyen Tehlikeler: Uyan Türkiye**, Kumsaat Yayınları, İstanbul.
- BRANDT, Loren; RAWSKİ, Thomas G. ve LİN Gang; (2005). "China's Economy: Retrospect and Prospect", *Asia Program Special Report*, http://www.wilsoncenter.org/topics/pubs/AsiaReport_129.pdf
- ÇAKMAK (AYNAGÖZ) Özge; (2008) "Çin'in Dünya Ekonomisi ile Bütünleşme Süreci ve Türk Sanayisi Açısından Bir Değerlendirme" **Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 13, s.1.
- DAVIS, Deborah S; (2003) "China's Software Advantages" Ed.: Lin, Gang "China's Economy: Will The Buble Burst?" *Asia Program Special Report*, <http://wwics.si.edu/topics/pubs/Chinese%20economy.pdf>
- EKREM, Nuraniye Hidayet; (2003) "Çin Halk Cumhuriyeti Dış Politikası (1950 – 2000)", ASAM, Ankara.
- ELGAR, Edward; (2003) "Industrial Relations in China" Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA.
- FANG, Ca; (2003). **Chinese Economy**, China Financial & Economic Publishing House, Beijing.
- KIZILTAN, Alaattin; (2007) "Tek Kutuplu Bir Dünyada Çin Halk Cumhuriyeti'nin Süper Güç Olabilirliği" *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:5, Sayı:1.
- KLEIN, Lawrence R; (2004) "China and India: Two Asian Economic Giant, Two Different Systems" **Applied Econometrics and International Development**, Vol.4-1.

- KWAN, C.H; (2002) **The Rise of China as an Economic Power**, Ed.: Hilpert, Hanns Günther ve Haak, René “Japan and China”
- LEE, Suna; (2007) “Çin Komünist Partisi Ulusal Kongreler ve Beklentiler”, **Stratejik Analiz Dergisi**, Asya Pasifik Uzmanı, <http://www.asam.org.tr/temp/temp488.pdf>
- MORRISON, W. ve MARTIN, M; (2008) “How Large is China’s Economy? Does it Matter?” February “3, <http://fas.org/sgp/crs/row/RS22808.pdf>
- OECD; (2007) “Chinese Economic Performance in The Long Run”, Development Centre Studies, Second Edition, Revised and Updated: 960 – 2030 AD.
- SANDIKLI, Atilla ve GÜLLÜ, İlhan; (2005). **Geleceğin Süper Gücü Çin**, Tasam Yayınları.
- SEN, Gautam; (2001) “Post – Reform China and The International Economy”, International Relations, London School of Economy, London, <http://www.theglobalsite.ac.uk/press/103sen.pdf>
- SRINIVASAN, T.N.; (2006) “Stanford Center For International Development” July 21, 2006, Working Paper No.286 China, India and The World Economy <http://scid.stanford.edu/pdf/SCID286.pdf>
- SÜKAN, Özer; (2000). **Çin Halk Cumhuriyeti Tarihi – Kurulması – Gelişmesi Türkiye ve Diğer Devletlerle Olan İlişkileri**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul.
- <http://www.adana-to.org.tr/TR/UlkeRaporlari/Raporlar/CN.pdf>
- http://www.apec.org/apec/member_economies/key_economic_indicators.html
- <http://chinability.com/FDI.htm>
- <http://www.chinability.com/GDP.htm>
- <http://www.chinability.com/Prices.htm>
- <http://www.chinability.com/Reserves.htm>
- <http://www.dtm.gov.tr>
- <http://www.fuarara.com/makale/%C7%DDN%20T%DDCAR%DD%20VE%20EKONOM%DDK%20DDL%DD%DEK%DDLER.doc>
- <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2008/02/weodata/weorept.aspx?sy=1980&ey=2007&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=924&s=NGDPD&grp=0&a=&pr1.x=47&pr1.y=13>

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2008/02/weodata/weorept.aspx?sy=1980&ey=2008&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=924&s=NGDPRPC%2CNGDPPC%2CNGDPDPC&grp=0&a=&pr1.x=65&pr1.y=14>

http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/GDP_PPP.pdf

http://www.stats.gov.cn/tjgb/ndtjgb/qgndtjgb/t20070228_402387821.htm

[http://www.tusiad.org/tusiad_cms.nsf/LHome/DA7DB9C28828EC38C225734E002D5DAF/\\$FILE/CinRaporu-2006.pdf](http://www.tusiad.org/tusiad_cms.nsf/LHome/DA7DB9C28828EC38C225734E002D5DAF/$FILE/CinRaporu-2006.pdf)

TÜRKİYE'DE SAĞLIK HİZMETLERİ VE KAMU SAĞLIK HARCAMALARININ FİNANSMANI*

Sinan AYTEKİN¹

A. Gamze ÇİFTÇİ AYTEKİN²

ÖZET

Birçok ülke sağlık sistemlerindeki belirsizliklerden dolayı kontrol edilemeyen sağlık harcamalarıyla karşı karşıya kalmıştır. Ekonomileri tehdit etme noktasına gelen bu harcamalar nedeniyle özellikle Sağlık Bakanlığı kendi bünyesinde bulunan hastanelerde gerek insan kaynakları yönetimi gerekse de malzeme kaynakları yönetimi konusunda ciddi adımlar atmıştır. Yapılan bu çalışmaların olumlu sonuçları beraberinde getirmesi beklenirken diğer taraftan Kamu Hastane Birlikleri gibi bir oluşumla sağlık sistemine daha özerk bir yapı kazandırılmaya da çalışılmaktadır. Bu çalışma, yeniden yapılandırma faaliyetleri altında Türkiye'de sağlık hizmetlerinin sunumunda ve kamu sağlık harcamalarının finansmanında etkinlik sorunu olduğunu göstermeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Hizmetleri ve Finansmanı, İlaç Harcamaları, Sağlık Harcamaları, Sosyal Güvenlik.

HEALTH CARE SERVICES AND THE FINANCING OF PUBLIC HEALTH CARE EXPENDITURES IN TURKEY

ABSTRACT

Most countries have faced with uncontrollable health care expenditures due to the uncertain ties in their health care systems. Because of the expenditures which became a threat to economies, The Ministry of Health of Turkey took some serious steps forward as to the management of human and material resources at the hospitals operating within its own structure. While, on one hand, it is expected that these actions will provide positive results, on the other hand, it is attempted to provide an autonomous structure to the health care system via a formation such as The Association of Public Hospitals. This study aims to illustrate that, under reconstruction activities, there is an issue of efficiency in the financing of public health care expenditures and also in the supply of health care services in Turkey.

Keywords: Health Care Services and Finance, Medicine Expenditures, Health Care Expenditures, Social Security.

* Bu çalışmanın özeti, 27–29 Mayıs 2010 Tarihleri Arasında Balıkesir Üniversitesi Bandırma İ.İ.B.F ve University of Finance and Management In Bialystok-Poland tarafından Bandırma-Erdek'te Düzenlenen Küresel Kriz Sonrasında Ekonominin Yeniden Yapılanması, Uluslararası Sempozyum-V'te Bildiri Olarak Sunulmuştur.

¹ Öğr. Gör., Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir Meslek Yüksekokulu, saytekin@balikesir.edu.tr,

² Arş. Gör., Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İ.İ.B.F, aysegamze@balikesir.edu.tr,

GİRİŞ

Küresel krizin etkisiyle beraber 2009 yılında ekonomisi %6 daralan, 2010 yılında ise %3,5 oranında büyümesi beklenen Türkiye’de, sağlık hizmetlerinin finansmanını sağlayan Sosyal Güvenlik Kurumu’nun (SGK) hazırladığı Sağlık Uygulama Tebliği (SUT) ile bir yandan sağlık harcamalarına yön vermeye çalışırken diğer taraftan sağlık harcamalarının %70’den fazlasını yapmaktadır (Yılmaz, 2010: 4). Koruyucu sağlık önlemlerine gereken önemin verilmemesi, yeşil kart sahibi kişilerin sosyal güvenlik kapsamı içinde büyük bir paya sahip olması ve sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaşmasının toplumda yanlış bir algı oluşturmaktadır.

Sağlık harcamalarındaki artıştan dolayı Sosyal Güvenlik Kurumu giderleri kontrol altına alabilmek için bütçe sınırlandırılmasına gitmiştir. İlaç sektörünü de kapsayan bu yeni bütçeye “global bütçe” denilmektedir. Global bütçede temel amaç sağlık riskinin süreci finanse eden kurumdan alınarak hizmeti veren kuruma devredilmesi iken SGK tarafından uygulamaya konulan global bütçe mali yılbaşlarında sağlık kurumlarına ve ilaç firmalarına ödenecek toplam tutarın belirlenmesi ve yıl içinde bu rakamın aşılabileceğinin anlaşılması durumunda giderek artan oranlarda iskonto uygulanması temeline dayanan bu uygulama, amacına ulaşamaması halinde oluşabilecek sıkıntıları ortadan kaldırmak için daha riskli yeni önlemler alınması gereğini beraberinde getirecektir.

Beşeri kalkınmanın odak noktaları olan temel düzeyde eğitim ve temel düzeyde sağlık hizmeti sunmak ülkelerin öncelikli amaçlarındandır. Bu noktada bir ülkenin eğitim ve sağlık harcamalarının kişi başına düşen dilimi ile o toplumun kalkınmışlık düzeyi değerlendirilebilmektedir. Bu bilince ulaşmış batılı ülkeler sağlık harcamalarına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)’dan giderek artan oranlarda pay ayırmaya ve bu payı daha etkin kullanmaya başlamışlardır. Toplam sağlık harcamalarının GSYH’ya oranlarına bakıldığında Almanya’da %10,1, Fransa’da %11,1, İspanya’da %8,2 iken Türkiye’de bu oran %6,3’tür. Bu ülkelerdeki kişi başı sağlık harcamaları Almanya’da 3 bin 499, Fransa’da 3 bin 800, İspanya’da 2 bin 700 dolar, Türkiye’de ise sadece 880 dolardır. Fonksiyonel sınıflandırmaya göre 2009 yılı bütçesinin %5,2’si sağlık giderleri için harcanırken sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri

giderleri ile bu pay %24’ü bulmaktadır. Buna karşın savunma hizmetleri için katlanılan gider bütçenin %5,6’sı, eğitim hizmetleri için ise %13,3’üdür (Maliye Bakanlığı, 2009).

Türkiye’de Mart 2010 itibariyle 14.987.902 sosyal güvenlik kapsamında aktif çalışan, 9.244.048 sosyal güvenlik kapsamında aylık alan, 33.917.957 sosyal güvenlik kapsamında bakmakla yükümlü tutulan ve 9.449.734 yeşil kartlı olmak üzere sosyal güvenlik kapsamında toplam 67.599.641 kişi bulunmaktadır. Bu durumda aktiflerin pasifleri karşılama oranı dikkate alınarak yapılan sağlık harcamalarının ve kaynak yönetim sürecinin daha etkin ve etkili olması gereği ortaya çıkmaktadır (SGK, 2010).

I. SAĞLIK HİZMETLERİ VE SAĞLIK HARCAMALARI

Sağlık hizmetlerinin finansmanında, ilgili alana harcanacak paranın miktarını yani Gayri Safi Yurtiçi Hasıladan ne kadar para ayrılacağını belirleyen çeşitli faktörler vardır. Bunlar iki grup altında toplanabilir (Akdur, 2009);

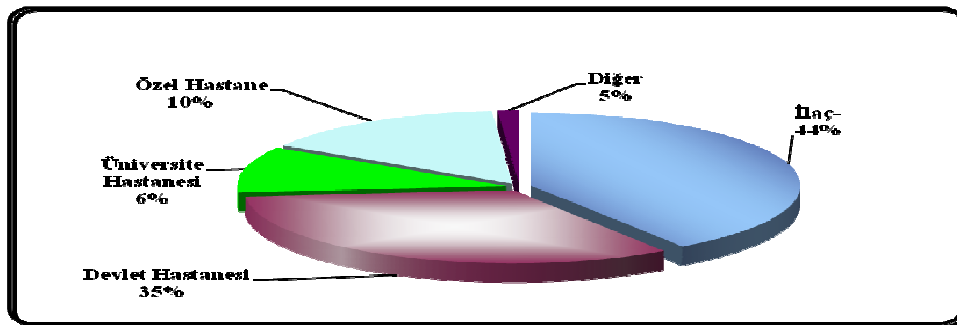
Sosyo-Kültürel Yapıya Bağlı Faktörler

- 1.Toplumun kalkınmışlık ve gelir düzeyi
- 2.Toplumun sağlık hizmetleri kültürü

Sağlık Politikasına İlişkin Faktörler

1. Sağlık hizmetlerinin sunulma biçimi (organizasyon yapısı)
2. Sağlık hizmetlerini finanse etmek için para toplama biçimi(finansman)
3. Toplanan paranın sağlık hizmetine dönüştürülme biçimi (performans)

Tablo 1: SGK’nın 2009 Yılı Sağlık Harcamalarının Dağılımı

Kaynak: SGK, Mali İstatistikler.

Gelirlerin elde edilmesi, biriktirilmesi ve kaynakların tahsisi ile hizmetlerin satın alınması süreci olarak tanımlanabilecek sağlık hizmetlerinin finansmanında ilgili alana harcanacak paranın miktarının belirleyen faktörler evrensel olmaktan çok ülkelerin iç dinamiklerine göre değişkenlik göstermekle beraber önemli olan harcamaların rasyonel bir şekilde gerçekleştirilmesidir. SGK’nın 2009 yılı sağlık harcamaları dağılımına bakıldığında tablo 1’de de görüldüğü üzere en büyük payı %44 ile ilaç harcamaları almaktadır. Bu oran ABD’de % 12,6, Japonya’da % 19,6, İngiltere’de % 15,8, Almanya’da ise % 14,8’dir.

Tablo 2’deki sağlık tesislerine 2009 yılı başvuru sayılarına bakıldığında toplam müracaatların %67’sinin devlet hastanelerine yapıldığı görülmektedir. Üniversite hastanelerine yapılan müracaat sayısı ise toplam başvuruların sadece %6’sını oluşturmaktadır. Buna karşın devlet hastaneleri için fatura tutarı toplam tutarın %52’si olurken bu oran üniversite hastaneleri için %19’dur. Üniversite hastanelerinde müracaat başına ortalama maliyet ikinci basamak devlet hastanelerinden yaklaşık 4,5 kat, üçüncü basamak devlet eğitim hastanelerinden ise yaklaşık 2,5 kat daha fazladır.

Tablo 2: Tesis Türlerine Göre 2009 Yılı Müracaat Sayıları ve Fatura Tutarları

TESİS TÜRÜ	Fatura Gönderilen Tesis Sayısı	Müracaat Sayısı	Müracaat Sayısı (%)	Fatura Tutarı	Fatura Tutarı (%)	Müracaat Başına Ortalama Maliyet
Devlet Hastaneleri (2. Basamak)	894	128.796.379	52	5.356.956.019	34	41,59
Devlet Hastaneleri (Eğitim-Araştırma) (3. Basamak)	61	36.187.681	15	2.828.864.829	18	78,17
Özel Hastaneler (2. Basamak)	1854	66.194.300	27	4.536.980.664	29	68,54
Üniversite Hastaneleri (3. Basamak)	77	15.963.991	6	2.930.341.911	19	183,56
GENEL TOPLAM	2886	247.142.351		15.653.143.423		63,34

Kaynak: SGK, Sağlık İstatistikleri.

Özel hastanelere yapılan müracaat sayısının üçüncü basamak devlet eğitim hastaneleri ve üniversite hastaneleri müracaat sayılarından fazla olması dikkat çekicidir. Bununla beraber özel sağlık tesisi sayısının tüm sağlık tesisi sayısının ortalama %64’ünü kapsamaması da özel hastaneciliğin giderek geliştiğinin göstergesidir. Diğer taraftan özel sağlık tesislerinde hasta başına ortalama maliyetin üçüncü basamak sağlık tesislerine göre düşük olması, başvuru sayısının yüksek olmasına rağmen fatura tutarlarının aynı oranda yüksek olmaması bu tesislere ayaktan müracaat sayısının diğerlerine göre daha çok olduğunu göstermektedir. Özellikle üniversite hastanelerinde komplikasyon ve eşlik eden hastalığı olan risk faktörleri yüksek, yoğun bakım gerektiren hasta gruplarının tedavi görmesinden dolayı müracaat başına ortalama maliyetin yüksek olduğu söylenebilir.

A. İLAÇ HARCAMALARI

2008 yılı Sağlık Uygulama Tebliği ile yatarak tedavilerde kullanılan ilaç ve malzemelerin sağlık kurumları tarafından temininin zorunlu kılınması nedeniyle ayaktan tedavilerdeki ilaç ödemelerini kapsayan bu oran diğer gelişmiş dünya ülkeleri ile kıyaslandığında oldukça yüksek seyretmektedir. 2009 yılına bakıldığında tablo 3’de de görüldüğü üzere SGK’nın, devlet memurları ve yeşil kartlıları kapsayan reçete başına ortalama maliyet ve reçete fatura tutarı önceki yıllara göre artış göstermiştir.

Tablo 3: Yıllara Göre Reçete Sayıları ve Maliyetleri

	2007	2008	2009
Reçete Sayısı (Bin Adet)	270.530	302.412	327.001
Reçete Başına Ortalama Maliyet (TL)	41.95	43.14	48.95
Reçete Fatura Tutarı (Milyon TL)	11.350	13.046	16.005

Kaynak: SGK, Sağlık İstatistikleri.

“PricewaterhouseCoopers Türkiye” tarafından hazırlanan bir raporda, Türkiye’nin Avrupa’daki en büyük 6. ilaç pazarı olarak son 3 yılda yatırımcılardan oldukça ilgi gördüğü vurgulanmaktadır. Giderek büyüyen ilaç pazarında Türkiye de cazibe merkezlerinden biri haline gelmiştir. Türkiye’de ilaç pazarındaki ithal ürünlerin payı, 2008 yılında hacimsel olarak %36 iken ithal ürünlerin çoğunu da orijinal ilaçlar (uzun araştırmalar sonucu geliştirilen, insanlar üzerinde klinik deneylerle yararı kanıtlanan, temelinde ‘patentli’ bir molekül bulunan ilaçlar) oluşturmaktadır. Yerel üretim oranı %64 iken, yerel üretim içinde jenerik ürünlerin (orijinal ilaçla aynı etken maddeye sahip, orijinal ilacın patent süresi bittiği için başka firmalarca da üretilen, uzun araştırmalar ve deneyler gerektirmediği için daha ucuz olan, orijinali ile aynı etkiye sahip olduğu kanıtlanan ilaçlar) payı ise %72’dir. Türkiye’de reçeteli ilaç pazarının toplam satışları, fabrika çıkış fiyatları üzerinden hesaplandığında 2007’de 8.5 milyar dolar iken 2008 yılında 9.4 milyar dolara ulaşmıştır. Bu rakam 2009 yılında 10.8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’de ilaç fiyatları yasal fiyatlamaya göre Avrupa Birliği ülkeleri arasından belirlenmiş referans ülkelerdeki (Yunanistan, İspanya, İtalya, Portekiz ve Fransa) fiyatlar temel alınarak hesaplanmaktadır (Ergüzeloğlu, 2009). Kişi başına düşen ilaç tüketiminde Avrupa ülkelerinin en düşüklerinden biri olmasına, hesaplamannın bu kadar hassas yapılmasına, zorunlu indirimlerde yapılan artışlara ve referans fiyatlardaki indirimlere rağmen ilaç harcamalarının toplam sağlık harcamaları içindeki oranının yüksek olması ilaç giderlerin kontrol edilmesinde aynı hassasiyetin gösterilmediğinin belirtisidir.

B. ÜNİVERSİTE VE DEVLET HASTANELERİ

2009 yılı itibariyle gelirlerinin giderlerini karşılama oranı %95 dolaylarında olan üniversite hastanelerinin döner sermaye bütçe açıkları giderek artmaktadır. Köklü üniversite hastanelerinin kendi döner sermaye bütçelerinin yarısına yaklaşan oranlarda borç yüküne sahip olmaları hareket esnekliklerini kısıtlamaktadır. 2009 yılı gelirleri 3 trilyon 685 milyon TL, giderleri ise 3 trilyon 886 milyon TL olarak gerçekleşen üniversite hastaneleri 2010 yılına 1 trilyon 98 milyon TL borç yükü ile girmişlerdir. 2010 yılı sağlık uygulama tebliğinden beklediğini bulamayan bu sağlık hizmet sunucularının, aynı yılın ilk dört ayında 2009 yılına göre %5’e yakın bir ciro artışı yakalamış olmalarına rağmen borçlarını eritecek gelirleri elde

etmeleri mümkün görünmemektedir (Ersoy, 2010). Oluşan borç stoğu gerek personele yapılan döner sermaye ödemelerinde gerekse de toplam bütçelerinin yaklaşık %30-40’ını oluşturan malzeme yönetim süreçlerinde ciddi sıkıntılar yaşamalarına sebebiyet vermektedir.

Sağlık Bakanlığı’na bağlı hastaneler de ise 2010 yılının ilk dört ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre %11’lik bir ciro artışı olmasına rağmen hastanelerin verimsiz işletilmesi durumu kaynak yönetimi ve hizmet sunumu noktalarında sıkıntılar yaratmaktadır. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere Sağlık Bakanlığı hastanelerinin 245 tanesinde 2009 yılı içinde yatak işgal oranı %50’nin altında kalmış hatta bu hastanelerde ortalama yatak işgal oranı %26,2 olarak gerçekleşmiştir. Toplam 21.665 yatağa sahip 72 ile dağılmış bu 245 hastanenin kapasite ve uzman hekim sayısına göre farklı rollerde olması da sonucu değiştirmemektedir (Sağlık Bakanlığı, 2010).

Tablo 4: Sağlık Bakanlığı 2009 Yılı Yatak İşgal Oranları

Yatak Sayısı	2009 Yılı Yatak İşgal Oranı (%)	2009 Ortalama Kalış Gün Sayısı	2009 Yatan Hasta Oranı (%)	2009 Yatak Devir Hızı
21.665	26,2	0,62	1,49	27,6

Yatak işgal oranı 2009 yılı ortalaması en yüksek olan hastanenin doluluk oranı %49,85 iken bu hastanenin yatak işgal oranının pik yaptığı aya ait doluluk oranı %75,4 olmuştur. Yatak işgal oranı 2009 yılı içindeki herhangi bir ayda %100 olan altı hastaneden yıllık ortalaması en düşük olanın doluluk oranı %12,62 iken en yüksek olanında ise %46,19 olarak gerçekleşmiştir.

Yaklaşık olarak %76’sının 100 yatak kapasitesinin altında olması ve çoğunluğunun ilçe devlet hastanelerinden oluşması dikkat çekicidir. Yatak doluluk oranı bakımından yetersiz kalan bu hastanelerden yalnızca bir tanesinin eğitim-araştırma hastanesi olması sağlık hizmeti alanların belirli noktalara eğilim gösterdiğini işaret etmektedir.

Tablo 5: Yatak İşgal Oranları Verilen Hastanelerin Yatak Sayılarına Göre Sınıflandırılması

0-49	50-99	100-199	200-399	400-599	600-799	800+	TOPLAM
89	98	34	16	5	1	2	245

Her geçen gün yeni bir hastane projesi ile yatak sayısını artırmayı hedefleyen Sağlık Bakanlığı’nın özellikle ilçe devlet hastanelerinin durumunu gözden geçirmesi gerekmektedir. Uzman hekim sıkıntısı nedeniyle çoğunlukla üniversite hastaneleri ile eğitim-araştırma hastanelerinde meydana gelen yığılmalar ilçe devlet hastanelerinin daha verimli kullanılmasıyla ya da birleştirilmeleriyle çözülebilecektir. Sağlık Bakanlığı’na bağlı hastanelerin yaklaşık olarak 1/4’üne tekabül eden bu hastanelerin içinde bulunduğu durum dikkatlice incelenmelidir. Bu noktada yeni hastane açmak yerine mevcut hastanelerin nasıl daha etkin kullanılabilceğinin cevabının aranması olası çözümlerin bulunmasını kolaylaştıracaktır.

Hastanelerin yatak işgal oranlarının %50’nin altında olmasının altında yatan sebepler irdelenmek istenildiğinde ortaya fiziksel ve insan kaynaklı değişkenler çıkmaktadır. İlgili oranların beklenilenin altında seyretmesinin nedenlerinin değişkenlerle ilişkisini araştırmak için ilişki gücü analizi yapılmıştır. Öncelikle yatak işgal oranı ile yatak sayısı, özellikli oda sayısı gibi fiziksel değişkenler karşılaştırılmış daha sonra da bu hastanelerde görev yapan uzman tabip, pratisyen tabip ve yardımcı sağlık personeli sayıları ile yatan hasta oranı, ortalama kalış gün sayısı gibi çıktıların ilişkileri karşılaştırılmıştır. Bunun için aşağıdaki hipotezler oluşturularak test edilmiştir.

H_0 = Değişkenler arasında ilişki yoktur.

H_a = Değişkenler arasında ilişki vardır.

İki değişken arasındaki Pearson korelasyon katsayısının 0,00 – 0,25 arasında olması ilişkinin çok zayıf, 0,26 – 0,49 arasında olması ilişkinin zayıf, 0,50 – 0,69 arasında olması ilişkinin orta, 0,70 – 0,89 arasında olması ilişkinin yüksek ve 0,90 – 1,00 arasında olması ilişkinin çok yüksek olduğunu gösterir.

Tablo 6: Fiziksel Değişkenler İçin Korelasyon Analizi Tablosu

		Yatak Sayısı	Yatak İşgal Oranı	Ortalama Kalış Gün Sayısı	1 Yataklı WC’li/Duş’lu Oda	2 Yataklı WC’li/Duş’lu Oda	1 Yataklı WC’siz/Duş’suz Oda	2 Yataklı WC’siz/Duş’suz Oda	3 Yataklı Oda
Yatak Sayısı	Pearson	1	,420**	0,11	,518**	,560**	,507**	,347**	,663**
	Sig.		0	0,087	0	0	0	0	0
Yatak İşgal Oranı	Pearson		1	0,102	,160*	,287**	0,061	0,123	,355**
	Sig.			0,114	0,012	0	0,343	0,056	0
Ortalama Kalış Gün Sayısı	Pearson			1	0,062	0,021	,128*	0,038	0,111
	Sig.				0,339	0,739	0,047	0,557	0,085
1 Yataklı WC’li/Duş’lu Oda	Pearson				1	,269**	,432**	,149*	,194**
	Sig.					0	0	0,02	0,002
2 Yataklı WC’li/Duş’lu Oda	Pearson					1	0,119	-0,033	,150*
	Sig.						0,064	0,607	0,019
1 Yataklı WC’siz/Duş’suz Oda	Pearson						1	,371**	,139*
	Sig.							0	0,03
2 Yataklı WC’siz/Duş’suz Oda	Pearson							1	0,072
	Sig.								0,266
3 Yataklı Oda	Pearson								1
	Sig.								

Tablo 6’da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki ilişkiler incelendiğinde (**) değerler %1 önem seviyesinde korelasyona sahiptir. Sig. değeri 0,05’den küçük değişkenler için H_0 hipotezi reddedilirken değişkenler arasında ilişki olduğunu varsayan H_a hipotezi kabul edilmektedir. Özellikle yatak işgal oranına bakıldığında bu değişkenin odaların fiziksel özelliklerine göre sıralandığı diğer değişkenler arasında 1 yataklı ve 2 yataklı WC’li/Duş’lu oda

---

ile 3 yataklı oda sayıları arasında pozitif fakat çok zayıf bir ilişki bulunmaktadır. Dolayısıyla yatak işgal oranını sadece fiziksel değişkenlere bağlamak yanlış olacaktır. Sağlık tesisinde görev yapan uzman ve pratisyen tabip sayısı ile yardımcı sağlık personeli (ebe, hemşire, ilk ve acil yardım teknikeri, sağlık teknisyenleri v.b.) sayısı da yatak işgal oranına etki eden değişkenlerdendir.

Değişkenler arası ilişki %1 önem seviyesinde analiz edildiğinde yatak işgal oranı ile Sağlık Bakanlığı’nın 14.05.2010 tarihli personel cetvelinde yer alan uzman ve pratisyen tabip ile yardımcı sağlık personel düzeyi arasında ilişki olduğunu varsayan H_a hipotezi (Sig.<0,05) kabul edilmektedir. Değişkenler arasında pozitif fakat zayıf bir ilişki vardır. Bir diğer değişken olan ortalama kalış gün sayısı ile personel düzeyi arasında ise anlamlı bir (Sig.>0,05) ilişki yoktur. Yatak sayısı ile personel düzeyi arasındaki ilişkiye bakıldığında ise pozitif çok güçlü bir ilişki olduğu gözlenmektedir. Dolayısıyla yatak kapasitesi fazla olan hastanelerde istihdam edilen personel sayısı artarken bu durum tek başına yatak işgal oranını artırmamaktadır. Bu durumda hastanenin hizmet verdiği bölgenin sağlık ihtiyaçları net olarak belirlenerek bu ihtiyaçlara göre bir politika belirlenmeli, gerekli olduğu hallerde yatak sayıları azaltılarak istihdam fazlası personel, açığı bulunan hastanelerde görevlendirilmelidir.

Tablo 7: İnsan Kaynakları Değişkenleri İçin Korelasyon Analizi Tablosu

		Uzman Tabip	Pratisyen Tabip	Yardımcı Sağlık Personeli	Yatak Sayısı	Yatak İşgal Oranı	Ortalama Kalış Gün Sayısı	Yatan Hasta Oranı
Uzman Tabip	Pearson Sig.	1	,870** ,000	,951** ,000	,911** ,000	,463** ,000	,056 ,387	,237** ,000
Pratisyen Tabip	Pearson Sig.		1	,898** ,000	,869** ,000	,481** ,000	-,006 ,931	,245** ,000
Yardımcı Sağlık Personeli	Pearson Sig.			1	,967** ,000	,476** ,000	,058 ,372	,281** ,000
Yatak Sayısı	Pearson Sig.				1	,443** ,000	,104 ,106	,293** ,000
Yatak İşgal Oranı	Pearson Sig.					1	,117 ,070	,422** ,000
Ortalama Kalış Gün Sayısı	Pearson Sig.						1	-,094 ,147
Yatan Hasta Oranı	Pearson Sig.							1

2009 yılı itibariyle 955 hastanesi olan Sağlık Bakanlığı'nın 2010 yılı Nisan ayı verilerine göre 2010 yılında 16 tanesi başka hastanelerle birleştirilen ve 2 tanesi yeni açılan olmak üzere toplam 939 hastanesi mevcuttur. Yatak doluluk oranları 2009 yılında ortalama olarak %50'nin altında olan 245 hastanede ortalama uzman tabip sayısı 21, pratisyen tabip sayısı ise 7'dir. Ortalama 88 yatağı olan bu hastanelerde görev alan ortalama yardımcı sağlık personeli sayısı ise 116'dır. İlgili hastanelerde görev yapan uzman tabip sayısı tüm Sağlık Bakanlığı uzman tabibinin %14,06'sı iken pratisyen tabip sayısı %5,47'si, yardımcı sağlık personeli ise %11,39'udur. Sağlık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı verilerine göre yine

bu hastanelerde bakanlık hastanelerinin 2009 yılı Medula dönem sonlandırma rakamları toplamı olan 8.101.100.551,51 TL’nin %12,51’i elde edilmiştir.

Sağlık Bakanlığı’nın Çekirdek Kaynak Yönetim Sistemi’nin (ÇKYS) bir alt modülü olarak malzeme yönetiminde de etkinliği sağlamak ve harcamaları kontrol altına almak için başlattığı Malzeme Kaynakları Yönetim Sistemi (MKYS) uygulaması ile hastaneler 3 aylık stoklarla stok maliyetlerini azaltmayı hedeflemektedir. Bir web ağı üzerinden birbirine bağlanan hastaneler son kullanım tarihi yaklaşmış malzemeler ile stok fazlası malzemeleri bu sisteme girerek birbirlerinden ücretli ya da ücretsiz malzeme temin edebilmektedirler. Sağlık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı ve Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü yetkilileri tarafından hazırlanan 18.01.2010 tarihli rapora göre Türkiye’nin köklü hastanelerinde olan Ankara Eğitim ve Araştırma Hastanesi’nin 2007 yılında yaklaşık 127 milyon TL olan geliri %6’lık artışla 2009 yılında 135 milyon TL olarak gerçekleşirken, 2007 yılında 123 milyon TL olan gideri 2009 yılında %18’lik artışla 145 milyon TL’ye yükselmiştir. 2007 yılında gelirleri giderleri rahatlıkla karşılayabiliyorken 2009 yılında gelirlerin giderleri karşılama kabiliyeti azalarak bütçesi açık vermiştir. Malzeme giderleri 2007 yılında 30,7 milyon TL iken bu rakam 2009 yılında %21’lik artışla 37,3 milyon TL’ye yükselmiştir. Malzeme giderlerindeki artış toplam giderlerdeki artış oranından daha yüksek gerçekleşmiştir. Yapılan incelemede 4-5 milyon TL’lik stok fazlası olduğu tespit edilmiştir (Soyer, 2010). Tüm bu çabalara rağmen alınmaya çalışılan önlemlerin ve yapılan iyileştirmelerin istenilen sonuçları vermekten uzak olduğu görülmektedir.

Kamu Hastane Birlikleri Kanunu ile Sağlık Bakanlığı’na bağlı il merkezinde ve ilçelerinde hizmet veren devlet hastanelerinin tıbbi, mali ve idari yönetiminin illerde kurulacak yönetim kurullarınca yürütülecek olması sağlık hizmet sunucularına özerk bir yapı kazandıracaktır. Sistemin doğru kurgulanması ve gerek yönetim kurulu üyelerinin gerekse de diğer yöneticilerin ihtiyaçlara göre doğru bir şekilde seçilmesi durumunda bir denetim kurumu görevi üstlenecek Sağlık Bakanlığı, giderek büyüyen sağlık hizmetleri ağını desantralize ederek yerel yönetimlere bırakacak ve böylece kar amacı gütmeyen, toplumun ihtiyaç ve beklentilerine göre şekillendirilen, kolay ulaşılabilir, daha kolay yönetilebilir, daha kaliteli, hakkaniyet esaslarına uygun ve verimli bir sağlık hizmeti sağlanmış olacaktır.

II. SOSYAL GÜVENLİK VE SAĞLIK HİZMETLERİNİN FİNANSMANI

Türkiye’de sağlık sisteminin karma bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Bir taraftan belirli bir kesim için zorunlu/sosyal sigorta modeli (Bismarck modeli) uygulanırken diğer taraftan kamu yardımı (genel vergi gelirleri) modeli (Beveridge modeli) uygulanmaktadır. Türkiye’de vatandaşlar sağlık hizmetlerini kamu sağlık sunucularından alabildikleri gibi serbest piyasa ekonomisi içerisinde kar güdüsüyle faaliyette bulunan özel sağlık sunucularından da sağlık hizmeti alabilmektedirler. Buradan hareketle sağlık hizmetleri ağıının gerek hizmet arzı gerekse hizmet talebi açısından çeşitlilik gösterdiği söylenebilir (Yurdadoğ, 2007: 592).

Tablo 8: Sosyal Güvenlik Kurumunun Gelir ve Gider Dengesi

						(Bin TL)
Yıllar	Gelirler	Artış Oranı (%)	Giderler	Artış Oranı (%)	Açık	Toplam Gelirlerin Toplam Giderleri Karşılama Oranı (%)
2005	41.249.438	19,9	59.941.373	18,4	-18.691.935	68,8
2006	53.830.886	30,5	71.867.475	19,9	-18.036.589	74,9
2007	56.874.830	5,7	81.915.401	14,0	-25.040.571	69,4
2008	67.257.484	18,3	93.159.462	13,7	-25.901.978	72,2
2009	76.876.878	14,3	105.579.533	13,3	-28.702.655	72,8

Kaynak: SGK, Mali İstatistikler.

Sağlık hizmetlerinin yüksek maliyetli olmasından dolayı bu hizmetten yararlanan kişilerin cepten finansmanını güçleştirmektedir. Bu durum kamu idaresinin finansman konusunda daha büyük rol oynaması gerektiğinin göstergesidir. Bireylerin doğrudan finansman şansının bulunmadığı durumlarda hizmetin finansmanının dolaylı olarak yapılması, bu noktada idarenin oynayacağı rolün tanımlanması ve optimal düzeyinin belirlenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla sağlık hizmetinden yararlanan bireylerin hizmetin maliyetine katılmalarını öngören

maliyet paylaşımı yaklaşımı ve katılım payı sistemin finansmanı açısından oldukça önemli bir noktadır (Aktan ve Işık).

Sağlık Bakanlığı verilerine göre Türkiye’de 57.266’sı uzman olmak üzere toplam 107.144 hekim görev yapmaktadır. Bu personel gücü ile sağlık hizmetinin finansmanı üstlenen SGK’nın tablo 8 ve 9’da da görüldüğü üzere 2009 yılı prim gelirlerinin emekli aylıklarını ve sağlık ödemelerini karşılama oranı %56,7, toplam gelirlerin toplam giderleri karşılama oranı ise %72,8’dir. Son beş yıllık dağılıma bakıldığında giderlerinin gelirlerinden daha büyük artış gösterdiği tek yıl 2007 olmasına rağmen giderlerinin gelirlerinden fazla olması her yıl artan oranlarda açık vermesine neden olmaktadır. 2005–2009 yılları arasında sağlık ödemeleri bir önceki yıla göre %3-30 arasında artarken 2009 yılında yapılan sağlık ödemeleri 2005 yılına göre %117’lik bir artış göstermiştir.

Tablo 9: Sosyal Güvenlik Kurumu Prim Gelirleri, Emekli Aylığı ve Sağlık Ödemeleri

						(Bin TL)
Yıllar	Devlet Katkısı Hariç Prim Gelirleri	Emekli Aylığı Ödemeleri	Sağlık Ödemeleri	Artış Oranı (%)	Toplam Ödeme	Prim Gelirlerinin Emekli Aylıklarını ve Sağlık Ödemelerini Karşılama Oranı (%)
2005	30.882.405	38.537.100	13.607.884	3,48	52.144.984	59,2
2006	41.619.875	45.075.855	17.666.674	29,83	62.742.529	66,3
2007	44.051.677	52.311.728	19.983.613	13,11	72.295.341	60,9
2008	54.546.453	59.136.539	25.345.913	26,83	84.482.452	64,6
2009	54.579.182	67.408.100	28.810.684	13,67	96.218.784	56,7

Kaynak: SGK, Mali İstatistikler.

Buradan hareketle sorunun odak noktası, sağlık hizmetlerini finanse etmek için gerekli olan fonları elde etme, artırma ve bunları en iyi şekilde kullanma anlamına gelen sağlık hizmetleri finansmanının bütünüyle çalışanlardan alınan vergi ve primlerle karşılanmaya çalışıldığı, bunun yetmediği durumlarda ise oluşan finansman açığının yüksek reel faizli kredi ile borçlanılarak kapatılma yoluna gidildiği gerçeğidir. Dolayısıyla oluşan sosyal güvenlik

açıkları her yıl genel bütçeden yapılan bütçe transferleriyle kapatılarak sosyal güvenlik sistemi sübvansede edilmektedir.

Ortalama olarak 2 aktif çalışanın ödediği primlerle 1 kişinin emekli aylığı aldığı ve yine 1 aktif çalışanın ödediği primlerin ortalama 4 kişinin (emekli aylığı alanlar, yeşil kartlılar ve bakmakla yükümlü olunanlar) sağlık giderlerini karşıladığı sosyal güvenlik sisteminin çatısını oluşturan SGK’ya son üç yılda yapılan ve giderek artan bütçe transfer rakamları tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10: Sosyal Güvenlik Kurumunun Konsolide Nakit Akım Tabloları

				(MilyonTL)
Milyon TL	2007	2008	2009 GEÇİCİ GERÇEKLEŞME	2010 BÜTÇE
	SGK Toplam	SGK Toplam	SGK Toplam	SGK Toplam
Gelirler	56.875	67.257	76.877	86.877
Prim Gelirleri	44.052	54.546	54.579	60.432
Diğer Gelirler	12.823	12.711	22.298	26.445
Giderler	81.915	93.159	105.580	118.653
Emekli Aylıkları	52.312	59.137	67.408	75.524
Sağlık Giderleri	19.984	25.346	28.811	32.754
Diğer Giderler	9.619	8.677	9.361	10.376
Açık	-25.040	-25.902	-28.703	-31.776
Bütçe Transferleri	33.060	35.016	52.600	57.694

Kaynak: SGK, Mali İstatistikler.

SGK’nın finansman açığını azaltmak için ortaya koymaya çalıştığı global bütçe modeli ise sağlık harcamalarını kontrol etmek ve ekonomik kılmaktan çok ödeme rakamlarını azaltarak riskli hizmeti sunan kurumlara devretme eğilimindedir. Sağlık hizmeti sunan bu kurumların maliyet kontrolü yaparak giderlerini azaltması için herhangi bir öneri ortaya koyamamaktadır.

Dolayısıyla sağlık hizmetinden faydalanan kişilerinde prim ve vergi ödemeleri dışında bu sürecin finansmanına katkı sağlamaları gerekmektedir (Çelik, 2009).

Son bir yıl içerisinde uygulamada oluşan aksaklıklar ve hakkaniyet olgusu nedeniyle üç kez değiştirilen katılım payı uygulaması sürekli olarak eleştirisi konusu olmuştur. Devletin sağlık hizmetini yerine getirmedeki görevi herkese temel düzeyde sağlık hizmeti sunmakla sınırlıdır. İster makro, isterse mikro düzeyde olsun sağlık hizmetlerinin finansmanı için toplanan paranın hakkaniyet ölçüsüyle, bireyler arasında eşit ve ekonomik bir temel sağlık hizmeti üretmek için kullanılması gerekmektedir (Yalçın ve Yıldırım, 2001). Birinci ve ikinci basamak sağlık kuruluşlarıyla bunu sağlamakla yükümlü olan devlet, vatandaşlarının asgari düzeydeki zorunlu sağlık giderlerini karşılamakla sorumlu iken belirli bir maddi yükümlülükle beraber hasta ve organizasyon odaklı uluslararası kalite standartlarını sağlayarak akredite olmuş bir sağlık kurumundan hizmet almanın bedelini karşılamak zorunda değildir. Yapılması gereken doğru kaynak yönetimiyle kamu sağlık sunucularının da eşit düzeye getirilmesidir. Dolayısıyla ekonomik olarak güçlü olan vatandaşların, sağlık giderlerine daha fazla katılımını sağlayabilmek sistemin sürdürülebilirliği açısından olumlu sonuçlar doğuracaktır. OECD’nin 2009 yılı sağlık harcamaları raporuna göre, ABD’de yıllık 7290 dolar olan kişi başına düşen sağlık harcamalarının %55’lik kısmına karşılık gelen 3882 dolar kişiler tarafından yapılan kişisel sağlık harcamalarıdır. Özel sağlık harcamaları İsviçre’de toplam sağlık harcamalarının %40’ını, Yunanistan’da %40’ını, Kore’de %45’ini, Meksika’da ise %55’ini oluşturmaktadır (Göktaş, 2010).

Katılım payı uygulamasının nedenleri şu şekilde açıklanabilir (Çelik, 2008);

- ✓ **Bireylerin Sağlık Sunucularına Olan Arz ve Talebinin Dengelenmesi:** Toplumu oluşturan bireylerin sağlık sunucularından sağlık hizmeti alabilmek için bu hizmetin bedelini önceden vergi ya da primlerle ödemesi tıpkı bedeli önceden ödenen her türlü mal ve hizmette olduğu gibi sağlık hizmetinde de tüketim eğilimini arttırmaktadır. Bu eğilim gerek kamu gerekse özel sağlık hizmetleri için geçerli olmaktadır. Bireyin, sağlık hizmetine her ihtiyaç duyduğunda oluşacak gideri kendi imkanlarıyla karşılayacak olması durumunda benzeri bir eğilimin oluşması söz konusu değildir. Herhangi bir şikayet ya da yakınma ile sağlık kuruluşuna başvuran bir kişinin gelmişken bir de şu

polikliniğine başvurayım düşüncesiyle hareket etmesi sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Gerçekten sağlık hizmetine ihtiyaç duyan kişinin ilgili hizmeti almasına engel olan bu davranış sağlık giderlerini bilinçsizce artırmaktadır. Dolayısıyla sağlık sisteminin sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliğinin yanı sıra finansal açıdan da sürdürülebilir olması için hizmeti alan bireyin ödediği vergi ya da primler dışında bazı sağlık hizmetlerinde, hizmetin sunumu öncesi ya da sonrasında, bireylerin kendilerinin de talebini kontrol etmesine fırsat verecek ve yine sistemin finansmanında kullanılan bir kaynak ortaya konulmalıdır. Bu kaynak ise katılım payı olarak karşımıza çıkmaktadır.

- ✓ **Bireylerin Sağlık Hizmetini Kullanım Oranları Arasında Fark Olması:** Genel Sağlık Sigortası uygulaması açısından prim ödeyerek bu hizmeti almaya hak kazanan ya da bakmakla yükümlü olduğu kişilerin bu hizmetten faydalanmasını sağlayan kişiler açısından hizmetin alınması noktasında herhangi bir fark bulunmamaktadır. Sosyal devlet anlayışının bir uzantısı olarak görülen sağlık hizmetleri günümüzde temel sağlık hizmetleri olmaktan çok herkese eşit sağlık hizmeti haline gelmiştir. Bu noktada çok prim ödeyen ile az prim ödeyen arasında bir fark kalmazken bu hizmeti bilinçli kullanan ile sorumsuzca kullanan arasında da bir fark kalmamaktadır. Dolayısıyla katılım payı uygulaması bireylerde bu bilinci oluşturması açısından önemlidir.
- ✓ **Bireylerde Sigortalılık Bilinci Yaratması:** Katılım payı uygulaması ile sağlık hizmetinden faydalanan birey, ödediği katılım payı tutarı ile hizmetin toplam maliyeti arasında bir kıyas yapma fırsatı elde ederek, bu hizmetten faydalanmak için prim ödemenin, genel sağlık sigortasına katkı yapmanın önemini kavrayacaktır. Bireylerde sigortalı olma açısından farkındalık yaratacak bu uygulama Sağlık Uygulama Tebliği’nde tanımlanan istisnai durumlar ve istisnai kişiler dışında sağlık sisteminin finansmanının sağlanması ve sosyal güvenlik hizmetleri giderlerinin kontrol altına alınması adına hakkaniyet ölçülerine dayandırılarak, mevcut uygulamadan farklı olarak özel ve kamu sağlık sunucuları arasında ayırım yapılmaksızın devreye sokulmalıdır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

SGK, her faaliyet alanında olduğu gibi sağlık harcamalarının kontrolü ve dağılımında da kaynakların etkin ve etkili kullanımını gözetmelidir. Etkinlik süreç odaklıdır ve temelinde işleri doğru yapmak vardır. Etkililik ise sonuç odaklı olup temelinde doğru işleri yapmak yatmaktadır. Kısaca etkinlik standart performansın gerçekleşen performans oranı iken etkililik gerçekleşen çıktının planlanan çıktıya oranı olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla tek başına kaynakları etkin kullanmak yeterli olmazken istenilen sonuca ulaşılabilmesi için aynı zamanda kaynakların etkili ve verimli de kullanılması gerekmektedir. Kaynakların dağılımında ve teknik açıdan etkinlik yakalanarak sağlık hizmetlerinin gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşabilmesini sağlamak temel nokta olmalıdır. Verimlilik sayesinde, sağlık hizmetleri maliyetleri aşağı çekilerek bütün bireylerin sağlık hizmetlerinden yararlanma olasılıkları ve hizmete ulaşılabilir dereceleri arttırılabilmektedir (Kavuncubaşı, 2000: 67).

Sosyal Güvenlik Kurumlarının tek bir çatı altında toplanmasının öncesi ve kamu çalışanlarının da bu kapsama alındığı dönemlerde dahil olmak üzere her geçen yıl sağlık harcamalarının genel bütçe içindeki artan payı, durumu daha dikkat çeker bir noktaya getirmiştir. Sağlık harcamalarındaki bu oransal artış ülkede sağlığa verilen önemin bir ölçüsü olarak sunulurken istatistiki veriler bu kaynakların istenilen sonucu elde etmek için sarf edilemediği göstermektedir. Türkiye’de sağlık harcamalarının kamu maliyesinin genel durumuna göre daha yüksek seyretmesinin nedenleri temelde bazı yapısal sorunlara bağlanabilmektedir. Tedavi süreci uzun ve pahalı olan sağlık sorunlarının ortaya çıkması, erken teşhisi sağlayan koruyucu sağlık hizmetlerinin yetersiz kalması, halen tüm illerde aile hekimliği uygulamasına geçilememesi, ilaç rejimindeki akılcı olmayan uygulamalar, altyapısı ve finansman imkanları oluşturulmadan hayata geçirilen ve sosyal güvenlik kapsamındaki bireylerin %14’lük kısmına tekabül eden yeşil kart programının hala devam ettirilmesi sosyal güvenlik sistemini sürdürülebilir olmaktan alıkoymaktadır (Karagöz, 2009).

Türkiye nüfusunun %30’unu oluşturan 3 büyük ilde (Ankara, İstanbul, İzmir) Sağlık Bakanlığı’na bağlı hastanelerin (dispanserler, sağlık ocakları, sağlık merkezleri v.b. hariç) %14’ünün bulunuyor olması ve bu hastanelerde 2009 yılı Medula dönem sonlandırma rakamlarının %38’ine karşılık gelen yaklaşık 3 milyar TL’lik bir cironun yine bakanlık

hastanelerinde görev yapan uzman hekimlerin %30’u (yaklaşık 10500 kişi) ile yapılmış olması sağlık hizmetlerinin büyük şehirlerde yoğunlaştığını göstermektedir. Özel hastanecilik girişimlerinin de bu illerde kümelenildiği düşünüldüğünde tüm bireylerin ihtiyacı olan sağlık hizmetlerine ulaşılabilirliğin hakkaniyet ölçülerinde tabana yayılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Sağlık hizmetinin sürdürülebilir olması açısından özellikle üniversite hastaneleri buldukları borç yüklerinden arındırılmalı, sosyal güvenlik açıklarını azaltmak için uygulanan politikalar neticesinde oluşan riskler sistem içerisinde yaşatılması zorunlu olan sağlık hizmet sunucularına yüklenmemelidir. Üniversite hastanelerinin sistem içerisinde zayıflaması gerek asistan eğitimi gerekse ileri tetkik ve tedavi gerektiren hastaların takibi açısından büyük olumsuzluklar yaratacaktır. 2007 yılı Sağlık Uygulama Tebliği ile 2008 yılının Ocak ayında uygulamaya konulan ve yatarak tedavi gören hastalarda kullanılan ilaç ve malzemelerin sağlık kurumları tarafından temin edilmesi zorunluluğu ile birlikte bu malzemelerin sağlık hizmet sunucuları tarafından fiyatlandırılma kriterleri de yeniden belirlenerek alım gücü zayıf olan hastaneler korunmaya çalışılmıştı. Bugün gelinen noktada SGK, uygulamada gördüğü aksaklıklar ve oluşan aşırı çarpık fiyatlardan dolayı grup olarak cerrahi malzemeleri yeniden fiyatlandırarak tavan fiyatları tespit etmekte ve müspet listeler yayınlamaktadır. Dikkat edilmesi gereken husus ise bu fiyatların tüm sağlık sunucularının alım gücü ve piyasada satışı yapılan orijinal/muadil ürünleri kapsayabilecek bir fiyatlandırma yapmaktır. Oluşturulan bazı listeler için yapılan eleştiriler fiyatların gerçeği yansıtmayarak borçlu olan sağlık kurumlarının borç yükünü daha da arttırdığı yönündedir. Kalite standartlarını artırmak adına yapılan bu düzenlemeler sağlık hizmetleri açısından önemli olurken durumun finansal boyutu da göz önünde bulundurulmak zorundadır.

Aldığı sağlık hizmetine herhangi bir fark ödemek istemeyen bireyler öncelikle birinci basamak sağlık kurumlarından faydalanmalı, gerekli görüldüğü hallerde hasta buradan bir üst basamağa sevk edilmeli, faklı hizmet almak isteyen ve bu hizmetin finansmanına katkı payı ile cepten ödeme yaparak destek olmaya razı olan bireyler ise üniversite hastanelerine, eğitim-araştırma hastanelerine ve özel sağlık kurumlarına başvurabilmelidirler. Verilen hizmetin standartlarına göre SGK’nın özel sağlık kurumlarını sınıflamada kullandığı ölçütler baz

alınarak, özel sağlık kurumları talep edecekleri katkı payını kendileri belirlemeli, kamu idaresi yalnızca üst sınırı belirleyerek denetimlerini sıklaştırmalıdır. Üniversite hastaneleri ile eğitim ve araştırma hastaneleri de özellikli hizmet verebilme kabiliyetlerinden dolayı yüksek maliyetlerini karşılayabilmek için katkı payı almalıdırlar. Özellikle üniversite hastaneleri, özel bütçeden herhangi bir ödenek alamadıkları ve yalnızca kendi öz gelirleri olan döner sermaye gelirleri ile personel giderleri dahil olmak üzere tüm süreçlerini finanse etmek durumunda oldukları için katkı payı konusunda daha da esnek olmalıdırlar. Adil bir finansman sistemi kurgulanarak bireylerin hizmet kullanımına engel olan hizmet maliyetlerini ortadan kaldıracak, ekonomik güçleri oranında sağlık harcamalarını finanse etmelerine olanak verecek bir yapı oluşturulmalıdır (Kavuncubaşı, 2000: 67).

2010 yılı Ocak ayı itibariyle sağlık giderlerini finanse etme açısından kapsamı genişletilen SGK, en kısa sürede içinde yeşil kart sahibi kişileri denetleyerek gerçek haksahiplerinin belirlenmesi, yeni başvuruların ise hakkaniyet ölçüsü içerisinde değerlendirilmesi sağlamalıdır. Yeşil kart harcamalarının Sağlık Bakanlığı bütçesinin son beş yıl içinde ortalama %40’larına ulaştığı bir ortamda bu durum mutlaka gözden geçirilmelidir. Bütün bireyler, sosyal güvenlik sisteminde oluşan açıkların yine kendilerinin ödediği vergilerden yapılan bütçe transferleriyle sübvansede edildiği gerçeğini unutmamalıdır.

KAYNAKÇA

- AKDUR, Recep; (2009), “**Sağlık Harcamaları**”, http://www.recepakdur.com/getfile.asp?file=Utopya_sa%F0l%FDk_harcamalr%FD_RA.pdf, (09.01.2010).
- AKTAN, Can C. ve A. Kadir IŞIK, “**Sağlık Hizmetlerinin Finansmanı ve Alternatif Yöntemler**”, <http://www.canaktan.org/ekonomi/saglik-degisim-caginda/pdf-aktan/finansman-alternatif.pdf>, (10.01.2010).
- AYTEKİN, Sinan ve A. Gamze Ç. AYTEKİN; (2010), Türkiye’de Sosyal ve Ekonomik Boyutuyla Sağlık Harcamaları ve Finansmanı, Uluslararası Sempozyum-V, 27-29 Mayıs, Erdek.

-
- ÇELİK, Hüseyin; (16.11.2009), “**GLOBAL BÜTÇE: Nereye Kadar**”, Medimagazin, <http://www.medimagazin.com.tr/mm-global-butce-nereye-kadar-ky-52202.html>, (26.12.2009).
- ÇELİK, Hüseyin; (10.11.2008), “**GSS’de Katılım Payı ve SUT Uygulamasındaki Yasal Sorunlar**”, Medimagazin, <http://www.medimagazin.com.tr/mm-gssde-katilim-payi-ve-sut-uygulamasindaki-yasal-sorunlar-ky-51770.html>, (26.12.2009).
- ERGÜZELOĞLU, Fatma; (07.12.2009), “**Türkiye’de İlaç Tüketimi Düşük**”, Medimagazin, <http://www.medimagazin.com.tr/mm-turkiyede-ilac-tuketimi-dusuk-h-63045.html>, (12.12.2009).
- ERSOY, İbrahim; (17.05.2010), “**Tam Gün’e Borç Kıskaçı**”, Medimagazin, <http://www.medimagazin.com.tr/mm-tam-gune-borc-kiskaci-h-67326.html>, (17.05.2010).
- GÖKTAŞ, Paşa; (09.12.2009), “Sağlıkta Bütün Giderleri Devlet (ve SGK) Karşılıyamaz”, Sağlıkaktüel, http://www.saglikaktuel.com/index.php?option=com_content&task=view&id=6132&itemid=1, (19.12.2009).
- KALAYCI, Şeref; (2009), **SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- KARAGÖZ, Kadir; (2009), Kamu Sağlık Harcamalarını Belirleyen Faktörler: Ekonometrik Bir Değerlendirme, EconAnadolu 2009: Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi, 17-19 Haziran, Eskişehir.
- KAVUNCUBAŞI, Şahin; (2000), **Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi**, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- SOYER, Ata; (2010), “**Kamu Hastane Birlikleri Yasası**”, Sağlıkaktüel, <http://www.saglikaktuel.com/haber/k.hastane-birlikleri-yasasi-7233.htm>, (26.04.2010).
- T.C. Maliye Bakanlığı, “2010 Yılı Bütçe Gerekçesi”.
- T.C. Sosyal Güvenlik Kurumu, “**2010 Yılı Mart Sigortalı İstatistikleri**”, Sigortalı İstatistikleri, 07.05.2010, <http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/Anasayfa/Istatistikler>, (18.05.2010).

-
- T.C. Sosyal Güvenlik Kurumu, “**2010 Yılı Mart Sağlık İstatistikleri**”, Sağlık İstatistikleri, 07.05.2010, <http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/Anasayfa/Istatistikler>, (18.05.2010).
- T.C. Sosyal Güvenlik Kurumu, “**2010 Yılı Mart Mali İstatistikler**”, Mali İstatistikler, 07.05.2010, <http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/Anasayfa/Istatistikler>, (18.01.2010).
- YALÇIN, Türkan; H. Hüseyin YILDIRIM; (2001), Sağlık Hizmetleri Finansmanı, **Yeni Türkiye Dergisi**, Sağlık Özel Sayı, No:40.
- YILMAZ, H. Hakan; (2010), 2010 Yılı'nın Sağlık Bütçesi Açısından Görünümü ve Kamu Sağlık Harcamalarına Karşılaştırmalı Bir Bakış, **Sağlık-Sen Dergisi**, Şubat, s. 4-11.
- YURDADOĞ, Volkan; (2007), Türkiye’de Sağlık Harcamalarının Finansmanı ve Analizi, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:16, Sayı:1, s. 591-610.

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ELEKTRONİK DERGİSİ

Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi yılda en az iki kez yayınlanan hakemli bir dergidir. Dergimizde yayınlanması arzu edilen çalışmaların aşağıda belirtilen yazım kurallarına ve diğer koşullara uygun bir şekilde hazırlanarak dergimiz e-posta adresine (sbedergi@gumushane.edu.tr) gönderilmesi gerekmektedir. Yayınlanmak üzere dergimize gönderilen çalışmaların tüm sorumlulukları yazarlara aittir.

MAKALE YAZIM KURALLARI

- 1.) Yayınlanmak üzere dergiye gönderilen yazılar daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir yere gönderilmemiş olmalıdır.
- 2.) Dergimizde Türkçe, İngilizce, Almanca, Rusça, Arapça, Farsça ve Fransızca dillerinden herhangi biri ile yazılmış yazılar yayınlanır.
- 3.) Yazılarda metnin başında Türkçe özet ve altında İngilizce başlık ve özet verilmelidir. Özetler 9 punto ile yazılmış ve 200 kelimeyi aşmayacak şekilde olmalıdır. "ÖZET" başlığı ortalanarak **bold** yazılmalıdır. Metin dili yabancı dilde olan çalışmalarda yabancı dildeki özetin altında Türkçe özet yer almalıdır. Özetin altında, çalışmanın alanını tanımlayabilecek en az üç en fazla beş adet "anahtar kelime" (keywords) bulunmalıdır. Özette denklem, atıf, standart dışı kısaltmalar, vb. yer almamalıdır.
- 4.) Yazılar, MS Word 97 veya üzeri sürümlerde A4 kağıdı boyutunda, "Times New Roman" yazı stili, 1.5 satır aralığı ve (11) punto ile yazılmalıdır. Paragraflarda ilk satır girintisi 1.25 cm olmalıdır.
- 5.) Yazıların ana başlığı ortada olacak şekilde, büyük harflerle **bold** ve (11) punto ile yazılmalıdır. Yazarın adı başlığın sağ alt kenarına konulmalı; yazar birden fazla ise, adları alt alta yazılmalıdır. Yazar(lar)ın akademik ünvanı, bağlı olduğu kurumu ve e-posta adresi dipnot şeklinde ilk sayfada yer almalıdır. İlk sayfada ayrıca, dipnot olarak çalışmayı destekleyen kuruluşlar vb. de belirtilebilir.

6.) Yazı, çizim veya grafiklerin yazım alanı içinde olmalarına dikkat edilmelidir. Yazılarda sayfa kenar boşlukları şu şekilde olmalıdır:

Üst ve alt	: 5 cm
Sağ ve sol	: 3 cm
Üstbilgi	: 2 cm
Altbilgi	: 2 cm

7.) Yazılar, şekil ve tablolar dahil 25 sayfayı geçmemelidir.

8.) Yazılardaki resim, şekil ve grafikler "Şekil" adı altında gösterilmeli; şekil ve grafikler bilgisayar ortamında çizilmelidir. Tablo, şekil ve denklemlere sıra numarası verilmeli, başlıklar tabloların üzerinde, şekillerin ise altında her sözcüğün ilk harfi büyük olacak şekilde yer almalıdır. Ayrıca tablo ve şekillere ait kaynaklar, alt tarafta 9 punto ile verilmelidir.

9.) Sayfaların altına (sağa yaslı olarak) sayfa numarası konmalıdır.

10.) Yazılar, Giriş bölümü ile ikinci sayfadan başlamalı ve uygun bölümlere ayrılmalıdır. "GİRİŞ", "SONUÇ VE DEĞERLENDİRME" ve "KAYNAKÇA" başlıklarına numara verilmemeli ve paragraf ile hizalı bir şekilde tamamen büyük harflerle **bold** yazılmalıdırlar. Başlıklardan önce bir satır boşluk bırakılmalıdır. Yazıda yer alan birinci derece alt başlıklar I,II, III, ... gibi Romen rakamlarıyla sınıflandırılmalı, tamamen büyük koyu harflerle ve paragraf ile hizalı bir şekilde yazılmalıdır. İkinci derece alt başlıklar A,B,C, ... gibi büyük harflerle sınıflandırılmalıdır. Bu başlıklar her sözcüğün ilk harfi büyük olacak şekilde koyu harflerle ve paragraf ile hizalı bir şekilde yazılmalıdır. Üçüncü derece alt başlıklar 1, 2, 3, ...gibi rakamlarla sınıflandırılmalıdır. Bu tür başlıklar her sözcüğün ilk harfi büyük olacak şekilde, koyu ve paragraf ile hizalı yazılmalıdır. Dördüncü derece alt başlıklar ise a, b, c, ... gibi küçük harflerle sınıflandırılmalıdır. Dördüncü derece alt başlıklar küçük harflerle, koyu ve paragraf ile hizalı yazılmalıdır.

11.) Kaynaklara yapılan atıflar, dipnotlar yerine metnin içinde parantez arasında yapılmalıdır. Parantez içinde sırasıyla yazar(lar)ın soyadı, kaynağın yılı: sayfa numarası yer almalıdır. (Aaker, 1991: 101). Birden çok kaynak noktalı virgül ile ayrılmalı, 3 veya daha çok yazar isimli bildirimlerde "vd" kısaltması kullanılmalıdır. Eğer, yazarın aynı yıl içinde yayınlanmış birden fazla eserine atıf yapılıyorsa, yıllar harfler ile farklılaştırılmalıdır. Yapılacak

atıf bir internet sitesinden alınmışsa ve atfın yazarı belli değil ise, parantez içerisindeki ifadeler şu şekilde sıralanmalıdır; internet sitesinin kurumu, erişim yılı. Aşağıda bazı örnekler sunulmuştur:

- .....(Tek, 2004: 12). : tek yazarlı bir yayına atıf
.....(Birlik, 2002a: 32; 2002b: 112). : aynı yazarın aynı yıldaki iki yayınına atıf
.....(Demircan, 1999:10; 2000: 211). : aynı yazarın ayrı yayınlarına atıf
.....(Aktan ve Vural, 2001: 30). : iki yazarlı yayınlara atıf
.....(Kara vd., 1991: 15) veya (Kara vd. (1991: 15)'e göre : ikiden fazla yazarlı yayınlara atıf
.....(Yılmaz, 2002: 211; Bozkurt, 2005: 14). :aynı konuda birden fazla yayına atıf
.....(Rekabet Kurumu, 2005). : yazarı bilinmeyen ve internet sitesinden ulaşılan yayına atıf
.....(www.die.gov.tr, 2007) : internet adresine atıf
.....(Anonim, 2000: 11) : anonim yayına atıf
.....(Duran, 2005) : yazarı belli internet yayınlı makaleye atıf
.....(Devlet Planlama Teşkilatı, 2005) : kuruma atıf
.....(Odabaşı, 2008) veya Odabaşı (2008)'na göre.: kaynağın tamamına atıf

Yukarıdaki atıf gösterimleri metin dili Türkçe olan makaleler içindir. Yabancı dilde yazılan makalelerdeki atıflarda kullanılan bağlaçlar, metin dili ile uyumlu olmalıdır. Kaynağa yapılan atıf dışında, yapılacak açıklamalar, “Notlar” başlığı altında yazının sonunda ayrı bir sayfada verilmelidir.

12.) Metin içerisinde atıfta bulunulan kaynaklar, eğer varsa notlardan sonra ayrı bir sayfada “**KAYNAKÇA**” başlığı altında alfabetik sıraya göre verilmelidir. Kaynakça başlığı paragraf ile hizalı bir şekilde tamamen büyük harflerle **bold** yazılmalıdır. Yazar soyadlarının gösteriminde tamamen büyük harf kullanılmalı ve yazar isimleri açık bir şekilde belirtilmelidir. Her kaynağın ikinci ve diğer satırları 1,25 cm içerden başlamalıdır. Kaynakça biçim kurallarına dair örnekler aşağıda sıralanmıştır:

Kitaplarda:

AAKER, David A.; (1991), **Managing Brand Equity**, The Free Press, New York, 299p.

AKTUĞLU, Işıl Karpat; (2004), **Marka Yönetimi**, Birinci Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 231s.

ERDEM, Metin; Doğan ŞENYÜZ ve İsmail TATLIOĞLU; (2003), **Kamu Maliyesi**, Üçüncü Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa, 352s.

FRIEDMAN, Daniel; Dan DRİEDMAN ve Alessandra CASSAR; (2004), *Economics Lab: An Introduction to Experimental Economics*, Routledge, United Kingdom, 256s.

KOTLER, Philip; (2000), **Marketing Management**, 9. Edition, Prentice Hall International Editions, USA, 718p.

NUNNALLY, Jum C. ve Ira H. BERNSTEIN; (1994), **Psychometric Theory**, Third Edition, McGraw-Hill, New York. 736p.

ODABAŞI, Yavuz ve Gülfidan BARIŞ; (2007), **Tüketici Davranışı**, Yedinci Baskı, MediaCat Kitapları, İstanbul, 404s.

Ceviri Kitaplarda:

PERRY, Alycia ve David WISNOM III; (2004), **Markanın DNA'sı**, Çev: Zeynep Yılmaz, Birinci Baskı, MediaCat Kitapları, İstanbul, 167s.

Makalelerde:

CENGİZ, Ekrem; Hasan AYYILDIZ ve Fazıl KIRKBİR; (2005), “Yeni Ürün Geliştirme Sürecinin Başarısında Etkili Olan Faktörler”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 24, ss.188-147.

MARION, Nancy P.; (1999), “Some Parallels Between Currency and Banking Crises”, **International Tax and Public Finance**, 6(4), ss.473-490.

CRAIG, C. Samuel ve Susan P. DOUGLAS; (2000), “Building Global Brands in The 21st Century”, **Japan and The World Economy**, 12(3), pp.351-359.

Derlemelerde:

DAHLMAN, Carl J. ve Richard NELSON; (1995), “Social Absorption Capability, National Innovation Systems and Economic Development”, iç. Bon-Ho KOO and Dwight PERKINS (Ed.), **Social Capability and Long Term Economic Growth**, St. Martin Press, New York, ss. 82–122.

METHİBAY, Yaşar; (2003), Avrupa Birliğinde İhale Sistemi ve GATT İhale Kodu”, iç. Binnur ÇELİK ve Fatih SARAÇOĞLU (Ed.), **Maliye Seçme Yazıları**, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi’ni Geliştirme Vakfı Yayını, ss. 125-142.

İnternette Alınan Kaynaklarda:

ACEMOGLU, Daron ve Simon JOHNSON; (2006), **Disease and Development: The Effect of Life Expectancy on Economic Growth**, NBER Working Paper 12269, <http://www.nber.org/papers/w12269>, Erişim Tarihi: 06.06.2006.

HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI; (2006), “Kamu Borç Yönetimi Raporu”, http://www.hazine.gov.tr/duyuru/basin_KBYR.Mayis06.pdf, Erişim Tarihi: 06.06.2006.

REKABET KURUMU, <http://www.rekabet.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 12.02.2005

TİGREL, Ali; “Timetable: What will Happen and When,” <http://europa.eu.int/euro/html>. Erişim Tarihi: 27.09.1999.

Tezler:

YILDIZ, Salih (2007), Tüketici Tercihlerinde Marka Değerini Belirlemeye Yönelik Bir Model Önerisi: Trabzon Örneği, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

Bildiri:

ER, Bünyamin (1997), "Finansal Bağ Stratejileri, II. Geleneksel Finansal Sorunlar Kongresi, 22-25 Temmuz 2008, İstanbul.

Yukarıdaki gösterimler metin dili Türkçe olan kaynaklar içindir. Yabancı dilde yayınlanacak çalışmalarda bağlaçlar ve kısaltmalar metin dili ile uyumlu olmalıdır. Örneğin, metin dili İngilizce olan bir çalışmada ‘ve’ bağlacı yerine ‘and’, ‘ss.’, kısaltması yerine ‘pp.’ kullanılmalıdır.

Yukarıdaki formatta olmayan çalışmalar içerik açısından değerlendirilmeye alınmayacak ve editör tarafından yazarına iade edilecektir.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

- 1.) Termal Turizmin Ekonomik Etkilerinin Algılanması, Emet İlçesinde Bir Araştırma
Bedriye TUNÇSİPER
Muammer BEZİRGAN..... 1-20
- 2.) Amerika’da Siyasal Yapı ve Karar-Alma Mekanizması: Kongre,
Başkan ve Yardımcı Organlar
Ekrem Yaşar AKÇAY..... 21-44
- 3.) Yeni Toplumsal Hareketler ve Kentsel Yaşam
Füsun KÖKALAN ÇIMRIN..... 45-58
- 4.) TR90 Düzey 2 Bölgesi Kalkınma Programında Yer Alan İllerde
Faaliyet Gösteren İmalatçı Firmalarda Sermaye Bütçelemesi Uygulamaları
Hüseyin DAĞLI
Kemal EYÜBOĞLU 59-78
- 5.) Eğitimcilere Yol Göstermesi Açısından Tab Analiz Programı Kullanarak
Başarı Testi Hazırlama Sürecinde İzlenecek Adımlar
İrem AYHAN..... 79-101
- 6.) Meslek Yüksekokulu Akademik Personellerinin Tükenmişliği
ve İş Tatmini Üzerine Bir Araştırma
Murat BERBEROĞLU
Bülent SAĞLAM 102-118
- 7.) Kürdîlihiczakâr Makamı Kuramında Yeden Kavramının Değerlendirilmesi
Selçuk ÖZTÜRK 119-134
- 8.) Küreselleşme Sürecinde Çin Ekonomisi ve Türkiye İle Dış Ticaretinin
Yapısal ve Sektörel Analizi
Selim İNANÇLI
Ahmet KAMACI 135-162
- 9.) Türkiye’de Sağlık Hizmetleri ve Kamu Sağlık Harcamalarının Finansmanı
Sinan AYTEKİN
A. Gamze ÇİFTÇİ AYTEKİN..... 163-184